STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03814

ALE VERK

Sholem Aleichem

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

221.

אלע ווערק פון שלום עליכם

זעקסטער באַנד

קליינע מענשעלעך מיט קליינע השגות

ווילנע—וואַרשע 1925
ווילנער פאַרלאַג פון ב. קלעצקי

עס איז שטרענג פארבאָטן צו קויפן און פאר־
קויפן דאָס דאָזיקע בוך אין צפון און דרום
אַמעריקע, אין דרום־אַפריקע און אין ענגלאנד.

Copyright 1917 by Olga Rabinowitz (Sholem-Aleichem), New York

צוליב דעם פארלאנג פון שלום־עליכמס יורשים, איז די
אויסגאַבע געדרוקט לויט זייער אַמעריקאַנער אויסגאַבע.

Szolem-Alejchem. T. VI. „Klejne Menszelech".
Drukarnia „Wydawnictwo Wilenskie" B. KLECKINA.

קליינע מענשעלעך מיט קליינע השגות

אינהאלט

די שטאָדט פון די קליינע מענשעלעך 7
איין אנגעלעגטער ברית 19
נחת פון קינדער 31
אַ פערשטעהרטע חתונה 41
נישט פאַר קיין אידען געדאַכט 51
דרייפוס אין כתרילעווקע 59
קיין עין־הרע ניט 69
איהם מעג מען מקנא זיין 77
צוויי שלח־מנות׳ען 85
נישטאָ קיין מתים 105
פערבענגט אַהיים 113
ווען איך בין רויטשילד 127
די יורשים 135
די גרויסע בהלה פון די קליינע מענשעלעך 155
אויסגעטרייסעלט 211
די גאָלדשפינערס 223
בערעל־אייזיק 245

די שטאָדט פון די
קליינע מענשעלעך

געשריבען אין יאהר 1901

די שטאָדט פון די קליינע מענשעלעך

די שטאָדט פון די ק ל י י נ ע מ ע נ ש ע ל ע ך, וואָס איך פיהר דיך אהין אריין, פריינד לעזער, געפינט זיך פונקט אין דער מיט פונ'ם געבענשטען „תחום", וואו מע האָט אוועקגעזעצט אידען קאָפּ אויף קאָפּ, ווי הערינג אין א פעסעל, און אָנגעזאָגט, זיי זאָלען זיך פּרוכפּערען און מעהרען — און דער נאָמען פון דער דאָזיגער בעריהמטער שטאָדט איז כ ת ר י ל ע ו ו ק ע.

פון וואנען נעמט זיך דער נאָמען כתרילעווקע? אָט פון וואנען:

ביי אונז איין אָרעמאן, דאָס ווייסט יעדערער, האָט יתרו'ס נעמען: פאַרהאן א געמיינער מאן, און איין אָרעמאן, און נעבאך איין אָרעמאן, און א גרויסער אָרעמאן, און א געפאלענער, א מקבל, א קבצן, א דלות, א דלפן, איין עני, און איין עני ואביון. איטליכער פון די דאָזיגע אויסגערעכענטע נעמען ווערד ארויסגערעדט מיט איין אנדער מין ניגון... און פאַרהאן נאָך א נאָמען: א כ ת ר י א ל, אדער א כ ת ר י ל י ק. דער דאָזיגער נאָמען ווערד ארויסגערעדט שוין גאָר מיט איין אנדער מין ניגון, למשל: „אוי, בין איך, קיין עין־הרע, א כתריליק!"... כתריליק — דאָס איז שוין נישט גלאט אזוי א קבצן, א שלים־מזל: דאָס איז שוין, פערשטעהט איהר מיך, אזא מין אָרעמאן, וואָס פאלט נישט, חס־ושלום, אראָפּ ביי זיך מיט זיין אָרעמקייט: אדרבה,

ס'איז גאָר אַ גדולה! אויף אונזער לשון הייסט עס „איין אָרעמס און אַ פֿרייליכס"...

פֿערשטעקט אין אַ ווינקעלע, העט־ווייט, אָפּגעזונדערט פֿון דער גאַנצער אַרומיגער וועלט, שטעהט זיך אָט די שטאָדט עפּיס ווי פֿער'יתומ'ט, פֿער'חלומ'ט, פֿער'כשופ'ט און פֿערטיעפֿט אין זיך זעלבסט, גלייך ווי מיט איהר געהער זיך גאָר ניט אָן אָט דער גאַנצער טאַרעראַם מיט'ן האַרמידער, מיט'ן לויפֿעניש, יאַ־געניש, העצעניש, פּרעסעניש איינס דאָס אַנדערע מיט די אַלע איבעריגע גוטע זאַכען, וואָס מענשען האָבען זיך מטריח געווען צו בעשאַפֿען און צוגעטראַכט צו דעם פֿערשיעדענע נעמען, ווי: „קולטור", „פּראָגרעס", „ציוויליזאַציע" וכדומה אַזעלכע שענע ווערטער, פֿאַר וועלכע אַ רעכטער מענש נעמט אַראָפּ דאָס היטעל מיט גרויס דרך־ארץ. קליינע, קליינע מענשעלער!... ניט נאָר פֿון אויטאָמאָבילען, פֿון לופֿטשווימעריי און אַוויאַטיקאַ — זיי האָבען אַ לאַנגע צייט פֿון אונזער אַלטער געוויינליכער אייזען־באַהן ניט געוואָלט הערען און נישט געוואָלט גלויבען אַפֿילו, צי ס'איז גאָר פֿאַרהאַן ערגיץ אַ באַהן אויף דער וועלט. „ווייס איך וואָס, — האָבען זיי געזאָגט, — חלומות, נעכטיגע טעג, אויפֿ'ן הימעל אַ יאַריד, אַ קוה איז געפֿלויגען איבער'ן דאַך" — וכדומה אַזעלכע שאַרפֿע ווערטער. ביז עס האָט זיך געטראָפֿען אַ מעשה, איינער אַ כתרילעווקער בעל־הבית האָט בעדאַרפֿט האָבען קיין מאָסקווע, איז ער געפֿאָהרען און געקומען צוריק און געשוואָרען מיט כל השבועות, אַז ער אַליין איז געפֿאָהרען ביז סאַמע מאָסקווע מיט דער באַהן דריי פֿערטעל שעה... האָט מען דאָך מסתמא געמאַכט איהם אויסצודרעהען: ווי שווערט דאָס אַ איד אַ בעל־הבית אויף אַזאַ האַרטען ליגען? לאָזט זיך אויס אַ מעשה, אַז מע האָט איהם ניט גוט פֿערשטאַנען: ער איז טאַקי מעהר נישט געפֿאָהרען מיט דער באַהן ווי דריי פֿערטעל שעה: דאָס איבעריגע איז ער שוין געגאַנגען צו־פֿוס. ווי די מעשה איז — דער פֿאַקט מיט דער באַהן איז אַ פֿאַקט, וואָס מע קאָן קעגען איהם

גאָרניט זאָגען: א איד אַ בעל־הבית שווערט זיך מיט אַזעלכע שבועות, וועט ער מן הסתם פונ'ם פינגער ניט אויסזויגען. ובפרט, ער האָט זיי געגעבען צו פערשטעהן מיט'ן שכל דעם כח פון אייזענבאהן און אויסגעמאָהלט אויף פּאַפּיער, ווי אַזוי די רעדער דרעהען זיך, און דער קוימען פייפט, און דער וואַגאָן פליהט, און אידען פאָהרען קיין מאָסקווע... האָבען איהם די קליינע מענשעלעך אויסגעהערט — אויסגעהערט, כלומרשט צוגעשאָקעלט מיט די קעפּ און אינווייניג אין האַרצען גוט געלאַכט און געזאָגט: „וואָס קומט ארויס — די רעדער דרעהען זיך, דער קוימען פייפט, דער וואַגאָן פליהט, אידען פאָהרען קיין מאָסקווע — און קומען צוריק“..

אָט אזוי, ווי איהר זעהט, זענען זיי אלע, די קליינע מענשעלעך, נישט קיין בעלי־מרה־שחורה, קיין פערזאָרגטע בעלי־בית'לעך. אדרבה, זיי האָבען אַ שם אויף דער וועלט פאַר גרויסע בעלי־המצאות, ווערטעלזאָגערס, לעבעדיגע פרייליכע נשמות. אָרעמע, נאָר פרייליכע. עס איז שווער צו זאָגען, וואָס איז, אייגענטליך, מיט זיי די גדולה? גאָרניט, חי־געלעבט!... געלעבט? אנו, פרעגט זיי, למשל: „פון וואנען לעבט איהר?“ — וועלען זיי אייך ענטפערען: „פון וואנען מיר לעבען? אָט זעהט איהר דאָך, חאַ־חאַ, מע לעבט“... און מערקווירדיג! ווען איהר זאָלט זיי ניט בעגעגענען, לויפען זיי ווי די פער'סמ'טע מייז, דער אהער, דער אהין, און האָבען קיינמאָל קיין צייט ניט. „וואוהין לויפט איהר?“ — „וואוהין מיר לויפען? אָט זעהט איהר דאָך, חאַ־חאַ, מע לויפט. מע מיינט, טאָמער וועט מען עפּיס חאַפּען, פערדיענען אויף שבת“...

פערדיענען אויף שבת — דאָס איז זייער אידעאַל. אַ גאַנצע וואָך וועלען זיי אייך אַרבייטען, מיט בלוטיגען שוויים האָרעווען, פערשוואַרצט ווערען, קייען די ערד, עסען מכות, טרינקען קדחת, אַבי ס'זאָל זיין אויף שבת. און באמת, קומט דער ליעבער הייליגער שבת — איז אַ כפּרה יעהופּעץ, אַ כפּרה אָדעס, אַ כפּרה

אפילו פאריז! מע זאגט. — און דאס זאל זיין א פאקט, — אז זינט כתרילעווקע איז א שטאדט האט זיך נאך נישט געטראפען, אז א איד זאל דארטען שבת חלילה דארפען הונגערען. ווארום ווי געשיקט זיך עס, אז א איד זאל ניט האבען קיין פיש אויף שבת? האט ער ניט קיין פיש, האט ער פלייש; האט ער ניט קיין פלייש, האט ער הערינג; האט ער ניט קיין הערינג, האט ער חלה; האט ער ניט קיין חלה, האט ער ברויט מיט ציבעלע; האט ער ניט קיין ברויט מיט ציבעלע, לייהט ער ביי'ם שכן; איבעראכטאג שבת וועט דער שכן לייהען ביי איהם— „די וועלט איז א רעדעל און עס דרעהט זיך"... אזוי זאגט ער אייך א גלייכווערטעל און בעווייזט מיט דער האנד, ווי דאס רעדעל דרעהט זיך... ביי די קליינע מענשעלעך, אז עס קומט צו א גלייכווערטעל, איז גאר ניט שייך. פאר א גלייכווערטעל וועלען זיי אייך אוועקגעבען, ווי מע זאגט, דעם טאטען מיט דער מאמע. די וועלט דערצעהלט זיך אן פון זיי אזעלכע מעשיות, וואס זעהען אויס ווי אנעקדאטען, נאר מע קאן זיכער ערב זיין, אז דאס זענען לויטער פאקטען.

למשל, מע דערצעהלט פון איינעם א כתרילעווקער בעל־הבית, וואס ס'איז איהם נמאס געווארען צו הונגערען אין כתרילעווקע, האט ער זיך אוועקגעלאזט וואנדערען איבער דער וועלט זוכען גליק, געווארען איין עמיגראנט, און האט פערבלאנזעט אזש קיין פאריז. האט ער מסתמא זעהר חשק געהאט זיך דער־שלאגען צו רויטשילד'ען. ווארום ווי איז דאס א איד אין פאריז און מע זעהט זיך ניט מיט רויטשילד'ען? איז אבער א חסרון — מע לאזט נישט צו. „וואס איז די מעשה?" „א צעריסענע קאפאטע". „חכמים איהר זייט! — טענה'ט דער איד. — איך זאל האבען א גאנצע קאפאטע, וועלכע גוטע יאהר וואלט איך געפאהרען קיין פאריז?" הקיצור — ס'איז נישט גוט. א כתרילעווקער איד אבער פאלט ביי זיך ניט אראפ און גיט זיך איין עצה. ער איז זיך מיישב און רופט זיך אן צום שומר, וואס

ביי דער טהיר: „געה זאָג דעם פּריץ, אז צו איהם איז געקומען חלילה ניט קיין שנאָרער, נאָר א איד א סוחר, וואָס האָט איהם געבראַכט צו פיהרען אַזאַ מין ארטיקעל, וואָס מע קריגט דאָס ניט דאָ אין פּאַריז פאַר כל הון דעלמא".

דערהערט אַזעלכע דבורים, הייסט רויטשילד, מע זאָל איהם אַריינפיהרען אויף א ציקאַוועסט דעם דאָזיגען סוחר. „שלום עליכם". „עליכם שלום". „זיצט. פון וואַנען איז א איד?" „פון כתרילעווקע". וואָס ווענט איהר זאָגען גוטס?" „וואָס זאָל איך אייך זאָגען, פּאַני רויטשילד? די מעשה דערפון איז אזוי: אויף אייך שמועסט מען ביי אונז, אַז איהר זענט, קיין עין־הרע, נישקשה'דיג אין מעמד, אויף מיר געזאָגט געוואָרען האָטש האַלב. האָטש א דריטהלק איז אויך גענוג. נו, און כבוד מסתמא זענט איהר אודאי אויך ניט זשעדנע: וואָרום ווער עס האָט די מאות, זאָגט מען, דער האָט די דעות. הכלל, וואָס פעהלט אייך? איין זאַך: דאָס אייביגע לעבען. האָב איך עס אייך געבראַכט צו פיהרען אויף צו פערקויפען".

דערהערט „דאָס אייביגע לעבען", מאַכט צו איהם רויטשילד: „מה יקר — וואָס ווענט דאָס קאָסטען?" „עס וועט אייך קאָסטען, פּאַני, אזוי גרויס (דאָ האָט זיך דער איד פערטראַכט) — אזוי גרויס ווי דריי הונדערטער". „אפשר וועלען מיר זיך דינגען?" „ניין, פּאַני רויטשילד, ס'וועט ניט געהן. איך זאָל האָבען די ברכות, וואָס איך וואָלט אייך געקאָנט זאָגען מעהר פון דריי־ הונדערט. נאָר גאַרנישט, געזאָגט — איז פאַרפאַלען". אזוי מאַכט צו איהם דער איד, און רויטשילד נעמט מסתמא און צעהלט איהם אויס דריי הונדערטער מזומנים, אחת ואחת. מיין איד קודם־ כל לאָזט אראָפּ דאָס ביסעל מזומנ'ס אין קעשענע און רופט זיך אָן צו רויטשילד'ען בזה הלשון: „ווילט איהר לעבען אייביג, איז עצתי, איהר זאָלט אוועקוואַרפען אָט דאָס טומעלדיגע פּאַריז און אריבערפּעקלען זיך בעסער צו אונז קיין כתרילעווקע, וועט

איהר קיינמאָל ניט שטאַרבען, וואָרום זינט כתרילעווקע איז אַ שטאָדט, איז ביי אונז נאָך קיין גביר קיינמאָל ניט געשטאָרבען"...

און נאָך אַ מעשה האָט זיך געטראָפען, איינער האָט אָנגעשפּאַרט אַזש קיין אַמעריקאַ... נאָר איך זאָל האַלטען ביי דערצעהלען מעשיות, איינפאַלען און המצאות פון די קליינע מענשעלער, וואָלט איך בעדאַרפט זיצען מיט אייך דריי טעג מיט דריי נעכט און דערצעהלען און דערצעהלען און דערצעהלען. לאָמיר בעסער אַריבערגעהן צו די בעשרייבונגען פון דער שטאָדט גופא.

איהר ווילט אודאי וויסען, ווי אַזוי זעהט אויס כתרילעווקע? שען, אַזוי ווי גאָלד. און ווער שמועסט, פון דער ווייטענס! פון דער ווייטענס האָט דאָס דעם אַנבליק פון... אַ וואָס זאָל איך אייך, אַשטייגער, זאָגען? פון אַ סאָנישניק, וואָס איז געדיכט אָנגעזעצט מיט סעמיטשקעס, אָדער פון אַ לאָקשענברעט מיט פאַרפעל אַ סך. ווי אויף אַ טעלער, ליגט פאַר אייך די שטאָדט, און איהר קאָנט זי זעהען פאַר אַ מייל מיט אַלע איהרע אַנטיקלעך. וואָרום די שטאָדט גופא, פערשטעהט איהר מיך, שטעהט אויף אַ באַרג, דאָס הייסט, אויף דער שטאָדט האָט זיך אָנגערוקט אַ באַרג, און אונטער'ן באַרג שטעהען הייזלעך אַ סך, איינס אויף דאָס אַנדערע, ווי קברים אויף איין אַלטען בית-עלמין, ווי אַלטע שוואַרצע איינגעבויגענע מצבות. קיין גאַסען איז ניט שייך צו זאָגען, מחמת די הייזער נעהען נישט געבויעט, אויסגערעכענט און אויסגעמאָסטען נאָכ'ן צירקול, און קיין סך פּלאַץ צווישען די הייזער איז אויך נישטאָ; לְמאַי זאָל שטעהן אומזיסט-אומנישט אַ לעדיגער פּלאַץ, אַז מע קאָן דערויף אַנידערשטעלען אַ שטוב? סע שטעהט אין פסוק: „ל ש ב ת י צ ר ה" — איז דער פשט: די וועלט איז בעשאַפען געוואָרען אויף ישוב, אויף צו זיצען, נישט אויף צו קוקען. וואָס פאַר אַ קוקען?...

פון דעסטוועגען, האָט קיין יסורים נים, פאַרהאַן גאַסען אויך, גרויסע גאַסען און קליינע געסלעך, און שמאַלע געסלעך, און הינטערגעסלעך. איי וואָס, ס'איז נישט עפּים אַזוי גלייך, אַ

ביסעל נעדרעהט באַרג־אַראָפּ, באַרג־אַרויף — און פלוצים נאָט
אייך אַ שטוב, אָדער אַ קעלער, אָדער גלאַט אַ גרוב? וועט איהר
אַ ברירה האָבען נישט געהן איינער אַליין ביינאַכט אָהן אַ לאַנ־
טערנע! פאַר די קליינע מענשעלעך זאָלט איהר זיך ניט זאָרגען:
אַ כתרילעווקער אין כתרילעווקע צווישען כתרילעווקער וועט ניט
פערבלאָנזעט ווערען קיינמאָל; איטליכער טרעפט צו זיך אַהיים,
צו זיין אייגען ווייב און קינדער, ווי אַ פויגעלע צו זיך אין נעסט
אַריין...

און ווייטער איז פאַרהאַן אין מיטען שטאָדט אַ ברייטער
האַלב־קיילעכיגער, און אפשר אַ פיערעקעכיגער פּלאַץ, וואָס
דאָרטען זענען די קלייטען, די געוועלבען, די יאַטקעס, טישלעך
און שטעלכעלעך, און דאָרטען שטעלט זיך אויס דער מאַרק אַלע
פריהמאָרגען, וואו עס פאָהרען זיך צענויף אַ סך גויים מיט אַ סך
גויעס מיט אַלערליי מינים סחורות און עסענוואַרג, פיש מיט ציי־
בעלעס, מיט חריין, מיט פעטרעשקע און מיט שאַר ירקות. דאָס
ביסעל שאַר ירקות פערקויפט מען און מע קויפט ביי די אידען
אַנדערע בערדרפעניש, און דערפון ציהען דאָס די אידען פרנסה,
אפילו ניט אַזוי ברייט, נאַר פאָרט פרנסה. בעסער פון גאָרניט
איז דאָך עס... און דאָרטען, טאַקי אויף דעם זעלבינגען פּלאַץ,
ליגען אויסגעצויגען בייטאָג אַלע ציעגען פון שטאָדט און וואָרע־
מען זיך קעגען דער זון, און דאָרטען טאַקי זענען, להבדיל, די
בתי־מדרשים מיט די שוהלען מיט די קלייזלעך מיט די חדרים
פון שטאָדט, וואו אידישע קינדער לערנען תורה, דאַווענען, לייענען
און שרייבען; די רבי'ס מיט די תלמידים זינגען און שרייען
אויף קולי־קולות, אַז מע קאָן טויב ווערען... און אויך דאָס מרחץ,
וואו ווייבער באָדען זיך, און אויך דער „הקדש", וואו אידען
שטאַרבען, און אַלע איבעריגע גוטע ערטער, וואָס לאָזען זיך הערען
פון דערווייטען... ניין, כתרילעווקע ווייסט נאָך ניט פון קיין
„קאַנאַליזאַציע", וואַסערלייטונג, עלעקטריציטעט און נאָך אַזעלכע
לוקסוס־זאַכען; נאָר וואָס מאַכט דאָס אויס? „מע שטאַרבט,

הערט איהר, אומעדום מיט אלץ איין טוידט. און מע לעגט אריין, הערט איהר, אומעדום אין אלץ איין ערד אריין. און מע קלאפט־צו אומעדום, הערט איהר, מיט דער אייגענער לאפעטע!" — אזוי פלעגט זאגען אלע מאל מיין רבי רב ישראל מלאד אויף א שמחה, דוקא דעמאלט, ווען ער איז געווען רעכט פריילידּ, גוט אונטער'ן גלעזעל און שוין פארטיג צו פערקאטשען די קאפאטע און געהן א „דייטש", אדער האפען א „קאזאק"...

מיט וואס כתרילעווקע מעג זיך יא בעריהמען — דאס איז מיט איהרע בית־עולם'ס. צוויי רייכע בית־עולם'ס פערמאגט די דאזיגע געבענשטע שטאדט: איין א ל ט ע ן בית־עולם און א נ י י ע ם בית־עולם. דאס הייסט, דער נייער בית־עולם איז, מאהלט אייך, אויך גענוג אלט און גענוג רייך אין קברים. עס וועט שוין באלד ניט זיין וואו צו „לעגען", טאמער חלילה א פאגראם, א חלירע אדער אזוי עפּיס איין אומגליק פון די היינטיגע אומגליקען.

איבערהויפט, נעמען זיך איבער די כתרילעווקער קליינע מענ־שעלעך מיט'ן אלטען בית־עולם. דאס אלטע בית־עולם זייערס, האטש ס'איז שוין פערוואכסען מיט גראז און מיט בוימלעך און כמעט אהן איין גאנצע מצבה, האלטען זיי דאס פון דעסטוועגען פאר א ציערונג, א שיינדעלע, א רייכטהום, און היטען דאס אפּ, ווי דאס שווארצאפּעל פונ'ם אויג. ווארום אחוץ וואס דארטען ליגען זייערע אבות־אבותיהם, רבנים, צדיקים, לומדים, מפורסמים, גרויסע לייט, — איז א סברה, אז דארט געפינען זיך א היבש ביסעל קדושים נאך פון דער היידאמאטשינע, פון חמעלניצקי'ס צייטען... אט דאס „הייליגע ארט" — דאס איז זייער איינציג שטיקעל אייגענס אויף דער וועלט, וואו זיי זענען די איינציגע בעלי־בתים, זייער איינציג שטיקעל ערד, זייער איינציג שטיקעל פעלד, וואו עס שפּראצט א גרעזעל און עס וואכסט א בוימעל און די לופט איז פריש און עס אטהעמט זיך פריי...

איהר זאָלט זעהען, וואָס דאָרטען טהוט זיך אָפּ, אז עס קומט סוף זומער, ארום ראש־חודש אלול, די „וויינענדיגע טעג" — איי־איי־איי! אידען און ווייבער — דערהויפּט, ווייבער — אויף און אָפּ, סע ווימעלט און סע שווימעלט — א ווערטעלע „קבר־אָבות"! פון דער גאָרער וועלט קומט מען אהער א ביסעל זיך אויסוויינען און אויסגיסען דאָס ביטערע הארץ אויף די הייליגע קברים. הערט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען? איז ערגיץ וויינט זיך ניט אזוי גוט און אזוי געשמאַק, ווי אין כתרילעווקע „אויפ'ן פעלד". דאָס הייסט, אין די שוהלען דאָרטען וויינט זיך אפילו אויך גאנץ נישקשה'דיג. נאָר ווי קומט דאָס צו קבר־אָבות? דאָס „קבר־אָבות" איז א שטיק פּרנסה פאַר די כתרילעווקער שטיינשניידערס, בעלי־אכסניות, חזנים און שמשים, און דער ראש־חודש־אלול איז פאַר די דאָרטיגע אָרעמע לייט, ווייבער און קאַליקעס די אמת'ע „שניט־צייט".

„זענט איהר שוין געוועזן ביי אונז אויפ'ן פעלד?" — וועט אייך פרעגען א כתרילעווקער מיט גדלות, גלייך ווי ער וואָלט אייך, אשטייגער, פרעגען, צי זענט איהר געוועזן ביי זיין טאַטען אין ווייגאָרטען? אויב איהר זענט נאָך ניט געוועזן, טהוט איהם צוליעב און געהט זיך דורך צו זיי „אויפ'ן פעלד", לייענט איבער די אלטע שטאַרק־אָפּגעריבענע אויפשריפטען אויף די האַלב־איינגעפאַלענע מצבות, וועט איהר געפינען אין זיי א שטיק געשיכטע פון א גאַנץ פאָלק... און אויב איהר זענט א מענש פון התפּעלות און בעגייסטערונג, וועט איהר, בעטראַכטענדיג די דאָזיגע אָרעמע שטאָדט מיט איהרע רייכע בית־עולם'ס, זיך ניט קאָנען איינהאַלטען און איבער'חזר'ען דעם אלטען פּסוק: מ ה ־ ט ו ב ו — ווי גוט זענען דיינע געצעלטען, יעקב! דיינע רוהע־ערטער, ישראל!...

אין אָנגעלעגטער ברית

געשריבען אין יאהר 1901

אַ־יין אַנגעלעגטער ברית

— שלים־מזל! ווען קומט איהר אוים געהן צו־קינד? ערב יום־טוב!

— קוים דערלעבט אַ נחת!

— אַז מיר וועלען ווערט זיין ביי גאָט, וועט נאָך זיין אַ יונגעל אויך. אָט וועט איהר זעהען!

— זי מוז געבוירען משיח'ן, ניט אַנדערש!

אַזעלכע וכדומה אַזעלכע ווערטלעך זענען געפלויגען דעם גאַנצען טאָג ביי העניך דעם סטאָליר אין שטוב, און רייזעל האָט זיך געקנייטשט, געזאָקעט, זיך קיין אָרט נישט געקאָנט געפינען.

עס זענען געווען מינוטען אַזעלכע, וואָס זי האָט זיך בע־האַלטען אין אַ ווינקעלע, זיך געקנייפּט דאָס פּנים, געריסען פון זיך שטיקער פלייש און געבעטען אויף זיך דעם טוידט.

— רבונו של עולם! זיסער פאָטער, האַרציגער, געטרייהער, העלף מיר שטאַרבען!...

רייזעל איז געגאַנגען צו־קינד נאָך פון גאַנץ פריה אָן, נאָר זי האָט זיך בעהאַלטען, קיינער זאָל ניט וויסען. אַרום פאַרנאַכט, אַז עס האָבען זי אַ חאַפּ געטהאָן די רעכטע „וועהען“, איז זי אַריינגעפאַלען אין בעט אַריין, אָנגעהויבען ברעכען די הענד, צענויפגעקרעמפּעוועט די ציינער, געוואָרען ברוין און בלוי און האָט אויסגעשריען נישט מיט איהר קול:

— מאמעניו! געב מיר כח, איך זאל קאנען שטארבען!!

שרה־רחל די באבע, וואס איז געשטאנען איבער איהר בעט, האט שוין, נישקשה, געזעהען אזעלכע זאכען. זי האט זיך אנ־געבויגען צו איהר מיט פערקאטשעטע ארבעל ביז די שפיצעכיגע שווארצע עלענבויגענס און האט זי געטרייסט:

— שריי, שריי, מיין קינד! א געווינעריין באדארף שרייען. נאך איין געשריי, וועסט דו, אם ירצה השם, איבערקומען געזונטערהייד. די מאמע דיינע פון יענער וועלט טהוט זיך פאר דיר איצטערט מיהען. דער טאטע דיינער שטעהט אצינדערט פאר'ן בית־דין־של־מעלה און טהוט טהון בעטען פאר דיר. דו וועסט, אם ירצה השם, איבערקומען געזונטערהייד און וועסט האָ־בען א זוהן, א טרייסט צו דיינע צרות...

די „וועהען" געהען־איבער, און רייזעל בלייבט ליגען, ווי א פריטשמעליטע, א פער'שכור'טע, און עס קלינגט איהר אין די אויהערען, און זי שלאפט ניט, נאר זי איז פערטומעלט. זי ווייסט ניט, וואו זי איז אין דער וועלט. עפּיס טהוט זיך מיט איהר. עפּיס וועט מיט איהר זיין. אפשר איז דאס איין עק צו איהרע צרות? אפשר שטארבט זי? רייזעל וויל ניט שטארבען. ניין! זי האט נאך א האפענונג אויף דעם וואס לעבט אייביג. אז איהר זעטעל וועט קומען, קומען צו פאהרען פונ'ם ווייטען אמעריקא, און זי וועט נאך וויסען פון א לעבען מיט איהר ליעבען טהייערען זעטלען.

וואו איז זעטעל?

זעטעל דער שניידער האט זיך עטליכע חדשים נאך דער חתונה אוועקגעלאזט זוכען פרנסה. קיין אמעריקא איז ער אוועק־געפאהרען. אלע פאהרען איצט קיין אמעריקא. אוועקגעפאהרען זעטעל — און ניטא, ווי אין וואסער אריין.

„געוויס איז ער דארט א חתן געווארען, גענומען פריש נדן, אויסקרענקען זאל ער דאס דארטען, רבונו של עולם!"

אזוי האט מען געשמועסט וועגן איהם אין כתרילעווקע, ביי הענין דעם סטאליר אין שטוב, אלע — א חוץ רייזלען.

רייזעל האט א נ ד ע ר ש געקלערט וועגן איהר זעטלען. זי האט איהם געקענט בעסער פון אלעמען, חאטש זי איז געווען מיט איהם אינאיינעם נישט מעהר ווי פיער חדשים.

רייזעל האט ארויסגעקוקט אויף איהם אלע מינוט, אלע רגע; אויב ער לעבט נאר און איז געזונד, וועט ער געווים קומען, אדער חאטש שרייבען א בריוועל, שרייבען א בריוועל און צושיקען איהר זיין „פאטרעט“. אוי, ווען גאט העלפט איהר, עס קומט איהר אן דאס גוטע בריוועל מיט'ן „פאטרעט“, ווער איז צו איהר דעמאלט גלייך?

א סך טעג האט רייזעל אט אזוי ארויסגעקוקט. א סך נעכט איז זי ניט געשלאפען. א סך טרערען האט זי אויסגעגאסען שטילערהייד, בעגראבען דעם קאפ אין קישען, לייט זאלען ניט זעהען, גוטע פריינד זאלען ניט האבען קיין יסורים, שונאים זאלען זיך ניט פרייהען אויף איהרע צרות.

און איהרע צרות זענען געווען גענוג גרויס, ווארום זי האט דערפיהלט, אז זי בעדארף ווערען א מוטער... וועה און ווינד, וואס וועט זי טהון? וואוהין וועט זי זיך קעהרען און ווענדען? זי זאל ניט מורא האבען פאר גאט און פאר'ן גיהנם, וואלט זי זיך נאר א מעשה אנגעטהאן!

ס'איז א סברה, אז איינמאל איז זי געווען ביי'ם טייך, גע־וואשען גרעט, האט זי זיך געוואלט אריינווארפען אין וואסער אריין. האט זי זיך דערמאנט אז יענער וועלט, האט זי גע־חאפט דאס פעקעל גרעט און האט זיך געלאזט, ניט טוידט, ניט לעבעדיג, לויפען אהיים. אזוי ווי זי לויפט, בעגעגענט זי זיך מיט שרה־רחל'ען די באבע.

— וואס לויפסט דו אזוי, טאכטער מיינע? — פרעגט זי שרה־רחל.

האָט זיך רייזעל צעוויינט, ווי אַ קליין קינד, און שרה־רחל, וואָס האָט געהאַט אַ „געניט אויג“, האָט באַלד פֿערשטאַנען וואָס דאָ איז, און זי האָט איהר גענומען אויסרעדען דאָס האַרץ, ווי ווייט זי האָט געקאָנט.

— ס'איז אַ גאָטס־זאַך, — האָט איהר שרה־רחל געזאָגט — ס'איז פֿון גאָט. אַ קשיה, אפשר אין דעם זכות וועט קומען זעטעל?...

דערהערט דעם נאָמען זעטעל, האָט זי דערפֿיהלט, אַז דאָס גאַנצע בלוט איז איהר צוגעטרעטען צום פּנים — אוןביידע ווייבער האָבען זיך אַוועקגעזעצט אויף אַ פֿרעמדער פּריזבע, זיך געשושקעט־געשושקעט, גערעכענט אויף די פֿינגער און צעגאַנגען זיך.

וויפֿיעל רייזעל האָט געקאָנט האָט זי דעם סוד געהאַלטען טיעף ביי זיך פֿערבאָרגען, ביז עס איז איינמאָל אין אַ שענעם פֿריהמאָרגען אַרויסגעשפּרונגען און ס'איז געוואָרען אויס סוד, און פֿון דעמאָלט אָן איז העניך דעם סטאָליר'ס שטוב געוואָרען פֿאַר איהר אַ גיהנם. עס האָט זיך איהר אויסגעדאַכט, אַז אַלע קוקען אויף איהר, אַלע רעדען פֿון איהר, און מעהר פֿון אַלץ האָט זי נישט געקאָנט אַריבערטראָגען דאָס, וואָס מע שעלט איהר זעטלען. ווער עס האָט גאָט אין האַרצען באַדט זיך אין זיין בלוט.

מעהר פֿון אַלעמען איז איהר דערגאַנגגען די יאָהרען לאה די בעקערין. לאה די בעקערין האָט אויף איהר שטאַרק רחמנות געהאַט, פֿלעגט זי איהר אונטערטראָגען אָפּטמאָל אַ פֿריש שטיקעל בולקע, אַ ברויטעל, אַ „וויַשקראַבעק“ און זאָגען בשעת מעשה:

— נאַ, רייזעל, פּאַרזוך דאָס געבעקס, וואַרגען זאָל ער זיך דאָרטען אין אַמעריקע, דער שאַרלאַטאַן דיינער, מיט'ן ערשטען ביסען, זיסער גאָט!

— ער זאָל חאַטש וויסען דאָרטען, אַז אָט־אָט ווערד ער אַ טאַטע, דער רוח זאָל איהם נעמען! — העלפֿט איהר אונטער־פֿרומע די מלמד'קע.

— און אַז ער וועט וויסען, וועט ער זיך צעקראַצען דאַרטען, דער שניידערוק, פאַרחאַפּט זאָל ער ווערען! — לעגט־צו אַ קנויטעל אַסנה די קורעלאַפּניטשקע.

די דאָזיגע ווייבער — דאָס זענען אַלץ שכנים, וואָס זיצען מיט רייזלען ביי הענדיך דעם סטאָליר אין שטוב. איטליכע פון זיי האָט זיך איהר אַלקירעל, איהר בעל־הבתישקייט, איהר בעט־געוואַנט, איהר מאַן און איהרע קינדערלעך. און קינדערלעך זענען דוקא ביי זיי, ברוך השם, גענוג. ס'איז דאַרטען שטענדיג אַ הו־האַ, אַ געשריי, אַ געפּילדער: די קינדער צווישען זיך רייסען זיך; די בעל־הבית'טעס קאָכען און באַקען אַלע ביי איין אויווען, פיהרען צווישען זיך רכילות, רעדען איינע אויף דער אַנדערער לשון־הרע, קריעגען זיך און בעטען זיך איבער, לייהען און פערלייהען איינע דער אַנדערער, אַבי ס'איז נאָר פאַרהאַן וואָס, פרייהען זיך אַלע אינאיינעם אויף איין שמחה און לעבען כמעט ווי איין משפחה.

רייזעל האָט זיך אויפגעהאַפּט ווי פוג'ם שלאָף מיט אַ נייעם מין געשריי:

— גאָט! גאָט! גאָט!...

— אָט אַזוי, אָט אַזוי, טאָכטער! — האָט זי שרה־רחל געטרייסט. — אַצינדערט געהען ערשט די רעכטע „וועהען". נאָך איינע צוויי־דריי גוטע געשרייען וועסט דו, אם ירצה השם, אי־בערקומען געזונטערהייד... אָט אַזוי, אָט אַזוי... מזל טוב דיר, טאָכטער, האָסט געהאַט אַ יונגעל!

אַז ס'איז געבאָרען געוואָרען ביי רייזלען דאָס יונגעל, איז דאָס ערשטע געווען אויסבאָדען דאָס קינד, איבערוויקלען און בעטראַכטען אין ווען איז דאָס געראָטען — און אַלע דריי ווייבער האָבען אויסגעשריגען אין איין קול:

— אַ וועהטיג איהם אין פּנים! אינגאַנצען „ער" מיט די ביינער!

נאָכדעם האָט מען אָנגעהויבן שמועסן מכח א ייכעל פאַר דער קימפּעטורין. האָט איינע אויסגעוואָרפן דער אַנדערער, פאר וואָס מע האָט נישט פערזאָרגט די קימפּעטורין האָטש מיט איין עוף. די גאַנצע באָד האָט מען אָרויפגעלעגט, געוויינטליך, אויף אסנה די קורעלאָפּניטשקע.

— איהר זענט א אידינע, וואָס קאָטאָרי איהר האַנדעלט מיט עופות, זענט איהר ניט קליין געווען פריהער מיט צוויי וואָכען אָוועקזועצען איין עוף פון רייזעל'ס וועגען! ? פּראָסע וואָלטען מיר שוין אַליין געקויפט, און שחיטה־געלט וואָלטען מיר גענומען אויף זיך.

לאה די בעקערין האָט פערקאָטשעט די אַרבעל און האָט זיך אָוועקגעשטעלט מאַכען פּוטערגעבעקס פאַר דער קימפּעטורין, און פרומע די רביצין איז אָוועקגעלאָפען צו איהר מאַן, רב חיים־חנא דער מלמד, און האָט ביי איהם גע'פּועל'ט, ער זאָל באַלד אָנשרייבען שיר־המעלות'ען פאַר דער געווינערין.

האָט חיים־חנא דער מלמד פערקאָטשעט די אַרבעל און האָט אָנגעשריבען שיר־המעלות'ען, וואָס ביי דער רייכסטער גע־ווינערין האָט מען אַזעלכע נישט געזעהן. אין מיטען איז געשטאַ־נען אויסגעמאָהלט א געצאַצקעטע פּיראַמידע;

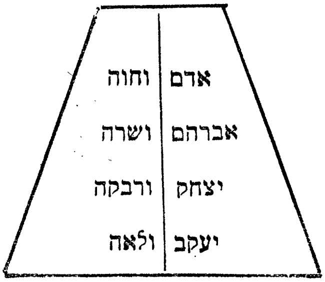

בײ די זײטען איז געשטאַנען דער געװיסער פּסוק:

מכשפה לא תחיה

לא מכשפה תחיה

תחיה מכשפה לא

און אונטען, מיט גאַנץ גרױסע אותיות:

סיני וסנסיני וסמנגלף

די געװיסע פּערבאָרגענע װערטער, װאָס זענען אַ סגולה צו אַ „גוט־אױג" און צו אַלע צרות. הכלל, עס איז בעשאַפען געװאָרען אַלסדינג, װאָס מע בעדאַרף.

די קימפּעטורין איז געלעגען און האָט נאָר בעטראַכט די דאָזיגע װײבער:

— גאָט זאָל זײ צאָהלען! פאַר װאָס קומט דאָס מיר? פאַר װעלכע מעשים טובים?...

אַז די מאַנסבילען האָבען זיך אַביסעל אָפּגעפּאַרטיגט מיט אַלע אַרבײט, האָבען זײ געמאַכט אַ שמועס מכח פּראַװען אַ ברית.

הענין דער סטאָליר, האָטש ער איז אַ איד ניט קײן גביר און קײן יונגלעך איז ער ניט זשעדנע בײ זיך, פון דעסטװעגען האָט ער געזאָגט, אַז װי באַלד די שמחה איז בײ איהם אין שטוב, װײל ע ר די מצוה און נעמט דעם ברית אויף זיך. האָט זיך דער איבעריגער עולם געפונען װי בעלעדיגט:

— פאַר װאָס קומט איהם אײנעם אַלײן אַזאַ מצוה? ער האָט זעהר שען גע'דרש'עט? דער ברית איז אַ ל ע מ ע נ ס ברית!

אַז ס'איז געקומען צו די כבודים אױסטײלען, איז געװאָרען אַ שטיקעל סכסוך.

הענין דער סטאָליר האָט גערעכענט, אַזױ װי ער איז בעל־הבית, װעט מען איהם מסתמא געװיס אָפּגעבען סנדק, — האָט ער אָבער געהאַט אַ מיאוס'ען טעות. סנדק, האָבען אַלע געזאָגט, קומט רב חיים־חנא דעם מלמד, מחמת רב חיים־חנא דער מלמד איז אַ איד, װאָס קאָן, פערשטעהט איהר מיך, לערנען. האָט שױן

העניך דער סטאָליר געמוזט נאָכשטופּן די קאַרעטע און זאָגן, אַז ער האָט אַליין אויך גאָר אַנדערש ניט גערעכנט... דערפאַר האָט מען איהם מכבד געווען מיט כסא־של־אליהו, און מציצה האָט מען געמוזט אַוועקגעבן אסנה דער קורעלאָפּניטשקעס מאַן, מחמת אסנה דער קורעלאָפּניטשקעס מאַן איז אַ בייזער איד. ער קאָן מאַכען אַ סקאַנדאַל!

הקיצור, מע האָט זיך מיט די כבודים ווי עס איז איינגעטיילט.

איז געבליבען נאָך איין זאַך, סאַמע דאָס בעסטע: וואו וועט מען נעמען משקה?

— משקה? — רופט זיך אָן שרה־רחל די באָבע. — איהר זאָלט שוין אַזאַ דאגה האָבען מיט אַלדאָס גוטס, ווי איהר האָט אַ דאגה מיט משקה!

און שרה־רחל האָט געחאַפּט אויף זיך דעם קעצענעם בורנוס און איז אַוועק צו איהר איידעם יודעל דעם וויינער, וואָס מאַכט די זיסע בראָנפענס, און האָט איהם געבראַכט צו פיהרען אויפ׳ן ברית מיט צוויי פלעשלעך רויטען בראָנפען, וואָס מע רופט דאָס „קראַמבאַמבולי“. און אַז דער עולם האָט נאָך די פיש גענומען צו גלעזלעך „קראַמבאַמבולי“, איז מען באַלד געוואָרען לעבעדיג, פריי־ליך, און עס האָבען אָנגעהויבען פליהען לחיים׳ס.

— לחיים! — האָט געזאָגט דער „סנדקא“, רב חיים־חנא דער מלמד, אַ איד מיט איין אויסגעפליקטער באָרד פון איין זייט און מיט אַ שוואַרצער גלאַנצענדיגער פעטשיילע אויפ׳ן האַלז. — לחיים! לאָז גאָט העלפען, מיר זאָלען דערלעבען טרינקען אויף זיין בר־מצוה.

— לחיים! — האָט געזאָגט „כסא־של־אליהו“, העניך דער סטאָליר. — לחיים! לאָז גאָט געבען, מיר זאָלען דערלעבען טרינקען אויף זיין חתונה!

און דער „בעל־מציצה“, אסנה דער קורעלאָפּניטשקעס מאַן, איין אויסגעדיענטער ניקאָלאַיעווסקי סאָלדאַט מיט גראָבע שוואַרצע

ליפען, האָט אַריינגעהאַקט דריי כוסות מיט אַ מאָל און איז אַוועק מיט זיין ווינשעוואַניע נאָך ווייטער:

— לחיים! לאָז גאָט געבען, מיר זאָלען דערלעבען טררררינקען אויף ברית'ען, אויף בר־מצוה'ס און אויף חתונות ביי איהם, און ביי זיינע קינדער, און ביי זיינע אייניקלעך, און ביי זיינע אור־אור־אור־אייניקלעך!

און די ווייבער האָבען אויך גענומען צו קאַפּעטשקעלעך, און זענען געוואָרען רויטפּאַרביג און שטאַרק בערעדעוודיג, און האָבען גערעדט אַלע אינאיינעם, ווי די גענז.

נאָכדעם האָבען די מאַנסבילען אַרויסגעטראָגען די טישען מיט די בענקלעך, אַראָפּגעוואָרפען, מחילה, די קאַפּאָטעס און האָבען געחאַפּט אַ טענצעל, מחילה, אין די תחתונים, ווי, להבדיל, שמחת־תורה.

און אויפ'ן בעטעל, פערהאַנגען מיט איין אַלטען צעריסענעם לייליך, אַרומגעשטעקט פון אויבען ביז אַראָפּ מיט שיר־המעלות'ען, איז געזעסען רייזעל די קימפּעטורין מיט אַ ברעקעלע קינד אויף די הענד, געוויקעלט אין שמאַטעס, צוגעטולעט צו דער ברוסט. זי האָט געקוקט אויף די דאָזיגע גוטע מענשען, וואָס האָבען גע־וואונשען איהר אַזוי פיעל גוטס, זי ווייסט ניט פאַר וואָס און פאַר ווען, און האָט געקוקט אויף איהר קינד, איהר טרייסט:

— אינגאַנצען ע ר! ע ר מיט די ביינער!

און צוויי טרערען האָבען אַראָפּגעקאַפּעט פון איהרע שענע בלויע טיפע אויגען, געקוויקעלט זיך איבער איהר בלאַס אויס־געמוטשעטע פּנים און אַראָפּגעפאַלען אויף דער ווייסער יונגער ברוסט.

נחת פון קינדער

מאָנאָלאָג.

געשריבען אין יאהר 1901

נחת פון קינדער

(מאָנאָלאָג).

— קיין נגיד, הערט איהר, בין איך ניט. ווייט פון אַ נגיד. גאָרנישט. אַ בעל־הבית מיט אַ דירה איין אייגענע. חאָטש וואָס האָט מען, משטיינס געזאָגט, ביי אונז פון אַ דירה? מכות! — נאָר נחת פון קינדער, קאָן איך מיך באַריהמען, האָב איך, ברוך־השם, מעהר פונ'ם גרעסטען גביר אין כתרילעווקע! ביי מיר, הערט איהר, אַז עס קומט אַ יום־טוב און עס קומען זיך צענויף אַלע קינדער, קיין עין־הרע, זיהן און טעכטער, שניר און איידעמס מיט אַלע אייניקלעך — ווער איז צו מיר גליידָ?

למשל, נעמט פורים צו דער סעודה.

וואָס פאַר אַ טעם, פרעגט איך אייך, האָט אַ סעודה, אַז מע זעצט זיך צום טיש איינער אַליין מיט'ן ווייב און מע עסט?

נו, שטעלט אייך פאָר, אַז איך האָב שוין אָפּגעגעסען די פיש מיט דער יויך, לאָקשען, צימעס, דאָס, יענץ — נו וואָס? בלאָטע שבבלאָטע! אַ פערד, להבדיל, עסט אויך. אַ מענטש איז דאָך אָבער נישט קיין פערד. ובפרט אַ איד. ובפרט יום־טוב. ובפרט אַזאַ יום־טוב, ווי פורים צו דער סעודה!

קודם כל — די קינדער, קיין עין־הרע.

אַכט האָב איך, זאָלען געזונט זיין, אַלע אויסגעגעבענע. (געווען צוועלף — פיער זענען, די צו לענגערע יאָהר, אָוועקגעגאַנגען). האַלב זענען זיהן, האַלב זענען טעכטער; פיער איידעמס

און פיער שניר; האט איהר שוין, קיין עין־הרע, א קיימא־לן פון זעכצעהן.

היינט אייניקלעך, לעבען זאלען זיי!

נישט צו פארזינדיגען. ווארום אלע טעכטער און אלע שניר קינדלען, ברוך־השם, אלע יאהר; ביי וועמען ס'איז פארהאן עלף, ביי וועמען — נייען, ביי וועמען זיעבען. קיין עקרות, אזעלכע, הייסט דאס, וואס זאלען חלילה נישט האבען גאר נישט, איז ביי מיר נישט פארהאן.

נאר מיט איין זוהן, מיט'ן מיטעלסטען, האב איך געהאט אביסעל צו טהון: מיין שנור האט א צייט קיין קינדער נישט געהאט. נישטא און נישטא — און גענוג!

האט זיך אנגעהויבען א סדרה: דאקטוירים, דער רבי, להבדיל דער טאטער — עם העלפט נישט.

קיצור־הדבר, ס'איז געבליבען — גט'ען זיך.

מילא, גט'ען זיך — גט'ען זיך. ס'איז געקומען צום גט'ען זיך — ווער? וואס? זי וויל ניט!

וואס הייסט, זי וויל ניט? זי האט איהם, זאגט זי, ליעב. טפש איינער! וואס הערסט דו זי, זאג איך, וואס זי האט דיך ליעב? זאגט ער: איך האב זי אויך ליעב. וואס זאגט איהר אויף דעם חכם? איך זאג איהם „קינדער" — זאגט ער „ליעב"!... וואס זאגט איהר אויף אזא לעקיש?

קיצור־הדבר, זיי האבען זיך נ י ש ט גע'גט. און גאט האט געהאלפען — שוין א יאהר זעכס, אז זי האט אנגעהויבען צו קינדלען, קינדעלט זי וואס א יאהר, וואס א יאהר; שיט מיך אפ מיט אייניקלעך!

איהר זאלט זעהען ביי מיר אייניקלעך — אלע געראטענע, איינס שענער פונ'ם אנדערען, אין זייערע פנים'ער נישט אריינצוקוקען! איך זאג אייך — אנטיקלעך!

היינט ווי אזוי לערנען זיי! טאמער ווילט איהר א בלאט גמרא — איז א בלאט גמרא אויסוועניג. פון חומש מיט רש"י, מיט

תנ"ך, מיט דקדוק, מיט די אלע איבעריגע היינטיגע שאלעמויזען שמועסט מען ניט. זייער לייענען און זייער שרייבען אידיש און רוסיש און דייטש און פראנצויזיש, און און און...

אז איך באדארף אמאל א בריוועל איבערלייענען, איין אד־דעם אנשרייבען, צי וואס, — ווערד א מלחמה: „זיידעניו, אט וועל איך! זיידעניו, אט וועל איך!"

אי וואס, איהר וועט פרעגען „פרנסה"? עט, פארהאן א גרויסער גאט! ער פיהרט אוים. א מאל אזוי, א מאל אזוי. א מאל בעסער, א מאל ערגער. מאהלט אייך, מעהר ערגער ווי בע־סער — מע מוטשעט זיך און מע קומט דורך מיט'ן יאהר, אבי געזונט, ווי זאגט איהר.

מיין עלטערען זוהן איז געגאנגען ניט שלעכט. ער איז גע־זעסען אין א דארף, אין זלאדיעוועקע איז ער געזעסען, און געהאט גאנץ פיין פרנסה; נאר אז ס'איז ארוים דער אוקאז פונ'ם דריטען מאי, האט מען איהם געבעטען מחילה; האט ער דאך מסתמא גע'בריה'ט זיך, געוואלט אויסווייזען, אז ער איז ניט קיין „פאַ־סעליוושייסיא", געבראכט פאפיערען, אז ער זיצט דארטען נאך פון ששת ימי בראשית, דערלאנגט אין סענאט. בקיצור, ס'האט ניט געהאלפען קיין שמע־ישראל, מע האט איהם ארויסגעטריבען, און ער קאן נאך עד היום צו זיך ניט קומען... זיצט ער ביי מיר מיט ווייב און קינדער. א ברירה האט מען?

און דעם אנדערען זוהן מיינעם געהט נעבאך גלאט נישט. וואס ער זאל ניט טהון — איז שלים־שלים־מזל, ווי זאגט איהר, „מיט דער פוטער אראפ". קויפט ער תבואה, ווערד א זול. האנ־דעלט ער איין אכסען, פגר'ען זיי. ריהרט ער זיך צו צו וואלד, איז א ווארעמער ווינטער — א בר־מזל! ער זאל א קוק טהון אין טייך, וואלטען גע'פגר'ט אלע פיש... האב איך מיך מיישב געווען און זאג איהם: „ווייסט דו וואס? פעקעל זיך אריבער מיט ווייב און קינדער צו מיר. ממה נפשך!"...

דעם דריטען זוהן מיינעם איז יא געווען נישקשה, איז ער איז דער גרויסער שרפה, ניט היינט געדאכט, אפגעברענט געווארען, ארויס ווי די מאמע האט איהם געהאט, און האט נאך געהאט אויף זיך א גוט פעקעל מיט א מסירה'לע, מיט א סלעדאוואטעל, מיט צרות, מיט א פריזיוו — פרעגט ניט — ס'איז גוט!... היינט זיצט ער ביי מיר מיט דער גאנצער חאליאסטרע. וואס דענן?...

נאר איין קלענערען זוהן מיינעם איז, קיין עין־הרע, גאנץ נישקשה'דיג. שייך זאגען נישקשה'דיג? קיין געלט האט ער ניט, נאר ער האט א רייכען שוועהר. דאס הייסט, ער איז ניט אזוי רייך, ווי א בעל־פרנסה, האט געשעפטען א סך, א גרויסער דרעהער, א „קרוטין", זאל דער אויבערשטער שומר ומציל זיין! ער דרעהט אזוי לאנג, ביז ער פארדרעהט אי זיך, אי יענעם. נאר וואס דענן? ער דרעהט זיך אלע מאל אויס, דער הונט. ער האט שוין ניט איין מאל גע'פטר'ט אי זיין געלט, אי די קינדער'ס געלט. זאג איך צו איהם: „וואס האט איהר געהאט צו מיין זוהן'ס געלט?" זאגט ער: „איהר האט עפּיס אריינגעלעגט א סך פוטער?"... זאג איך: מיין זוהן איז מיר דערווייל א קינד". זאגט ער: „און מיין טאכטער איז ביי מיר ניט קיין קינד?" זאג איך: „עט!" זאגט ער: „בע!" זאג איך: „מילא!" זאגט ער: „בקיצור!" א ווארט פאר א ווארט — האב איך אוועקגערופען מיין שמויגער און זאג צו איהם: „טהו א שפיי, זאג איך, אויף דיין שוועהר דעם נגיד, דעם דרעהער, און זעץ דיך אוועק ביי מיר — וואס גאט וועט געבען, אבי אינאיינעם"...

ועהט איהר, צו איידעמס האב איך גאר קיין גליק נישט. אבער טאקי לחלוטין ניט! דאס הייסט, איך האב צו זיי קיין טענות ניט, און שעם זיך חלילה נישט מיט זיי, ווארום איך האב, מעגט איהר מיר גלויבען, אזעלכע איידעמס, וואס דער גרעסטער גביר פארמאגט זיי נים. פיינע קינדער, מיוחסים, פארשוינען, קעפּמענטשען!

איינעם האָב איך איין איידעם פון גאָר אַ גרויסען יחוס, אַ צאַצקעלע, אַ זיידען קינד, אַ געראָטענער מיט אַלע מעלות און אַ גרויסער למדן, זיצט און לערענט. איך האַלט איהם ביי זיך אויף קעסט פון נאָך דער חתונה אָן, וואָרום ווען איהר זאָלט איהם קענען, וואָלט איהר אַליין געזאָגט, אַז ס'איז גאָר איין עבירה גרויסצולאָזען אַזעלכס אויף דער וועלט — וואָס וועט פון איהם ווערען?

דעם אַנדערען איידעם האָב איך שוין נישט אַזאַ יחוס, נאָר דאָס קרן איז אָבער איין אַנטיק, דהיינו: וואָס ווילט איהר? שרייבען, און לייענען, און חשבונ'ען, און זינגען, און טאַנצען, און וואָס ניט? היינט שפּיעלט ער אין שאָך — אַז מע שמועסט, ער יכול'ט! פון דעסטוועגען, הערט איהר, אַז ס'איז ניט באַשערט, ווי זאָגט שלמה המלך: לא לחכמים לחם — אַלע קענערס געהען אַהן שטיוועל. איך האָב איהם שוין געפּרובט אויף אַלע זייטען: ער איז שוין געווען אַ פּאָסעסער, און אַ קרעמער, און אַ מלמד, און אַ שדכן — עס געהט נישט, האָטש צעריים זיך! זיצט ער איצט ביי מיר מיט די קינדער. איך וועל דאָך מיין טאָכטער אויף דער גאַס ניט אַרויסוואַרפען!

נאָך איין איידעם האָב איך, שוין נישט אַזאַ גרויסער קענער, נאָר אויך נישט קיין אַבי־ווער. דער גוטער קאָפּ מיט דער שענער האַנד, מיט דעם בלאַט גמרא, מיט'ן שענעם פּיסק — אַז ער רעדט, שיטען זיך פּערעל, אַ חיות צו הערען!

איין חסרון נאָר, וואָס ער איז צו איין איידעלער, כמעט אַ רוחניות, דאָס הייסט, ער איז נישט איבעריג געזונט. דאָס הייסט, אַפילו אַז איהט וועט אַ קוק טהון אויף איהם אַזוי, איז ער, דאַכט זיך, גאָר נישט... נאָר וואָס דענן? דאָס וואָס ער שוויצט. און דערצו נאָך דער הוסט! פון אַ צייט אַן ער האָט באַקומען אַ פּאַ־סקודנע הוסט מיט אַ מין קוויטש, און ס'איז איהם שווער צו כאַפּען דעם אָטהעם. דאָקטוירים הייסען איהם טרינקען מילך

און פאהרען קיין בויבעריק אויף א דאטשע. אהין פאהרען, זאגט מען, אלע קראנקע. דארטען, זאגט מען, איז פארהאן א וואלד אזעלכער, וואס איז א רפואה צום הוסט. רעכען איך, אם ירצה השם, איבער א יאהר זומער, אז גאט וועט שענקען דאס לעבען, זיך דורכפאהרען מיט איהם קיין בויבעריק. דערווייל, ביז ער וועט אמאל ווערען געזונט, ליגט ער מיט'ן ווייב און קינדער, געוויינטליך, אויף מיינע פלייצים. עפּיס א תירוץ?

היינט האב איך נאך איין אײדעם, שוין גאר א פראסטען, נאר א הארעפּאשנעם יונג, דאס הייסט, חלילה נישט קיין בעל-מלאכה, נישט קיין שניידער, נישט קיין שוסטער, נאר קיין חדר-יונגעל אויך ניט.

ער איז א „פיליער" איז ער; ער האנדעלט מיט פיש האנדעלט ער. זיין טאטע האנדעלט מיט פיש, זיין זיידע האט געהאנדעלט מיט פיש, די גאנצע משפחה זייערע ווייסען — נאר פיש און נאר פיש און נאר פיש!

דאס הייסט, זיי זענען אפילו גאנץ עהרליכע אידען, ארענטליכע, נאר פראסטע מענטשלעך.

וועט איהר דאך פרעגען: ווי קומט צו מיר אזא אײדעם? מסתמא איז דרינען פארהאן א מעשה, ווי זאגט מען: אין א טייך ווארפען זיך דורך אלערליי העכט. מסתמא איז מיין טאכטער'ס גליק אזוי, אז זי באדארף האבען א ז א מאן.

דאס הייסט, האבען האב איך צו איהם גארניט; מיין טאכטער לעבט פאר איהם דוקא גליקליך. ווארום בטבע איז ער דוקא א גוט מענטשעל, א דימענט, צונעלאזט, הערט איהר, צו אונז אלעמען ביז גאר, וויפיעל ער פארדיענט גיט ער אפּ איהר, און העלפט אויס יענע אײדעמס מיינע און די זיהן ווי ווייט מעגליך. וואס איז שייך זאגען? — ער הארעוועט כמעט אינגאנצען אויף אונז, און האט פאר אונז אלעמען דרך-ארץ. ווארום ער ווייסט

גאנץ גוט, ער פיהלט, פארשטעהט איהר מיך, ווער ע ר איז און ווער מ י ר זענען; ער איז ער און מיר זענען פארט מיר! מיט דער האנד, הערט איהר, קאן מען דאס ניט אוועקמאכען.

ווארום אז עס מאכט זיך אמאל, מע קומט זיך צענויף צווישען מענטשען, און מיינע קינדער מאכען א שמועס מכח די קליינע אותיות, עפים א דין אין שלחן־ערוך, צי א שארף שטיקעל גמרא, צי גלאט א פסוק, מוז ער נעבאך זיצען און שטומען, ווארום ס'איז פאר איהם, ניט דא גערדאכט, א סוד!

אודאי מעג ער זיך איבערנעמען, וואס ער האט אזוינע שוואגערס, און מעג הארעווען פון זייערטוועגען! ווי זאגט איהר? ניט אזוי? הא?

אצינד, אז איהר זענט שוין אביסעל בעקאנט מיט מיין געזינדעל, פארשטעהט איהר שוין וואס פאר א ש מ ח ה ביי מיר איז און וואס פאר א נחת איך האב, אז עס קומט א יום־טוב, למשל, פורים צו דער סעודה, און אלע קינדער מיט אלע אייניקלעך, קיין עין־הרע, זעצען זיך אוים ארום טיש, און מע מאכט המוציא איבער דעם שענעם גרויסען קלוגען פורים־קוילעטש, וואס מיט זאפראן און מיט ראזינקעס ארומגעשטעקט, מיט די גוטע געפעפערטע און געצוקערטע פיש מיט חריין, מיט די גוטע געלע לאנגע לאקשען מיט יויך, און מע נעמט צו קאפלעך משקה, אז גאט העלפט א פלעשעל ווימאראזיג, איין אמת'ער א „קאוועשאנער", אדער א גלעזעלע גוטען ווישניק, אבי ס'איז נאר דא, און פאר נויט — איז א פראסט ביסעל יי"ש אויך א סחורה, און מע טהוט א זינג, איך דעם שושנת יעקב, און נאך א מאל — שושנת יעקב! און ווידער א מאל — שושנת יעקב! טהוען א חאפ־אונטער די קינדער:

צהלה ושמחה!

און די קליינע שקצים, די אייניקלעך, אויפ'ן דינעם קול'כעל:

אור ליהודים! אור ליהודים! אור ליהודים!

און מע געהט נאָך אַ טענצעל אויך, — דעמאָלט ווער איז צו מיר גלייך? וואָס מיר בראָצקי? ווער מיר ראָטשילד? אַ מלך, ווי איהר זעהט מיך אַ אידען, אַ מלך!

קיין נגיד, הערט איהר, בין איך ניט, נאָר נחת פון קינדער האָב איך, ברוך־השם, מעהר פונ׳ם גרעסטען גביר אין כתרילעווקע!

א פערשטערטע חתונה

געשריבען אין יאהר 1902

א פערשטעהרטע חתונה

ווי אזוי זאָל זיך נח צעלניקער נישט פרייהען, אַז גאָט האָט איהם געהאָלפען, ער גיט אויס דאָס לעצטע קינד, ער מאַכט חתונה די יונגסטע טאָכטער?

פאַר וועמען?

למאַי נפקא־מינה — צי פאַר ברוכ'ען, צי פאַר זרח'ען, צי פאַר פייטלען, צי פאַר טרייטלען? — אויסגעגעבען, חתונה געמאַכט — און איין עק!

מיינט איהר דאָך, אַז נח צעלניקער איז אַזאַ פאַטער, וואָס פטר'ט אַראָפּ אַ טאָכטער, אַ האָרב פון די פּלייצעס, גלאַט אַזוי, אַבי פּטור געוואָרען? האָט איהר אַ טעות!

אַזאַ פאַטער, ווי נח, האָט איהר ניט דעם צווייטען אין דער וועלט.

דאָס גאַנצע לעבען זיינס האָט ער מקריב געווען פון די קינדערס וועגען: געהאָרעוועט, אויסגעריסען געוואָרען, גאַנצע טעג אויף דער היטץ, גאַנצע נעכט אויפ'ן פראָסט, זיך געשלעפּט אין רעגענס און אין בלאָטעס, שוין געלעגען וויפיעל מאָל אונטער'ן וואָגען אויך, אַ פאָר מאָל ווינטער אין אַ פּאָלאָנקע, זיך צוגעקיהלט די לונג, בעקומען אַ מאָרנע הוסט — איהר פרעגט, ווי אַזוי מע ווערד פערשוואַרצט? אַנו, פּרובט אויסהאַלטען אַ ווייב מיט קינדער פון אַ צעלניק־קראָם, אַ „גאַלאַנטעריי־געשעפט“, אין כּתריל־עווקע!

אז די קינדער זענען געווען קליינינקע, פלעגט זיך נח אליין שלאָגען מיט זיי קאָפּ אָן וואַנט: וויקלען, האָדעווען, צוואָגען — אַלסדינג.

וועט איהר דאָך פרעגען: וואו איז געווען די מאַמע זייערע?

די מאַמע זייערע, זעלדע, איז געווען פערנומען אין געשעפט, מעהר צווישען פּריצים; ער — אין שטאָדט, זי — אין דער סביבה.

פאַר וואָס עפּיס זי, ניט ער? זי פערשטעהט די שפּראַך, קאָן רעדען מיט אַ פּריץ, איין בריה אויף אַפּזעצען אַ שטיקעל סחורה אין דער פרעמד.

מיט דער שטאָדט קאָן זעלדע נישט האַנדלען. אַנקוקען קאָן זי ניט די כתרילעווקער קונים — זיי זענען צו קלוג! פּריצים — די זענען גאָר אַנדערע מענשען. אַ פּריץ, אַז מע זאָגט איהם „יאַק באָגאַ קאַחאַם“ — גלויבט ער, און אַ כתרילעווקער איד, איהר זאָלט פאַר איהם, שונאי־ציון, האַפּען די ערד, וועט ער אייך ענטפערען מיט אַ שמייכעלע:

— למאי זאָלט איהר זיך שווערען? איהר זענט ביי מיר באַגלויבט אָהן אַ שבועה!...

נדן גיט נח צעלניקער דער יונגסטער טאָכטער זיינער פינף און זיעבעציג; דאָס הייסט, צוזאָגען האָט ער צוגעזאָגט ק״ן, פינף און זיעבעציג בשעת תנאים, און פינף און זיעבעציג שפּעטער, „לכשירחיב“...

איז אָבער דער „לכשירחיב“ נאָך נישט געקומען.

אויף דעם „לכשירחיב“ קוקט־אַרויס גאַנץ כתרילעווקע שוין אַ שאָק מיט יאָהרען, און נישטאָ איהם.

ער וועט אַמאָל קומען, צי ניין? עס קאָן זיין! מיט וואָס איז ער ערגער פון משיח'ן? וואַרטען דענן ניט אידען אויף משיח'ן?...

קיצור־הדבר, זייט זיכער, דער שידוך וועט זיך איבער נדן נישט צעגעהן. וואָרום ס'איז אַ היימישע זאַך: די מחותנים

קענען זיך און האבען זיך ליעב; די מחותנת'טעס קענען זיך און האבען זיך ליעב; חתן־כלה קענען זיך און האבען זיך לי...

איך האב מיך שיער נים ארויסגעהאפט מיט א ווארט! אז איהר וועט מיר צוזאגען, אז עס וועט זיין בסוד, וועל איך אייך עפים דערצעהלען.

נאך איידער ס'איז איינגעפאלען רב שלום־שכנא דעם שדכן, ער זאל רעדען דעם דאזיגען שידוך, האבען זיך חתן־כלה שוין לאנג געקענט און געשריבען בריוולעך, וואס זיי אליין טאקי האבען זיך איינס דאס אנדערע איבערגעגעבען.

ער האט געלערענט אין חדר, און זי איז געשטאנען אין קלייט.

איינמאל געהט ער פארביי מיט'ן תפילין־זעקעל אין בית־מדרש אריין, ראש־חודש איז דאס געווען, דערזעהט ער זי שטעהן ביי דער טיר אין א רוים סיצען קליידעל, וואס זי אליין טאקי האט דאס אויפגענייהט, מיט א ווייס געשטיקט שאלעכעל אויפ'ן קאפ. אויך איהר אייגענע ארבייט. און איהרע שענע שווארצע גרויסע אויגען קוקען גלייך אויף איהם און שמייכלען.

האט זיך איהם אויסגעדאכט, אז דאס קוקט זי אויף איהם. די זון האט געשמאלעט, און א ווארעם ווינטעל האט זיך פער'גנבה'ט, א גלעט געטהאן די פאה, און ער האט א מורקע געטהאן: „פריי־דעל — א היבשע נקבה!"...

האט ער נאכדעם נישט געקאנט דאווענען — זי איז איהם געשטאנען פאר די אויגען.

סאמע צו הלל, צו „מן־המצר", דערמאנט ער זיך אן דעם צעלניקער'ס טאכטער און אן איהרע שענע שווארצע גרויסע אויגען, צעשאקעלט ער זיך און שרייט דעם „מן־המצר" אויף א קול, טאמער וועט ער פערגעסען.

ער געהט פון בית־המדרש אהיים און קוקט אהין, טאמער וועט ער דערזעהען פריידלען.

ער קומט אין חדר אריין, נעמט זיך צו דער גמרא, קוקט אריין אין תוספות — דערזעהט ער פריידלען.

ביינאַכט אין חלום זעהט ער פריידלען — אומעטום פריי־דעל!

רב שלום־שכנא דער שדכן איז געפאַלען אויף אַ גלייכער זאַך. ער איז געקומען צו נח צעלניקער אין קלייט אריין איהם פאַרלעגען דעם שדוך פאַר זיין יונגסטער טאָכטער מיט ברוך בן־ציון'ס יונגעל דוד, און האָט אַרויסגענומען דאָס פּושקעלע טאַבעקע און אָנגעהויבען אויסרעכענען, וואָס פאַר איין אַנטיק ער האָט איהם געבראַכט צו טראַגען פאַר זיין טאָכטער. האָט זיך פריידעל געמוזט אָפּקעהרען אַן אַ זייט, מע זאָל ניט זעהען, ווי זי איז רויט געוואָרען.

ביי איהר אויפ'ן ווייסען האַלז, פערשטעהט איהר מיך, איז געהאַנגען אַ בענדעל, און אויפ'ן בענדעל איז געהאַנגען אַ קניפּעל, און אין דעם קניפּעל האָט זיך געפונען אַ בריוועל, און אין בריוועל איז געשטאַנען געשריבען אויף אידיש מיט זעהר אַ שענער האַנד־שריפט, מיט ציקלעך און מיט קוועטשלעך און מיט דריידלעך, די דאָזיגע ווערטער:

„טהייערסטע און ליעבסטע נשמה! מיין פריינד־\
און מיין קרוין, מיין חיות און מיין לעבען! פריידעל,\
„געזונד זאָלסטו דו זיין! ווען אונזער טייך זאָל זיין\
„פון גאָלע טינט, און דער וואַלד זאָל זיין גאָלע פּענעס,\
„און די גאַנצע וועלט זאָל זיין פּאַפּיער, און איך זאָל\
„שרייבען צו דיר גאַנצע טעג מיט גאַנצע נעכט, וואָלט\
„איך דיר נישט געקאָנט אַרויסשרייבען קיין צעהנטער־\
„זעכד־חלק אפילו פון דעם, וואָס מיין הארץ טהוט\
„פיהלען צו דיר פון דער ערשטער מינוט אַז, וואָס איך\
„האָב דערזעהען דיין ליכטיג פּנים, וואָס איז שענער\
„פון דער זון, און דערהערט דיין זיס קול, וואָס איז\
„זיסער פונ'ם זיסטען ווייו..."

און אַזוי ווייטער.

דאָס פּאַרעל האָט לאַנג־לאַנג אַרויסגעקוקט אויף רב שלום שכנא דעם שדכן, ער זאָל פּאַלען אויפ'ן שדוך. און אַז דער שדוך

איז געוואָרען אַ שדוך, האָט דער חתן געשיקט דער כלה אַ פּאָר גיל־דענע אויהרינגלעך פאר פופצעהן קארבען, און די כלה האָט אויס־געניהט דעם חתן מיט זילבער אויף סאַמעט אַ ניי תפילין־זעקעל, אַ מגן־דוד מיט צוויי לייבען און מיט אַ קרוין פון אויבען, וואָס מע האָט דאָס בעדאַרפט אַנקוקען אויף חדושים!

קיין גלייכען איז נישט געווען צו דעם פּאָרעל אויף דער וועלט. שטיל, אָהן ווערטער, האָבען זיי געצעהלט די וואָכען, די טעג, די שעות, די מינוטען צו דער חופה — אויף שבת־נחמו איז אָפּ־געשטעלט געוואָרען די חתונה — און די גליקליכע צייט איז גע־קומען, אין אַ גוטער שעה, אַ מזל׳דיגער שעה.

ווער עס האָט ניט געזעהען זעלדע די צעלניקערין אינ׳ם טאָג פון איהר פריידעל׳ס חופה אַרומלויפען מיט׳ן זיידענעם טיכעל, פערבונדען פון יענער זייט האַלז מיט צוויי שפּיצען, און שרייען מיט אַ הייזעריג קול: „וואו איז ערגיץ נח, וויסט איז מיר?“ — דער האָט קיין שענס ניט געזעהען און דער פּערשטעהט ניט, וואָס הייסט „פערטאַרעראַמט!“

— חתן־כלה פאַסטען, — האָט זי געשריגען מיט אַ קוויטש — און איהם האָט דער גוטער יאָהר! נח, וואו ביזט דו ערגיץ? גוואַלד, נח, איך וועל דאָס ניט אויסהאַלטען, נח!

— וואו איז דער מחותן? — האָבען איהר נעהאָלפען שרייען חתן׳ס צד. — שוין צייט באַזעצען די כלה! וואו איז דער מחותן?

און דער „מחותן“ איז געזעסען אין אַ ווינקעלע; ער האָט זיך פערקלויבען אָהין מיט אַ גוטען ברודער, רב משה־יוסי דעם רב׳ס איידעם, און דערצעהלט איהם אויס זיין ביטער האַרץ, וואָס פאַר אַ פערשטעהרטע חתונה ער האָט.

אַלע טעכטער, קיין עין־הרע, חתונה געמאַכט, ווי עס געהער צו זיין; אַלע מאָל אַראָפּגעבראַכט די יעהופּעצער כלי־זמר; געקומען צו דער מיזינקע — ניטאָ קיין כלי־זמר! אַ חאָפּענדיגע חתונה! אַ פּערשטעהרטע חתונה!

משה־יוסי דעם רבּ׳ס איידעם גלעט זיך דאָס בערדעל, קוקט מיט שמייכעלדיגע אויגעלעך אויף דעם נארישען מחותן און זאָגט צו איהם:

— אַט האָט איהר דאָך כּלי־זמר. די היגע כּלי־זמר זענען דענן קיין כּלי־זמר ניט?

— אויך מיר כּלי־זמר! — מאַכט צו איהם נח. — אַ חתונה אָהן יעהופּעצער כּלי־זמר!

ווען נח ווייסט דאָס פריהער, אז די יעהופּעצער כּלי־זמר וועלען ניט קאָנען זיין, לעגט ער אָפּ די חתונה אויף חצי אלול. שפּעטער, נאָך דער חופּה, האָט ער ווידער ניט געסטייעט.

— וואו איז נח? — שרייט כּלה׳ס צד.

— וואו איז דער מחותן? — שרייט חתנ׳ס צד.

— דער מחותן? דער מחותן?

זעלדע געפינט איהם און גיט איהם אַ רעכטען פּסק, טהוט אַ פּלעסק בשעת מעשה מיט די הענד:

— שען מאַכסט דו חתונה די מיזינקע, וועה איז מיר!

— אָהן די יעהופּעצער כּלי־זמר — מאַכט נח — איז דאָס ביי מיר אַ לויה, נישט קיין חתונה, אַ פאַרשטעהרטע חתונה!

— גאָט איז מיט דיר, נח, וואָס רעדסט דו, נח? — זאָגט צו איהם זעלדע מיט פייער. — כּתרילעווקער כּלי־זמר זענען קיין אידען ניט? כּתרילעווקער כּלי־זמר האָבען קיין קינדער ניט? כּתרילעווקער כּלי־זמר באַדאַרפען נישט עסען? אי־פע — שע־מען מעגסט דו זיך, שעמען איז דיין ווייטען האלז אריין!... רב יהושע־העשיל, אַ פריילּיכס!

און רב יהושע־העשיל דער כּלי זמר, איין עלטערער איד מיט אַ וואַטאָווער קאַפּאָטע, מיט גראָבע פּאות און מיט אַ לאַנגען טלית־קטן, טהוט אַ קלאַפּ מיט׳ן סמיטשיק איבער׳ן פּיעדעל, און אַ וואונק צו דער חברה — און כּתרילעווקער כּלי־זמר בעווייזען, אַז זיי זענען אויך נישט קיין „יאַלדען“: זיי שפּיעלען אַ

פריילYכס, ארבייטען אויף אלע כלים, רייסען די סטרונעס, ברומען אויפ'ן באס, בלאזען אין די טרומייטען, פייפען אויף די פלייטען, קלאפען אין די טאצען. דער עולם פלעסקעט צו מיט די הענד, צעשפרייט זיך, מאכט די ראד גרעסער און גרעסער. די מחותנים מיט די מחותנת'טעס פוןביידע צדדים נעמען זיך פאר די הענד און מע געהט א פריילבס.

ניט פאר קײן
אידען געדאכט

געשריבען אין יאהר 1902

נישט פאַר קיין אידען געדאַכט

זיידעל רב שעיה'ס איז אַ יונגערמאַן, וואָס זיצט אויף קעסט, טהוט נישט קיין האַנד אין קאַלט וואַסער, זיצט און לערענט, האַטש ער האָט שוין עטליכע קינדער. נאָר וואָס האָט ער צו דאַגה'ן, אַז ער איז אַ בן יחיד, און רב שעיה איז אַ איד אַ נגיד — איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר איז דאָס אינגאַנצען זיינס.

רב שעיה איז כל־ימיו געווען אַ איד אַ בעל־הלואה. זיין „קאַפּיטאַל" איז געווען צעוואָרפען איבער דער גאַנצער שטאָדט. ס'איז ניט געווען איין כתרילעווקער, וואָס זאָל ניט זיין שולדיג רב שעיה'ן קיין געלד. און דערפאַר האָט ביי איהם אין שטוב תמיד געקאָכט, ווי אין אַ קעסעל: דער אריין, דער ארויס, דאָרט גענומען, דאָ געגעבען.

ס'איז ביי איהם געווען, להבדיל, אַ „קאַנטאָר", אַ „באַנק" — אַ באַנק, נאָר אָהן געפּאַרבטע טישען און טישלער, אָהן מענשען אַ סך מיט ווייסע מאַנישקעס, מיט פערדרעהטע וואַנצים און מיט לאַנגע נעגעל, אָהן פענסטערלעך מיט גראַטעס, אָהן אייזערנע שאַפען און אָהן מורא'דיגע קאַנטאָביכער און גראָסביכער, וואָס מע קאָן מיט זיי הרג'ענען אַ מענשען.

ביי רב שעיה'ן אין שטוב איז געשטאַנען נאָר איין טישעל, אויפ'ן טישעל איז געשטאַנען אַ „טינטורעל" מיט אַ „זעמדרערעל", און איטליכס מאָל, וואָס מע האָט בעדאַרפט פערשרייבען, פלעגט מען מוזען אָנשפּייען אין „טינטורעל", וואָרום אַנדערש האָט דאָס

ניט געוואָלט געבען קיין טינט. און ווייטער איז געווען אין טי־שעל א טישקעסטעל מיט צוויי רינגלעך מיט א גרויסען שלאָס. דאָרט, אין טישקעסטעל, איז געווען דאָס „קאָנטאָבוך" מיט אלע חשבונות, וואָס רב שעיה אליין טאַקי האָט זיי געפיהרט על־פּי זיין אייגענער בוכהאַלטעריע. היינו, ווי אזוי ?

דאָס ביכעל איז בעשטאַנען פון צוויי און פופציג בלעטלעך, אויף יעדען בלעטעל איז געשטאַנען די סדרה פון דער וואָך, צעווירעט אויף צווייען, פון איין זייט ק ב ל ת י *, פון דער אנדערער זייט נ ת ת י ** — און דאָרט איז געווען פערשריבען אזוי :

ק ב ל ת י מר' גרשון פופיק על פי קוויטעל פרשת בראשית ב' רו"כ.
ק ב ל ת י מר' פייוויל שמוים על־פי קוויטעל פרשת פקודי ד' רו"כ.
ק ב ל ת י מר' שמחה לעמישקע א' רו"כ.
ל א ק ב ל ת י מר' גרשון פופיק על פרשת נח, לא קבלתי גם על פרשת לך־לך.

נ ת ת י לר' שמחה לעמעשקע על־פי קוויטעל פרשה פקודי י"ג רו"כ.
נ ת ת י עוד לר' גרשון פופיק ז' רו"כ.
ל א נ ת ת י עוד לר' פייוויל שמוים י"ב רו"כ כי ס'איז פארפאַלען.
ה ב ט ח ת י *** לר' שמחה ליתן עוד י"א רו"כ.

ווי אזוי איז דאָס רב שעיה ארויסגעקראָכען פון די דאָזיגע חשבונות — ווייסט נאָר איין גאָט! פון דעסטוועגען, וועל איך אייך בעטען, האָט קיין יסורים ניט, ס'איז ניט געווען קיין פּראָטעסטען, קיין פּראָצעסען, קיין לאָדענישען: איטליכער האָט

* גענומען. — ** געגעבען. — *** צוגעזאָגט.

געוואוסט, אַז טאָמער הערט ער אויף צו צאָהלען, וועדט ער אויס בטוח, — אַ פאַרפאַלענער אויף אייביג!

און אַזוי האָט זיך דאָס רעדעל געדרעהט, געדרעהט אַ צייט מיט יאָהרען, זיך ניט אָפּגעשטעלט אויף קיין מינוט, ביז...

ביז רב שעיה איז געשטאָרבען.

רב שעיה איז געשטאָרבען, און זיידעל רב שעיה'ס האָט איבערגענומען דאָס געשעפט.

דורכגעלאָזט „שלשים", האָט זיך זיידעל קודם כל גענומען צו די חשבונות און איז אָפּגעזעסען איבער די ביכער אַ וואָך דריי, געזעסען און געשריבען, געשריבען און גערעכענט, און האָט געשיקט רופען די בעלי־חובות און רופט זיך אָן צו זיי:

— איהר זאָלט וויסען זיין, רבותים, אַז איך בין געזעסען די גאַנצע צייט איבער אייערע חשבונות, גערעכענט און גערעכענט, און האָב אויסגערעכענט, אַז עס קומט שוין מעהר פון אייך קיין געלט ניט, איהר זענט ריין.

— וואָס הייסט, עס קומט פון אונז קיין געלט ניט? וואָס הייסט, מיר זענען ריין?

— אַזוי, וואָרום „על פי אַלגעברע" האָט איהר באַצאָהלט פּראָצענט און פּראָצענט דפּראָצענט זיעבעצעהן מאָל אַזוי פיעל נאָך מיט דריי זעכצעהנטעל, וויפיעל איהר זענט שולדיג געווען. נאָט אייך אָפּ אייערע קוויטלעך.

דערהערט אַזעלכע דבורים, זענען די בתרילעווקער געוואָרען אָנגעצונדען. זיי האָבען גערעכענט, אַז דאָ מוז ליגען עפּיס אַ חמצאה'לע, אַ שמד־שטיק, ניט אַנדערש; האָבען זיי איהם אַ שמייס געטהאָן די קוויטלעך צוריק אין פּנים אַריין און האָבען געמאַכט אַ „ויצעקו".

— ער וויל אונז קוילען! קוילען אָהן אַ מעסער! רב שעיה, זאָל האָבען אַ ליכטיגען גן עדן, האָט מיט אונז געהאַנ־דעלט אַזוי פיעל יאָהרען; זיין קעשענע איז פאַר אונז תמיד

געווען אפען; קומט ער צו געהן איצט און וויל אונז שטעלען אין דער בלאָטע!

— נאַראָנים! — שרייט צו זיי זיידעל. — וואָס פאַר נאַראָנים, בהמות איהר זענט! מע זאָגט אייך, אז איהר זענט ריין, נישט פונ'ם קאָפּ זאָגט מען אייך, „על פי אלגעברע"!

— וואָס דערצעהלט ער אונז פּזמונות — „אלבענגרע"! לאָמיר זיך פאַרלאָזען אויף מענטשען, לאָמיר פרעגען א רב.

— צום רב! צום רב! — האָבען געשריען אלע אין איין קול, און מען איז געגאַנגען צום רב, רב יוזיפיל דעם רב.

ביי'ם רב האָט זיך צענויפגעקלויבען כמעט די גאַנצע שטאָדט. ס'איז געווען א ליאַרם, א געשריי עד לב השמים.

זיידעל האָט געלאָזט אלעמען רעדען — לאָז זיך איטליכער זאָגען וואָס ער וויל; און ערשט נאָכדעם, אז אלע האָבען זיך גוט אויסגעשריען, האָט ער געבעטען, אז דער עולם זאָל אויף א ווײַלע ארויסגעהן, ער וויל בלייבען מיט'ן רב אליין, ער בעדאַרף איהם עפּיס זאָגען אונטער פיער אויגען.

וואָס ס'איז פאָרגעקומען צווישען זיידלען מיט רב יוזיפיל דעם רב — ווייסט קיינער נישט.

מע זאָגט, אז זיי האָבען געהאַט צווישען זיך א לאַנגען וויכוח. זיידעל האָט איהם אויסגעוויזען, אז מע טאָר נישט נעמען קיין פּראָצענט, ווארום על־פי חקירה איז פּראָצענט גזילה; א מענש, וואָס לעבט פון פּראָצענט, זאָגט ער, איז ערגער פון ערגער, עס קומט אויס, זאָגט ער, אז אלע דאַרפען האַרעווען. וואו זשע איז יושר?

רב יוזיפיל דער רב האָט זיך אפילו געפּרובט איהם איבערשפּאַרען מיט „תקון מהר"ם ז"ל", מיט'ן „ישוב־העולם", אהן דעם וואָלט דאָך די וועלט קיין קיום ניט האָבען, און אזוי ווייטער; האָט איהם דערויף זיידעל אָפּגעענטפערט, אז נאָך זיין שכל נאָך קומט אויס, אז דער „קיום" איז גאָר קיין קיום ניט, עס געפעהלט איהם גאָר נישט די גאַנצע וועלט, ווי אזוי זי פיהרט זיך.

— וואס איז דאס פאר א וועלט, — פרעגט ער ביי רב יוזיפיל דעם רב — אז אויסחאפּען א בייגעל פאר א גראשען, בשעת איך בין הונגעריג, הייסט גע'גזל'ט, און אפּראבעווען א שטאדט מיט אלמנות מיט יתומים, צונעמען ביי זיי דעם לעצטען ביסען, הייסט דאס „געשטעלט זיך“? פאר אפּהאקען א פינגער קומט „קאטערזשנע סיביר“, און פאר אויסקוילען אכציג טויזענד איינגלענדער אין אפריקע, ווי אכסען, באקומט מען א גילדערנעם „מענדאל“ זא חראבראסט?...

— ס'איז א יושר? — מאכט ער צו רב יוזיפיל דעם רב און נעמט איהם אן ביי דער לאץ פון דער קאפּאטע. — ס'איז א יושר? אט פאהרט ארום דער אלטער ק ר י ג נ ע ר נעבאך. דער מלכות פון די בויערען, קלאפּט אין אלע טירען, בעט רחמים. מע זאל רחמנות האבען אויף זיין ארעם לאנד; ער וויל נישט מעהר נאר א דין־תורה, ער וויל זיך פארלאזען אויף מענטשען. וואס מענטשען וועלען פּסק'ענען. זאגט דער: ער וויל זיך ניט מישען, און דער זאגט: סע פּאסט איהם ניט פאר יענעם... דער אזוי, יענער אזוי, — דערוויל גיסט זיך בלוט. וואו איז יושר, פרעג איך אייך, וואו איז מענטשליכקייט? און איהר זאגט מיר גאר „ישוב“, „מנהג־העולם“, דער „קיום“ פון דער וועלט! א שענער קיום! א שענע וועלט!...

און נאך כדומה אין אזעלכע ווילדע חקירות איז זיידעל אריין מיט'ן רב. פערקראכען, ווי מע זאגט, אין „אלף־הששי“, העט־העט אין די ווייטע דרכים אריין, אנגעהויבען אפּלייקענען מיינס און דיינס און שותפות'דיגס, אנגעהויבען אפּלאכען, רעדען. ווי מע זאגט, על ה' ועל משיחו ועל נגתקה...

האט שוין רב יוזיפיל דער רב מעהר נישט געהאט מיט איהם וואס צו רעדען און האט שוין ווייטער נישט געוואלט הערען אפילו, זיך פערשטעלט די אויהערען מיט ביידע הענד און גע־שריגען:

— געגוג! געגוג! געגוג!

אַז זיידעל איז געגאַנגען אַהיים, האָט זיך רב יוזיפיל דער רב אָנגערופען צום עולם מיט אַ זיפץ:

— נעבאך אַ וואוילער יונגערמאַן און איין איידעלער יונגער־מאַן און אַ לייטישער יונגערמאַן, נאָר נ י ש ט פ א ר ק י י ן א י ד ע ן ג ע ד א כ ט...

און בשעת מעשה האָט ער בעוויזען מיט'ן פינגער אויפ'ן שטערן, און אַלע האָבען פערשטאַנען, וואָס ער מיינט.

דרייפוס אין כסרילעווקע

געשריבען אין יאהר 1902

דרייפוס אין כתרילעווקע

איך ווייס ניט, אויב די מעשה פון דרייפוס'ען האט נאר ערגיץ אנגעמאכט אזא רעש, ווי אין כתרילעווקע.

אין פאריז, זאגט מען, האט דאס אויך געקאכט, ווי אין א קעסעל. גאזעטען האבען געשריבען, גענעראלען האבען זיך געשאסען, און ווייסע־חברה'ניקעס זענען ארומגעלאפען איבער די גאסען, ווי משוגעים, געווארפען הי͏טלען און געארבייט מעשים. דער האט געשריגען: „וויוו דרייפוס!" און דער האט געשריגען: „וויוו עסטערהאזי!" און אידען האט מען דערוויל געשמירט, גע־מאכט מיט דער בלאטע, ווי געוויינטליך... נאר אזוי פיעל עגמת־נפש מיט אזוי פיעל יסורים און בזיונות, ווי כתרילעווקע האט דערפון געהאט — דאס וועט פאריז ניט האבען ביז משיח וועט קומען.

פון וואנען איז מען אין כתרילעווקע געוואהר געווארען פון דרייפוס'ען — דאס זאלט איהר ניט פרעגען. ווארום למאי ווייסט מען דארטען פון דער מלחמה, וואס די איינגלענדער האבען געפיהרט מיט די בויערען? פון וואנען ווייסען זיי וואס אין קיטאיי טהוט זיך? וואס פאר א מחותן איז כתרילעווקע מיט קיטאיי? די גרויסע מסחרים, וואס זיי פיהרען מיט דער וועלט טיי בעקומען זיי פון וויסאצקי'ן פון מאסקווע, און דאס געלע זומערשטאף, וואס מען רופט דאס „טשע־שון־טשא", טראגט מען

נישט אין כתרילעווקע. דאס איז נישט פאר זייער בייטעל. דאנ־קען גאט, אז מע קאן טראגען זומער א נאקידקע חאטש פון פארוסינע; אניט, האט מען א ברירה געהן גאר אזוי, דאס הייסט, מחילה, אין תחתונים און פון אויבען א ציצענעם ארבע־כנפות, און מע שוויצט פון דעסטוועגען גאנץ געשמאק, אבי ס'איז נאר א הייסער זומער.

בלייבט דאך אלץ די איינענע קשיא: פון וואנען האט פארט כתרילעווקע אנגעשמעקט די מעשה פון דרייפוס'ען? פון זיידלען.

זיידעל רב שעיה'ס איז דער איינציגער איז שטאדט, וואס שרייבט־אויס דעם „צפירה", און אלע נייעסען, וואס טהוען זיך אפ אויף דער וועלט, ווערד מען געוואהר פון איהם, דאס הייסט, ניט פון איהם, נאר דורך איהם. ער לייענט זיי, און זיי פער־טייטשען: ער דערצעהלט, און זיי לערנען דעם פשט; ער זאגט וואס סע שטעהט, און זיי דרינגען אפט פערקעהרט, ווארום ז י י פ ע ר ש ט ע ה ע ן ב ע ס ע ר.

*

ויהי היום, איז געקומען זיידעל רב שעיה'ס אין בית־המדרש אריין און דערצעהלט א מעשה, אז אין פאריז האט מען גע'משפט א אידישען קאפיטאן, איינעם א דרייפוס, דערפאר, וואס ער האט ארויסגעגעבען נויטיגע פאפיערען פון דער מלוכה. איז דאס אין איין אויהער אריין, פונ'ם אנדערען ארויס. איינער האט זיך א זאג געטהאן פארבייגעהענדיג:

— וואס טהוט ניט א איד צוליעב פרנסה?

דער אנדערער האט געהאט א נקמה:

— א מצוה! לאז א אידעלע ניט קריכען אויבענאן און זיך ניט מישען צווישען קיסרים!

שפעטער, אז זיידעל איז געקומען און האט דערצעהלט א נייע מעשה, אז די גאנצע געשיכטע איז נאר געווען א בלבול, אז

דער אידישער קאפיטאן, דער דרייפוס, וואס מע האט איהם פער־שיקט, איז גאט די נשמה שולדיג, ס'איז גאר א גאנצע אינטריגע פון עטליכע גענעראלען, וואס האבען זיך עפים צעאמפערט — דעמאלט האט זיך שוין דאס שטעדטעל אביסעל פעראינטערעסירט, און דרייפוס איז געווארען א כתרילעווקער. וואו צווייאיז ער געווען א דריטער.

— געהערט?

— געהערט.

— פארשיקט אויף אייביג.

— „וועטשני פאסעלעניע".

— אומזיסט־אומנישט!

— א בלבול!

נאך שפעטער, אז זיידעל איז געקומען און האט דערצעהלט, אז ס'איז גאר א סברה, אז דער משפט זאל נאך א מאל גע'משפט ווערען, אז עס האבען זיך געפונען גוטע מענשען אזעלכע, וואס נעמען זיך אונטער בעווייזען דער וועלט, אז ס'איז גאר געווען א טעות די גאנצע מעשה, — האט כתרילעווקע אנגעהויבען זיך וויעגען גאר אויף איין אנדער אופן. ערשטענס, איז דאך דרייפוס „אונזערער"; און, צווייטענס, ווי קומט דאס, אז דארטען אין פאריז זאל פארקומען אזא פאסקודנע מעשה? פע, עפים זעהר ניט שען פאר די „פראנצעהויזענדיגע"!... עס איז אוועקגעגאנגען א שפארעניש און א וועטעניש: דער האט געזאגט, אז דער משפט וועט נאך א מאל גע'משפט ווערען, און דער האט געדרונגען, אז ניין: איז אחר מעשה בית־דין כלום — אפגעמשפט, איז פערפאלען...

וואס ווייטער־ווייטער האט מען אויפגעהערט צו ווארטען ביז זיידעל וועט זיך אמאל אויסקראצען צו קומען אין בית־המדרש אריין דערצעהלען נייעס פונ'ם קאפיטאן דרייפוס; מע האט אנגעהויבען געהן צו איהם אהיים. מע האט נישט געהאט מעהר קיין געדולד געהן צו איהם אהיים, און מע האט אנגעהויבען געהן

מיט איהם גלייך אויף דער פּאָסט אָפּנעמען דאָס בלאַט, און דאָרטען טאַקי דאָס איבערלייענען, און דאָרטען טאַקי איבערקייען נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל, שרייען, פּילדערען, שפּאַרען זיך און רעדען אַלע אינאיינעם, ווי געוויינטליך. ניט איין מאָל האָט זיי דער אָדון דער פּאָסטמייסטער נעגעבען אָנצוהערעניש, זעהר איידעל אפילו, אַז אַ פּאָסט איז ניט קיין שוהל, להבדיל:

— טוט נע זשידיוווסקאַ שקאָלאַ, זשידי פּאַרחאַטיע, טוט נע קאַהאַל שאַבערמאַכערי!...

זיי האָבען איהם אָבער געהערט, ווי המן דעם גריינער: ער האָט זיי געזידעלט, און זיי האָבען געלייענט דעם „צפירה“ און גערעדט פון דרייפוס׳ען.

און נישט נאָר פון דרייפוס׳ען אַליין האָט מען גערעדט אין כתרילעווקע. עס איז צוגעקומען אַלע מאָל אַ פרישער פּאַרשוין: פריהער „עסטערהאַזי“, נאָכדעם „פּיקערט“, נאָכדעם גענעראַל „מערסי“, „פּעלי“, „גאָנזי“, און דערביי איז געזאָגט געוואָרען אַ המצאה, אַז ביי די „פראַנצעהויזענדיגע“, וויבאַלד אַ נאָמען פון אַ גענעראַל, אַזוי מוז זיך אויסלאָזען מיט אַ „י“. האָט איינער געפרעגט אַ ווידעראַנאַנד:

— נו, און מיט בודעפּערען וואָס וועסט דו טהון?

— הערסט דו? האָט ער טאַקי געהאַט אַ מפּלת

— כן יאבדו!

צוויי פּאַרשוינען זענען געווען אין כתרילעווקע, וואָס די גאַנצע שטאָדט האָט זיי ליעב געקריגען, אויסגעגאַנגען נאָך זייערע טרים. דאָס זענען געווען „עמיל זאָל“ און „לאַמבאָרי“. פאַר „עמיל זאָלען“ וואָלט זיך יעדער אייניציגער מפקיר געווען. אַ ווערטעלע אויסצורעדען — „עמיל זאָל“! אַז עמיל זאָל וואָלט קומען, למשל, קיין כתרילעווקע, וואָלט די גאַנצע שטאָדט איהם אַרויסגעקומען אַקעגען מיט אַ ברוך־הבא, אויף די הענד וואָלט מען איהם גע־טראָגען.

— וואָס זאָגט איהר אויף זיינע בריוולעך?

— פּערעל! דימענטען! בּאַרליאַנטען!

אויך פון „לאַמבּאַרי׳ן" האָט מען געהאַלטען אײן עולם ומלואו. דער עולם האָט געקוועלט, נתפּעל געוואָרען און געלעקט די פינגער פון זיינע דרשות. חאָטש האָרכען האָט איהם אין כתרילעווקע קיינער נישט געהאָרכט, נאָר מע האָט פערשטאַנען מיט׳ן שכל, אַז ער בּעדאַרף קאָנען רעדען.

איך וויים נישט, אויב דרייפוס׳עס משפּחה אין פּאַריז האָבּען אַזוי ארויסגעקוקט אויף דרייפוס׳ען, ער זאָל קומען פונ׳ם שענעם אינזעל, ווי עס האָבּען ארויסגעקוקט דערויף די כתרילעווקער אידען. מע קאָן זאָגען, אַז זיי זענען געפאָהרען גלייך מיט דרייפוס׳ען אַזש פון דאָרטען אויפ׳ן ים, ממש געפיהלט. ווי זיי שווימען: אַט־אַט הויבּט זיך אויף אַ שטורמווינד און צעשמייסט דעם ים אויף אַלע זייטען, די חוואַליעס פּלעסקען און וואַרפען דאָס שיף, ווי אַ שפּענדעל, אַרויף און אַראָפּ, אַרויף און אַראָפּ.

— רבּונו של עולם! — האָבּען זיי מתפּלל געווען ביי זיך אין האַרצען. — זאָלסט איהם חאָטש בּרענגען בּשלום אהיז. וואו דער משפּט בּעדאַרף זיין! זאָלסט חאָטש עפענען די אויגען פון די ריכטער און קלאָר מאַכען זייערע מוחות. זיי זאָלען געפינען דעם שולדיגען, און די גאַנצע וועלט זאָל ארויסזעהן אונזער גערעכטיגקייט, אָמן סלה!...

דעם טאָג, וואָס ס׳איז אָנגעקומען די גוטע בּשורה, אַז דרייפוס איז שוין דאָ, איז אין כתרילעווקע געווען אַ יום־טוב. זיי זאָלען זיך ניט שעמען, וואָלטען זיי פערשלאָסען די קלייטען.

— געהערט?

— אַ דאַנק השם יתברך!

— כ׳וואָלט אַ בּעל׳ן געווען זעהען, ווי אַזוי איז געווען דאָס ערשטע בּאַגעגעניש מיט׳ן ווייב?

— און איך וואָלט אַ בעלן געווען אַנקוקען בשעת מעשה די קינדערלעך, אַז מע האָט זיי געזאָגט: דער טאַטע איז גע־קומען.

ווייבער, וואָס זענען בעת מעשה געזעסען, האָבען בעהאַל־טען די פּנים'ער אין די פאַרטיכער, כלומר'שט געשנייצט די נעזער, מע זאָל נישט זעהן, אַז זיי וויינען. ווי כתרילעווקע איז איין אָרעם שטעדטעל, וואָלט יעדער אָפּגעריסען דאָס לעצטע פונ'ם לעצטען און וואָלט זיך דורכגעפאָהרען אַהין, אַ קוק טהון כאָטש פון דערווייטען.

אַז דער משפט האָט זיך אָנגעהויבען, איז געוואָרען אַ קאָ־בעניש, גאָט זאָל שומר ומציל זיין. נישט נאָר דאָס בלאַט—זייד־לען האָט מען צעריסען אויף שטיקלעך. מע האָט זיך געוואָר־גען מיט'ן עסען, מען איז ניט געשלאָפען קיין נעכט. מע וואָלט שוין געהרען דערלעבען מאָרגען, מאָרגען — איבער־מאָרגען, און אַזוי אַלע טאָג.

מיט אַ מאָל איז געוואָרען אַ מהומה אין שטאָדט, אַ טומעל, אַ געשריי, אַ געפילדער, — חושך! חושך! דאָס איז געווען דעמאָלט, ווען מע האָט געשאָסען אויף אַדוואָקאַט לאַבאָרי. די כתרילעווקער האָבען איינגעלעגט די וועלט.

— פאַר וואָס? פאַר ווען? אַזאַ רציחה! אומזיסט־אומנישט! ערגער ווי אין סדום!

דער דאָזיגער שאָס האָט זיי דעם קאָפּ אָראָפּגענומען. די דאָזיגע קויל האָט זיי געטראָפען גלייך אין האַרצען אַריין. גלייך ווי ער האָט געשאָסען אויף כתרילעווקע.

— רבונו של עולם! — האָבען זיי מתפלל געווען ביי זיך אין האַרצען. — בעוויז דיינע וואונדער, דו קאָנסט דאָך, אַז דו ווילסט, טהו אַ נס, לאַמבאָרי זאָל כאָטש בלייבען לעבען.

און גאָט ברוך־הוא האָט אַ נס געטהאָן, ער איז געבליבען לעבען.

*

אז ס'איז געקומען צום לעצטען טאג פונ'ם משפט, האט דאס מיט די כתרילעווקער געווארפען ווי א קדחת. זיי וואלטען א בעלן געווען אנשלאפען ווערען אויף א גאנץ מעת-לעת און אויפ־חאפען זיך דעמאלט, ווען דרייפוס וועט, אם ירצה השם, שוין זיין פריי. נאר, ווי אויף צו־להכעיס, האט זיך ביי קיינעם דאס אויג נישט געקאנט צומאכען. מע האט זיך יענע נאכט געקאט־שעט פון איין זייט אויף דער אנדערער, מלחמה געהאלטען מיט די וואנצען און ארויסגעקוקט, עס זאל שוין ווערען טאג.

אז ס'איז געווארען טאג, איז מען אוועק אויף דער פאסט. די פאסט איז געווען פערשלאסען און דער טויער אויך. ביס־לעכווייז האט זיך דער עולם אנגעהויבען צענויפקלויבען ארום דער פאסט, און ס'איז געווארען פערפלייצט די גאס. אידען זענען ארומגעגאנגען הין און צוריק, געגעהנעצט, געצויגען זיך, געדרעהט די פאה און געזונגען שטילערהייד פון הלל.

אז יארעמע דער סטאראזש האט געעפענט דאס טויער, האבען אידען א לאז געטהאן זיך אלע מיט א מאל. איז יארעמע געווארען אנגעצונדען, בעוויזען, אז דא איז ע ר בעל־הבית, און האט זיך צעלאזט אויף זיי און, מחילה, זיי ארויסגעטריבען מיט בזיונות פון דער פאסט אין דרויסען ארוים, און דארטען האבען זיי געווארט אויף זיידלען, אזוי לאנג, ביז זיי האבען זיך פארט דערוווארט. און אז זיידעל האט אפגענומען דאס בלאט און האט זיי איבערגעלייענט דעם שענעם פסק פון דרייפוס'ען, איז געווארען א געשריי, א ליארם — הימעל עפען זיך! דער געשריי איז געווען ניט אויף די ריכטער, וואס האבען שלעכט גע'פסק'עט, נישט אויף די גענעראלען, וואס האבען געשווארען פאלש, נישט אויף די „פראנצעהויזענדיגע", וואס האבען זיך אזוי ניט שען אויסגעפיינט, — ניין! דער געשריי איז געווען אויף זיידלען.

— סע קאָן ניט זיין! — האָט כתרילעווקע געשריגען אין איין קול. — סע קאָן ניט זיין אין דער וועלט אַזא משפט! הימעל און ערד האָבען געשוואָרען, אַז דער אמת מוז אַרויף, ווי בוימעהל אויפ׳ן וואַסער. וואָס וועסט דו אונז דערצעהלען מעשיות?

— בהמות! — שרייט נעבאַך זיידעל מיט אַלע כוחות און שטופּט זיי דאָס בלאַט גלייך אין פּנים אַריין. — נאָט זעהט וואָס סע שטעהט אין בלאַט!

— בלאַט־שמאַט! — שרייט כתרילעווקע. — און אַז דו וועסט זיך שטעלען אַט דאָ מיט איין פוס אויפ׳ן הימעל און מיט דער אַנדערער אויף דער ערד — וועלען מיר דיר גלויבען? ס׳איז אַ זאַך, וואָס עס קאָן ניט זיין! עס קאָן ניט זיין! עס קאָן ניט זיין! עס קאָן ניט זיין!

אַ סימן — ווער איז געווען גערעכט?...

קיין עין־הרע נים

מאָנאָלאָג.

געשריבען אין יאהר 1902

קיין עין־הרע ניט

(מאָנאָלאָג).

— ווי איהר זעהט מיך אַטאַ — מאַכט צו אונז אַ כתרי־לעווקער בעל־עגלה, וואָס האָט זיך אויסגעדרעהט צו אונז אין דער בויד אריין, און די פערדלעך מיט'ן וואָגען האָט ער געלאָזט אויף גאָטס'ם בערויטה — ווי איהר זעהט מיך אַטאַ, בין איך מיר אַ איך מיט קיין עין־הרע צוויי פערדלעך אייגענע; יענער, דער בולאַנער, איז ביי מיר שוין קיין עין־הרע דאָס אכטע יאָהר, ווי איהר קוקט איהם אָן, אַ שווערפיסיגער, נישט אַזאַ לויפער, נאָר אַ „נעמער" קיין עין הרע אַ גוטער, און דער קאַשטאַנעוואַטער איז אויך קיין עין־הרע אַ יאָדעריג פערדעל. מיט אַזעלכע צוויי פערדלעך, אַז גאָט שיקט צו גוטע פארשוינדלעך, און אַ סך, קאָן מען האָבען פרנסה קיין עין־הרע מיט'ן פולען מויל, און פרנסה — דאָס מוז מען, וואָרום אין דער היים איז פאַרהאַן אַ ווייב מיט קיין עין־הרע זעכס פיקערס; זי קינדעלט קיין עין־הרע אַלע יאָהר, אסתר הייסט זי, און דערפאַר האָט זי טאַקי אַ פּנים פון אַ רות. געווען אַזאַ שענע קיין עין־הרע, אַזאַ־נ־איידעלע, אַ צורה־מלוכה, בשעת איך האָב חתונה געהאַט פאַר איהר; כ'בין נאָך דעמאָלט געווען אַ שמייסער ביי יענעם, אַ בחור קיין עין־הרע איין אייזען. וואָס מיר ווינטער? ווער מיר זומער? וואָס מיר שנייי? ווער מיר בלאָטע? איבערגעקעהרט זיך דער וואָגען?

אליין גענומען אויף די פּלייצעס און אליין קיין עין־הרע אויפ־געהויבען איהם פון דער בלאַטע, אפילו זיך ניט פארקרימט. אַט אַזאַ מין פארשוין בין איך געווען. און זי, אסתר הייסט דאָס, איז געווען אַ יתומה, און דוקא אַ בעל־הבת׳יש קינד, אַ מלמד׳ס אַ טאָכטער, נאָר מחמת זי איז געווען ניט איינע, קיין עין־הרע אכט שטיק זענען זיי געווען, און די מוטער איז איין אָרעמע אלמנה, האָט זי נעבאך זעהר געוואָלט חתונה מאַכען די טאָכטער. האָט מען איהר גערעדט שדוכים קיין עין־הרע די שענסטע, די פיינסטע שדוכים. נאָר איין חסרון — קיין געלט איז ניט געווען. און מיר זענען געזעסען אונטער איין דאך, זענען מיר געזעסען, רוף איך זיך אָן צו איהר איינמאָל, צו אסתר׳ען הייסט דאָס, יום־טוב איז דאָס געווען, אַלע זענען געווען אין שוהל: „אסתר, זאָג איך, דו וועסט מיך נעמען?“ שווייגט זי. זאָג איך צו איהר נאָך אַ מאָל: „אסתר, זאָג איך, קוק ניט, זאָג איך, וואָס איך בין אַ שמייסער, זאָג איך, ביי יענעם, איך האָב צענויפגעשלאָגען, זאָג איך, מיין אייגענס קיין עין־הרע אַ קערבעל עטליכע און דרייסיג; האָב איך נאָר חתונה, זאָג איך, אַזוי קויף איך מיר באַלד אַ פערדעל און ווער אַליין, אם ירצה־השם, אַ בעל־עגלה, זאָג איך, און אַ יונגעל, זאָג איך, בין איך קיין עין־הרע אַ האָרעפּאַשנער, האָרעווען קאָן איך, עס וועט דיר, זאָג איך, זיין ביי מיר קיין עין־הרע גוט ווי די וועלט, פונ׳ם שענסטען און פונ׳ם בעסטען!“ שווייגט זי.

קיצור, מיר האָבען חתונה געהאָט. אַז מיר האָבען חתונה געהאָט, האָט זי באַלד אָנגעהויבען קינדלען, קיין עין־הרע אַלע יאָהר, אַלע יאָהר אַ קינד; און אַז זי האָט אָנגעהויבען צו קינדלען, האָט זי אָנגעהויבען קרענקען, און אַז זי האָט אָנגעהויבען צו קרענקען, האָט זי געקרענקט און געקרענקט, אַוועקגעקרענקט אַ צייט! זאָג איך צו איהר: „אסתר, וואָס וועט זיין, זאָג איך, דער תכלית, וואָס דו קרענקסט?“ לאַכט זי. „אסתר, זאָג איך, דו לאַכסט און מיר טריפט זיך בלוט, קוקענדיג אויף דיר; טאָ־

מער, זאָג איך, וואָלטען מיר זיך דורכגעגאַנגען צום דאָקטאָר? אפשר, זאָג איך, וועט ער געפינען עפּיס א סגולה?"... האָבען מיר זיך אָנגעהויבען צו קלויבען צום דאָקטאָר. האָבען מיר זיך געקלויבען און געקלויבען, ווארום ווען האָב איך צייט, משטיינס געזאָגט, אַז די גאַנצע וואָך איז מען קיין עין־הרע אין דער ארבייט? סיידען שבת?

קיצור, מיר האָבען זיך אַרויסגעריסען איינמאָל אין אַ שבת צום דאָקטאָר. געקומען צום דאָקטאָר, פרעג איך דעם דאָקטאָר: „וואָס טהוט מען, זאָג איך, פּאַני מאַרשאַלקי, וואָס זי קרענקט?" נעמט ער און באַטראַכט זי און הערט זי אויס און רופט זיך אָן צו מיר: „דיין ווייב איז ניט געזונט". זאָג איך צו איהם: „פּאַני קאָנסוליאַרזשע, גוט וואָס איהר האָט מיר געזאָגט, אַניט, וואָלט איך ניט געוואוסט!" מאַכט ער צו מיר: „נישט דאָס האָב איך דיר געוואָלט זאָגען; איך האָב דיר געוואָלט זאָגען, זאָגט ער, אַז דו באַדאַרפסט זי אָפּהיטען, היטען ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פונ'ם אויג; זי טאָר, זאָגט ער, ניט האָבען קיין קינדער מעהר. ווארום טאָמער האָט זי נאָך אַ צוויי קינדער, זאָגט ער, וועט זי קלאַפּירען". „קלאַפּירען? — זאָג איך. — בייסט אייך אָפּ די צונג, פּאַני! זי איז ביי מיר, זאָג איך, איינע, זי איז ביי מיר טייערער פון זיך אַליין, און פון מיינע צוויי פערדלעך אַפילו, און איהר רעדט נאָר פון קלאַפּירען, זאָג איך. וואָס טויג מיר, זאָג איך, אייערע עצות? איהר גיט איהר עפּיס אַ רפואה, זאָג איך, אַ סגולה, זי זאָל אויפהערען, זאָג איך, קרענקען!"... אזוי לאַנג, אזוי ברייט, ער האָט איהר פאַרשריבען אַ רפואה, פּראָשקעס אַזעלכע, און מיר געהען אַהיים. געקומען אַהיים, זאָג איך צו איהר: „אסתר, האָסט געהאָרכט וואָס דער קלוגער דאָקטאָר האָט געזאָגט?"... לאַכט זי.

קיצור, עס געהט אַוועק נאָך אַ יאָהר און נאָך אַ יאָהר, און וואָס ווייטער ווערד זי ערגער און ערגער, און די קינדער, איהר זאָלט זעהען, דוקא קיין עין־הרע איבערגעוואַשענע קינדער, איינס

און איינס. דאָס עלטערע יונגעל שוין אַלט קיין עין־הרע דאָס דרייצעהנטע יאָהר, געגעבען איהם אין חדר, געוואָלט מאַכען פאַר א למדן — ווער, וואָס? אז דער קאָפּ איז איהם גאָר ביי די פערדלעך! און אזוי איז דער אַנדערער, און אזוי איז דער דריטער. איך קום צו פאָהרען אַהיים און שפּאַן אויס די פערדלעך — אהא! מיין חברה קיין עין־הרע איז דאָ: איינער אויפ'ן וואָגען, דער אַנדערער אונטער'ן וואָגען, איינער אויף איין פערדעל, דער אַנדערער אויפ'ן אַנדערען פערדעל, און דער קלענערער זיצט גאָר רייטענדיג אויפ'ן דישעל. „ווייסע־חברה'ניקעס, זאָג איך, ניט געדאַכט זאָלט איהר ווערען! נעחיי וואָלט איהר בעסער חשק געהאַט צום סדור!“... עס פאַרדריסט מיך, סטייטש, סע קאָסט מיך בלוט, איך צאָהל שכר־למוד, ווער פאַרשוואַרצט א גאַנצע וואָך, פאָהר־ארום היז און צוריק מיט'ן ביידעל, פאַרדיען טאַקי קיין עין־הרע דאָס שטיקעל ברויט, אָבער טאַקי נישט מעהר ווי דאָס שטיקעל ברויט, מחמת די גרעסטע העלפט געהט אַוועק אויף זיי, להבדיל, אויף די פערדלעך הייסט דאָס, זיי דאַרפען קיין עין־הרע היי און האָבער אַלע טאָג, דעם וואָגען שמירען דאַרף מען אויך, און א שטוב קיין עין־הרע אויסהאַלטען איז נישט קיין ווערטעלע, און אַליין איז מען אויך א מענטש, אונטערוועגענס קיין עין־הרע אַליין א בעל־עגלה, שוין נישט קיין שמייסער ביי יענעם, אַמאָל אביסעל בראַנפען, אַמאָל פאַרבייסען, די נשמה אויסשפּייען קאָן מען ניט, און אין מיטען דרינען, טראַך, פאַלט גאָר א פערד, איז איין עק, אוים גדולה!

א שטיקעל גליק, הערט איהר, פאַר נאַשבראַט, וואָס גאָט האָט געשענקט אונז דאָס שטיקעל שבת — א מתנה פון זיין ליעבען נאָמען. קומט שבת, ווער איהר מיך ניט דערקענען, קיין עין־הרע גאָר איין אַנדער מענטש! אז איך קום פאַרפריה פרייטאָג אַהיים, איז ראשית חכמה פון אַלע ראשית חכמות — אין מרחץ אריין. דאַרטען פאַרע איך מיך קיין עין־הרע אוים אויף אַלע זייטען, ווערד אויף מיר א נייע פעל. איך קום אַהיים

א פרישער, א צאפּעלדיגער, טרעף איך אויפ'ן טיש די שענע צוויי אויסגעריבענע מעשענע לייכטער מיט קיין עין־הרע צוויי גרויסע קוילעטשעז, און די קלוגע פיש קיין עין־הרע לאָזען זיך הערען שוין פונ'ם אויפ'ן־אויוועז איבער דער גאַנצער שטוב, און אין שטוב איז ווארעם קיין עין־הרע, ריין און ציכטיג אין אַלע ווינקעלעך. חאַטש שפּיגעל זיך, דער טשאַלענט איז פאַררוקט, דער פּריפּעטשיק אָפּגעשמירט, די קאַץ וואַרעמט זיך, און איך להבדיל בין מעביר די סדרה קיין עין־הרע צוויי מאָל; נאָכדעם געה איך מיר אין שוהל אריין דאַווענען און קום אַהיים מיט'ן ברייטען גוט שבת, זאָג אָפּ די שלום־עליכם'ס, מאַך קיין עין־הרע דעם פיינעם קידוש איבער קיין עין־הרע א גוט ביי־סעל בראָנפען, עס־אָפּ קיין עין־הרע די גוטע וועטשערע, די אמת'ע פיש, די ריינע יוך מיט'ן צימעסדיגען צימעס, און לעג מיך רוהען. שלאָף איך אָפּ קיין עין־הרע די נאַכט ווי א מלך; און אין דערפריה געה איך מיר אין שוהל אריין, קיין עין־הרע ווי א גראַף, און אין דערהיים וואַרטען שוין אויף מיר קיין עין־הרע אַלע שבת'דיגע מאכלים: דער בעל־הבתישער רעטאַך מיט די כשר'ע ציבעלים, די געהאַקטע אייער מיט'ן שענעם לעבער, די פיינע פּעטשאַ מיט'ן לייטישען קנאָבעל, די הייסע יויך מיט'ן פעטען קוגעל, וואָס רינט פון איהם קיין עין־הרע די שמאַלץ ווי פון א וואַרעטשיק. אודאי קאָן מען נאָך אַזא מין סעודה קיין עין־הרע גוט שלאָפען. און אַז מע שלאָפט זיך אויס נאָך אַזא וואַרעמעס, וויל מען דאָך קיין עין־הרע א טרונק. און אַז סע ברענט אויפ'ן האַרצען, זאָגט איהר, איז עפּעלקוואַס נישט קיין שלעכט ביסעל משקה, און באַרלעך־צימעס נישט קיין שלעכט מאכל. און אַז מע טרינקט אויס א קוואַרט עפּעלקוואַס קיין עין־הרע און מע פאַרבייסט מיט באַרלעך־צימעס, נעמט מען זיך צום תהלים און מע רייבט קיין עין־הרע געשמאַק איין קאַפּיטעל נאָכ'ן אַנדערען: זיי פליהען קיין עין־הרע, די קאַפּיטלעך, ווי די ווערסטען אויפ'ן גרויסען טראַקט, איינס נאָך דאָס אַנדערע, איינס נאָך דאָס אַנדערע, אַהן א פּאַפּאַס, וואָרום

ווי איתר זעהט מיך, חאטש א בעל־עגלה, געהט ביי מיר קיין עין־הרע דער תהלים, ווי א מזמור, חלואי וואלטען אזוי מיינע ממזרים געקאנט איבער הונדערט און צוואנציג יאהר נאך טאטע־מאמע, א רוח אין זייער פאטער און מוטער אריין — — — טפרררו, איינגעזונקען זאלט איהר ווערען!...

אזוי האט אויסגעלאזט פלוצים דער כתרילעווקער בעל־עגלה צו זיינע פערדלעך, דעם „בולאנעם" מיט'ן „קאשטאנעוואטען" וואס האבען א נעם געגעבען דעם וואגען באַרג־אַראָפּ און געגעבען א טראג־אוועק איהם פייל אזיס'ן בויגען. און איידער מיר קוקען זיך ארום, ליגען מיר אלע מיט'ן וואגען אונטער'ן בארג אין דער בלאטע. די פארשוינען, וואס זענען געזעסען „פאריטש", אקעגען אונז, ליגען, מחילה, פון אונטען; און מיר, בווידפארשוינען — פון אויבען, אויף זיי. און דער „בולאנער" מיט'ן „קאשטאנע וואטען", פערוואַרפען די קעפּ ארונטער, בארבלען זיך מיט די פיסע הארחלען, ווילען נעבאך ארויסקאראטשקען זיך — און קאנען נישט.

— פון זינט איך בין צו מיין שכל געקומען, הערט איהר, — אזוי מאכט צו אונז דער כתרילעווקער בעל־עגלה, א פערשעמטער, נאכדעם ווי ער האט אויפגעהויבען די פערד מיט'ן וואגען מיט אלע פארשוינען — פון זינט איך בין א בעל־עגלה, קיין עין־הרע שוין עטליכע און צוואנציג יאהר, טרעפט זיך מיר, איך זאל דא ליגען בארג־אראפּ מיט'ן וואגען וויפיעל מאל, מיינט איהר? — סך־הכל דאס הײנטע מאל, קיין עין־הרע ניט!...

איהם מעג מען מקנא זיין

געשריבען אין יאהר 1902

אידם מעג מען מקנא זיין

זינט כתרילעווקע איז א שטאָדט געדענקט דאָרט קיינער ניט אזא לויה, ווי עס האָט געהאַט רב מלך דער חזן.

רב מלך דער חזן איז געווען אַ איד אַיין אָרעמאַן, איין עני ואביון, גלייך מיט אַלע כתרילעווקער בעלי־בתים, און האָט פער־דיענט אזא לויה נאָר דערפאַר, וואָס ער איז געשטאָרבען יום־כפור צו נעילה.

אזוי שטאַרבט אַ צדיק, אַ גרויסער צדיק.

די זון האָט שוין געהאַלטען ביי אונטערגעהן, זיך געזעגענט מיט כתרילעווקע און אַריינגעקוקט דורך די פענסטער פונ׳ם אַלטען בית־המדרש און בעלייכט די טוידטע אויסגעמוטשעטע פּנים׳ער, די געלע טליתים מיט די ווייסע קיטלען פון די בעלי־בתים, וואָס האָבען אויסגעזעהען ווי לעבעדיגע מתים.

דאָס, וואָס ווערד אַנגערופען הונגער, האָבען שוין די דאָזיגע לעבעדיגע מתים לאַנג אויפגעהערט צו פיהלען. זיי האָבען נאָר געפיהלט, אַז עס לאָזען זיך אוים די כחות, אַז עס געהט זיי אוים דאָס חיות. זיי זענען געזעססען איבער די מחזורים, געשאָקעלט זיך, געקוויקט זיך ווער מיט „חלש־טראָפּענס" און ווער מיט אַ שמעק טאַבעקע, און געזונגען, אונטערגעהאָלפען רב מלך דעם חזן.

רב מלך דער חזן, אַ שענער איד מיט אַ לאַנגער באָרד, מיט אַ ברייטען קאָלנער, איז פון גאַנץ פריה אָן געשטאַנען פאַר׳ן

עמוד אויף די פיס; ער איז געשטאַנען פאַר'ן רבונו־של־עולם מיט אויפגעהויבענע הענד, געדאַווענט געטריי, געשמאַק, געוויינט און געבעטען ביי איהם רחמים פאַר די בעלי־בתים, וואָס האָבען איהם געשיקט פאַר אַ שתדלן, אַ חאָדאַטאַיי, מע זאָל זיי מוחל זיין זייערע גרויסע זינד און מע זאָל זיי אַנ'חתמ'ענען אַ גוט קוויטעל, אַנצייכענען זיי אַ גוט יאָהר.

אויף אַזאַ אַדוואָקאַט, ווי רב מלך, האָבען זיך די בעלי־בתים פון דעם אַלטען בית־המדרש, נישקשה, געקאָנט פערלאָזען.

ערשטענס, די געמבע; אַלטע בעלי־בתים דערציהלען, אַז אין דער יוגענד האָט ער, זאָגט מען, געהאַט אַ שאַרפע שטימע, אַ „שאגת ארי"; האָט ער געעפענט אַ מויל, האָבען געציטערט די ווענד פונ'ם בית־המדרש און עס האָבען געקלונגען די פענסטער.

היינט איז ער געווען אַ גרויסער בעל־בכי, פלעגט וויינען, גיסען, ווי אַ בערעזענע, און אויף איהם קוקענדיג — דער גאַנצער עולם.

אויף דער עלטער איז ביי איהם די שטימע געוואָרען אַביסעל צוגעלעגערט און ס'איז איהם פערבליבען נאָר דאָס וויינען — נאָר אַזאַ וויינען, וואָס קאָן נעמען אַ וואַנד, אויפוועקען אַ טוידטען.

רב מלך הויבט אויף ביידע הענד און טענה'ט זיך אוים מיט'ן רבונו־של־עולם מיט'ן געוויסען וויינענדיגען ניגון פון נעילה:

— אוי־וועה, טאַטע! אוי־וועה, פאָטער! אוי־וועה, אוי־וועה!...

און איטליכער בשעת־מעשה האָט חרטה אויף זיינע גרויסע זינד, בעט ביי גאָט, ער זאָל אָפּמעקען, מוחל זיין, פערגעסען, און שענקען זיי אַ גוט יאָהר פאַר זיי און פאַר זייערע נאַקעטע, באָר־וויסע הונגעריגע קינדערלעך.

און דערמאָנען זיי זיך אָן זייערע הונגעריגע, נאַקעטע און באָרוויסע קינדערלעך, די אומשולדיגע נפשות נעבאַך, ווערד זיי דאָס האַרץ צעגאַנגען אַזוי ווי וואַקס, און זיי זענען גרייט צו פאַסטען

נאָך דריי טעג מיט נאָך דריי נעכט, אבי אויסבעטען ביי דעם וואָס לעבט אייביג א גוט יאָהר...

און רב מלך דער חזן, אביסעל אָפּגערוהט זיך און איבערגע־חאַפּט דעם אָטעם, טהוט ער זיך א קאַטשע אויפ׳ן האַלז, א ציקעל אויפ׳ן אַלטען שטייגער:

— אַטונעם־נעם־נעם־דע־ע־עי! אַטונעם־נעם־נעם־דע־ע־עי! ע־ע־עי!... — און לאָזט אויס ווידער מיט א געבעט און מיט א געוויין:

— אוי־וועה! אוי־וועה! אוי־וועה!... אוי־וועה!...

און פּלוצים ווערד מיט א מאָל שטיל, און עס הערט זיך עפּיס א פאַל און א קלאַפּ און א שטופּעריי און א שושקעריי:

— ששש... שאַ... שאַ! ממ... ממ...! אי־אַ־נו! שמש! שמש!...

לויפט צו חיים דער שמש און חאַפּט־אונטער רב מלך דעם חזן אונטער די הענד, און רב מלך דער חזן פערוואַרפט דעם קאָפּ ארונטער, די אויגען האַלב־אָפען, דאָס פּנים וויים ווי קאַלך, די ליפּען טוידט, און עפּיס א שמייכעלע, א ביטער שמייכעלע שפּיעלט אויף זיי.

דער עולם טהוט זיך א וואַרף. מע טראָגט איהם אונטער חלש־טראָפּען צו דער נאָז, מע שפּריצט איהם אָפּ מיט וואַסער, מע קוועטשט איהם ביי די שלייפען — בלאָטע! רב מלך דער חזן איז טוידט. רב מלך דער חזן איז געשטאָרבען . . . .

. . . .

א וואָלף אַז עס חאַפּט זיך אריין אין דער טשערעדע און פערצוקט א שעפּעלע, ווערד צווישען די איבעריגע שאָף א טומעל, א מהומה אויף א ווײַלע; נאָכדעם שלאָגט מען זיך צענויף אַלע אינ־איינעם און מע הויבט אָן ציטערען מיט אַלע גליעדער.

אזוי איז געווען אינ'ם אַלטען בית־המדרש, בשעת רב מלך דער חזן איז געשטאָרבען.

עס איז געוואָרען אויף א ווײַלע א טומעל, א גערודער: פון דער ווײבערשער שוהל האט זיך געלאָזט הערען אַ מאָדנער קוויטש — דאָס האָט צביה די חזנ'טע גע'חלש'ט, און אויף איהר קוקענדיג זענען געפאַלען חלשות נאָך עטליכע ווייבער.

האָט רב יוזיפיל דער רב א וואונק געטהאָן צו די גבאים, און די גבאים האָבען א פּאַטש געטהאָן אין די סטענדערס, ס'זאָל זיין שטיל. און חיים דער שמש (ער איז טאַקי געווען בעל־שחרית) איז צוגעגאַנגען צום עמוד און האָט זיך געשטעלט דאַוונען ווייטער, און דער גאַנצער עולם האָט גדאַוונט ווייטער, ביז רב ניסיל בעל־תוקע האָט געגעבען דעם לעצטען בלאָז.

נאָכדעם האָט מען געמאַכט א ברכו, זיך געשטעלט דאַוונען דעם וואָכענדיגען מעריב, און אַז מע האָט אָפּגעדאַוונט דעם וואָכענ־דיגען מעריב, איז מען געגאַנגען אַרויס מחדש זיין די לבנה, און אַז מע האָט מחדש געווען די לבנה, איז מען ערשט דעמאָלט גע־גאַנגען אַהיים זיך אָפּפאַסטען, ווער מיט א פערטעל עוף פון די כפּרות און מיט א גלעזעל ווארעמס, און ווער מיט א שטיקעל ברויט מיט הערינג און מיט גלאָט א טרונק וואַסער.

אין א שעה אַרום נאָכ'ן אָפּפאַסטען זיך איז דער גאַנצער שוהל־הויף שוין געווען פערפלייצט מיט מענשען. ס'איז ניט געווען קיין שפּילקע דורכצוּוואַרפען.

אידען און ווייבער, יונגלעך און מיידלעך, קינדער פון די וויעגעלעך — אַלע זענען זיך צענויפגעקומען אויף דער לויה.

בעלי־בתים האָבען זיך אַליין מתעסק געווען אין דער מצוה, נישט צוגעלאָזט די שמשים. א קליינינקייט — אַזא מת!

די נאכט איז געווען א ליכטיגע און אווארעמע. די לבנה האט אראפגעשיינט אויף כתרילעווקע און האט אנגעקוועלט פון די ארעמע לייט, וואס זענען געקומען אפגעבען כבוד רב מלך דעם חזן פאר זיין אוועקגעהן אהין אין זיין ווייטען וועג אריין. און אז מע האט זיך אפגעשטעלט מיט דער מטה קעגען אלטען בית־המדרש, האט זיך רב יוזיפיל דער רב אוועקגעשטעלט מאכען א הספד, און דער גאנצער עולם האט געוויינט.

רב יוזיפיל דער רב האט אויסגעוויזען מיט פסוקים און מיט מדרשים א סך, אז רב מלך דעם חזנ'ס טודט איז נישט קיין געוויינטליכער טוידט פון א געוויינטליכען מענשען, אז אזוי שטארבען שטארבט נאר א צדיק, און א גרויסער צדיק, אז אזא צדיק געהט פון דאנען גלייך אין גן־עדן אריין, אזא צדיק בעדארף איטליכער מקנא זיין, און איטליכער בעדארף זיך ווינשען אזא טוידט, ווארום נישט איטליכער איז זוכה צו שטארבען יום־כפור צו נעילה ביי'ם עמוד, ווען גאט האט מוחל געווען אלע זינד — און אזא צדיק, אז ער פאהרט־אפ פון שטאדט, בעדארף די גאנצע שטאדט איהם געהן בעגלייטען, און אזא צדיק, אז ער שטארבט־אפ אין שטאדט, בעדארף די גאנצע שטאדט וויינען און קלאגען.

— וויינט זשע, אידען, און קלאגט אויף דעם צדיק, וואס מיר האבען פארלארען, און בעט איהם, ער זאל דארט זיין א מליץ־יושר פאר'ן כסא־הכבוד צום נייעם יאהר, טאמער וועט ער טאקי אויסבעטען פאר אונז אלעמען א גוט־יאהר, — שוין צייט גאט זאל רחמנות האבען אויף כתרילעווקע און אויף איהרע אידען!...

דער גאנצער עולם האט געוויינט, געגאסען מיט טרערען און געגלויבט, אז זיי האבען אוועקגעשיקט פאר זיך א גוטען שליח, א רעכטען שתדלן צום אויבערשטען.

אין דער מינוט האט זיך איטליכער געוואונשען צו זיין אויף רב מלך דעם חזנ'ס ארט.

און רב יוזיפיל האט, אפנים, פערגעסען, אז ער רעדט מיט א טוידטען, און האט אויסגעלאזט זיין הספד מיט די דאזיגע ווערטער:

— לך לשלום — געה געזונטערהייד און זיי מצליח!...

לאנג־לאנג נאכדעם האט מען נישט אויפגעהערט צו דער־צעהלען אין כתרילעווקע פון רב מלך דעם חזנ'ס טוידט און פון דער לויה, וואס ער האט געהאט, און מע האט געזאגט מיט א זיפץ:

— יא, איהם מעג מען מקנא זיין...

צוויי שלח־מנות'ען

געשריבען אין יאהר 1902

צוויי שלח-מנות'ען

א.

ס'איז שוין לאנג נישט געווען אין כתרילעווקע אזא שענער פורים און אזא ווארעמער. עס האט פארפריה געלאזט דאס אייז, און פונ'ם שניי איז געוואָרן א טוואַן ביז'ן גארטעל. די זון האט געשיינט. עס האט געבלאזען א פויל ווינטעל. א נאַריש קעלבעל האט זיך אויסגעוויזען, אז סע שמעקט מיט ווערסנע, האט דאס אנגעהויבען בלעקען, פערריסען דעם וויידעל, אראפגעלאזט די מאָרדע און ארויסגעלאזט א האלבען „מע!“ אויף דער גאס זענען גע־לאפען שליינגעלדיגע ריטשקעלעך אראפ־בארג, געשלעפט מיט זיך וואו ערגיץ א שפענדעל, א שטרוי אדער א שטיקעל פאפיער. א גליק, וואס אין שטאָדט איז נאך כמעט ביי קיינעם נישט געווען אויף מצות; אניט, וואלט מען געקאנט מיינען, אז ס'איז נישט פורים, נאר ערב־פסח.

סאַמע אין מיטען שטאָדט, אין דער רעכטער בלאָטע, האבען זיך בעגעגענט צוויי מיידלעך, וואס ביידע האבען געהייסען נחמה, — איינע א שווארצע, א געזונדע, מיט געדיכטע ברעמען און מיט א קורצער נאז, די אנדערע א ווייסע, א קראנקליכע, מיט רויטע האר און מיט א שפיצעכיג נעזעל; איינע א בארוויסע, מיט גראָבע שווארצע פולקעס, די אנדערע כלומרשט אין שיך, וואס האלטען אפען דאס מויל און „בעטען עסען“; שענע שיך! אז מע געהט,

קוואטשקען זיי און סע שלעפּט זיך נאָך אַ פּאַרעשווע, וואָס גיט אַלע מאָל אַ ליאַסק מיט אַ קוויטש, און אַז מע טהוט זיי אויס, ווענען זיי אַ פּוד. דאָס איז געווען אַזעלכע שיך, וואָס מע זאָגט אויף זיי: „איידער אַזעלכע שיך, איז שוין גלייכער באָרוויס“... ביידע נחמה'ס האָבען געטראָגען שלח־מנות'ען, איבערגעדעקט מיט אַ ווייס סערוועטעל, און צוגעהאַלטען מיט ביידע הענד אין דער הויך. דערזעהען זיך, האָבען ביידע מיידלעך זיך אָפּגעשטעלט.

— אַ! נחמה?

— אַ! נחמה?

— וואוהין געהסט דו דאָס, נחמה?

— וואָס הייסט וואוהין געה איך? איך טראָג שלח־מנות.

— צו וועמען טראָגסט דו שלח־מנות?

— צו אייך טאַקי; און וואוהין געהסט דו, נחמה?

— וואָס הייסט וואוהין געה איך? זעהסט דאָך, אַז איך טראָג שלח־מנות.

— צו וועמען טראָגסט דו שלח־מנות?

— טאַקי צו אייך.

— אַ היסטאָריע בנאמנות!

— אַ ריינע קאָמעדיע!

— אַנו, ווייז נאָר דיין שלח־מנות, נחמה?

— ווייז דיין שלח־מנות, נחמה?

און ביידע נחמה'ס האָבען געזוכט מיט די אויגען, וואו מע קאָן זיך צוזעצען אויף אַ ווײַלע, און גאָט האָט זיי צוגעשיקט. דערזעהען אַ קלעצעל נעבען איין איינפאָהרהויז, האָבען זיי אויפגעהויבען די פּיס אין דער לעהמיגער בלאָטע און האָבען זיך בעזעצט אויף דעם דאָזיגען קלעצעל, אַנידערגעשטעלט די בעקענס אויף די קניהעס, אויפגעהויבען די סערוועטלעך און בעטראַכט די שלח־מנות'ען.

פריהער האָט נחמה די רויטע אויפגעדעקט און בעוויזען איהר שלח־מנות. זי האָט געדיענט ביי זעלדע רב יאָסי'ס, גענומען פינפטהאַלבען קערבלעך פאַר'ן ווינטער מיט קליידען און שיכען. ס'איז געווען אַ „קליידען" מיט אַ „שיכען"! מילא, דאָס קליידעל איז געווען אַ קליידעל, מיט לאַטעס אפילו, נאָר פאָרט אַ קליידעל; די שיך אָבער זענען מאַנסבילשע שיך, פון זעלדע רב יאָסי'ס בחור מנשה, וואָס האָט אַ פוס, ווי אַ דעיזשקע, און דערצו האָט ער נאָך אַ טבע דרעהען די אָבצאַסען. שענע שיך!

דער שלח־מנות, וואָס נחמה די רויטע האָט געטראָגען, איז בעשטאַנען: פון אַ שענעם גרויסען המן־טאַש מיט מאָהן, פון צוויי קישעלעך, איינס איין אָפּענס, מיט האָניגפאַרפעל, און דאָס אַנדערע אַ קיילעכיגס, פון ביידע זייטען זעהר שען געצוויקעלט; אַ צוקערלעקאַכעל, מיט אַ ראָזינקע אריינגעשטעקט סאַמע אין מיטען, אַ גרויס פיערעקעכיג שטיק טאָרט, אַ שען שטיקעל קור־מישברויט, צוויי קליינע מלכות־ברויטלעך און אַ היבש שטיק קאָרע־נער לעקאַך, וואָס איז ביי זעלדען היינטיגס יאָהר מעהר געראָטען ווי אַלע יאָהר: צי די מעהל איז געווען זעהר אַ גוטע מעהל, צי דער האָניג איז געווען אַ ריינער האָניג, צי דער לעקאַך האָט זיך גלאַט גוט אויסגעבאַקען, צי מע האָט איהם גוט אויסגעשלאָגען — ער איז געווען טאַקי נאָר ווי אַ געדיכטע פעבקע קישען!

בעטראַכט נחמה דער רויטער'ס שלח־מנות, האָט נחמה די שוואַרצע אויפגעדעקט און בעוויזען איהר שלח־מנות. זי האָט גע־דיענט ביי זלאַטע רב אייזיק'ס, גענומען זעכס קערבלעך פאַר'ן ווינטער אויף איהר אייגענעם גאַנג, איז זי דערפאַר געגאַנגען באָרוויס, און זלאַטע האָט זי געשאָלטען מיט טוידטע קללות:

— ווי אַזוי געהט דאָס אַ מויד אַ גאַנצען ווינטער באָרוויס? דו ווילסט, אַפּנים, זיך פאַרקיהלען, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר!...

נחמה האָט זי אָבער געהערט, ווי המן דעם גראַגער. זי האָט בעסער געקלויבען דאָס געלד אויף פסח: אויף פסח וועט זי, אם ירצה השם, זיך מאַכען אַ פּאָר שיך אויף הויכע אָבצאַסען מיט קולקעס

און אַ סיצען קליידעל מיט אובאַרקעלעך. קאַפּעל דער שוסטער, וואָס שרכנ'ט זיך צו איהר, וועט איינגעמען אַ מיתה משונה!

דער שלח מנות, וואָס נחמה די שוואַרצע האָט געטראָגען, איז בעשטאַנען פון אַ פיין שטיק שטרודעל, צוויי גרויסע צוקער־לעקאַכער, אַ היבש האָניג־טייגעל, צוויי קישעלעך, וואָס פון ביידע זייטען איז געווען אויסגעצוויקעלט אַ פישעלע און אָנגעפילט מיט קליינע זיסע פאַרפעלעך, און צוויי גרויסע מאַהענדלעך, שוואַרצע, גלאַנצענדיגע, דורכגעשפּיגעוועט מיט יאַדערען פון ניסלעך, גוט איינגעפּרעגעלט אין האָניג! אויסערדעם איז אויפ'ן בעקען געלעגען און געשמייכעלט אַ געלער, אַ שמעקענדיגער מאַראַנץ, וואָס דער ריח איז זיך צעגאַנגען אין יעדען אבר.

ב.

— הערסט ד., נחמה, וואָס איך וועל דיר זאָגען? דיין שלח־מנות איז אַ שענערער שלח־מנות פון מיין שלח־מנות! — אַזוי האָט געזאָגט נחמה די רויטע צו נחמה דער שוואַרצער מיט אַ קאָמפּלימענט.

— ע! דיין שלח־מנות איז אויך ניט קיין שלעכטער שלח־מנות! — האָט איהר נחמה די שוואַרצע געענטפערט מיט אַ קאָמפּלימענט פאַר אַ קאָמפּלימענט און האָט אַ טאַפּ געטהאָן מיט'ן פינגער דעם המן־טאַש.

— אַט אַ המן־טאַש!... — האָט געזאָגט נחמה די שוואַרצע און האָט זיך אַזש בעלעקט. — אַט דאָס הייסט אַ המן־טאַש!... איך וועל דיר זאָגען דעם אמת, איך פאַרגין איהר גאַרנישט, דער בעל־הבית'טע מיינער, אַזאַ המן־טאַש... אַזאַ מכה זאָל זיך איהר זעצען אויפ'ן פּנים, רבונו של עולם!... הערסט דו, נחמה, וועדליג איך האָב נאָך היינטיגען טאָג אין מיין מויל נישט געהאַט, וואָלט איך אַ בעלן געווען פאַרזוכען פון דעם ראָזיגען המן־טאַש האַטש אַ שטיקעל...

— און איך, מיינסט דו, האָב היינטיגען טאָג עפּיס געגעסען? נישט מעהר זאָלען זיי עסען ווייל זיי וועלען לעבען! — מאַכט נחמה די רויטע און קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען. — נעם, פאָלג מיך, נחמה, דעם המן־טאַש און צעברעך איהם אויף צווייען, וועלען מיר איבערחאַפּען. וואו שטעהט דאָס, אַז שלח־מנות מוז זיין מיט אַ המן־טאַש? אַט למאי איז ביי דיר שלח־מנות אָהן אַ המן־טאַש?

— לאָם איך האָבען אַזאַ יאָהר, ווי דו ביזט גערעכט! — זאָגט נחמה די שוואַרצע, צעברעכט דעם המן־טאַש אויף צווייען און צעטיילט זיך מיט נחמה דער רויטער.

— הערסט דו, וואָס איך וועל דיר זאָגען! ס׳איז דאָך טעם גן־עדן, בנאמנות! אַ חסרון נאָר, וואָס סע מעהר נישטאָ... פאַר דיין המן־טאַש, נחמה׳ניו, קומט דיר אַ שטיק לעקאַך פון מיין שלח־מנות, וואָרום וועדליג מיר וועלען זיך דאָ אַננעמען פאַר׳ן וועג, מעג זיי זיין ווינציגער מיט אַ שטיקעל לעקאַך און מעהר מיט אַ מכה... מאָהל דיר, פון גאַנץ פריה אָן ביז איצטערטאָ — טרעף, וויפיעל האָב איך געמאַכט? קוים־קוים אַ גילען מיט צוויי גראָשען. אי דאָס — זענען די צוויי גראָשען מיט אַ לעבעל... וויפיעל האָסט דו געמאַכט, נשמה מיינע?

— איך האָב דאָס אויך ניט געמאַכט, אַ מכה זאָל זיך זיי מאַכען! — זאָגט נחמה די רויטע און קייעט דעם לעקאַך און שלינגט גאַנצע שטיקער, ווי אַ גאַנז. — הלואי איך זאָל פאַר׳ן גאַנצען טאָג מאַכען אַ גילען!...

— שענע נגידית׳טעס, זיי מעגען זיך, נישקשה, אַלע באַגראָבען! — זאָגט נחמה די שוואַרצע און בעלעקט זיך נאָכ׳ן לעקאַך. — איך קום צו געהן צו חיענע דער צעלניקערין מיט׳ן שלח־מנות, נעמט זי צו ביי מיר דעם שלח־מנות, קראַצט און קראַצט די קעשעני און הייסט מיר קומען שפּעטער, קומען זאָל אויף איהר אַ מיתה משונה!

— אזוי ווי איך האָב געהאַט ביי קיילי רב אהרן'ס. — זאָגט נחמה די רויטע. — איך קום צו געהן צו איהר מיט'ן שלח־מנות, געהט זי און שענקט מיר אַ צוקערלעקאכעל פאַר'ן וועג, שענקען זאָל איהר גאָט אַ נייע נשמה!

— און די אַלטע זאָל מען אַרויסוואַרפען פאַר די הינט! — לאָזט אויס פאַר איהר נחמה די שוואַרצע און נעמט איינע פון זלאַטע'ס צוויי צוקערלעקאכער און צעברעכט איהם אויף צווייען. — נאַ, עס, נשמה מיינע, עסען זאָלען זיי ווערעם! אז דיין בעל־הבית'טע וועט האָבען ווינציגער מיט אַ צוקערלעקאכעל, ביז איך בדלות!

— אוי, אַ מכה איז מיר! — האָט זיך נחמה די רויטע צום ערשטען מאָל אויפגעחאַפּט פונ'ם אָרט און אָנגעהויבען ברעכען די הענד. — זעה, נאַר, נשמה'ניו, וואָס ס'איז מיר געבליבען פונ'ם שלח־מנות!

— ווער וועט זיי געהן דערצעהלען, נאַרישע מויד? — בערוהיגט זי נחמה די שוואַרצע. — האָב קיין מורא ניט, ס'איז ביי זיי היינט אַ טאָג פון שלח־מנות, זענען זיי פאַרטאַרעראַמט, מע וועט זיך ניט אַרומקוקען.

און ביידע נחמה'ס דעקען איבער די שלח־מנות'ען מיט די ווייסע סערוועטלעך און לאָזען זיך געהן איבער דער בלאָטע, איינע אַהין, די אַנדערע אַהער, גלייך ווי ס'איז גאָר ניט געווען...

ג.

זעלדע רב יאָסי'ס, אַ אידינע מיט אַ קיילעכיגען פּנים און אַ גאַנץ שענע, איז געשטאַנען מיט אַ רויטען זיידענעם פאַרטוך מיט ווייסע שפּרינקעלעך און האָט אויסגעטיילט און צענויפגעשטעלט אַלע שלח־מנות'ען, וואָס זי האָט בעדאַרפט שיקען יענעם און וואָס יענע האָבען געשיקט איהר.

רב יאָסי לעמעשקע (אַזאַ צונעמעניש האָט ער געהאַט אין כתרילעווקע) איז געלעגען אויף דער קאַנאַפּע און האָט געחראָפּעט. און מנשה, אַ בחור פון אַ יאָהר אַכטצעהן מיט רויטע באַקען און מיט אַ לאַנגער ליוסטרינינער נאַקידקע, האָט ארומגעפּאַדקעוועט אַרום דער מאַמע, גענאַשט אַלע מאָל אַ שטיקעל האָניגטייגעל, אַ צוויי פאַרפעלעך אָדער אַ מאַהנדעל; ער האָט זיך אַזוי אָנגע־שטאָפּט מיט די אַלע גוטע זאַכען, אַז די צייהן מיט די ליפּען זענען איהם געווען שוואַרץ און דער בויך האָט אָנגעהויבען „רעדען".

— מנשה, טאָמער וואָלט שוין אַמאָל געווען גענוג, מנשה? — זאָגט איהם זעלדע אַלע מינוט.

— גענוג, גענוג! — ענטפערט מנשה און חאַפּט אַריין אין מויל אַריין אַלע מאָל איין אַנדער שטיקעל, „דאָס לעצטע מאָל", און ווישט אויס מיט דער צונג די ליפּען.

* * *

— אַ גוט יום־טוב, די בעל־הבית'טע האָט אייך געשיקט שלח־מנות! — זאָגט נחמה די שוואַרצע און טראָגט־אונטער זעלדען דעם איבערגעדעקטען שלח־מנות.

— ביי וועמען דיענסט דו? — פרעגט זי זעלדע מיט אַ פריינד־ליך שמייכעל און נעמט־צו ביי איהר דעם שלח־מנות פון די הענד.

— ביי זלאַטע רב אייזיק בעל־בריתניק'ס. — מאַכט נחמה די שוואַרצע און וואַרט, מע זאָל ביי איהר צונעמען דעם שלח־מנות און אומקעהרען דאָס בעקען.

זעלדע נעמט זיך מיט איין האַנד צו דער קעשענע בעצאָהלען דעם מיידעל אַ גראָשען פאַר'ן וועג, און מיט דער אַנדערער האַנד דעקט זי אָפּ דעם שלח־מנות און בלייבט שטעהן ווי געלעהמט.

— וואָס איז דאָס? מנשה, טהו נאָר אַ קוק!...

מנשה דערזעהט דעם שלח־מנות, חאַפּט ער זיך ביי די זייטען, בויגט זיך צו ביז דער ערד און מאַכט אַזאַ געלעכטער, אַז רב יאָסי לעמעשקע פאַלט שיער אַראָפּ פון דער קאַנאַפּע אַ דערשראָקענער.

— הא? וואס? וואס איז? ווער איז דארטען?...

— זעה נאר א שלח-מנות! — מאכט צו איהם זעלדע און לעגט צעגויף ביידע הענד אויפ'ן בויך. מנשה הערט נישט אויף צו לאכען, און רב יאסי לעמעשקע טהוט א שפיי, דרעהט זיך אוים מיט'ן פנים צו דער וואנד און שלאפט ווייטער.

זעלדע טהוט א שמיץ נחמה'ן דעם בעקען מיט'ן סערוועטעל און זאגט צו איהר:

— זאלסט זאגען דער בעל-הבית'טע דיינער, זי זאל דער-לעבען איבער א יאהר און זאל ריין שענערען שלח-מנות ניט פאר-מאגען!

— אמן גם אתם! — מאכט נחמה די שווארצע און נעמט צו דעם בעקען.

— מיט'ן קאפ אין דער ערד! — זאגט זעלדע מיט כעס.— א מויד איין עזות'ניצע קאן! וואס זאגסט דו אויף איהר, מנשה?...

ד.

זלאטע רב אייזיק'ס, א אידינע, וואס האט אלע יאהר א קינד און הערט נישט אויף צו דאקטערען זיך, איז שוין געווען אזוי אויסגעמיעדט פונ'ם שלח-מנות אפנעמען און ארויסגעבען, אז זי האט זיך געמוזט צוזעצען אויף א בענקעל און קאמאנדעווען מיט'ן מאן אייזיק בעל-בריתניק (אזוי האט מען איהם גערופען הינטער די אויגען, דערפאר ווייל ער פראוועט אלע יאהר א ברית).

— אייזיק, נעם אט א יענם שטיקעל טארט און לעג אוועק אהער, און דאס שטיקעל קומיש-ברויט מיט די צוויי מאהנדלעך פון דאנען לעג-צו אהין, אייזיק, און דערלאנג מיר יענם קישעלע וואס מיט די פארפעל, ניין ניט יענם, אט א יענם! נו, ריהר זיך, אייזיק! זעה נאר, ווי מע בעדארף איהם לערנען קמץ-אלף, ווי מיט א קליין קינד! און נעם יענם לעקאכעל, דאס גרעסערע, און

לעג־צו אהין, אט אזוי, און צעשנייד דאס שטיקעל טארט אויף צווייען, צו א גרויסע שטיק טארט, אייזיק, איין עבירה... אין דער ערד אריין, ממזרים, וואו!

די לעצטע ווערטער זענען געזאגט געווארען אויף א גאנצער האפטע ווייסע־חברה'ניקעס, וואס זענען געשטאנען ארום איהר מיט הוילע פוסקעס, געקוקט אויף די זיסע זאכען מיט זשעדנע אויגען און בעלעקט זיך.

די ווייסע־חברה'ניקעס גנבה'נען זיך אונטער אלע מאל פון הינטען, ווילען אוועקשלעפען א לעקאכעל פונ'ם טיש. דערזעהט די מאמע און שענקט א פאטש אדער א סטוסאק מיט א פאטי־לעטשניק.

* * *

— א גוט יום־טוב! די בעל־הבית'טע האט אייך געשיקט שלח־מנות! — זאגט נחמה די רויטע און טראגט אונטער זלאטען דעם איבערגעדעקטען שלח־מנות.

— ביי וועמען דיענסט דו? — פרעגט זי זלאטע מיט א פריינדליך שמייכעלע און נעמט־צו ביי איהר דעם בעקען פון די הענד.

— ביי זעלדע רב יאסי לעמעשקעס, — זאגט נחמה די רויטע און ווארט, מע זאל ביי איהר צונעמען דעם שלח־מנות און אומ־קעהרען דעם בעקען.

זלאטע נעמט זיך מיט איין האנד צו דער קעשענע בעצאהלען דעם מיידעל א גראשען פאר'ן וועג, און מיט דער אנדערער האנד דעקט זי אפ דעם שלח־מנות און בלייבט שיער חלשות.

— אלע בייזע וויסטע שלעכטע טוידטע פינסטערע חלומות זאל אויסגעהן צו מיינע שונאים'ס קעפ און צו זייערע הענט און פיס און צו זייער לייב און לעבען! זעה־נאר א מין שלח־מנות! אזוי ווי עפים גאר אויף א געלעכטער, א הולטייקע קאן!

— נאַ, גיב דאָס אָפּ דער בעל־הבית'טע דײַנער צוריק! — זאָגט זלאַטע און טהוט אַ שמייכל נחמה דער רויטער דעם בעקער מיט'ן סערוועטעל מיט'ן שלח־מנות צוריק אין פּנים אַרײַן.

ח.

רב יאָסי לעמעשקע און רב אײַזיק בעל־בריתניק זענען ביידע קרעמער אין כתרילעווקע, אַ קלייטעל נעבען אַ קלייטעל, און האָטש זיי זענען קאָנקורענטען, הייסט דאָס, און שלעפּען איינס בײַ'ם אַנדערען קונים, אָבי זיי קאָנען נאָר, פון דעסטוועגען איז מען צווישען זיך דווקא גוטע ברידער, מע האַפּט איינער בײַ'ם אַנדערען אַ גמילות־חסד, מע געהט איינער צום אַנדערען אויף שמחות, יום־טוב — אויף קדוש, ווי ער געהער צו זײַן צווישען נאָהענטע שכנים. זומער זיצט מען גאַנצע טעג אין קלייט און מע שפּיעלט אין ביינד־לעך, און ווינטער געהט מען אַרײַן איינער צום אַנדערען זיך אָנ־וואַרעמען אביסעל. אויך די ווייבער צווישען זיך לעבען גאָר פרײַנדליך, רעדען ביידע אָפּ פון דער גאַנצער וועלט, לייהען זיך אויס איינס דאָס אַנדערע, אַז סע פעהלט סחורה, פערטרויען זיך איינע דער אַנדערער די גרעסטע סודות, קריעגען זיך כמעט קיינ־מאָל ניט, און אפילו אַז עס מאַכט זיך, זיי צעקריעגען זיך אַ מאָל איבער אַ נאַרישקייט, בעטען זיי זיך באַלד איבער... הכלל, ס'איז אַ לעבען, ווי „אונטער'ן באָד“.

אויף מאָרגען נאָך פּורים, אַז רב אײַזיק בעל־בריתניק איז אַרויסגעקומען עפענען די קלייט, איז שוין רב יאָסי לעמעשקע גע־שטאַנען בײַ דער טיר פון זײַן קלייט אָנגעבלאָזען, ווי איין אינדיק, און געוואַרט, אַז רב אײַזיק זאָל צוגעהן צו איהם זאָגען אַ גוט מאָרגען, וועט ער איהם ניט ענטפערען... רב אײַזיק, וואָס איז אויך געווען גוט אָנגעדרודעלט פון זײַן ווייב אויף רב יאָסי'ן, האָט אויפגעשלאָסען די קלייט, זיך אַנידערגעשטעלט בײַ דער טיר און געוואַרט ביז רב יאָסי וועט צוגעהן צו איהם און וועט איהם

זאָגען אַ גוט מאָרגען, וועט ער איהם ניט ענטפערען... און אַזוי זענען זיי געשטאַנעןביידע איינס אַקעגען דאָס אַנדערע, ווי די האָהנען, און געוואַרט, ווער וועט אַנהויבען פריהער... זיי וואָלטען געקאָנט אַזוי אוועקשטעהן ביידע אַ גאַנצען טאָג, ווען עס זאָלען ניט געווען אָנקומען זייערע ביידע ווייבער פון'ם מאַרק, ביידע מיט פלאַמענדיגע פּנים'ער און מיט ברענענדיגע אויגען פאַר כעס.

— אייזיק, פאַר וואָס דאַנקסט דו איהם ניט אָפּ פאַר'ן שענעם שלח־מנות, אייזיק, וואָס זיין יפהפיה האָט מיר געשיקט? — רופט זיך אָן זלאַטע צו איהר מאַן.

— יאָסי, פאַר וואָס דערמאָנסט דו איהם ניט דעם נעכטיגען שלח־מנות? — זאָגט זעלדע צו איהר מאַן.

— אייזיק, דו הערסט, אייזיק, זי רייצט זיך נאָך! וואָס שווייגסט דו איהם, אייזיק?

— וואָס וועל איך געהן רעדען מיט אַ „לעמעשקע"? — זאָגט רב אייזיק הויך אויף אַ קול, בכדי רב יאָסי זאָל דערהערען, אַז ער רופט איהם „לעמעשקע".

— איך האָב מורא אָנהויבען זיך מיט אַ „בעל־בריתניק"!...— זאָגט רב יאָסי הויך אויף אַ קול, בכדי רב אייזיק זאָל הערען אַז ער רופט איהם „בעל־בריתניק".

דאַכט זיך, אין פלוג, וואָס ליגט אַזעלכעס אינ'ם וואָרט „בעל־בריתניק"? איטליכער איד, אַז זיין ווייב ווערד געלעגען און האָט אַ יונגעל, ווערד ער אויפ'ן אַכטען טאָג אַ בעל־בריתניק.

רב אייזיק אָבער האָט אַלסדינג אויף דער וועלט געקאָנט איבערטראָגען, נאָר נישט דעם צונעמעניש „בעל־בריתניק". דאָס איז פאַר איהם געווען טויזענד מאָל ערגער ווי אין טאַטען אריין געשאָלטען! ער איז דעמאָלט קאַפּאַבעל געווען יענעם צערייסען אויף שמיק שטיקלעך!...

דאָס אייגענע איז געווען מיט רב יאָסי'ן. איהר זאָלט איהם געבען דריי פּעטש, וואָלט ביי איהם געווען מעהר ניחא, ווי דאָס וואָרט „לעמעשקע“.

עס איז זיך צענויפגעלאָפען דער גאַנצער מאַרק, און מע האָט זיי קוים צענומען: מע האָט געוואָלט געוואָהר ווערען, פאַר וואָס און פאַר ווען האָבען זיך עס צוויי נאָהענטע שכנים און גוטע פריינד פלוצים פערפאָהרען איינס דאָס אַנדערע אין די בערד אריין... נאָר רב יאָסי און רב אייזיק און זלאָטע און זעלדע האָבען גערעדט אַלע פיער איינס איבער דאָס אַנדערע, זיי האָבען אַלע אַזוי געפּילדערט און געקוויטשעט, אַז מע האָט נאָר געקאָנט הערען „שלח־מנות!“ „שלח־מנות!“ — און געגוג. וואָס „שלח־מנות“? ווער „שלח־מנות“? — דאָס איז אונמעגליך געווען צו דערגרונטעווען זיך.

— אַז דו ווערסט ניט איינגעבען צום מיראַוואָי אויף דער „לעמעשקע“, זאָלסט דו זיך געזעגנען מיט'ן לעבען! — האָט זלאָטע געשריגען אויף איהר מאַן. און רב יאָסי האָט זיך אַנגערופען צום גאַנצען מאַרק:

— אידען, איהר זאָלט זיין עדות, אַז די דאָזיגע הולטייקע האָט מיך אַנגערופען „לעמעשקע“! אָט געה איך באַלד און געב־איין דעם מיראַוואָי אויף איהר און אויף איהר מאַן דעם „בעל־בריתניק“ אַ פּאַפּיער.

— אידען! — האָט זיך אַנגערופען רב אייזיק. — איהר זאָלט וויסען, אַז איך שטעל אייך פאַר עדות ביי'ם מיראַוואָי, אַז דער דאָזיגער... דער דאָזיגער... איך וויל איהם ניט אַנרופען ביי זיין שענעם נאָמען, האָט מיך נאָר־וואָס אַנגערופען „בעל־בריתניק“!

אין אַ שעה אַרום זענען זיי ביידע געווען ביי יודעל דעם שרייבער, ביידע האָבען געשטעלט עדות און ביידע האָבען איינגעגעבען צום מיראַוואָי.

דער כתרילעווקער מיראוואי, פאן מיליניעווסקי, א גראבער פריץ מיט א לאנגער באָרד און מיט א הויכען שטערן, איז שוין אזוי לאנג מיראוואי, אז ער איז גוט בעקאנט מיט דער גאנצער שטאָדט, אויסגעבונדען מיט איטליכען בעזונדער, און איבערהויפט מיט כתרילעווקער אידען; ער קען יעדען איינציגען, ווייסט יעדענס כאראקטער דורך און דורך, פערשטעהט אידיש ווי א איד, קלוג ווי די וועלט. „טאקי נאר א אידישער קאפ אויף איהם!"... — זאגט מען אין כתרילעווקע.

קומט אסיען־צייט, ארום נאך סכות, ווערד ער פערוואָרפען מיט פאפיערען, און אלץ פון אידען זאלען געזונד זיין, — נישט חלילה פאר גנבות, גזילות און רציחות — ניין! נאר פאר פייגען און פאר פעטש איבער „שישי", איבער „אתה־הראית", איבער „חתן־תורה" און „חתן־בראשית". פאן מיליניעווסקי האט פיינט מאכען מיט די כתרילעווקער אידען צערעמאניעס, אריינלאזען זיך מיט זיי אין לאנגע חקירות, און קיין סך רעדען לאזט ער זיי ניט, ווארום ס'איז א מעשה אהן איין עק. ווילען זיי שלום, איז רעכט (פאן מיליניעווסקי איז א רודף־שלום'ניק); אלא ניט, טהוט ער אן די קייט און שניידט: „פא אוקאזו נא אסנאוואניע טאקאי־טא אי טאקאי־טא סטאטי פסק'ע איך אף הערשקען זא פאסען (חתן)־בראשית דריי טעג וועזשע, און יענקלען זא פאסען (חתן)־תורה דריי טעג וועזשע"... קיין מיוחסים, ווי איהר זעהט, איז ביי איהם נישט פארהאן.

פונקט צוויי וואכען פאר פסח איז געווען דער משפט פון'ם „שלח־מנות". דאס מיראוואי־שטיבעל איז געווען פול אנגעשטויסען מיט אידען און ווייבער, וואס כמעט אלע זענען געווען עדות. ס'איז ניט געווען וואו א שפילקע דורכצוווארפען.

— אייזיק, יאָסקע, זלאַטע, זעלדע! — האָט אויסגערופען מאַן מילינישעווסקי, און עס זענען ארויסגעטראָטען פון דער ערשטער באַנק רב יאָסי לעמעשקע און רב אייזיק בעל־בריתניק מיט זייערע ווייבער; און איידער דער מיראַוואַי האָט נאָך אויסגערעדט אַ וואָרט, האָבען זיי אַלע פיער מיט אַ מאָל אָנגעהויבען רעדען, און מעהר פון אַלע און העכער פון אַלע, געוועהנליך, די ווייבער.

— נאַספּאַדין מיראַוואַי! — זאָגט זעלדע, שטופּט־אָפּ דעם מאַן און בעווייזט מיט דער האַנד אויף זלאַטען. — אָנאָ עטאַ הולטייקע דאַ מיניע פּריסלאַיעט היינטיגען פּורים האַראַשי שלח־מנות נאָ לייטיש געלעכטער! פּאַרשיווי שטרודעל אי אַדין צוקערלעקאַכעל, פּראַסטאַ חוזק, סטראַם, טפו!...

— אוי! אוי! אוי! איך וועל דאָס גאַרניט אויסהאַלטען! — שרייט זלאַטע און שלאָגט זיך אין האַרצען. — דאַי באָזשע מיני טאַקיי שמאַטאָק זאָלאַטע!

— אָמן! — זאָגט זעלדע.

— שוייג, דו פּיסקאַטע! דווא פּאַרושיטשקי, נאַספּאַדין מיראַוואַי, דאַי באָזשע מיני טאַקיי מזל, אי קומישבּרויט, אי צאַרסקי חליעב, אי צרות איהר, אי פּראַנעק! אי פּרעה׳ס מכות! אַ האַמענע אוכע? ווען איז מיר!

— יאַקאַי האַמענע אוכע? סע הויבט זיך גאַר ניט אָן!

דער מיראָוואַ האָט געפּרובט איינשטילען די ווייבער פריהער מיט גוטען, נאָכדעם מיט בייזען, געקלונגען מיט׳ן גלעקעל, און אַז ער האָט געזעהען, אַז עס העלפט ניט, ס׳איז אונמעגליך זיי צו צו־מאַכען דאָס מויל, האָט ער די ווייבער ארויסגעטריבען מחילה אין דרויסען ארויס, סע זאָל ווערען אַביסעל שטילער, מע זאָל האָטש קאָנען הערען וואָס מע רעדט. און די מאַנסבילען האָט ער געגעבען איין עצה, זיי זאָלען געהן צום רב.

— דא ראבינא! — האט ער זיי געזאגט. — דא ראבינא סוואשים האמענעאוכע! — און דער גאנצער עולם איז אוועק פון דארטען צום רב.

ז.

רב יוזיפיל דער רב, ווערליג ער איז בעקאנט אונזערע לעזער, איז ברוך־השם אזא איד, וואס קאן איבערטראגען אויף זיך אלס־דינג. ער האט ליעב אויסהערען איטליכען בעזונדער ביז'ן סוף. רב יוזיפיל געהט מיט דעם גאנג, אז יעדער מענש, וויפיעל ער זאל ניט רעדען, מוז ער אמאל אויפהערען, ווארום א מענש, זאגט ער, איז ניט קיין מאשינע. דער חסרון איז נאר געווען, וואס איצטיגם מאל האבען זיי גערעדט אלע פיער אינאיינעם, איינס איבער'ן אנדערען, און אויך מענשען פון דער זייט האבען זיך אלע מאל ארייגעמישט. נאר וואס מאכט דאס אוים? אלסדינג אויף דער וועלט מוז האבען א סוף... אז אלע האבען זיך גוט אנגערעדט, אנגעשריגען און אנגעקריעגט, און ס'איז געווארען שטיל, האט זיך רב יוזיפיל אנגערופען צוביידע צדדים פאוואלי, בנעימות, ווי זיין שטייגער איז, מיט א זיפצעל:

— אך־אך־אך! געהט אזא יום־טוב, אזא הייליגער יום־טוב, פסח! א קלייניגקייט — פסח! אונזערע עלטערען זענען ארויסגעגאנגען פון מצרים, אריבערגעגאנגען דעם ים, אזא ים, אין דער טריקעניש! געבלאנזעט אין דער מדבר פערציג יאהר, פערציג יאהר! מקבל געווען אויפ'ן בארג סיני די תורה, אזא תורה, וואס דארט שטעהט געשריבען בפירוש: „ואהבת — און דו זאלסט ליעב האבען, לרעך — צו דיין חבר, כמוך — ווי זיך אליין זאלסט דו ליעב האבען!"... צום סוף, אוי, צום סוף קריעגען זיך אידען, בעוונותינו הרבים, רייסען זיך ביי די בערד, איבער וואס? איבער נארישקייטען, שטות'ערייען... א חלול־השם פאר גויים, כלעבען, א חלול־השם!... מע זאל בעסער

אין זינען האבען מעות-חטים, ארעמע לייט נעבאך האבען נאך נישט קיין מצות אויף פסח; פון אייער און פון שמאלץ און פון שאר-ירקות שמועסט מען ניט, — מצות האטש, גוואלד, מצות אויף פסח! א קלייניגקייט — פסח! אזא יום טוב! אונזערע עלטערען זענען ארויסגעגאנגען פון מצרים, אריבערגעגאנגען דעם ים, אזא גרויסען ים, אין דער טריקעניש, געבלאנזעט אין דער מדבר פערציג יאהר, פערציג יאהר! מקבל געווען אויפ'ן בארג סיני די תורה, אזא תורה, אזא תורה!... פאלגט מיך, אידישע קינדער, זייט זיך מוחל איינער דעם אנדערען, ווערד שלום, און געהט אהיים געזונטערהייד און האט בעסער אין זינען, עס געהט אזא יום-טוב, אזא גרויסער, אזא הייליגער יום-טוב!...

איינציגווייז, איינציגווייז, האט זיך דער עולם אנגעהויבען ארויסרוקען פונ'ם רב'ס שטוב, כלומרשט געלאכט פון רב יוזיפיל'ס משפט מיט א ווערטעל: „יאק נע פסק, טא פסאקעץ", ווי דער שטייגער איז פון די כתרילעווקער לצים. נאר אינוועניג בייזיך אין הארצען האט איטליכער בעזונדער געפיהלט, אז רב יוזיפיל איז גערעכט, און מע האט זיך געשעמט נאך א מאל איבער'חזר'ען די מעשה מיט'ן שלח-מנות...

* * *

דעם ערשטען טאג פסח אין דער פריה, נאכ'ן דאווענען איז רב יאסי לעמעשקע (ער איז יונגער) געווען ביי רב אייזיק בעל-בריתניק אויף קידוש, געלויבט דעם פסח'דיגען וויין, אז ער איז היינטיגס יאהר גאר א חריפות, און געלעקט די פינגער פון זלאטע'ס פאלירטשיקעס; און דעם אנדערען טאג פסח אין דער פריה איז רב אייזיק בעל-בריתניק (ער איז עלטער) געווען ביי רב יאסי לעמעשקע אויף קידוש, גאר נישט געקאנט אפלויבען זיך פונ'ם פסח'דיגען וויין פון ראזינקעס און פון זעלדע'ס פאלירטשיקעס. און

בייטאָג נאָכ'ן עסען, אַז זעלדע מיט זלאַטען זענען זיך צענויפגע־
קומען און צערעדט פונ'ם שלח־מנות, איז דער אמת ארויף ווי בוימ־
עהל אויפ'ן וואַסער, אוןביידע דיענסטמיידלעך, נחמה די שוואַר־
צע און נחמה די רויטע, האָבען שוין געהאַט זייער עהרליך אויס־
קומעניש: תיכף נאָך פסח האָט מען זיי געגעבען דעם וועג

נישטאָ קיין מתים

געשריבען אין יאהר 1902

נישטאָ קיין מתים!

ראש־חודש אלול בין איך געקומען קיין כתרילעווקע אויף קבר־אבות.

דאָס אַלטע־אַלטע כתרילעווקער בית־הקברות זעהט אויס אַ סך שענער און אַ סך לעבעדיגער פון דער שטאָדט אַליין. איהר געפינט דאָ שטיבלעך־מצבות שענערע, ווי די שענסטע הייזער אין שטאָדט. הײנט וואָס איז ווערטה דאָס, וואָס ס'איז דאָ טרוקענע ווי פעפער, נישטאָ יענע לעהמיגע זומפּיגע בלאָטע, וואָס אין שטאָדט? דאָ זעהט איהר פאַר זיך חאָטש גרינס, אַז עס קומט זומער־לעבען, אַ גרעזעל, אַ צוויי־דריי באַרען־בוימלעך. איהר הערט אַ פּישטשען פון פויגעלעך, וואָס שפּרינגען פון איין צווייגעל אויפ'ן אַנדערען און שמועסען זיך אויס אויף זייער לשון. דאָ זעהט איהר פאַר זיך אַ גרויסע קיילעכיגע בלויע יאַרמעלקע מיט אַ לויטערער וואַרעמער זון. פון דער לופט שמועסט מען נישט, אַז דאָ איז זי אין טויזענד גראָד בעסער, פרישער און געזינטער ווי אין שטאָדט. סאַי דאָ סאַי דאָרט ליגט מען דאָך אין דער ערד פיער איילען! דער חילוק איז נאָר, וואָס דאָ, אויפ'ן בית־עלמין, ליגען די מתים אויף איין אָרט, און דאָרט, אין שטאָדט, געהען זיי נאָך אַרום; דאָ רוהען זיי שוין און ווייסען נישט פון קיין צרות, און דאָרט ווערען זיי נאָך פערשוואַרצט — און מי יודע, וויפיעל ס'איז זיי נאָך בעשערט אָפּקומען און מוטשען זיך אויף דער וועלט!...

געטראָפען האָב איך דאָרטען עטליכע ווייבער ליגען אויף די קברים, וויינען און שרייען און טענה'ן זיך אויס אויף אַ קול

איינע וועקט די מאמע, זי זאָל אויפשטעהן און א קוק טהון אויף איהר איין־און־איינציגע טאָכטער, וואָס פון איהר איז געוואָרען!

— זאָלסט אויפשטעהן, מאמעניו טהייערע מיינע, הארציגע, געטרייהע, און א קוק טהון אויף דיין איין־און־איינציגע בת יחידה, אויף דיין ציטעריגער שרה־פּערעל, וואָס זי איז געווען ביי דיר דאָס שוואַרצאַפּעל פון'ם אויג, ווי אַזוי זי ליגט איצט אין דער ערד, אוי וועה איז מיר, וואָלגערט זיך אין שכנות מיט קליינע קינדער פּיסקליאַטעס, וואָס געהען נאַקעט, קיין העמדעלע אויפ'ן לייב, וואָרום ער קרענקט בסדר, ישראליק דיינער, פון זינט ער האָט זיך צוגעקיהלט דעמאָלט אויפ'ן יריד קרענקט ער און דאָקטערט זיך. מע באַדאַרף איהם געבען מילך, איז ניטאָ! און די קינדערלעך נעבאַך שרייען אויך „מאַני", און ס'איז ניטאָ! און דירה־געלט מאַנט מיך הענזיל דער שניידער, ביי איהם זיץ איך היינט, און ס'איז ניטאָ! און פאַר הערשלען שכר־למוד, ער ווערד היינטיגס יאָהר בר־מצוה, דאַרף מען צאָהלען נאָך פאַר יענעם זמן, און ס'איז ניטאָ! צו וואָס מע נעמט זיך — איז ניטאָ, ניטאָ און ניטאָ!...

די אַנדערע איז געקומען צום טאַטען אויפ'ן קבר זיך קלאָגען אויף איהר מאַן, וואָס מע האָט איהר געגעבען: מע האָט געמיינט איין אַנטיק, א צאַצקעלע האָט מען געזאָגט. אַלע מיידלעך האָ־בען איהר דענסטמאָל מקנא געווען. צום סוף לאָזט זיך אויס, אַז ער איז גאָר א שאַרלאַטאַן, איין אויסבערענגער, פאַרגינט זיך אוועק־געבען היינטיגען יום־טוב פאַר מפטיר פינף און פופציג „גילדרין". און פאַר'ן ערשטען פּסוק פון „אתה הראית" איז ער א בעלן גע־ווען אָפּצאָהלען פאַראַיאָהרען א דרייערל! און וויפיעל ברענגט ער אויס אויף די ביכלעך, וואָס ער קויפט אַלע מאָל — פאַר די ביכלעך וועט ער אוועקגעבען דעם טאַטען מיט דער מאַמען, און וואָס איך קרענק און דאַר — דאָס אַהרט איהם ניט!...

די דריטע איז געקומען אָפּגעבען מזל־טוב איהר מאַן אויף יענער וועלט: זי מאַכט חתונה דאָס ערשטע קינד און האָט נישט מיט וואָס, אפילו דאָס ערשטע האַלב נדן, וואָס זי האָט צוגעזאָגט

איינלעגען, האט זי נאך אויך ניט איינגעלעגט. קיין העמד נישט אויפ'ן לייב, קיין פאר שיך אפילו, און ווער רעדט פון חתונה־הוצאות, כלי־זמר, סארווערס, דאס, יענץ — וואו וועט זי דאס נעמען ?... דער קאפ ווערד איהר שיער ניט צעפאלען, טאמער, חלילה, ווערד איהר שידוך אוים שידוך — וואס וועט זי טהון ?...

און אזוי אלע איבעריגע ווייבער וויינען און בעקלאגען זיך אויף זייערע צרות, גיסען אוים זייער ביטער הארץ דורך טרערען. רעדען זיך אוים אביסעל מיט זייערע ליעבע און געטרייהע, טאמער וועט ווערען האטש אביסעל גרינגער אויף דער נשמה, און אז מע וויינט זיך גוט אוים, ווערד טאקי גרינגער...

איך דרעה מיך ארום צווישען די אלטע האלב־איינגעפאלענע קברים, לייען די אלטע אפגעריבענע אויפשריפטען פון די איינגע־בויגענע מצבות, דערזעהט מיך פון דערווייטען רב אריה דער קברות־מאן מיט דער לאנגער פלאכסענער באָרד און מיט די רויטע אויגען און פרעגט מיך:

— צו וועמען דארפסט דו ?

רב אריה איז שוין אזוי אלט, אז קיינער ווייסט ניט זיינע יאהרען, און ער אליין אויך ניט. פון דעסטוועגען האלט ער זיך ריין און ציכטיג, די שטיוועלעך אויסגעפוצט, די באָרד צעקעמט. איטליכם הערעל בעזונדער, און היט זיך אפ, ווי א ציטעריגער בן־יחיד ביי דער מאמע, עסט נאר וייכע זאכען און טרינקען טרינקט ער אלע פריהמארגען געקאכטע קרייטער מיט קאנדעלצו־קער. „ס'איז איהם גוט ווי די וועלט!" — זאגט מען אויף איהם אין כתרילעווקע, און מען איז איהם באמת מקנא.

— שלום־עליכם, רב אריה, וואס מאכט א איד ? — רוף איך מיך אן און געה־צו צו איהם נאהענט. ס'איז פארנאכט. די זון האלט ביי אונטערגעהן און בעגילט די שפיץ קברים. רב אריה פער־שטעלט זיך מיט דער האנד, בעטראכט מיך מיט די רויטע אויגען, גלעט די באָרד און קוקט זיך איין.

— ווער ביזט דו ? און צו וועמען דארפסט דו ?

רב אריה איז אזוי אַלט, אַז ער מעג זיך פערגינען צו זאָגען אַלעמען „דו“.

איך זאָג איהם, ווער איך בין און צו וועמען איך דאַרף. דער־קענט מיך רב אריה און גיט מיר אָפּ שלום-עליכם און שאָמקעט מיט די ליפּען, רעדט מיט אַ פּייף:

— אַ? ביזט דו דאָס? געקענט דעם טאַטען דיינעם און דעם זיידען רב וועוויק נאָך, געוועזן אַ טייערער איד, און דעם פעטער פּיני, אויך געוועזן אַ שענער איד, און דער פעטער בערקע ליגט אויך דאָ ביי מיר, און די מוהמע חנה — אַלע געקענט, אַלע געשטאָרבען, אַלע פיינסטע מענטשען אויסגעשטאָרבען. נישט געבליבען איינער אַ רעכטער, מיינע אויך אוועקגעשטאָרבען (ער טהוט אַ זיפץ און אַ מאַך מיט דער האַנד). פריהער די קינדער באַגראָבען, אַלע קינדער באַגראָבען, נאָכדעם איז זי אַליין אוועק־געשטאָרבען, געוועזן אַ צדיקית, מיר צו לענגערע יאָהר, מיך גע־לאָזט אַליין, אויף דער עלטער. נישט גוט.

— נישט גוט? — פרעג איך איהם.

— נישט גוט — מאַכט ער — נישט גוט, נישטאָ קיין מתים.

— נישטאָ קיין מתים? — זאָג איך.

— נישטאָ קיין מתים. — זאָגט ער.

— מע האָט אויפגעהערט — זאָג איך — שטאַרבען ביי אייך אין כתרילעווקע?

— וואָס איך שייך שטאַרבען? — זאָגט ער. — שטאַרבען שטאַרבט מען, נאָר וואָס? קליינוואַרג, נפל'עך, אָדער קבצנים; וואָס האָט מען פון זיי, משטיינס געזאָגט! צענויפנעמען אויף תכריכים, נאָכ'ן ערשטען קדיש שענקען די יתומים אַ שטיקעל ברויט. וואָס זאָל מען טהון? אַ ברירה האָט מען? (ער טהוט מיר אַ וויין מיט דער אויסגעטריקענטער האַנד אויף די וויינענדיגע ווייבער). אָט ליגען ווייבער אויסגעצויגען, ווי די שררה'טעס, אויף די קברים. וואָס האָט מען פון זיי? וויינען זיך אַז ווי די פּויקען, וואָס אַהרט דאָס זיי? עס קאָסט זיי געלט? געה פיהר זיי, וויין זיי, וואו

ליגט דער טאַטע, וואו ליגט די מאַמע? וואו ליגט דער פעטער, וואו ליגט די מוהמע? זייער טאַטענס משרת! עס מאַכט זיך, איינע וויינט אַזוי לאַנג, ביז זי פאַלט גאַר חלשות, באַדאַרף מען זי נאָך מינטערען, געבען אַ טרונק וואַסער, און אַ מאָל — אַ שטיקעל ברויט אויך. פון וואַנען? פון וואָס? די גרויסע מחיה! אַז קיין מתים איז נישטאָ, און לעבען דאַרף מען, און חתונה מאַכען איין אייניקעל אַ יתומה'לע, שוין אַ מיידעל אין די יאָהרען, דאַרף מען אויך; געוועזען אַ חתן, שוין כמעט געהאַלטען ביי אַ שידוך טהון, דוקא נישקשה פון אַ יונגענמאַן, אַ פאַקענטרעגער, איין אַלמן אפילו, מיט קינדער עטליכע, נאָר אַ בעל־פרנסה, אַ שענער פאַרדיענער, דאָס הייסט, אַז ער לייזט, פאַרדיענט ער. חתן־כלה זיך שוין אפילו אָנגעקוקט אויך; געקומען צו עפּיס, שוין געהאַלטען ביי תנאים שרייבען, זאָגט ער: „נו, און וואָס הערט זיך מכח נדן?“ זאָג איך: „וואָסער נדן?“ זאָגט ער: „מע האָט דאָך מיר געזאָגט, אַז איהר גיט אַ פופציגער נדן“. זאָג איך: „אַלע בייזע חלומות אויף מיינע שונאים'ס קעפּ! אַ פופציגער? ווי קומט צו מיר פופציגערס? איך וועל געהן גנב'ענען, צי אויסגראָבען פרעמדע תכריכים ביי מיר פון די קברים און פאַרקויפען?“... הקיצור הדבר, דער שדוך איז געוואָרען אויס שדוך. און געה רעד מיט זיי, מיט די כתרילעווקער בעלי־בתים, זענען זיי נאָך גערעכט: זיי זאָגען: „רב אריה, איהר זינדיגט, איהר האָט, קיין עין־הרע, אַ פרנסה אין האַנט“... אַ שענע פרנסה! אַז וואו ס'איז געוועזען ערגיץ אַ לייטישער מת, אַ פיינער מענטש, אַ שטיקעל נגיד, איז ער שוין לאַנג געשטאָרבען, און קיין פרישע קומען נישט צו, נישטאָ קיין מתים! נישטאָ!

פערבענגט אהיים

געשריבען אין יאהר 1902

פערבענגט אַהיים

נישטאָ איין זאַך אויף דער וועלט, וואָס מע זאָל דערפון נישט זויסען אין כתרילעווקע; נישטאָ איין נייעס אויף דער וועלט, וואָס מע זאָל דערפון נישט געוואָהר ווערען ביי די קליינע מענשעלעך.

אמת, אַז עס קומט אַן אהין, קומט דאָס אַן שוין אַביסעל שפעטליך און נישט פון דער ערשטער האַנד — נו, וואָס זשע איז? איין אומגליק אַ גרויסער? אדרבה, מיר דאַכט, אַז ס'איז גאָר אַ מעלה, די גרעסטע מעלה.

וואָרום, צווישען אונז רעדענדיג, וואָס האָבען, אַשטייגער, די כתרילעווקער אידען צו פערלירען, אַז זיי וועלען געוואָהר ווערען די היינטיגע נייעסען, די בשורות טובות, ישועות ונחמות, וואָס לאָזען זיך הערען אויף דער וועלט, חלילה וחס, שפעטער מיט אַ חודש אָדער מיט צוויי, און אפילו מיט אַ יאָהר שפעטער? — אַ גרויסער אומגליק!

הקיצור, די כתרילעווקער קליינע מענשעלעך זענען געוואָהרע געוואָרען, — אפילו אַביסעל שפעטליך — אַז ס'איז דאָ אַ וואָרט, וואָס הייסט צ י ו נ י ז ם.

תחילת האָט ניט יעדער פערשטאַנען אַקוראַט וואָס איז די טייטש „ציוניזם". שפעטער, אַז מע האָט אָנגעשמעקט אין כתרילעווקע דעם פשט פון „ציוניזם", אַז עס נעמט זיך פון „ציון" וואָס אין סדור, און אַז ציוניסטען איז אַזאַ מין חברה, וואָס האָבען חשק איבערפעקלען אַלע אידען קיין ארץ־ישראל, איז גע־

װאָרען אין שטאָדט, װאָס זאָל איך אײַך זאָגען? — חוכא ומלולא! מע האָט זיך געהאַלטען בײַ די זײַטען. זײערע געלעכטערען, מײַן איך, האָט מען בעדאַרפט הערען פּאַר א מײל, און די גלײַכ־װערטלעך, װאָס זענען געפלױגען אויף רב הערצל דעם דאָקטאָר, אויף דעם דאָקטאָר נאָרדען און אויף אַלע איבעריגע דאָקטױ־רים, װאָלט כדאי געװעזען, כלעבען, מע זאָל זײ צענױפזאַמלען, פערשרײַבען און ארױסגעבען בעזונדער אין א ביכעל; איך בין אײַך ערב, אז עס געפינט זיך אין זײ א סך מעהר זאַלץ און א סך מעהר פעפער, װי אין יענע לאָקריץ־זיסע װערטער און קלוגע רעד, װאָס מע דרוקט זײ אַלע יאָהר אין די לוחות אויף דער צװײטער זײַט...

א מעלה האָבען די כתרילעװקער לײַט, אז כל־זמן זײ לאַ־כען — לאַכען זײ, נאָר אז זײ לאַכען זיך גוט אָן, הױבען זײ ערשט דעמאָלט אָן צעקײַען די זאַך נאָך א מאָל און נאָך א מאָל און הױבען אָן צו פערשטעהן. אזוי איז געװען אויך מיט'ן ציוניזם. פריהער האָט מען געלאַכט, געמאַכט חוזק, געזאָגט װערטלעך; נאָכדעם האָט מען אָנגעהױבען זיך צוהערען, װאָס מע רעדט און װאָס מע שרײַבט אויף די בלעטער, איבער'חזר'ען און איבער־קײַען „נאָך א מאָל דאָס אײַנענע װידער צוריק", און שפּעטער, אז מע האָט דערהערט שמועסען עפּיס פון א באַנק, א אידישע באַנק מיט אידישע אַקציעס, און װיבאַלד אַקציעס, איז דאָך אפּנים, די משמעות, אז מע רעדט עסק, „געשעפט". „לשון געלד", — און מיט געלד װאָס קאָן מען הײַנטיגע יאָהרען נישט אױספיהרען אויף דער װעלט? ובפרט נאָך בײַ'ם טערק מיט דער רױטער יאַרמעלקע, װאָס איז אַלײן אויך א גוטער כתריליק גלײַך מיט אַלע כתרילעװקער? און פון דעמאָלט אָן האָט מען זיך גע־נומען אין כתרילעװקע צום ציוניזם גאַנץ געשמאַק. די כתרילעװקער זענען, ברוך השם, אזעלכע לײַט, װאָס איהר פועל'ט בײַ זײ װאָס איהר װילט. דאָס, װאָס נעכטען האָט זיך זײ געדאַכט קרום װי א קאָטשערע און שװער כקריעת ים־סוף, איז בײַ זײ הײַנט

גלייך, וואָס גלייכער קאָן שוין גאָר ניט זיין, און גרינג ווי אויפ־עסען אַ בייגעל, אָדער אויסרויכערען אַ פּאַפּיראָס. אָפּקויפען ביי'ם טערק ארץ־ישראל — וואָס קאָן נאָך זיין גרינגער דערפון? וואָרום לאָמיר זיך ניט נאַרען, אין וואָס קאָן דאָ זיין די מניעה? געלד איז דאָך ניט שייך צו זאָגען; וואָס פאַר אַ ראָלע שפּיעלט ביי אונז געלד? איין רויטשילד (ער זאָל נאָר וועלען) קאָן ער דאָך אָפּקויפען גאַנץ ארץ־ישראל מיט סטאַמבול און מיט'ן טערס אינאיינעם. פאַר'ן מקח איז אודאי נישטאָ וואָס צו זאָרגען זיך. ס'איז דאָך עפּיס אַ געשעפט, וועט מען זיך דינגען; ממה־נפשך, אַ רענדעל אַראָפּ, אַ רענדעל אַרויף. בלייבט איבער נאָר איין זאַך: באשר וואָס? טאָמער וויל ער ניט פערקויפען? עט, נאַריש־קייטען! פאַר וואָס זאָל ער ניט וועלען? והשנית, מיר זאָלען וועלען זיך גוט אויסרעכענען, זענען מיר דאָך מיט איהם שטיקלעך אייגענע גאָר — ניין, טאַקי גאַנץ נאָהענטע קרובים, אמת'ע שני שבשלישים, אידען און טערקען, יצחק און ישמעאל...

קיצור הדבר, מע האָט געמאַכט איין אסיפה און די אַנדערע און די דריטע — ס'איז געוואָרען מיט גאָט'ס הילף אַ „חברה", און מע האָט געקליבען „טשלענעס", אויסגעוועהלט אַ פּרעזידענט, אַ וויצעפּרעזידענט, אַ קאַזנאַטשיי און אַ סעקרעטאַר און אַ קאָ־רעספּאָנדענט, גלייך ווי אין אַלע לייטישע שטעדט; און איטלי־כער האָט זיך פערשריבען שקל־געלד, ווער אַ קאָפּיקע און ווער צוויי קאָפּיקעס אַ וואָך. יונגע לייט האָבען געהאַלטען פלאַם־פייערדיגע „רעדעס", געזאָגט זעהר שענע דרשות. די ווערטער „ציון", „ציוניזם", „ציוניסטען" האָבען זיך געלאָזט הערען העכער און העכער. די נעמען „דאָקטאָר הערצל", „דאָק־טאָר נאָרדוי" און די איבעריגע דאָקטוירים האָבען זיך געלאָזט הערען אָפטער און אָפטער. „טשלענעס" זענען געוואָרען וואָס ווייטער מעהרער און מעהרער, און געלד האָט זיך אויך צענויפ־געקליבען אַהיבשע פּויטיקע, — האָט מען געמאַכט אַ גרויסע אסיפה און מע האָט זיך אַוועקגעזעצט בעקלערען, וואָס טהוט

מען מיט'ן געלד: צי מע זאָל דאָס קאַפּיטאַל דערווייל איבער־לאָזען דאָ אויפ'ן אָרט, מאַכען אַ בעזונדערען „פאָנד" פאַר די כתרילעווקער ציוניסטען, צי מע זאָל דאָס אַפּשיקען אין צענטער אריין, צי מע זאָל נאָך אַביסעל צו־וואַרטען, ביז עס וועט זיך צענויפקלייבען אַ היבשע סומע, און די שטאָדט וועט ווערען איין אַקציאָנער פון דער אידישער באַנק.

די דאָזיגע אַסיפה איז געווען, קאָן מען זאָגען, איינע פון די הייסע שטורעמדיגע אַסיפות אין כתרילעווקע. די דעות האָ־בען זיך צעטיילט: אַ סך זענען געשטאַנען פאַר'ן „צענטער", געזאָגט: מיר זענען מחויב אונטערצוהאַלטען דעם „צענטער", וואָרום אַז מיר וועלען ניט אונטערהאַלטען דעם „צענטער", און איהר וועט ניט אונטערהאַלטען דעם „צענטער", — פון וואַנעז זשע וועט ער ציהען חיונה?... אַנדערע האָבען געדרונגען פער־קעהרט, אַז דער „צענטער" וועט זיך בעגעהן אָהן כתרילעווקע: „מיר זענען נישט מחויב פאַרזאָרגען די גאַנצע וועלט; עמיצער זאָרגט זיך דען פאַר כתרילעווקע? לאָז זיך יעדער אין זינען האָבען זיך — וועט אויך זיין גענוג"...

איז אויפגעשטאַנען דער פּרעזידענט, נח רב יוסילע'ס, אַ נגיד'ס איין אײדעם און אַ יונגערמאַן אַ משכיל, נאָך גאָר אָהן אַ באָרד, און האָט געזאָגט עטליכע וואַרעמע ווערטער:

— „פיער טויזענד יאָהר — אַזוי האָט נח דער פּרעזידענט אָנגעהויבען און האָט גענומען אַביסעל צו אַ הויכען טאָן — פיער טויזענד יאָהר, אַז מע קוקט אויף אייך פון דער הויך פון די דאָ־זיגע פּיראַמידען!" מיט די דאָזיגע ווערטער האָט זיך אַמאָל געווענדעט דער גרויסער נאַפּאָלעאָן צו זיין גוואַרדיע, בשעת ער איז געגאַנגען איינעמען מצרים. כמעט מיט די דאָזיגע ווערטער ווילט זיך מיר אָנהויבען מיין היינטיגע רעדע צו אייך, נאָר אַבי־סעלע אַנדערש: שוין באַלד צוויי טויזענד יאָהר, ברידער, אַז מיר געפינען זיך... נישט אויף דער הויך פון די פּיראַמידען, נאָר טיעף, נייען איילען אין דער ערד. שוין באַלד צוויי טויזענד

יאָהר, אַז מיר קוקען אַרוים... נישט אויף אונזער „גוואַרדיע". נאָר אויף משיח'ן, ער זאָל קומען אונז אויסלייזען פון גלות און אונז ברענגען אַהין, אינ'ם לאַנד פון אונזערע אָבות, קיין ארץ־ישראל... שוין באַלד צוויי טויזענד יאָהר, אַז מיר פאַסטען אַלע שבעה עשר בתמוז, עסען נישט קיין פלייש אין די נייען טעג, און קומט תשעה־באָב, זעצען מיר זיך אין די זאָקען אויף דער ערד, וויינען און קלאָגען אויף חורבן בית־המקדש... שוין באַלד צוויי טויזענד יאָהר, אַז מיר דערמאָנען זיעבען און זיעבעציג מאָל אַ טאָג ציון און ירושלים — און פרעגט: וואָס האָבען מיר געטהאָן פון ציונ'ס וועגען און פון ירושלים'ס וועגען?

איין עבירה, בלעבען, וואָס ס'איז אין כתרילעווקע נישטאָ קיין סטענאָגראַף, וואָס זאָל געוועזן קאָנען זיין אויף יענער אסיפה און פערשרייבען די אויסגעצייכענטע רעדע פון נח דעם פרעזידענט אות באות, ווי עס פיהרט זיך אין לייטישע שטעדט. מיר מוזען זיך דעריבער בעגניגענען נאָר מיט די עטליכע ווערטער, וואָס מיר האָבען געבראַכט על־פי זכרון, און ברענגען דעם סוף פון דער דאָזיגער טאַלאַנטפולער רעדע אין קורצען:

— אצינד — אַזוי האָט נח דער פרעזידענט אויסגעלאָזט זיין דרשה, און דער שוויים האָט גערונען פון איהם טייכענווייז — אצינד, אַז מיר האָבען זוכה געווען צו דערלעבען אַזאַ צייט, אַז דער אַלטער קראַנקער ישראליק האָט זיך ווי אויפגעכאַפט פונ'ם שלאָף, ער גלייכט זיך אוים די אויסגעמוטשעטע ביינער זיינע, קוקט זיך אַרום וואו ער איז אין דער וועלט, און זאָגט „בית־יעקב לכו ונלכה — קומט, קינדער, לאָמיר געהן!" — באַדאַרפען מיר, רבותי, זיך נישט פאַרלאָזען אויף קיינעם, נישט אַרויסקוקען אויף קיין נסים און נישט פאַרלאָזען זיך אויף אונזערע גרויסע, וואָרום אַז איהר וועט זיך פאַרלאָזען אויף די גרויסע, וועט איהר מעגען וואַרטען. ס'איז אַ סך גרינגער צו גע'הרג'עט ווערען פון אַ דונער, איידער אויסרייסען ביי אַ גביר אַ קערבעל אויף ציון. אַליין, אַליין באַדאַרפען מיר אָנהויבען צו בויען אונזער גרויסען בנין. אם אין אני

לי — יוי לי?... אודאי מעגען מיר זיך איבערנעמען, אז מיר האבען דערלעבט אזא צייט, אז אידען זאלען גאר האבען א השגה צו רעדען פון איין אייגענער אידישער באנק! אודאי באדארפען מיר זעהען, אז כתרילעווקע זאל ניט אפשטעהן פון אנדערע שטעדט און כתרילעווקער אידען זאלען אויך האבען א חלק אין אונזער „אייגענער אידישער באנק"! איך מוז אייך אבער זאגען, רבותים, אז לויט די חשבונות, וואס אונזער קאזנאטשיי וועט אונז דא באלד פארשטעלען, האבען מיר נאך נישט די גאנצע סומע אויף צו בעצאהלען אפילו פאר איין אקציע. עס פעהלט אונז נאך כמעט העכער האלב, דאס הייסט, א פינף־זעכס קארבען. לכן איז א יושר, ברידער, איהר זאלט זיך אנטהון א כח טאקי דא אויפ'ן ארט און טאקי באלד צע־נויפלעגען זיך, איטליכער וויפיעל ער קאן, און זעהען, סע זאל ווערען די גאנצע סומע, צעהן רובעל, גאר אהן א שום תירוצן!... און לאזען אונזערע ברידער אויף דער גאנצער וועלט וויסען, אז אין כתרילעווקע זענען אויך פאראן ציוניסטען, וואס סע ברענט אין זיי דאס הייליגע פייערל פון ציון, און לאז דער דאקטאר הערצל זעהען, אז זיין הארעוואניע פון אונזערטוועגען איז חאטש ניט אומזיסט!...

* * *

פליעסקען מיט די הענד און שרייען „בראווא" — דערפון ווייסט מען נאך נישט אין כתרילעווקע — און דאנקען גאט, וואס מע ווייסט נאך נישט. דער געפילדער מיט'ן געשריי איז אזוי אויך געגנוג גרוים; מע זאל נאך דערצו דארפען פאטשען מיט די הענד און שרייען „בראווא", וואלט מען גאר טויב גע־ווארען, צו אלדי שווארצע יאהר. דארטען, אז עס געפעלט עמי־צענס א ווארט, געהט מען צו און מע גיט איהם איבער דער פלייצע.

— וואס זאגט איהר אויף אונזער פרעזידענט? הא?

— א פיסק — דער רוח זאל איהם נעמען!

— און א קענער! ער האט דאך אויסגעמישט קאשע מיט בארשט, גמרא און ספרים און אלע ביכער. .

— מע באדארף האבען א קאפ פון א קלויסטער, מע זאל דאס אלסדינג געדענקען אויסוועניג!

— בהמה! יענער זיצט טאג ווי נאכט און קוקט אין די ביכער אריין!

בקיצור, ס'איז געבליבען, מע זאל אויסשרייבען איין אקציע. נאר ס'איז גרינג צו זאגען „אויסשרייבען איין אקציע". ווי קומט די קאץ איבער'ן וואסער, אז אידען ליגען ערגיץ פערשטעקט אין א לאך, אין כתרילעווקע, און די אידישע באנק איז ערגיץ ווייס איך וואו, אין לאנדאן? האט זיך אנגעהויבען א חתונה: בריוולעך; בריוולעך אהין, בריוולעך אהער. שמעיה דער סעקרעטאר און דער קארעספאנדענט פון די כתרילעווקער ציוניסטען האט זיך אפגעשריבען, ווי מע זאגט, אלע פינגער, ביז ער האט בעקומען א קלארע ידיעה, וואוהין און ווי אזוי מע בעדארף שיקען דאס געלד. נאכדעם, אז ער האט שוין גוט געוואוסט וואוהין און ווי אזוי מע בעדארף שיקען דאס געלד, האט ער געהאט אויף זיך א נייעם אומגליק — דעם כתרילעווקער פאסטמייסטער. דער בעקאנטער כתרילעווקער פאסטמייסטער, א גראבער פריץ, און א גרויסער מפונק, קאן נישט איבערטראגען דעם ריח פון קנאבעל (האטש קנאבעל ביי'ם עסען האט ער אליין ליעב דאס חיות!). אז עס קומען אריין צוויי איבעריגע אידען אויף דער פאסט, האלט ער זיך ביי דער נאז, שרייבט און לייענט:

— שלום... שליאמקא... טשעסנאק...

אז שמעיה האט איהם דערלאנגט דעם פאקעט, האט ער איהם א שמיץ געטהאן צוריק אין פנים אריין: ס'איז ניט אזוי געשריבען דער קאנווערט, ווי מע בעדארף. דאס אנדערע מאל האט ער איהם א שמיץ געטהאן אין פנים אריין: ער זאל געהן ברענגען טריוואכס. דאס דריטע מאל האט ער שוין ניט געהאט צו וואס זיך צו טשעפען, האט ער בעטראכט דעם פאקעט פון אלע

זייטען, געגומען שמעלצען דעם טריעף און לעגען חתימות.
און בשעת מעשה א פרעג געטהאן שמעיה'ן, נישט קוקענדיג איהם גלייך אין פנים אריין: „וואס פאר געשעפטען האט ער מיט לאנדאן, וואס ער שיקט אהין געלד?“ האט זיך אונזער שמעיה קארעספאנדענט, אפנים, ארויסגעהאפט, צי אפשר האט ער געוואלט זיך בעריהמען פאר'ן פאסטמייסטער (אלע קארעס־פאנדענטען זענען גרויסע בעריהמער!):

— דאס געלד — מאכט ער — געהט גלייך אין אונזער אייגענער אידישער באנק אריין...

האט דער פאסטמייסטער א קוק געטהאן אויף שמעיה'ן, ווי פער'חדוש'ט:

— זשידאווסקע באנק? ווי קומט צו אידען א באנק?

איז זיך מיישב שמעיה: אז דו ביזט יא אזא צורר היהודים, וועל איך דיר ווייזען וואס הייסט „זשידאווסקא באנק“! און געהט און דערצעהלט איהם פזמונות מיט גוזמאות (אלע קארעס־פאנדענטען האבען ליעב מגזם זיין!), אז די אידישע באנק איז די ערשטע באנק אין דער וועלט. זי פערמאגט צוויי הונדערט טויזענד מיליאן פונט שטערלינג ריין גאלד. אויף אונזער געלד איז דאס אזא סומע, וואס ס'איז שוועך אויסצורעכענען, מחמת א פונט שטערלינג בעטרעפט אויף אונזער געלד כמעט א הונ־דערטער...

רופט זיך אן צו איהם דער פאסטמייסטער, און טהוט א לעק די חתימה מיט דער צונג און א קוועטש איבער'ן צעלאזטען טריעף:

— מאהל דיר, דאס לייגסט דו שוין, ווי א הונט! א פונט שטערלינג איז קוים צעהן קערבלעך.

— דאס איז א פראסטער פונט שטערלינג, — וויל זיך שמעיה פערענטפערען — און א גילדענער פונט באטרעפט א סך מעהר!

— פשאל וואן, דוראק! — זאגט צו איהם דער פאסט־מייסטער מיט א געלעכטער. — ווענען דערצעהלסט דו מעשיות?

אַ איד מוז דיר זיין אַ מאַשעניק! אַ איד מוז עמיצען אָפּנאַרען! ס'זאָל זיין איין אַנדערער אויף מיין אָרט, וואָלט ער דיר מכות צוגענומען דיין פּאַקעט! דו ווייסט, אַז איך האָב רעכט אַרעסטירען דיין פּאַקעט מיט דיר און מיט אייער גאַנץ „קהל" אינאיינעם דערפאַר, איהר זאָלט ניט אַריבערשיקען אונזער געלד קיין לאָנדאָן? מיר וועלען האָרעווען, אַקערען מיט דער נאָז די ערד, און די אידעלעך וועלען קומען צו געהן אויפ'ן גרייטען, פּרעסען און זויפען און נאָך נעמען און אַריבערפּעקלען אונזער געלד דער שוואַרץ יאָהר ווייסט וואוהין, אין אַ „זשידאָווסקע באַנק"!...

שמעיה האָט שוין געזעהן, אַז ער האָט אָנגעאַרבייט אַ גוטע חתונה, האָט ער אָנגענומען אַ פולע מויל און האָט אָפּגעשוויגען, ווי אַ קעצעלע. ער וואָלט אָפּגעגעבען איצטער מי יודע וויפיעל, ער זאָל קאָנען נעמען צוריק די ווערטער, — ס'איז שוין אָבער געווען צו שפּעטליך (אַ סך קאָרעספּאָנדענטען וואָלטען אפשר וועלען צוריקנעמען זייערע ווערטער מיט זייערע קאָרעספּאָנדענציעס, וואָס זענען פול מיט שקרים וכזבים, נאָר בלאָטע! צוריק חאַפּט מען נישט!). אונזער כתרילעווקער קאָרעספּאָנדענט איז געהרען געווען, אַז ער האָט אָפּגענומען דעם „רעצעפּיס" און איז אַוועק פון דער פּאָסט, ווי איין אָפּגעשמיסענער.

אַוועקגעשיקט דאָס געלד, האָבען די כתרילעווקער ציוניסטען אָנגעהויבען אַרויסקוקען אויף דער אַקציע פון טאָג אויף טאָג. ס'איז אַוועקגעגאַנגען אַ חודש און צוויי חדשים און דריי חדשים און פיער חדשים — נישטאָ נישט קיין געלד, נישט קיין סחורה! האָט מען זיך אַ נעם געטהאָן צום סעקרעטאַר, צום קאָרעספּאָנדענט הייסט דאָס, טאָמער האָט ער ניט אַהין געשיקט דאָס געלד, וואו מע בעדאַרף, אָדער טאָמער האָט ער ניט אַזוי געשריבען דעם אַדרעס, ווי עס געהער צו זיין — שמעיה האָט נעבאַך געהאַט צו זינגען און צו זאָגען: לאַ־די ער האָט נישט אויפגעהערט צו שרייבען בריוולעך אין קאָמיטעט, אין צענטער און אין לאָנדאָן, האָט ער נאָך בעדאַרפט אויסשטעהן די טענות פון די כתרילעווקער

ליים מיט זייערע ווערטלעך, וואס האבען איהם געשטאכען אין דער זיעבעטער ריפ... פאר די מתנגדים, דאס הייסט, פאר די עהרליכע, פרומע אידען און די חסידים, וואס האלטען נישט מיט'ן ציוניזם, איז דאס דערוויילע געווען א שטיקעל עסק: — „מיר האבען דען נישט געוואוסט פריהער, אז עס וועט אזוי זיין? — האבען זיי געזאגט און גערייצט זיך מיט די ציוניסטען. — מיר האבען אייך דען ניט געזאגט, אז מע וועט נאר אויסנארען די עטליכע גילדען, און געה לאד מיך צום ונתנה־תוקף?"...

האט גאט רחמנות געהאט אויף אונזער קארעספאנדענט און ס'איז איהם אנגעקומען איינמאל אין א פריהמארגען א בריעף פון לאנדאן, אז די אקציע, וואס ער האט אויסגעשריבען, איז שוין דא, דאס הייסט, נישט דא, אין כתרילעווקע, נאר אויף דער גרעניץ; מע בעדארף זי נור אפשטעמפלען.

עס איז ווידער אוועקגעגאנגען א חודש און צוויי חדשים און דריי חדשים און פיער חדשים — נישטא קיין אקציע! האבען חברה גענומען עסען דעם סעקרעטאר: וואו איז דיין אקציע? נאך שטעמפעלט מען זי?... און האבען איהם ניט געזשאלעוועט קיין שטעכווערטלעך, ווי דער שטייגער איז. איהם נעבאך איז דאס שטעמפלען גוט געלעגען אין הארצען, נאך מעהר ווי די אקציע אליין; ער האט פונ'ם שטעמפלען שיער געשפיגען מיט בלוט. האט ער פערקאטשעט די ארבעל און האט זיך גענומען איבער־אנייעס שרייבען בריוולעך בכל תפוצות ישראל. „היתכן? — האט ער געשריבען. — הישמע כזאת? מע זאל אזוי לאנג האל־טען איין אקציע און שטעמפלען זי? מע זאל זי, דאכט מיר, בעדארפען אפשטעמפלען מיט צעהנטויזענד שטעמפלען, וואלט זי שוין אויך בעדארפט זיין לאנג אפגעשטעמפעלט!"... און דער חברה ציוניסטען האט ער געזאגט אלע טאג:

— ממה נפשך, איהר האט געווארט אזוי פיעל, וועט איהר ווארטען נאך אביסעל; אזוי לאנג, ווי עס האט גערויערט, וועט שוין געוויס ניט גערויערען...

און כך הוה: עס האט נישט געדויערט קיין נייען חדשים אפילו, איז אנגעקומען א פאקעט אויף רב יוזיפיל דעם רב'ס נאמען (אונזער קארעספאנדענט האט נישט געוואלט האבען צו טהון מיט'ן פאסטמייסטער). און אז ס'איז אנגעקומען דער פאקעט, האט מען צענויפגערופען איין אסיפה פון אלע טשלענעם טאקי ביי רב יוזיפיל דעם רב אין שטוב, און אזוי ווי אלע אידען, און כתרילעווקער אידען אודאי און אודאי, האבען אומעטום און אלע מאל קיין צייט נים און איטליכער וויל תמיד זיין דער ערשטער, איז קיין חדוש נים, וואס מע האט זיך געשטופט און געקוועטשט איינס דאס אנדערע, געקראכען איינער דעם אנדערען אויף די קעפ, געריסען איינער ביי'ם אנדערען פון די הענד און בעטראכט די אידישע אקציע פון „אונזער אייגענער אידישער באנק".

לאנג-לאנג האבען די כתרילעווקער ציוניסטען זיך געשפיע־געלט אין דער אידישער אקציע פון „אונזער אייגענער אידישער באנק", תחילת געזיפצט און נאכדעם געזאגט איטליכער בעזונדער איין אנדער המצאה: ס'איז געווארען עפים אביסעל פרייליכער, עפים לעבעדיגער, ליכטיגער אויף דער נשמה, ווי איינער וואס וואל־גערט זיך אין דער פרעמד, בענגט אהיים, קוקט ארוים אויף א ידיעה, און פלוצים נעמט ער אפ זעהר, זעהר א גוטען גרוס פון דער היים. ס'איז אי פרייליך, אי עס ציהט דאס הארץ; עס גלוסט זיך געהן טאנצען, און טאקי אביסעל זיך אויסוויינען אין איינוועגס...

שפעטער, אז דער עולם האט זיך גוט אנגעקוקט, האט רב יוזיפיל דער רב, וואס האט פיינט שטופען זיך אויבען־אן, חאטש ער איז רב, א זאג געטהאן:

— אנו, ווייזט נאר אהער?

און ער האט זיך אנגעזאטעלט מיט א פאר ברילען, געקוקט, געקוקט, פאוואלינקע בעטראכט פון אלע זייטען די „אידישע אקציע פון אונזער אייגענער באנק", און דערזעהען אידישע אותיות, גע־דרוקט אויף לשון־הקודש, האט ער אנגעטהאן דאס שבת'דיגע היטעל, געמאכט א ברכה „שהחיינו", און ווידער א מאל געקוקט

און געקוקט אין דער אקציע אריין, און דאס פנים האט איהם אנ־געהויבען ווערען עפּים ווי מרה־שחורה'דיג, און מע וואלט געמעגט שווערען, אז עס האבען זיך איהם געשטעלט טרערען אין די אויגען.

— רבי! וואס זארגט איהר זיך? — האט מען איהם א פרעג געטהאן. — מע באדארף זיך פרייהען, טאנצען באדארף מען געהן, צום סוף... ווי קומט דאס צו אייך?...

רב יוזיפיל דער רב האט נישט באלד געענטפערט. ער האט ארויסבעקומען ערגיץ פון א קעשענע, וואס הינטען אין דער קאפּא־טע, כמעט ביי די פאלעס, א משונה־מאדנע פעטשיילע, האט אויס־געשנייצט כלומרשט די נאז, נאר אין אמת'ען מיין איך, אז ער האט א וויש געטהאן די אויגען, און א זאג געטהאן מיט א זיפץ און מיט זעהר, זעהר איין אנגעבראכען קול:

— כ'האָ' מיך פארבענגט אהיים...

ווען איך בין ראָטשילד

אַ מאָנאָלאָג פון אַ כתרילעווקער מלמד.

געשריבען אין יאהר 1902

ווען איך בין ראָטשילד

(אַ מאָנאָלאָג פון אַ כתרילעווקער מלמד).

— ווען איך בין ראָטשילד, — האָט זיך צעלאָזט אַ כתרי־לעווקער מלמד איינמאָל אין אַ דאָנערשטאָג, בעת די רבי'צין האָט איהם געמאָנט אויף שבת און ער האָט ניט געהאַט, — אוי, ווען איך זאָל זיין ראָטשילד! טרעפט, וואָס איך טהו? ראשית חכמה, פיהר איך איין אַ מנהג, אַז אַ ווייב זאָל תמיד האָבען ביי זיך אַ דרייערל, בכדי זי זאָל פאַרשפּאָרען דולען אַ ספּאָדיק, אַז סע קומט דער גוטער דאָנערשטאָג און ס'איז ניטאָ אויף שבת... והשנית, קויף איך אויס די שבת'דיגע קאַפּאָטע, אָדער ניין — דעם ווייב'ס קעצענעם בורנוס — לאָז זי אויפהערען פּיקען אין קאָפּ אַריין, אַז ס'איז איהר קאַלט! און קויף אַוועק די דאָזיגע שטוב אינגאַנצען מיט אַלע דריי חדרים, מיט דער קאַמער, מיט דער שפּיזאַרני, מיט'ן קעלער, מיט'ן בוידעם, מיט חכל בכל מכל כלע־קעל, — לאָז זי ניט זאָגען, אַז ס'איז איהר ענג; נאַ דיר אַוועק צוויי חדרים, קאָך דיר, באַק דיר, וואַש דיר, בראָק דיר, און לאָז מיך צורוה, איך זאָל קאָנען קנעלען מיט מיינע תלמידים מיט אַ ריי־נעם קאָפּ! נישטאָ קיין דאגות פּרנסה, מע באַדאַרף נישט קלערען, וואו נעמט מען אויף שבת — מחיה נפשות! די טעכטער אַלע חתונה געמאַכט, אַראָפּ אַ האָרב פון די פּלייצעס — וואָס פעהלט מיר? הויב איך מיך אָן אַרומקוקען אַביסעל אויף דער שטאָדט. דאָס ערשטע בין איך מנדר אַ נייעם דאַך אויפ'ן אַלטען בית־

המדרש, לאז אויפהערען קאפען אויפ'ן קאפ, בשעת אידען דאווגען;
און, להבדיל, דאס מרחץ בוי איך איבער אויפס־ניי, ווארום ניט
היינט־מארגען — עס וועט דארט מוזען זיין איין אומגליק, חס
ושלום, טאמער פאלט דאס אוים אקוראט בשעת נשים באדען זיך.
און וויבאלד דאס באד, מוז מען שוין דאס הקדש אודאי צעווארפען
און אנידערשטעלען א „בקור־חולים", אבער טאקי וואס א בקור־
חולים הייסט, מיט בעטלעך, מיט א דאקטאר, מיט רפואות, מיט
ייכלעך אלע טאג פאר די חולאים, ווי עס פיהרט זיך אין לייטישע
שטעדט. און א „מושב־זקנים" שטעל איך אוועק, אלטע אידען
לומדים זאלען זיך ניט וואלגערען אין בית־המדרש ביי דער הרובע.
און א חברה „מלביש־ערומים", ארעמע קינדער זאלען ניט ארומ־
געהן, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט די פופקעס אין דרויסען.
און א חברה „גמילות־חסדים", אז איטליכער איד, סאי א מלמד,
סאי א בעל־מלאכה, סאי א סוחר אפילו זאל פארשפארען צאהלען
פראצענט, נישט דארפען פאר'משכונ'ען דאס העמד פונ'ם לייב.
און א חברה „הכנסת־כלה", אז וואו ערגיץ איין ארעם מיידעל,
נעבאך א דערוואכסענע, זאל מען זי אויסקליידען, ווי עס געהער
צו זיין, און חתונה מאכען, און נאך כדומה אזעלכע חברות
פיהר איך איין ביי אונז אין כתרילעווקע... נאר וואס איז שייך
עפים דוקא נאר ביי אונז אין כתרילעווקע? אומעטום, וואו עס
געפינען זיך נאר אחינו בני ישראל, פיהר איך איין אזעלכע
חברות, אומעטום, אויף דער גאנצער וועלט! און בכדי עס זאל
זיך פיהרען מיט א סדר, ווי עס געהער צו זיין — טרעפט, וואס
טהו איך? מאך איך אויף אלע חברות איין חברה א גרויסע,
א צדקת־גדולה־חברה, וואס גיט אכטונג אויף אלע חברות, אויף
אלע אידען, דאס הייסט, אויף דעם כלל ישראל, אז אידען זאלען
אומעטום האבען פרנסה און לעבען אין אחדות און זאלען זי־
צען אין די ישיבות און לערנען: חומש מיט רש"י, מיט גמרא,
מיט תוספות, מיט מהרש"א, מיט אלע שבע חכמות און מיט אלע
שבעים לשון, און אויף אלע ישיבות זאל זיין איין ישיבה א גרויסע.

א אידישע אקאדעמיע, אין דער ווילנא געוויינטליך, וואס פון דארטען זאלען ארויסגעהן די גרעסטע לומדים און חכמים אין דער וועלט, און אלסדינג זאל זיין אומזיסט, „על חשבון הגביר". אויף מיין קעשענע, און אלסדינג זאל זיך פיהרען מיט א סדר און מיט א פלאן, עס זאל נישט זיין קיין „געב־מיר־נא־דיר־האפ־לאפ", און אלע זאלען אין זינען האבען נאר טובת־הכלל!... און בכדי מע זאל קאנען טראגען אויפ'ן קאפ דעם „כלל" — וואס דארף מען? דארף מען בעוואהרענען דעם „פרט". און מיט וואס קאן מען בעוואהרענען דעם פרט? געוויינטליך, מיט פרנסה; ווארום פרנסה, הערט איהר, דאס איז דער רעכטער עיקר; אהן פרנסה קאן נישט זיין קיין אחדות; איבער'ן שטיקעל ברויט, משטיינס געזאגט, איז איינער דעם אנדערען יורד לחייו, קאפאל יענעם קוילען, סמ'ען, הענגען!... אפילו די שונאי ישראל, אונזערע המנ'ס פון דער גאנצער וועלט, מיינט איהר, וואס האבען זיי צו אונז? גארנישט. נאר צוליעב פרנסה. זיי זאלען האבען פרנסה, וואלטען זיי גאר אזוי שלעכט נים געווען. פרנסה ברענגט צו קנאה, קנאה ברענגט צו שנאה, און דערפון, רחמנא ליצלן, נעמען זיך אלע צרות אויף דער וועלט, אלע אומגליקען, נים דא געדאכט, מיט אלע רדיפות, מיט אלע הריגות, מיט אלע רציחות און מיט אלע מלחמות...

אוי, די מלחמות, די מלחמות! דאס איז, הערט איהר, גאר א שחיטה פאר דער וועלט! ווען איך בין רויטשילד, מאך איך אויס מלחמות, אבער טאקי לחלוטין אויס!

וועט איהר דאך פרעגען: ווי אזוי? נאר מיט געלט. דהיינו? איך וועל עס אייך געבען צו פארשטעהן מיט א שכל: למשל, צוויי מלוכות צעאמפערען זיך איבער א נארישקייט דארט, א שטיקעל ערד, וואס איז ווערטה א שמעק טאבאקע; „טערי־טאריע" הייסט עס ביי זיי. די מלוכה זאגט, אז די טעריטאריע איז איהר טעריטאריע, און די מלוכה זאגט: „ניין, ס'איז מיין טעריטאריע". מששת ימי בראשית, הייסט עס, האט גאט בא־

שאפען אט דאס שטיקעל ערד פון איהר כבוד וועגען. קומט צו געהן א דריטע און זאגט: „איהר זענט ביידע בהמות; די טעריטאריע איז אלעמענס טעריטאריע, א ר ש ו ת ה ר ב י ם הייסט עס". הקיצור, טעריטאריע אהער, טעריטאריע אהין, מע „טעריטאריעט" אזוי לאנג, ביז מע הויבט אן שיסען פון ביקסען און הארמאטען, און מענטשען קוילען זיך איינס דאס אנדערע ווי די שאף, און בלוט גיסט זיך אזוי ווי וואסער.

אבער אז איך קום צו זיי לכתחילה און זאג זיי: „שאט, ברידערלעך, לאזט אייך דיענען. איז וואס געהט דא ביי אייך, אייגענטליך, דער גאנצער סכסוך? מע פארשטעהט דענן ניט אייער מיין? איהר מיינט ניט אזוי די הגדה, ווי די קניידלעך. טעריטאריע איז דאך ביי אייך נאר איין אויסרעד; דער עיקר איז דאך ביי אייך יענע מעשה, פעטי־מעטי, קאנטריבוציע! און וויבאלד לשון קאנטריבוציע — צו וועמען קומט מען אן מיט א הלואה? צו מיר, צו רויטשילד'ען הייסט עס. אמעהר, ווייסט איהר וואס? נא דיר, איינגלענדער מיט די לאנגע פיס און מיט די קעסטעלדיגע הויזען, א מיליארד! נא דיר, נארדישער טערק מיט דער רויטער יארמעלקע, א מיליארד! נא דיר, מוהמע רייזעל, אויך א מיליארד. ממה־נפשך, גאט וועט אייך העלפען, וועט איהר מיר אפצאהלען מיט פראצענט, ניט חלילה קיין גרויסען פראצענט, פיער אדער פינף לשנה, איך וויל אויף אייך ניט רייך ווערען"...

פארשטעהט איהר שוין? אי איך האב געמאכט א געשעפט, אי מענטשען הערען אויף צו קוילען איינס דאס אנדערע, ווי די אכסען, אומזיסט און אומנישט. און וויבאלד אויס מלחמות, הייסט צו וואס באדארף מען דאס כלי־זיין, מיט'ן חיל, מיט אלע זיבעצעהן זאכען, מיט'ן גאנצען טאררעראם? אויף תשעה נייענציג כפרות! און וויבאלד אויס כלי־זין, אויס חיל, אויס טארעראם, איז דאך אויס שנאה, אויס קנאה, אויס טערק, אויס איינגלענדער, אויס פראנצויז, אויס ציגיינער, אויס איד, להבדיל — די גאנצע וועלט

באקומט גאר דעמאלט איין אנדער פנים, ווי אין פסוק שטעהט ביי אונז נעשריבען: „והיה, און עס וועט זיין, ביום ההוא, דאס הייסט, אז משיח וועט קומען!"... (שטעלט זיך אפ).

און אפשר, הא?... ווען איך בין רויטשילד, קאן זיין, אז איך בין גאר מבטל דאס געלט. אוים געלט! ווארום, לאמיר זיך נים נאררען, וואס איז דענן געלט? — געלט איז דאך, אייגענטליך, גאר א הסכם, איין איינגערעדטע זאך. מע האט גענומען א שטיקעל פאפיער, אוועקגעשטעלט א צאצקע און אנגעשריבען: „טרי רובליא סערעבראם". געלט, זאג איך אייך, איז נישט מעהר ווי א יצר־הרע, א תאוה אזעלכע, איינע פון די גרעסטע תאוות. וואס אלע ווילען דאס און קיינער האט דאס ניט... אבער אז סע זאל לחלוטין גאר ניט זיין קיין שום געלט אויף דער וועלט, וואלט דאך דער יצר־הרע ניט געהאט וואס צו טהון, און די תאוה וואלט ניט געווען קיין תאוה. איהר פארשטעהט, צי ניין? איי וואס? איז דאך די קשיא, וואו וואלטען דעמאלט נעמען אידען אויף שבת? (פערטראכט זיך אויף א ווייל). איז דער תירוץ: למאי וואו וועל איך איצטער נעמען אויף שבת?...

די יורשים

געשריבען אין יאהר 1902

די יורשים

א.

„די מאירם מיט די שניאורם"... אייגענטליך, זענען דאס געווען נאר א י י ן מאיר און נאר א י י ן שניאור, און געווען זענען זיי א צווילינג, און אזוי שטארק ענליך איינס מיט דאס אנדערע, אז עס זענען געווען צייטען, וואס ס'איז כמעט אוממעגליך געווען צו טרעפען, ווער פון די צוויי איז דא מאיר און ווער איז דא שניאור.

קינדווייז, דערצעהלט מען, האט זיך געטראפען מיט זיי א מעשה, מע האט זיי שיער ניט פערביטען, און אפשר קאן זיין, אז מע האט זיי טאקי פערביטען. ומעשה שהיה כך היה.

זייער מוטער איז געווען, דארפט איהר וויסען, א אידינע א קליינינטשקע, נעבאך ניט קיין געזונדע, נאר זעהר א קינדערדיגע. דאס הייסט, זי האט אויף איהר לעבען שטארק געקינדערלט; אלע יאהר, אלע יאהר האט זי געהאט א קינד. דאס קינד האט אבער ניט מעהר געמוטשעט זיך ווי א יאהר און איז, נישט פאר אייך געדאכט, אוועקגעקומען. אזוי לאנג, ביז זי האט אויפגעהערט צו קינדלען און האט געמיינט, ס'איז איין עק. צום סוף — דעם אויבערשטענס נסים! — האט זי גאט בעגליקט, אויף דער עלטער שוין, און דוקא מיט א פארעל! איז איהר אבער שווער געווען אליין אויסזויגען ביידע קינדער, האט זי נעבאך געמוזט דינגען א צוזויגערין. א ברירה האט זי געהאט? א כתרילעווקער איד, ער

מעג זיין ווי אָרעם, וועט ער אויף דער גאַס קיין קינד נישט ארויס־וואַרפען און אויף פרעמדע הענד דאָס נישט אוועקגעבען, סיידען חלילה אַ יתום...

בעשטעלט אַ צווזויגעריז, האָט די מוטער געגומען זיך מאיר'ען (מאיר איז געווען עלטער פון שניאור'ען אויף אַ גוטע האַלבע שעה), און שניאור'ען האָט זי אוועקגעגעבען דער אַם. נאָר אַזוי ווי די אַם איז אויך געווען, נישט פאַר אייך געדאַכט, אַ אידינע נישט קיין געזונדע, האָבען ביידע, אי מאיר אי שניאור, געהאַט מכות נישט קיין מילך, און זיי זענען ביידע נעבאך אויסגעגאַנגען פון הונגער, געשריגען גאַנצע נעכט, זיך געריסען אויף די גלייכע ווענד.

ויהי היום, האָט מען גענומען איינמאָל די קינדער באָדען, געוויינטליך, אין איין מולטער. אויסגעטהאָן זיי די העמדלעך און אריינגעלעגט זיי ביידען אין היים וואַסער אריין, זענען ביידע ברעקלעך געוואָרען רויט און אָנגעבלאָזען, ווי פאַחירלעך: עס ווייזט אויס, אַז זיי האָבען פון דעם באָד משונה הנאה געהאַט — אַ איד האָט ליעב אַ באָד... ביידע זויגערינס זענען געשטאַנען איבער דער מולטער און האָבען אונטערגעגאָסען אַלע מאָל פריש וואַסער, און די קינדער האָבען אָנגעקוואַלען, געמאַכט מיט די הענטלעך און מיט די פיסלעך, ווי אַ זשוקעל, האָט איהר געזעהען אַמאָל, אַז מע קעהרט איהם איבער מיט'ן בייכעל ארויף. אָפּגע־באָדען, האָט מען דאָס פּאָרעל ארויסגענומען, איינגעהילט אין אַ ליילעך (אין ליילעך) און אריינגעלעגט אין בעט אריין (אין איין בעט אריין), זיי זאָלען זיך אָביסעל אָפּטריקענען. און אַז ס'איז געקומען צום אָנטהון זיי צוריק די העמדלעך, האָט מען נישט גע־קאָנט שוין דערקענען, ווער פון די צוויי איז מאיר און וועער איז שניאור? און ס'איז אוועק אַ שפּאַרעניש צווישען דער מאַמען און די זויגערין:

— זעה נאָר, זעה, כ'וואָלט געמעגט שווערען, אַז דאָס איז גאָר מאיר און יענע איז שניאור!

— ווייס איך וואָס איהר רעדט! דאָס איז שניאור און יענץ איז מאיר! איהר זעהט דען נישט?

— וואָס ס'האָט זיך מיר געחלום'ט יענע נאַכט און היינטיגע נאַכט און אַ גאַנץ יאָהר! ביזט משוגע, צי חסר־דעה?

— אַך, רבונו־של־עולם! איהר זעהט נישט נאָך די אויגען, אַז דאָס איז שניאור און יענץ איז מאיר? זעהט נאָר צוויי אויגען!

— ס'אַ גוטער משל! פאַרשטעהט זיך, צוויי אויגען, ניט קיין דריי.

בקיצור, איינע שרייט אויף מאיר'ען, אַז ס'איז שניאור, און אויף שניאור'ען, אַז מאיר, און די אַנדערע — אַז שניאור איז מאיר און מאיר איז שניאור. זענען די מאַנסבילען געפאַלען אויף איין עצה. פאַרט מאַנסבילען!

— ווייסט איהר וואָס? אַט פּרובט זיי געבען זויגען, וועלען מיר זעהען: דער וואָס וועט אַננעמען ביי דער מוטער, איז אַ סימן, אַז ס'איז מאיר, און דער וואָס וועט אַננעמען ביי דער אַם, איז אַ סימן, אַז ס'איז שניאור. אַ פּראָסטער שכל!

כך הוה.ביידע ברעקלעך, מע האָט זיי נאָר צוגעטוליעט צו דער ברוסט, האָבען זיי זיך צוגעהאַפּט ווי נאָך אַ תענית, געצויגען ווי פּיאַווקעס, געסמאַקצעט מיט די ליפּען, בשעת מעשה גערריגעט מיט די פּיסלעך און אונטערגעוואָרטשעט, ווי הונגעריגע הינטלעך.

— גאָט'ס נסים! זעהט, ווי דער אויבערשטער האָט באַשאַפען די וועלט!...

אזוי האָבען געזאָגט די מאַנסבילען מיט טרערען אין די אויגען און זענען אַ בעלן געווען אויף טשיקאַווּעס פּרובען איבערבייטען די ברוסט, זעהן וואָס דאָ וועט זיין? און מע האָט די קינדערלעך נעבאַך אַפּגעריסען פון דער ברוסט, און מע האָט זיי איבערגעלעגט: שניאור'ען אויף מאיר'ס אָרט און מאיר'ען אויף שניאור'ס אָרט — וואָס, מיינט איהר, איז געווען? איהר מיינט אוודאי, אַז זיי האָבען נישט געזויגען? נאָך אַ מין זויגען!...

פון דעמאָלט אָן האָט מען זיך שוין מיאש געווען פון זיי און מע האָט שוין אויפגעהערט צו אונטערשיידען: ווער איז מאיר און ווער איז שניאור. לאָז זיין מאיר־שניאור און שניאור־מאיר. און מע האָט זיי אַ נאָמען געגעבען: „די מאירס מיט די שניאורס". גלייך ווי עס וואָלט געווען צוויי מאירס און צוויי שניאורס, דאָס הייסט, יעדער פון די צוויי איז געווען פאַר זיך אַ מאיר מיט אַ שניאור... נישט איין מאָל האָט זיך געמאַכט, אַז מע האָט אין חדר אָפּגעשמיסען מאיר'ען, ווען מע האָט בעדאַרפט שמייסען שניאור'ען, אָדער פּערקעהרט, מע האָט אַריינגעצימבעלט שניאור'ען, דעמאָלט ווען די שמיץ איז געקומען מאיר'ען. און בכדי עס זאָל נישט זיין נאָכדעם קיין פּערדראָס, פלעגט דער רבי פּאַלען אויף איין עצה (וואו תורה, דאָרט איז חכמה!):

— ווייסט איהר וואָס, קינדערלעך? לעגט זיך אַקאָרשט אַוועק ביידע, וועט ניט זיין קיין קנאה, מיך געשמיסען, דיך געשמיסען, אַ שענע ריינע כפּרה, צווישען דער משפּחה וועט דאָס בלייבען...

ערשט העט־שפּעטער, נאָך דער בר־מצוה, אַז די מאירס מיט די שניאורס האָבען זיך אויפגעהאָפּט אויף די פּיס, איז מיט אַ מאָל געוואָרען צווישען זיי אַ חילוק, אַז מע האָט זיי שוין געקאָנט דערקענען ביינאַכט פאַר אַ מייל. גאָט'ס וואונדער! עס האָט זיך אָנגעהויבען שיטען ביי זיי אַ בערדעל (זיי האָבען, אַפּנים, ביידע צו־פּריה אָנגעהויבען רויכערען ציגאַרען?), און ביי מאיר'ען האָט זיך בעוויזען אויף די בעקלעך און אויף דער אויבערשטער ליפּ שוואַרצע הערלעך (אָבער שוואַרץ ווי טינט!), און ביי שניאור'ען — רויטע הערלעך (אָבער רויטע אַזוי ווי פייער!). די דאָזיגע בערד זענען געוואַקסען ביי זיי ווי מיט רוחות (זיי האָבען, אַפּנים, ביידע צו־שטאַרק געריכערט ציגאַרען), אַזוי, אַז צו דער חופּה האָבען זיי געטראָגען צוויי בערד, וואָס זאָג איך בערד? — בעזעמער! איינער אַ שוואַרצען בעזעם, און דער אַנדערער אַ רויטען בעזעם, און אויס־געזעהען האָט עס, ווי עמיצער האָט זיי די בעזעמער אָנגעהאָנגען.

גרויס זענען די ווערק פון גאָט און זיינע וואונדער האָבען נישט קיין ברעג! וואָרום ווער ווייסט וואָס דאָ וואָלט געקאָנט ארויס, ווען, למשל, נאָך דער חתונה פערבייטען זיי זיך חלילה מיט די ווייבער — מיין איך פערקעהרט: די ווייבער פערבייטען זיך מיט די מאַנען. איך ווייס ניט, ווי אזוי ביי אייך, אין די גרויסע שטעדט; ביי אונז אין כתרילעווקע האָט זיך לעת־עתה אזא מעשה נאָך נישט געטראָפען, מ'זאָל זיך פערבייטען מיט די יוצרות. ממה נפשך: בין איך דיין ווייב, ביזט דו מיין מאַן, און ביזט דו מיין מאַן, בין איך דיין ווייב; אלא וואָס דען? ביזט יענער'ס מאַן, בין איך יענעמ'ס ווייב; בין איך יענעמ'ס ווייב, ביזט דו יענער'ס מאַן. א קשיא, טאָמער איז געמאַהלט, אז מיין מאַן זאָל זיך מיישב זיין און זאָגען, אז עס מאַכט איהם נישט אויס יענעמ'ס ווייב אויך — וואָס הייסט? נו, און וואו בין איך? איך וועל איהם שוויינען??!!

הקיצור, נישט דאָס איז דער עיקר, וואָס איך האָב אייך גע־וואָלט דערצעהלען. די רעכטע מעשה הויבט זיך ערשט אָן.

ב.

ביז אהער האָבען מיר זיך בעשעפטיגט נאָר מיט די מאירס און שניאורס, דאָס הייסט, מיט מאיר'ען און מיט שניאור'ען, און אַביסעל בעקענט זיך מיט זייער מוטער און מיט דער זויגעריז. און האָבען נישט גערעדט קיין וואָרט נאָך פון זייער פאָטער, גלייך ווי זיי וואָלטען חלילה קיינמאָל נישט געהאַט קיין טאַטען... לאָז גאָט היטען! אזא זאַך קאָן זיך טרעפען נאָר ביי זיי, נישט ביי אונז. ביי אונז איז נישטאָ, ברוך־השם, קיין פינדעל־הויז, וואו קינדער זאָלען וואַכסען אָהן א טאַטע־מאַמע; ביי אונז האָט זיך נאָך נישט געטראָפען, אז א קינד זאָל אויפוואַכסען און ניט ווייסען, ווער איז זיין ריכטיגער טאַטע; און אויב ס'זאָל אַמאָל דורכגעפאַלען ביי אונז אזא מעשה, האָט זיך עס געווים געטראָפען ערגיץ אין אַדעס, אין פאַריז, אָדער אין דעם ווייטען אַמעריקאַ... נאָר כתרילעווקע

ביז איך אייך ערב, אז דארט האט זיך אזא מעשה נישט געטראפען קיינמאל, און אויב ס'האט זיך געטראפען, האט זיך עס געטראפען ערגיץ ווייס איך מיט וועמען, מיט א דיענסטמיידעל, אדער אזוי מיט א אידישער טאכטער נעבאך, וואס איז פערפיהרט געווארען דורך א צופאל, געפאלען א קרבן פאר פרעמדע זינד...

הקיצור, די מאירס מיט די שניאורס האבען געהאט א טאַ־טען, און נאך א שענעם טאטען דערצו, און געהייסען האט ער רב שמשון, א איד איין עהרליכער, און געהאט האט דער רב שמשון א באָרד, א גרויסע, א רייכע, א שענע בארד, א „זקנה"! מע קאן זאגען, אז ביי רב שמשונ'ען איז געווען מעהר בארד ווי פנים. איבער דער דאזיגער בארד האט מען כמעט נישט ארויסגעזעהען דאס פנים, און דערפאר טאקי האט ער אין כתרילעווקע נישט גע־האט קיין אנדער נאמען, ווי רב שמשון בארד.

און געווען איז דער רב שמשון בארד... לאמיך אזוי וויסען בייז, וואס ער איז געווען. ער איז געווען א איד, וואס האט כל ימיו געמוטשעט זיך, געפלאגט זיך איבער'ן שטיקעל ברויט, מלחמה געהאלטען מיט'ן דלות; א מאל האט ער בייגעקומען דעם דלות, א מאל — דער דלות איהם, ווי דער שטייגער איז פון די כתרי־לעווקער אידען, וואס האבען קיין מורא נישט פאר'ן דלות, שטעלען איהם אוים דריי פייגען...

און געלעבט האט דער רב שמשון בארד אזוי לאנג, ביז ער איז געשטארבען. און אז ער איז געשטארבען, האט מען איהם בעהאלטען מיט גרוים כבוד, כמעט די גאנצע שטאדט איז נאכגע־גאנגען נאך דער לויה.

— ווער איז געשטארבען?

— רב שמשון.

— וואסער רב שמשון?

— רב שמשון בארד.

— אר־ווא! איז שוין, הייסט דאס, רב שמשון בארד אויך אוועקגעקומען? ברוך דיין אמת!

אזוי האט מען געשמועסט אין כתרילעווקע און בעדויערט נישט אזוי רב שמשון'ען אליין, ווי דאס, וואס אין שטאדט ווערד ווינציגער אלע מאל מיט א אידען. משונה־מאדנע ברואים אט די כתרילעווקער אידען: לאדי זיי זענען אזעלכע ארעמע לייט, וואס זענען קיינמאל נישט זאט, וואלטען זיי נאך א בעלן געוועז, אז קיינער זאל ביי זיי נישט שטארבען. זייער איינציגער טרייסט איז, וואס שטארבען שטארבט מען אומעטום, אפילו אין פאריז. און וואס אויסקויפען זיך פונ'ם טוידט קויפט זיך נישט אויס קיי־נער, און אפילו רויטשילד אליין, וואס איז כמעט גרעסער פונ'ם מלכות, פון דעסטוועגען, אז עס קומט די צייט פון שטארבען, בעט מען איהם מחילה, ער זאל זיך מטריח זיין אהינצוצו — און ער מוז געהן!

אצינד קעהרען מיר זיך אום צוריק צו די מאירס מיט די שניאורס. כל זמן רב שמשון בארד האט געלעבט, זענען די מאירס מיט די שניאורס געווען, קאן מען זאגען, נפש אחת, געלעבט איין זעל, איין נשמה. און אז רב שמשון בארד איז געשטארבען, זענען זיי געווארען פייער מיט וואסער, גרייט געווען אלע מינוט ארויפ־פאלען איינס אויף דאס אנדערע און אויסרייסען זיך די בערד. איהר ווילט וויסען, איבער וואס? אדרבה, זאגט איהר, איבער וואס קריעגען זיך קינדער נאכ'ן טאטענ'ס טוידט? פערשטעהט זיך, איבער ירושה. אמת, רב שמשון האט נישט איבערגעלאזט נאך זיך קיין פעלדער, קיין וועלדער, נחלאות, הייזער, רענטעס, און מזומן געלד אוראי נישט. און קיין ציערונג, זילבער און כלי־בית האט ער אויך נישט איבערגעלאזט פאר די קינדערס ווענען, נישט מחמת שלעכטיגקייט אדער קארגשאפט, נאר פשוט, ווייל ער האט נישט געהאט. דאך זאלט איהר ניט מיינען, אז רב שמשון האט חלילה ניט איבערגעלאזט זיינע קינדער גארנישט. רב שמשון האט איבערגעלאזט נאך זיך א מאיאנטעק, א מין שוה־כסף, וואס מע קאן צו יעדער צייט מאכען פון דעם געלד, מע קאן דאס פער־זעצען אין משכון, פערדינגען אדער פערקויפען. דאס איז געווען

אײן אײגענע שטאָדט אין׳ם אַלטען כתרילעװקער בית־המדרש, אױבען־אָן אין מזרח, סאַמע די צװײטע שטאָדט פֿון רב יוזיפֿיל דעם רב, די אַנדערע, הײסט דאָס, פֿונ׳ם ארון־קודש. אמת, די כתרילעװקער חכמים זאָגען אַפֿילו אַ גלײכװערטעל, אַז ס׳איז גלײ־כער אײן אײגען דאָרף אין דרױסען אײדער אײן אײגענע שטאָדט אין שוהל; דאָס איז אָבער ניִשט מעהר װי אַ גלײכװערטעל, און אַז גאָט העלפֿט, מע האָט זיך טאַקי אײן אײגענע שטאָדט, און נאָך אין מזרח־װאַנד דערצו, איז טאַקי ניִשט שלעכט. און בעסער פֿון גאָרנישט איז דאָס אודאי!

בקיצור, רב שמשון באָרד האָט איבערגעלאָזט נאָך זיך אַ שטי־קעל נחלה, אײן אײגענע שטאָדט אין אַלטען כתרילעװקער בית־המדרש. נאָר ער האָט פֿערגעסען אַ קלײניגקײט — אָנזאָגען, װע־מען ער לאָזט איבער בירושה די דאָזיגע שטאָדט: מאיר׳ען, צי שניאור׳ען?

אפֿנים, רב שמשון, זאָל ער מיר מוחל זײן, האָט זיך גאָר ניט גערעכט צו שטאַרבען? ער האָט פֿערגעסען, אַז דער מלאך־המות שטעהט תמיד הינטער די פּלײצעס און היט אונז די טריט, אַניט, װאָלט ער זיכער געשריבען אַ צװאה, אָדער אַזױ אָנגעזאָגט פֿאַר עדות, װעמען פֿון די צװײ זיהן לאָזט ער איבער זײן מאַיאָנטעק.

װאָס זאָלט איהר קלערען? אודאי איז דעם ערשטען שבת װאָס נאָך שלשים שױן אַרױסגעשפּרונגען אַ מחלוקת צװישען די צװײ ברידער. מאיר, פֿערשטעהט איהר מיך, האָט גע׳טענה׳ט, אַז על־פּי דין קומט דעם טאַטענ׳ס שטאָדט א י ה ם, װאָרום ער איז דאָך דער עלטערער (אױף אַ גוטע האַלבע שעה!). און שניאור האָט גע׳טענה׳ט צװײ טענות מיט אַ מאָל: ערשטענס, װײסט מען ניט, װער איז פֿון זײ דער עלטערער, װאָרום װעדליג די מאַמע דערצעהלט, אַז מע האָט זײ קינדװײז פֿערביטען, קאָן דאָך גע־מאָהלט זײן, אַז ער, שניאור הײסט דאָס, איז מאיר, און מאיר איז שניאור. והשנית, האָט מאיר אַ שװעהר אַ נגיד, װאָס האָט אױף־

איין אייגענע שטאָדט אינ'ם בית־המדרש אין מזרח־וואַנד, און קיין זוהן האָט ער נישט, וועט דאָך די שטאָדט איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר, אם ירצה השם, אַריבערגעהן צו מאיר'ען, וועט אויסקומען, אַז מאיר וועט האָבען צוויי שטעדט אין מזרח־וואַנד. און שניאור — אַפילו אַ האַלבע נישט! פרעגט זיך אַ קשיא: וואו איז יושר? וואו איז מענשליכקייט?

דערהערט אַזאַ טענה, האָט זיך אַריינגעמישט מאיר'ס שוועהר, אַ איד אַ נגיד, איין אויפגעקומענער, און איז אַרויס מיט אַ פייער: „אַביסעל איין עזות! איך בין נאָך נישט אַלט קיין פערציג יאָהר אפילו און האָב נאָך, ערשטענס, בדעה צו לעבען און לעבען, — צום סוף טיילען זיי זיך מיט מיין ירושה! והשנית, פון וואַנען ווייסט מען, אַז איך וועל שוין קיינמאָל נישט האָבען קיין יונגעל? אמת, איך וועל טאַקי נישט האָבען, אָבער מיין ווייב קאָן נאָך האָבען אַ יונגעל, און נישט איין יונגעל, נאָר עטליכע יונגלעך! אַביסעל איין עזות פון אַ שייגעץ!"

האָבען זיך מענשען אַריינגעלעגט אין אַ שלום, געוואָלט מאַכען אַ שטיקעל פשרה, „יאַק נע פסק טאַ פּסאָקעץ", מע זאָל אָפּשאַ־צען די שטאָדט, וויפיעל זי איז ווערטה, און איין ברודער דעם אַנדערען זאָל אויסצאָהלען. דאַכט זיך, אַ גלייכע פשרה? איאָ? איז דער חסרון, וואָס ביידע ברידער האָבען נישט געוואָלט הערען פון אַרויסצאָהלען. ס'איז זיי נישט געגאַנגען אין געלד — געלד איז בלאָטע; ס'איז געגאַנגען אינ'ם עקשנות, אינ'ם צו־להכעיס: פאַר וואָס זאָל אַ ברודער זיין אַזאַ איינגעשפּאַרטע זאַך און נישט צולאָזען דעם צווייטען ברודער? און פאַר וואָס זאָלסט דו זיצען אויפ'ן טאַטענס אָרט און איך נישט? עס איז זיי שוין נישט גע־גאַנגען אַזוי אין זיך, ווי אין יענעם, איינער האָט נישט פערגונען דעם אַנדערען, ווי זאָגט מען דאָס: ג ם ל י ג ם ל ך — נישט מיר, נישט דיר... און די מאירס מיט די שניאורס האָבען גענומען קריגען זיך און טהון איינער דעם אַנדערען אויף צו־להכעיס. אַ קלייניגקייט — נצחון?

דעם ערשטען שבת איז מאיר געקומען אביסעל פריהער און האט זיך אוועקגעזעצט אויף דעם טאטענ'ס שטאדט, און שניאור איז געשטאנען די גאנצע צייט אויף די פיס. דעם צווייטען שבת איז שניאור געקומען פריהער און האט זיך אוועקגעזעצט אויף דעם טאטענס ארט, און מאיר איז געשטאנען די גאנצע צייט אויף די פיס. דעם דריטען שבת האט זיך מיישב געווען מאיר און האט זיך געפעדערט גאנץ פריה, האט זיך אוועקגעזעצט אויף דער שטאדט, איבערגעדעקט זיך מיט'ן טלית איבער'ן קאפ—און טהו מיר עפּיס! האט זיך מיישב געווען שניאור דעם פערטען שבת און פעדערט זיך נאך פריהער און זעצט זיך אוועק אויף דער שטאדט און דעקט זיך איבער מיט'ן טלית איבער'ן קאפ — און רוף מיך קנאקניסעל! האט זיך מיישב געווען מאיר דעם פינפטען שבת און פעדערט זיך נאך פריהער... אזוי לאנג האבען זיך די מאירס מיט די שניאורס געפעדערט, ביז זיי זענען איינמאל אין א שענעם שבת־הגדול געקומען צו געהן ביידע אין איין צייט, ס'איז נאך ניט געווען רעכט ליכטיג אין דרויסען, און האבען זיך אוועקגעשטעלט ביידע ביי דער טהיר פונ'ם בית־המדרש (דאס בית־המדרש איז נאך געווען צו), און מע האט זיך גענומען קוקען אהן ווערטער. נאר מלא גזלן איינם אויף דאס אנדערע, ווי די העהנער, וואס זע־נען גרייט אט־אט ארייןשפּרינגען איינם דאס אנדערע אין פּנים אריין און אויספּיקען זיך די אויגען... אזוי, דארפען מיר רע־כענען, זענען אמאל געשטאנען די ערשטע צוויי ברידער, די ערשטע צוויי שונאים אויף דער וועלט, קין און הבל, איינע אליין אין פעלד, אונטער גאט'ס הימעל, מלא רציחה, גרייט אויף צו דורס זיין, אויפפרעסען איינם דאס אנדערע, פערגיסען אומשולדיג בלוט...

ג.

האבען מיר, הייסט דאס, איבערגעלאזט די מאירס מיט די שניאורס ביי דער שוהל שבת אין דער פריה שטעהן איינס אקעגען דאס אנדערע אנגעדרודעלט, ווי די העהנער, און גרייט אדער אנ־

האפען זיך ביי די בערד, אדער ארייננפאהרען איינער דעם אנדערען אין די אויגען אריין. מע דארף אבער נישט פערגעסען, אז די מאירם מיט די שניאורס זענען געווען טאטענס קינדער, אנשטענדיגע יונגע־לייט, חלילה נישט קיין הפקר־יונגלעך, וואס זאלען אנפאלען איינס אויף דאס אנדערע, אזוי ווי די גויים, להבדיל. זיי האבען אפגעווארט ביז עס וועט קומען עזריאל דער שמש און וועט אויפעפענען די טהיר פונ׳ם בית־המדרש, וועט מען שוין דעמאלט זעהען, ווער עס וועט פריהער פערהאפען דעם טאטענ׳ס שטאדט: צי מאיר, צי שניאור?

צעהן יאהר האבען זיך געצויגען ביי זיי די מינוטען. קוים דערלעבט זעהן עזריאל׳ען מיט די שליסעל. און אז עזריאל מיט דער קאלטענעוואטער בארד איז אנגעקומען, האט ער נישט געקאנט צוקומען מיט׳ן שליסעל צום שלאס בשום אופן, וויילביידע ברידער האבען זיך צוגעשפארט מיט די פיס צו דער טהיר, איינער מיט דעם רעכטען פוס, דער אנדערער מיט דעם לינקען פוס, נישט געוואלט אפטרעטען בשום אופן ואופן.

— וואס־זשע וועט זיין דערפון? — האט זיי עזריאל א זאג געטהאן און גענומען בשעת מעשה א שמעק טאבאק. — מילא, אז איהר וועט אזוי שטעהן ביידע אנגעשפארט, ווי די צאפעס, וועל איך נישט קאנען עפענען די טהיר, און דאס בית־המדרש וועט שטעהן אזוי צוגעשלאסען א גאנצען טאג. ס׳איז עפיס א תכלית? נו, אדרבה, זאגט שוין איהר אליין!

עס וויוזט אויס, אז די דאזיגע ווערטער האבען געהאט א ווירקונג, מחמת די מאירס מיט די שניאורס האבען זיך ביידע געגעבען א רוק צוריק, איינער רעכטס, דער אנדערער לינקס, געמאכט איין ארט פון עזריאל׳ס וועגען, ער זאל קאנען צוטרעטען מיט׳ן שליסעל צו דער טהיר און אויפשליסען דעם רוקער. און אז דער רוקער האט זיך געגעבען א רוק און די טהיר האט זיך געגעבען איין עפען־אויף, האבען זיך די מאירס מיט די שניאורס בעגעבען ביידע א לאז־אריין.

— פּאוואָלי, אַט וואָלגערט איהר אום אַ אידען! — האָט אויסגעשריען עזריאל דער שמש, און איידער ער האָט געקאָנט אויסרעדען נאָך איין וואָרט, איז ער שוין געלעגען נעבאַך אַ צעטראָטענער אונטער זייערע פיס און געשריגען ניט מיט זיין קול:

— פּאוואָלי, אַט צעטרעט איהר אַ אידען, אַ טאַטען פון קינדער!...

די מאירם מיט די שניאורס האָבען אָבער אין זינען געהאַט עזריאל דעם שמש מיט זיינע קינדער אין דער לינקער פּאָה. זיי איז געלעגען אין זינען די שטאָדט, דעם טאַטענ'ס שטאָדט, — און האָבען זיך ביידע געגעבען אַ לאָז אהין, אויבען־אָן, צו מזרח צו. געגעבען אַ שפּרונג־איבער איבער אַלע בענק און שטענדערס, און געקומען צו דער שטאָדט, האָבען זיי זיך ביידע געגעבען אַ זעץ־אַנידער און אַ שפּאַר־אריין מיט די פּלייצעס אין וואַנד אריין און מיט די פיס אין דער פּאָדלאָגע, און פון גרויס שפּאַרעניש זענען זיי אַרויף איינס אויף דאָס אַנדערע און אָנגענומען זיך ביי די בערד און געפּינעט און געקריצט מיט די צייהן און געכאָרחעלט:

— מכות וועסט דו זיצען אויף דער שטאָדט!

אין דער דאָזיגער צייט האָט זיך עזריאל דער שמש דערווייל אויסגעגלייכט די ביינער און צוגעגאַנגען צו די מאירם מיט די שניאורס און דערזעהען ווי זיי ליגען ביידע און האַלטען איינס דאָס אַנדערע ביי די בערד, האָט ער אַ פּרוב געטהאָן פריהער מיט גוטען, אַזוי צו זאָגען:

— אי־פע, שעמען מעגט איהר זיך! צוויי ברידער, צוויי ליבליכע ברידער פון איין טאַטע־מאַמע, זאָלען זיך האַלטען ביי די בערד! און נאָך אין אַ מקום קדוש דערצו! אי־פע!...

עזריאל דער שמש האָט אָבער ארויסגעזעהען, אַז אין דעם מאָמענט גראָדע איז זיין מוסר גאַנץ אומזיסט, ארויסגעוואָרפען אויפ'ן ווינד; אדרבה, ער האָט מיט זיינע רעד, קאָן מען זאָגען, אונטערגעגעבען נאָך מעהר היטץ, און די צוויי ברידער פון איין טאַטע־

מאמע זענען אזוי ווייט אריין אין דער רציחה, אז ביי איינעם אין האנד איז געווען א זשמוט מיט שווארצע האר (פון מאיר'ס בארד) און ביי'ם צווייטען אין האנד איז געווען א זשמוט מיט רויטע האר (פון שניאור'ס בארד), און אויך פלעקען בלויע האבען זיך בעוויזען ביי זיי אויף די פנימ'ער, און ביי איינעם פון זיי האט זיך געטהאן א לאז בלוט פון דער נאז.

כל זמן עס האט נאר געהאלטען ביי בערד אליין מיט פעטש, קלעפ, בוכענצים וכדומה אזעלכע מינים זאכען, האט עזריאל דער שמש נאך געקאנט רעדען א פאר ווערטער, זאגען אביסעל מוסר. דערזעהען אבער, ווי עס גיסט זיך שוין בלוט, האט עזריאל מעהר נישט געקאנט איינשטעהן, ווארום בלוט — עס מעג זיין אפילו פון א נאז — איז זעהר א מיאוסע זאך, וואס פאסט פאר גויים, נישט פאר אידען. פע, חולשי חלשות!... און עזריאל דער שמש האט נישט לאנג געטראכט, האט זיך געגעבען א לאז־אוועק אין פאליש אריין, געחאפט איין עמער וואסער און געגעבען א גאס־אויס אויףביידע ברידער.

קאלט וואסער איז פון תמיד אן, זינגט די וועלט שטעהט, דאס בעסטע מיטעל אויף אויפצומונטערען א מענשען; א מענש, ער מעג זיך זיין אין גרעסטען כעס, אין ערגסטען גרימצארן, אז ער בעקומט א קאלטע באד, אזוי ווערד ער אויפגעפרישט, אפגע־קיהלט און קומט צו זיינע געדאנקען... פון דעם דאזיגען אומ־געריכטען קאלטען באד, וואס עזריאל האט זיי מכבד געווען, האבען די מאירס מיט די שניאורס ווי אויפגעוואכט פון שלאף, האבען זיך א קוק געטהאן איינס דאס אנדערע אין די אויגען אריין און האבען זיך פערשעמט, ווי אדם מיט חוה'ן בשעת זיי האבען פער־זוכט פונ'ם עץ־הדעת און דערזעהען, אז זיי זענען נאקעט... און טאקי דעם זעלבען שבת־צו־נאכטס זענען די מאירס מיט די שניאורס געגאנגען מיט נאך מענשען צו רב יוזיפיל דעם רב, זיך פערלאזען אויף מענשען, וואס מענשען וועלען געפינען.

ד.

דאס כתרילעווקע זאל נישט זיין אזא העק און ס'זאל נישט ליגען פערוואַרפען אזוי ווייט פון דער גרויסער וועלט, און דאַרטען זאלען, למשל, ערשיינען גאזעטען, צייטונגען און זשורנאלען, וואלט די וועלט געוויס געהאט צו טהון מיט רב יוזיפיל דעם רב. אלע בלעטער וואלטען געוועזן פול מיט איהם און מיט זיין חכמה. חכמים, גרויסע געלעהרטע, בעריהמטע לייט פון דער וועלט וואלטען זיך געלאַזט צו איהם, זעהען איהם בעשיינפערליך און הערען פון זיין מויל אלע קלוגע דבורים. פאטאַגראַפען און צייכנער וואלטען אראפגענומען זיין בילד און וואלטען עס פערשפרייט אין אלע עקען פון דער וועלט. אינטערוויוערס וואלטען איהם געדולט דעם קאפ, נישט געלאַזט לעבען. זיי וואלטען וועלען וויסען אלסדינג, וואס ביי איהם טהוט זיך. וואסערע מאכלים ער האט ליעב? וויפיעל שעה אין טאג שלאפט ער? צי גלויבט ער אין השארת־הנפש? וואס פאר א מיינונג איז ער וועגען רויבערען סיגאַרע־טען, און צי האלט ער פון פאהרען אויף א וועלאסיפעד, וכדומה? נאר אזוי ווי כתרילעווקע איז א העק און עס ליגט פערוואַרפען ווייט פון דער גרויסער וועלט, און דאַרטען ערשיינען נישט קיין גאזעטען, צייטונגען און זשורנאלען, האט די וועלט קיין שום ידיעה נישט פון רב יוזיפיל דעם רב. די בלעטער דערמאַנען נישט א מאל זיין נאמען. חכמים, גרויסע געלעהרטע און בעריהמטע לייט פאהרען נישט צו איהם. פאטאַגראַפען און צייכנער נעמען נישט אראפ זיין בילד. אינטערוויוערס לאזען איהם צורות. און רב יוזיפיל לעבט זיך אפ זיין וועלט שטיל, בעשיידען, אהן געפילדער, אהן טאַראַראַם. קיינער ווייסט נישט פון איהם צו זאגען, אויסער די שטאָדט כתרילעווקע, וואס בעוואונדערט איהם, האלט פון איהם אייז עולם ומלואו און גיט איהם אפ פיעל־פיעל כבוד (קיין געלד איז אין כתרילעווקע נישטא, אבער כבוד — וויפיעל איהר ווילט!...). זיי זאגען אויף איהם, אז ער איז א נסתר, א פער־

באַרגענער חכם, וואָס בעווייזט זיך נישט אַרויס מיט זיין חכמה. נאָר אַז מע קומט צו איהם מיט אַ משפט, זעהט מען ערשט דער־מאַלט אַרויס, ווי עמוק ער איז, ווי טיעף, ווי שאַרף, טאַקי נאָר חכמת שלמה!

אָפּגעמאַכט הבדלה און אָפּגעזאָגט המבדיל, זענען די מאירס מיט די שניאורס געקומען צום רב רב יוזיפיל אויף אַ דין־תורה און האָבען געטראָפען דאָרטען שוין אַ פולע שטוב מיט מענשען. די שטאָדט איז נייגיעריג געווען צו הערען, ווי אַזוי וועט עס דאָ רב יוזיפיל פסק'ענען? ווי אַזוי וועט ער דאָ איינטהיילען איין־און־איינציגע שטאָדט צווישען צוויי ברידער? קודם כל האָט רב יוזיפיל געלאָזט די צדדים, זיי זאָלען זיך אָביסעל אויס'טענה'ן. רב יוזיפיל געהט מיט דעם גאַנג, אַז פאַר'ן משפט בעדאַרף מען די צדדים לאָזען טענה'ן, וואָרום נאָכ'ן משפט וואָס וועט זיי העלפען דאָס טענה'ן? נאָכדעם האָט ער געלאָזט אויך עזריאל דעם שמש. ער זאָל רעדען וויפיעל ער וויל. עזריאל איז דאָך דאָ דער רעכטער עדות. און גלאָט בעלי־בתים האָבען גערעדט. ווער עס האָט געהאָט גאָט אין האַרצען — דער האָט זיך אַריינגעמישט מיט אַ וואָרט. און נישט מיט איין וואָרט, נאָר מיט אַ סך ווערטער. רב יוזיפיל איז אַ מענש, ברוך־השם, וואָס לאָזט רעדען אַלעמען. איך האָב שוין לאַנג בעמערקט, אַז רב יוזיפיל איז אַ שטיקעל פילאָזאָף: ער געהט מיט דעם גאַנג, אַז וויפיעל אַ מענש זאָל נישט רעדען. מוז ער אַמאָל אויפהערען.

כך הוה. די גאַנצע שטאָדט האָט גערעדט און גערעדט — און האָט אויפגעהערט צו רעדען. און אַז דער עולם האָט אויפ־געהערט צו רעדען, האָט זיך רב יוזיפיל אָנגערופען צו די מאירס און שניאורס לאַנגזאַם, שטיל און בנעימות, ווי זיין שטייגער איז, בזה הלשון:

— שמעו נא, רבותים, הערט זשע צו, אידען, די מעשה דערפון איז אַזוי. וועדליג איך האָב אויסגעהערט דאָ אייערע ביידענס טענות און די אַלע טענות פון אַלע איבעריגע בעלי־בתים, זעה איך. אַז איהר

זענט נעבאך ביידע זעהר גערעכט. איהר האט נעבאך ביידע גע־
האט איין טאטען — און א שענעם טאטען, לאז ער האבען א ליכטי־
גען גן־עדן. דער חסרון איז נאר, וואס ער האט אייך נעבאך ביי־
דען איבערגעלאזט סך־הכל איין שטאדט. אודאי איז ביי אייך
ביידען טהייער דעם טאטענ'ס שטאדט, פארט איין אייגענע שטאדט
אין מזרח־וואנט, אינ'ם אלטען, אלטען כתרילעווקער בית־המדרש.
מיט דער האנט אוועקמאכען קאן מען דאס נישט. נאר וואס דען?
כשם ווי ס'איז אונמעגליך, אז איין מענטש זאל קאנען פארנעמען
צוויי שטעדט, אזוי איז אונמעגליך, אז צוויי מענטשען זאלען זיך
באנוגענען מיט איין שטאדט. אדרבה, מיר דאכט זיך, אז ס'איז
א סך לייכטער, אז איין מענטש זאל פארנעמען צוויי שטעדט,
איידער אויף איין שטאדט זאלען זיצען צוויי מענטשען; ווארום
אז איין מענטש זאל, למשל, האבען צוויי שטעדט, זעצט ער זיך
אנידער א מאל אויף דער שטאדט, און א מאל אויף יענער, אבער
אז צוויי מענטשען זאלען זיך פרובען אין איין צייט זעצען אויף
דעם זעלביגען ארט — קאן דאס ניט זיין. למשל, אט האלט איך
די רעכטע האנד אט־דא אויף דעם ספר. לאם איך, אשטייגער,
וועלען אין דער אייגענער צייט האלטען די לינקע האנט אויפ'ן
זעלביגען ארט, וואו איך האלט די רעכטע האנט — קאן איך
נישט. פאר וואס? ווייל דער אויבערשטער האט אזוי בא־
שאפען די וועלט, און א מענטשענס פארשטאנד קאן דאס מיט'ן
שכל נישט משיג זיין. נישט מעהר, בלייבט דאך איבער די קשיא:
וואס טהוט מען נעבאך מיט צוויי ברידער, אז זיי האבען פארט
געהאט נעבאך נאר איין טאטען, וואס האט זיי איבערגעלאזט סך־הכל
איין שטאדט? איטליכען ווילט זיך — פארט איין אייגענע שטאדט
אין מזרח־וואנט, אינ'ם אלטען, אלטען כתרילעווקער בית־המדרש.
מיט דער האנט אוועקמאכען קאן מען דאס נישט! קומט אויס:
י ח ל ו ק ו, אז מע זאל זיך טהיילען. ווי אזוי זשע טהיילט
מען א שטאדט? א שטאדט איז דאך נישט קיין... קיין... עפעל,
וואס מע צעשניידט איהם אויף דער העלפט און מע זאגט: נא דיר

א האלבע שטאדט און נא דיר א האלבע שטאדט. איז פארהאז אבער איין עצה, אז איהר זאלטביידע זיצען אין מזרח־וואנט, א שטאדט נעבען א שטאדט. דאס האב איך שוין דערקלערט, ברוך־השם, מיט מיין אייגענעם שכל. דהיינו, ווי אזוי? אזוי ווי אייער טאטענ'ס שטאדט און מיין שטאדט זענען צוויי שטעדט, א שטאדט נעבען א שטאדט, זעצט איהר זיך, ברידער־לעך, אויף דיביידע שטעדט, וועט איהר זיך זיצען גע־זונטערהייד ביידע, א שטאדט נעבען א שטאדט, און וועט זיך פארשפארען קריעגען. אי וואס? די קשיא: וואס וועל איך טהון אהן א שטאדט? איז דער תירוץ: וואו שטעהט דאס געשרי־בען, אז א רב אדער גלאט א איד מוז דוקא האבען איין אייגענע שטאדט, און דוקא אין מזרח־וואנט, און דוקא אינ'ם אלטען בית־המדרש? ווארום, לאמיר זיך גוט באטראכטען: וואס איז א בית־המדרש? א מקום קדוש. וואס געהען מיר אין בית־המדרש אריין? תפלה טהון. צו וועמען? צום אויבערשטען. וואו געפינט ער זיך? אומעטום, ס'איז מ ל א כ ל ה א ר ץ כ ב ו ד ו — פול די גאנצע וועלט! ווי באלד אזוי, הייסט וואס איז דא שייך מזרח, צפון, דרום, גאנץ אויבען־אן, אדער גאר ביי דער טהיר? אבי א מקום קדוש און אבי געדאווענט! מ ש ל ל מ ה ה ד ב ר ד ו מ ה — צו וואס איז דאס געגליכען? צו א מלך, וואס זיינע צוויי קנעכט זענען געקומען צו איהם אין פאלאץ אריין בעטען ביי איהם א טובה. פלוצים האבען זיך די קנעכט צע־אמפערט צווישען זיך און זענען פאר'ן מלך אין די אויגען אריינ־געפאהרען איינער דעם אנדערען אין די בערד אריין און האבען גאר פארגעסען, צוליעב וואס זיי זענען געקומען און פאר וועמען זיי שטעהען; האט זיי דער מלך מסתמא גוט מכבד געווען און האט באפוילען, מע זאל זיי מחילה ארויספיהרען: ממה נפשך, איהר ווילט זיך רייסען ביי די בערד, געהט אייך געזונטערהייד אין דרויסען ארויס און רייסט אייך דארטען וויפיעל אייער הארץ גע־לוסט! וואס האט איהר צו קריכען צום קייזער אין פאלאץ אריין.

אז איהר ווייסט ניט, ווי אזוי צו האלטען זיך?... דאס איז דער משל, און דער נמשל זענט איהר. געהט זשע אייך, קינדערלעך, אהיים און לעבט אייך אין פריעדען, און לאז אייער פאטער זיין דארטען א מליץ־יושר פאר אייך און פאר אונז און פאר כלל ישראל.

אזוי האט גע'פסק'עט רב יוזיפיל דעם משפט, און דער עולם איז זיך צעגאנגען אהיים.

אויף איבערמארגען שבת זענען די מאירס מיט די שניאורס געקומען אין בית־המדרש און האבען זיך אוועקגעשטעלט דאווגען ביי דער טהיר. וויפיעל מע האט זיי ניט געבעטען, עזריאל דער שמש פון איין זייט און רב יוזיפיל דער רב פון דער אנדערער זייט — זיי האבען נישט געוואלט זיך זעצען אין מזרח־זייט בשום אופן ואופן.

ווער ס'איז א בעל־ן אויף איין אייגענער שטאדט אין מזרח־וואנד, אינ'ם אלטען כתרילעווקער בית־המדרש, די אנדערע שטאדט פון רב יוזיפיל דעם רב, אין גלייכען געלד, זאל ער זיך ווענדען קיין כתרילעווקע צו רב שמשונ'ס קינדער, צו מאיר'ען אדער צו שניאור'ען — ס'איז אלץ איינס: מע וועט זי אייך פערקויפען בזיל הזול, ווארום קיינער זיצט נישט אויף איהר, נישט מאיר און נישט שניאור. עס שטעהט א לעדיגע שטאדט — איין עבירה פאר גאט!

די גרויסע בהלה פון
די קליינע מענשעלעך

אַ פּאָעמע.

געשריבען אין יאהר 1904

די גרויסע בהלה פון די קליינע מענשעלעך

קאפיטעל א.

וואו דער מחבר שמועסט זיך אוים אביסעל מיט זיינע אידען.

אפנים, אז כתרילעווקע איז שוין אנגעצייכענט געווארען מן השמים, אז די דארטיגע אידען בעדארפען האבען מעהר צרות פון דער גאנצער וועלט. וואו ערגיץ א מכה, וואו ערגיץ א שלאק, א פורעניות, איין אומגליק, איין אנשיקעניש, א בייז בעגעגעניש, — בעדארף עס זיי ניט אויספעהלען, און פון איטליכער זאך בעדארפען זיי זיך נעמען צום הארצען מעהר פון דער גאנצער וועלט. מילא, פון דרייפוס'ען, אויב איהר געדענקט, איז קיין חדוש ניט. וואס כתרילעווקע האט אזוי געליטען: פארט א אונזעריגער, איין איינענער; אייגענס איז, ווי זאגט איהר, ניט קיין פרעמדס. וואס־זשע פאר א תירוץ וועט איהר מיר אויסזוכען אויף די בורען. וואס די ענגלענדער האבען זיי איינגענומען און געמאכט פון זיי א תל? קארג האט זיך געטהאן דרעמאלט אין כתרילעווקע? וועה־וועה, קארג איז דרעמאלט בלוט פערגאסען געווארען אינ'ם אלטען כתרילעווקער בית־המדרש איבער דעם? שאט, שרעקט זיך ניט, איהר מיינט טאקי בלוט ממש? חס וחלילה! די כתרילעווקער זענען ווייט פון בלוט; א כתרילעווקער, אז ער דערזעהט פון דער ווייטען א שניט פון א פינגער, פאלט ער חלשות. מיינען מיינט מען גאר עפים אנדערש; מיינען מיינט מען יסורים.

הארצוועהטיג, בזיונות. און איבער וואס, מיינט איהר? נאר איבער דעם, וואס מענשען קאנען זיך ניט אויסגלייכען מיט די דעות: זאגט דער אזוי, זאגט דער: טאמער פארקעהרט? האלט דער מיט די בורען און נעמט זיך אן זייער קריוודע: סטייטש, וואס האט מען נעבאך צו איין ארעם פאלק, וואס טשעפעט קיינעם ניט, וואס וויל זיך זיצען שטיל און רוהיג ארבייטען די ערד? קומט דער אנדערער און ווערד א שתדלן פאר'ן ענגלענדער, בעוויזט־אויס מיט ראיות, אז די ענגלענדער זענען די ערשטע געבילדעטע לייט אויף דער וועלט. „ממזר! וואס מיר געבילדעטע, אז מע בראקט מענטשען, אזוי ווי קרויט!" — „ווער איז אייך שולדיג, אז איהר זענט א בהמה?" — „א בהמה זענט איהר גאר אליין בצורת פערד!"... בקיצור — פעטש, עדות, פאפיערען, כיראוואי, אלדי חלשות! דאכט זיך, אין פלוג, וואס קעהר זיך אן מיט אייך, קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים, דלותים, שלעפערס, א לאנד, וואס ליגט ערגיץ פערשטעקט אין אלדי שווארצע יאהר, אין אפריקא? צי אשטייגער, אייך דארף טאקי דארען דער קאפ פאר סערביע, וואס עטליכע אפיצירען האבען זיך מיישב געווען און האבען איינמאל אין מיטען ביינאכט זיך אויפגעחאפט, אנגעפאלען און גע'הרג'עט דעם קיסר אלכסנדר און די קיסרינע דראגע און ארויסגעווארפען זיי דורכ'ן פענסטער אין דרויסען ארויס? סטייטש, זאגט איהר, אנפאלען אויף יענעם בשעת ער שלאפט און מאכען איהם די קץ, דאס פאסט, זאגט איהר, פאר פראים, ווילדע מענשענפרעסער, דארטען ערגיץ, אין די מדבריות? איך פרעג אייך אבער איין אנדער זאך: וואס געהט דאס אייך אן מעהר פון אלעמען? איהר האט שוין טאקי מעהר קיין שום דאגות ניט? חתונה געמאכט און פערזארגט אלע קינדער — און איין עק? איך פרעג אייך, למאי זאלט איהר האבען א טבע ארייגשטעקען אומעטום די נאז אייערע? גלויבט מיר, די וועלט וועט זיך בעגעהן אהן אייך, און אימליכער וועט זיך מסתמא בעשטעהן זיין שטערטעל!...

דער מחבר בעט דעם לעזער, ער זאָל קיין פּאַראיבעל ניט האָבען, וואָס ער רעדט אַזעלכע הארבע ווערטער מיט זיינע כתרילעווקער לייט! איך בין, פערשטעהסט דו מיך, ליעבער פריינד, אליין אַ כתרילעווקער. דאָרט בין איך געבאָרען, דאָרט בין איך אויפגעוואַכסען, דורכגעגאַנגען אַלע זייערע חדרים און שקאָלעס, דאָרט האָב איך חתונה געהאַט למזל און זיך אוועקגעלאָזט נאָכדעם מיט מיין קליין שיפעל אויף דעם גרויסען ברייטען רעש'דיגען ים, וואָס מע רופט איהם „לעבען" און וואָס די חוואַלעס זיינע וואַרפען העכער הייזער, און חאָטש מען איז שטענדיג אינ'ם דאַזיגען טומעל פערטאַרעראַמט און פערטראַסקעט, פון דעסטוועגען האָב איך נאָך אויף קיין מינוט ניט פערגעסען מיין זיסע ליעבע היים כתרילעווקע זאָל מאַריך ימים זיין, מיט מיינע ליעבע זיסע ברידער, די כתרילעווקער אידען, זאָלען זיך פרוכפּערען און מעהרען; און אַלע מאָל, ווען עס טרעפט זיך דאָ ביי אונז עפּיס איין אויסגאַס, אַ צרה, אַ בראַך, איין אומגליק, טראַכט איך מיר בשעת מעשה: וואָס טהוט זיך אַצינד ד אָ ר ט ע ן, אין מיין פאָטערלאַנד?... כתרילעווקע, דאַרפט איהר וויסען, ווי קליין און אָרעם און עלענד און פערוואָרפען דאָס זאָל ניט זיין, איז דאָך געבונדען מיט דער גאַנצער איבעריגער וועלט, ווי מיט אַ מין דראָט אַזעלכען, וואָס אז מע גיט אַ קלאַפּ אין איין עק, גיט זיך עס אָפּ באַלד אינ'ם אַנדערען עק! אָדער איך קאָן זאָגען אַזוי: כתרילעווקע איז געגליכען צום קליינעם קינד אין דער מאַמעס בויך, וואָס איז געבונדען, צענויפגעוואַכסען מיט דער מוטער דורכ'ן נאָפּעל און פיהלט אַלסדינג גלייך מיט דער מוטער: טהוט וועה דער מאַמען — טהוט וועה דעם קינד; טהוט וועה דעם קינד — טהוט וועה דער מאַמען. אַ חדוש איז מיר נאָר אויף איין זאַך: פאַר וואָס פיהלט כתרילעווקע אַלעמענס צרות מיט אַלעמענס וועהטיגען פון דער גאַנצער וועלט, און קיינער, קיינער פיהלט ניט דעם וועהטיג פון כתרילעווקע; קיינער, קיינער אינטערעסירט זיך ניט מיט די כתרילעווקער? דאָס כתרילעווקע

איז עפּיס אַ מין שטיפקינד ביי דער וועלט, וואָס ביי איין אומגליק חלילה, ביי אַ חולה מסוכן אין שטוב דערפיהלט עס פריהער פון אַלעמען, ווערד אויסגעריסען מעהר פון אַלעמען, טאַנצט־ארום, שלאָפט ניט קיין נעכט, קריכט אין דער ערד אריין, שונאי־ציון! און זאָל דאָס שטיפקינד פאַלען פון די פיס און אַליין קראַנק ווערען. מעג זיך עס ליגען, נישקשה, אַליין ערגיץ אין דער קרענק, אין אַ ווינקעלע, גליהען ווי איין אויווען, אויסגעהן פון הונגער, חלש'ען אַ טרונק וואסער — קיינער, זייט זיכער, וועט זיך אויף דעם נישט ארומקוקען....

קאַפּיטעל ב.

אַ קליין בריוועל און אַ גרויסער רעש.

נאָך אַזאַ מין הקדמה וועט שוין איטליכער גרינג פערשטעהן און זיך קאָנען פאָרשטעלען, וואָס פּאַר אַ קאַבעניש ס'איז געווען אין כתרילעווקע דעמאָלט, נאָך דער שענער חתונה, וואָס האָט זיך געטראָפען דעם גוטען פסח, ניט היינט געדאַכט... נאָך איידער ס'איז אָנגעקומען צו זיידלען דאָס „בלאָט" און מע האָט נאָך נישט געוואוסט פון גאָרניט, האָט איינער אַ שוחט בעקומען פון זיינעם איין איידעם אַ בריוועל, וואָס מיר געבען דאָס איבער וואָרט אין וואָרט, מיט דעם לשון, ווי ס'איז געשריבען געוואָרען, איבערגע־זעעצט אויף פּראָסט זשאַרגאָן, בכדי אַלע זאָלען דאָס פערשטעהן.

„לכבוד צו מיין געליעבטען טייערען שוועהר דעם בעריהמטען חכם, וואָס זיין נאָמען לאָזט זיך הערען אין אַלע עקען פון דער וועלט, און צו מיין געליעבטער טייערער שוויעגער די עהרליכע און די קלוגע און די פֿרומע, ווי די שטערען זאָלען זייערע נעמען טהון שיינען ביז'ן עק וועלט אריין, פריעד זאָל זיין צו זיי און פריעד צו זייער הויזגעזינד און צו אַלע ישראל, אמן.

„מיט ציטערדיגע הענד און מיט געשטרויכעלטע קניען טהו איך צו אייך שרייבען די דאָזיגע ווערטער. הנה זייט וויסען, אז

די פאָנגאָרע האָט זיך ביי אונז שטאַרק געביטען, אַ האַנד פון אַ מענשען און אַ בלייענע פעדער איז גאָר ניט אימשטאַנד דאָס צו בעשרייבען... רק מיר זענען אַלע, ברוך השם, געזונד און שטאַרק, איך און זוגתי מרת דבורה׳ל זאָל לעבען און אַלע קינדערלעך זאָלען געזונד זיין, יוסילע און פייגעלע און עזריאַליקעל און חנה׳לע און גנענדיל, אַ חוץ נאָר, וואָס מען איז אַנגעשראָקען זעהר שטאַרק פונ׳ם האָגעל און פונ׳ם שטורמווינט, וואָס דאָ איז געווען, נאָר דאַנקען גאָט, ס׳איז אַלץ איבערגעגאַנגען און מע האָט שוין קיין מורא ניט מעהר פאַר קיינעם, ווי אַלע מענשען, און מיר בעטען אייך, איך און זוגתי דבורה׳ל, איהר זאָלט חלילה גאָר ניט איבער־טראַכטען, מיר און אַלע קינדערלעך יוסילע און פייגעלע און עזרי־אַליקעל און חנה׳לע און גנענדיל זענען ברוך השם אַלע געזונד, און איהר זאָלט אונז למען השם באַלד אויסשרייבען אַלסדינג, וואָס הערט זיך ביי אייך, ווי אַזוי איז ביי אייך די פאָנגאָרע, און צו איהר זענט געזונד, און למען השם פון אַלסדינג באריכות!"

* * *

שוין לאַנג האָבען קלוגע מענשען בעמערקט אין זייערע בע־שרייבונגען, אַז אַזעלכע בריה׳ס אויף צו לייענען צווישען די שורות, ווי אידען, געפינט איהר ניט אויף דער גאַנצער וועלט. בעוויזט זיי אַ פינגער — וועלען זיי אייך טרעפען וואָס איהר מיינט. זאָגט זיי אַ וואָרט — וועלען זיי אייך באַלד זאָגען אַנדערע צוויי. נישטאָ פאַר זיי קיין פערשטעלטע שווערע זאַך, נישטאָ פאַר זיי קיין פערבאָרגענע רעטעניִשען.

דעם שוחט׳ס איידעמ׳ס בריוועל איז געגאַנגען מיד ליד, און דעם שוחט׳ס איידעם אַליין איז נישט אַרוים ביי זיי פון מויל אויף קיין מינוט, און אַלע האָבען דערצעהלט איינס דאָס אַנדערע שרעק־ליכע מעשיות מיט אַלע פישטשעוועקעס, גלייך ווי זיי זענען אַליין געווען דערביי, און אַ שוואַרצער שאָטען, אַ ביטערע מרה־שחורה האָט זיך אויסגעצויגען איבער זייערע פּנימ׳ער: צוגענומען גע־

ווארען ביי זיי מיט א מאָל די פרייליכקייט אויף שטענדיג. איין שטיקעל נחמה, איין שטיקעל האָפנונג איז געווען ביי זיי: טאָמער איז דאָס א דמיון, א ליגען — א קשיא אויף א מעשה, דעם שוחט'ס איידעם, א יונגערמאַן א משכיל און א שענער שרייבער א בעל־לשון־קודש, אפשר צוליעב דער שענער מליצה איז ער פערקראָכען דער רוח ווייסט וואוהין? וויים איך — פזמונות, סע קאָן ניט זיין! און בכדי צו שטאַרקען איינער דעם אַנדערען און צעטרייבען די מרה־שחורה, האָט מען גענומען דערצעהלען שענע מעשיות פון די הײנטיגע יונגע לייט די משכילים מיט זייער מליצה־שרייבען. וואָס איין אַנדערס מאָל האָט מען זיך בעדאַרפט האַלטען ביי די זייטען לאַכענדיג. דער חסרון איז אָבער געווען, וואָס אצינד האָט קיינער ניט געלאַכט. עס האָט זיי נישט גענומען קיינעם קיין געלעכטער. עפּיס א משונה־מאָדנער אומעט האָט זיך אויסגעגאָסען אויף אַלעמען, און דאָס הארץ האָט איטליכען געזאָגט, אז ד א ר ט האָט בעדאַרפט פּאַרקומען עפּיס זעהר א מיאוסע מעשה, און דער עולם איז אוועק צו זיידלען.

זיידעל, אונזער אַלטער בעקאַנטער זיידעל, דער איינציגער, וואָס שרייבט־אויס דאָס בלאַט, איז נאַר־וואָס געקומען פון דער פּאָסט א צעקאָכטער, א צעטראָגענער, דאָס פּנים פינסטער ווי די ערד און ווי אַנגע'ברוגז'ט אויף דער גאַנצער וועלט. און מע האָט זיך דערוואוסט, אז די מעשה איז טאַקי איין אמת.

„א גליק, וואָס חאָטש דאָ אין כתרילעווקע קאָן אזא חתונה ניט פּאַרקומען, וואָס דאָ קאָן אזא־ג־אומגליק ניט געשעהן!"

אזוי האָבען זיי זיך געטרייסט איינס דאָס אַנדערע, נאָר אין הארצען האָבען זיי זיך געטראַכט: א קשיא אויף א מעשה — ביי גרויסע ווינטען קאָן פון איין פונק אויך ווערען א שׂרפה, זיך אויסלאָזען מיט א העליש פייער. און די כתרילעווקער אידען האָבען זיך אָנגעהויבען פּאַוואָלינקע ארומקוקען, וואו האַלטען זיי אקאָרשט מיט זייערע שכנים, מיט די „אַנדערע פעלקער"...

קאפיטעל ג.

רעדט פון חוועדאָר דעם שבת־גוי און פון ערלים בכלל.

אויב חוועדאָר דער שבת־גוי, וואָס פערלעשט די ליכט פרייטאָג־צו־נאַכטס פאר גאַנץ כתרילעווקע, און האַפּקע די געשטופּעלטע, וואָס שמירט די הייזער און מעלקט די ציעגען פון דער גאַנצער שטאָדט, וכדומה נאָך אַ סך אַזעלכע ערלים קאָן מען אָנרופען מיט'ן נאָמען „אַנדערע פעלקער“, מוזען מיר קומען דערצו, אַז כתרילעווקע האָט כלל וכלל נישט געהאַט וואָס מורא צו האָבען, און די דאָרטיגע אידען וואָלטען זיך געקאָנט זיצען רוהיג ביז משיח וועט קומען, וואָרום זיי לעבען פון קדמונים מיט די דאָזיגע „פעלקער“ אַזוי גוט, וואָס בעסער קאָן שוין, דאַכט זיך, גאָר ניט זיין. חוועדאָר ווייסט וואויל, אַז חאָטש דער מיוחס, דער תושב אין כתרילעווקע איז ער, פון דעסטוועגען מוז ער הייצען שבת ביי די אידען די הרובעס, פערלעשען זיי די ליכט און ארויסטראָגען די פּאָמעניצע וכדומה אַזעלכע גראָבע ארבייט, וואָס ער איז צו זיי געוואָהנט געוואָרען פון כמה וכמה יאָהרען. און אויב איהר מיינט, אַז עס פערדריסט איהם אפשר אויף אידען, האָט איהר אַ טעות: ער פערשטעהט גאַנץ גוט, אַז ער איז ער און זיי זענען זיי; די גאַנצע וועלט קאָן ניט בעשטעהן פון סאַמע גענעראַלען, עס מוזען זיין אויך פּראָסטע סאָלדאַטען. אמת, אַ סך גענעראַלען, דאָס הייסט כתרילעווקער אידען, וואָלטען זיך אפשר געביטען מיט חוועדאָר דעם פּראָסטען סאָלדאַט; נאָר צוריק, אַז מע וויל שמועסען דאָס אייגענע פערקעהרט, מוז מען האָבען גענעראַלען אויך, פון סאַמע סאָלדאַטען קאָן די וועלט קיין קיום ניט האָבען — און ביידע צדדים זענען צופריעדען: זיי, די גענעראַלען פון כתרילעווקע, וואָס האָבען ווער ס'זאָל זיי בעדיענען, אַז ס'קומט שבת, און ער, דער סאָלדאַט, וואָס האָט וועמען צו בעדיענען און חאַפּען ביי וועמען אַ שטיקעל קוילעטש און ביי וועמען אַ טרונק בראָנפען.

— אחאַדי נאַ סיודי, חוועדאַר סערדצע! נאַ פּיי טשאַרקאַ לחיים, אַ סיבה דיר אין פּנים! — זאָגט מען צו איהם שבת נאָכ'ן קידוש, און חוועדאַר טהוט אוים דאָם היטעל, האַלט דאָם גלעזעל מיט צוויי פינגער, בויגט זיך און ווינשעוועט אַלעמען אַ גוט יאהר.

— דאַי באָזשע זדראַווסטוואַוואַט! — און ער קעהרט איבער דאָם גלעזעל מיט'ן קאָפּ אינאַיינעם און פערקרימט זיך שטאַרק־שטאַרק, מאַכט אַזאַ תנועה'לע, גלייך ווי ער טרינקט דאָם ערשטע מאָל אויף זיין לעבען אַזאַ ביטערע משקה:

— דוזשע הירקע, נעהיי יאָמו סטאַ טשערטיוו אי אַדנאַ ווידמאַ!*

— נאַ, זאַקוסי מיט אַ קרענק דיר אין די ביינער אריין, שמאַטאַק שבת'קאָווע בולקע! — זאָגט מען איהם און מען איז איהם מכבד מיט אַ שטיקעל קוילעטש.

ווערליג די כתרילעווקער אידען שעלטען חוועדאַר'ען מיט טוידטע קללות, קאָנט איהר אפשר איבערקלערען, אז מע מיינט דאָם חלילה ערנסט? זאָל אייך גאָט היטען פון אַזאַ געדאַנק! זיי וועלען אייך פאַר חוועדאַר'ען ניט אוועקגעבען קיין זאַק באַרשטש, דערפאַר וואָם ער איז איין ערל איין עהרליכער: גאָלד מעג ליגען — וועט ער זיך ניט צוריהרען, און טהון וועט ער אייך פאַר צעהן רוחות: אויסהייצען די הרובע, ארויסגיסען די פּאָמע־ניצע, צוהאַלטען די ציעג ביז האפּקע וועט זי אויסמעלקען, אריינ־טראָגען שפּענער, אנגיסען וואַסער אַ פּאַס, איבערשוויינקען דאָם געפעס, ווי אַ רעכטע בעל־הבית'טע, און אונטער אַ נויט — זיך שטעלען צו־וויעגען דאָם קינד אויך. קיינער קאָן ניט אַזוי פער־שלעפּערען אַ קינד, ווי חוועדאַר: קיינער קאָן ניט אַזוי זאַבאַוועז. פערשפּיעלען אַ קינד, ווי חוועדאַר, קנאַקען מיט דער צונג, פּייפען מיט די ליפּען, קלאַפּען מיט די פינגער, חארחלען מיט'ן האַלז און חריוקען ווי אַ חזיר וכדומה אַזעלכע שטיק. און דערפאַר האָבען

* שטאַרק ביטער, האָב דעם זיעבען שדים פּוּם איין מכשפה!

די כתרילעווקער אידישע קינדער ליעב דווקא חוועדאר'ס שווארצע שטשעטינעדיגע מארדע און דווקא חוועדאר'ס גראָבע שטעכעדיגע סוויטקע, און ווילען ניט אראָפּ פון זיינע הענד. די כתרילעווקער בעל־הבית'טעס זענען דערפון דווקא ווינציג וואָס צופריעדען, ווייל עס מאכט זיך גאַנץ אָפט, אז די קינדער ווילען עסען, און ס'איז ניטאָ וואָס, קאָן זיי אונטעררוקען חוועאר בסוד אַ שטיקעל ברויט פון טאָרבע מיט עפּיס נאָך און אנהאָדעווען זיי, חס וחלילה, מיט מי יודע וואָס... נאָר ס'איז אַ טעות, חוועדאר וועט אזא זאך נישט טהון: ער ווייסט גאַנץ גוט, אז דאָס, וואָס זיי עסען — מעג ער, חוועדאר, אויך עסען, און דאָס וואָס ער, חוועדאָר, עסט — טאָרען זיי ניט עסען. פאר וואָס? — דאָס איז שוין ניט זיין עסק. למאי אַ בלאָז טהון דאָס ליכט אים שבת פון דער גרינג, אָדער אָנריהרען זיך ביי'ם לייכטער, אָדער אָפּטראָגען דעם סדור אין שוהל אריין, וכדומה אַזעלכע גרינגע ארבייט, איז ער — מעג, און זיי — ניט? קיין חקירות דערביי איז ניט שייך, און איטליכער בעדאַרף זיך האַלטען ביי זיינעם. און טאָמער מאכט זיך אַ מאָל, חוועדאר קאָן ניט איינהאַלטען זיך און טהוט אַ לאַך, למשל, פּסח פון דער טרוקענער מצה: „דוזשע טרעשטשיט, נעחיי יאמו סטאָ טשערטיוו אי אָדנאָ ווידמאָ!“ — האַקט מען איהם אָפּ די פליגעל און מע ענטפערט איהם: „אַ טוואַיאַ סוויניאָ, חזיר, לוטשע?“ — און חוועדאָר בלייבט שטיל.

חוועדאָר איז אָבער שטיל נאָר דעמאָלט, ווען ער איז ניכטער. ביז ער פערטרינקט זיך ניט אַזוי ווייט, אז ער פערגעסט, ווי אַזוי מע רופט איהם. דאָס טרעפט זיך מיט חוועדאר'ען זעהר זעל־טען. נאָר אז סע טרעפט זיך שוין מיט איהם, איז דעמאָלט — חיות ניט זיכער! דעמאָלט הויבט ער אָן זיך שלאָגען מיט די הענד אין הארצען אריין, וויינען מיט ביטערע טרערען און שרייען: וואָס האָט מען צו איהם? פאר וואָס זויגט מען זיין בלוט, פאר וואָס עסט מען זיין פלייש? אָט געהט ער און מאכט אַ תל־עולם פון גאַנץ כתרילעווקע!...

— זשידי נעכריסטי, נעחיי יאמו סטא טשערטיוו אי אדנא
ווידמא!... — ער שרייט אזוי לאנג, ביז ער ווערד אנשלאפען.
און אז ער שלאפט זיך גוט אויס און שטעהט־אויף, קומט ער צוריק
צו די אידען און איז ווידער דער אייגענער שטילער, עהרליכער
„חוועדאר־סערדצע", וואס פריהער, גלייך ווי גאר ניט געווען.

— אדע טוואי טשאביטע, א קרענק דיר אין פנים? —
פרעגט מען איהם און מע הויבט איהם אן זאגען מוסר און שעל־
טען בשעת מעשה מיט טוידטע קללות, ווי געוויינטליך: — „שא
טי סובי דומאיעש, דו באסיאק איינער? דו ווערסט דאך פגר'ען
ערגיץ, בודעש זדאכניט אונטער א פלויט, האב דיר אכציג שווארצע
יאהר, די כפרה שאב טי באוו פאר כל ישראל, רבונו־של־עולם!"

חוועדאר שטעהט און קראצט זיך אין דער פאטיליצע און
שווייגט; ער ווייסט גאנץ גוט, אז זיי זענען גערעכט און ער איז
אומגערעכט. ער קוקט אראפ צו זיך אויף די בארוויסע פיס און
טראכט זיך: וועז האט ער געקאנט פערקויפען די שטיוועל, נעחיי
יאמו סטא טשערטיוו אי אדנא ווידמא?!

אט אזא מין נפש איז חוועדאר

אויך די אלע איבעריגע נפשות, וואס אין כתרילעווקע, האבען
שטענדיג א פערקעהר מיט אידען, ווייסען וואהל, אז משׁשת ימי
בראשית זענען די אידען בעשאפען געווארען, זיי זאלען זיין קרע־
מער, סוחרים און איבערקויפערם; ווארום קיינער קאן אזוי ניט
האנדלען, דרעהען מיט'ן קאפ, ווי א איד, כי לכך נוצרת, אויף
זייער לשון קומט דאס אויס: „נא טא וואני זשידי, שאב האנד־
ליאוואלי"... און מע בענעגענט זיך גאנץ אפט אויפ'ן מארק,
און מע קען זיך איינס דאס אנדערע זעהר גוט ביי די נעמען, און
מע גיט זיך אפ כבוד איינס דאס אנדערע: הריצקא זאגט
הערשקען „מאשעניק", און הערשקע זאגט הריצקען „זלאדי", און
דוקא אין גוטען מוטה, און אז מע צעקריעגט זיך שוין גאר שטארק,

געהט מעןביידע „דא ראבינא“, און רב יוזיפיל דער רב, וואס איז שטארק געחאפט אין דעם לשון, פסק'עט אלע מאל אויף דער האלב: „נעחאי באולא פאלאווינע“ — אבי נישט דערלאזען צו א חלול השם.

קאפיטעל ד.

האפקע א אידישע נשמה און מאקאר א שונא־ישראל.

האבען מיר געהערט ביז אהער פון ערלים. אצינד וועלען מיר אביסעל שמועסען וועגען האפקע די געשטופעלטע.

האפקע רעדט אידיש, ווי א אידיש קינד; אין איהר שפראך ווארפען זיך דורך א גוזמא לשון־קודש־ווערטער, למשל: „מירטשעו, נאכטייסע, קענארע ניט, לאסאטע, לאוודל, גוטיאנטע, מאחרייג־וואסער“ און נאך א סך אזעלכע ווערטער; און חוועדאר הינטער די אויגען האט ביי איהר קיין אנדער נאמען ניט, א חוץ „כפרה'ניק“. האפקע איז אזוי צענויפגעוואכסען מיט די כתרילעווקער ווייבער, אז ס'איז פארהאן צייטען, וואס סאי זיי, סאי זי אליין פערגעסען זיך וואס זי איז און ווער זי איז, און מע שאפט זיך מיט איהר אזעלכע ארבייט, וואס געהערען זיך אן צו לויטער אידישקייט. למשל: געהן צום רב מיט א שאלה, העלפען אויסזאלצען פלייש, כשר מאכען די עופות, העלפען אריינשלעפען דעם פסח אין שטוב אריין וכדומה אזעלכע זאכען, וואס האפקע איז אין דעם געהיט מעהר ווי איין אנדער אידיש קינד. זי ציטערט פאר מילכיגס מיט פליישיגס אימת מות און היט זיך פאר חמץ אלע זיעבען טעג פסח, עסט גלייך מיט אלע אידישע קינדער מצה, רייבט דעם מרור אויף וואס די וועלט שטעהט, און האט דערפון הנאה, ממש ווי א אידישע טאכטער. א לאנגע צייט האט דער כתרילעווקער פריסטאוו ניט געוואלט גלויבען, אז האפקע איז נישט קיין אידישקע, ביז ס'האט זיך געטראפען מיט איהר א מעשה, זעהר ניט קיין שענע... האט מען זי געפאקט און געוואלט פערשיקען ווייט־ווייט, איז געוועזן איהר גליק, וואס אין דער מעשה איז געוועזן פערמישט

א זייטיגער פאַרשוין, דער שרייבער פון דער מעשטשאַנסקע אופּראַ־ווע, מאָקאָר חאַלאַדנע, א גרויסער שונא־ישראל, איין אמת׳ער צורר־היהודים, איינער פון די גרעסטע אינטעליגענטע אַנטיסעמי־טען אין בתרילעווקע. ווען ניט דער רחמנות פון האַפּקען, וואָלטען די דאָרטיגע אידען דערלעבט אַ נקמה אין דעם המנ׳ען, נאָר מחמת מיט מאָקאָר׳ס מפּלה וואָלט בעדאַרפט אומגליקליך ווערען אויך האַפּקע, האָבען די אידישע עדות זיך א נעם געטהאָן צוריק און געזאָגט פאַר׳ן סלעדאָוואַטעל, אַז דאָס, וואָס זיי האָבען גערעדט, האָבען זיי געבילט — און דער עסק איז צעריבען געוואָרען... פון דעמאָלט אָן וואָלט, דאַכט זיך, מאָקאָר חאַלאַדנע בעדאַרפט שלום ווערען מיט די אידען און ווערען זיי דער בעסטער גוטער פריינד; נאָר ווי עפּים דורך א מין קאַפּריז פון דער נאַטור איז ער, אדרבה, געוואָרען נאָך מעהר שונא ישראל, נאָך מעהר צורר־היהודים, נאָך מעהר אַנטיסעמיט, ווי פריהער.

מאָקאָר האָט פון קינדווייז אָן, קאָן מען זאָגען, געליטען צרות פון אידישען פאָלק און געטראָגען אַ שנאה טיעף אין הארצען תחילת אויף די בתרילעווקער אידען אליין, און נאָכדעם — אויף אַלע אידען פון דער גאַנצער וועלט. נאָך בשעת ער איז געווען נאָך א קליינער, געטריבען אַ באָרוויסער דעם טאַטענ׳ס גענז אויף דער פּאַשע, פלעגט ער ניט איין מאָל בעגעגענען זיך מיט אידישע קינדער געהן פונ׳ם חדר, און אַנשטאָט אַ „גוט מאָרגען" פלעגט ער זיי, אויף קאַטאָוועס, געוויינטליך, איבערקרימען ווי זיי רעדען „טאַטעלי־מאַמעלי", טרייסלען בשעת מעשה מיט אַ פּאָלע, נישט צו מיינען דערביי חלילה עמיצען בעלעדיגען, נאָר גלאַט אַזוי אין גוטען מוטה. אידישע קינדער אָבער, צאָן־קדשים, יעקב׳ס אייניקלעך, וואָס לערנען חומש מיט רש״י, האָבען זיך דוקא גע־פונען פאַר אַזאַ זאַך בעלעדיגט און האָבען איהם אָפּגעענטפערט מיט א אידיש ליעדעל, וואָס חאַטש מאָקאָר האָט די ווערטער ניט געקאָנט פערשטעהן, נאָר פונ׳ם נוסח און פון זייער לאַכען האָט ער גאַנץ גוט ארויסגעזעהען, אַז דאָס מיינט מען איהם דער־

לאנגען ביז'ן ביין אריין, און מאקאר האט קיין טעות ניט געהאט.
אט האט איהר דאס לידעל אליין:

קישקעס קאכען
אין דער וואכען!
מיר א ברויט,
דיר א טוידט!
מיר א וואגען,
דיך באגראבען!
מיר א שליטען,
דיך באשיטען!

נארישע קינדער! ערשטענס, איז די מעשה פונקט קאפויר: ברויט האט מאקאר, ניט זיי; אויף א שליטען פאהרט מאקאר, ניט זיי! און צווייטענס, ווי אזוי שטעלען זיך דאס איין אידישע קינדער, זיי מעגען זיין א גאנצער מנין, זאטשעפען זיך מיט מאקארען, ער מעג זיין איינער? מאקאר האט, נישקשה, א פאר ידים, וואס קאן בעשטעהן פאר צעהן גוטע שארפע שפיציגע קעפלעך פון די בעסטע צעהן אידישע חדר־יונגלעך. מאקאר האט זיי דעמאלט נאך, אוי־אוי, געגעבען צו פערשטעהן דעם פשט פונ'ם פסוק, וואס זיי האבען געלערענט אין חדר: „ה ק ו ל ק ו ל י ע ק ב ו ה י ד י ם י ד י ע ש ו"...

שפעטער, אז מאקאר האט געשטודירעט אין „פריחאדסקאיע", האט ער געהאט מיט זיי בעגעגענישען זומער אין פעלד, הינטער דער שטאדט, און ווינטער אויפ'ן אייז, בשעת'ן גליטשען זיך, און אלע מאל האט געמוזט ארויס עפיס א מחלוקת צווישעןביידע צדדים. אויף דעם נאמען „זשיד", וואס, אייגענטליך, איז דאך עס גאר א געוויינטליך ווארט, ווי למשל „פארד", האבען זיי איהם גראב געענטפערט: „סוויניא", און אויף זייערע איינגעגעסענע ליצנות האט ער זיי געענטפערט מיט קלעפ און האט זיי גאנץ אפענטליך בעוויזען, ווי אזוי די קינדער ישראל אנטלויפען פאר די פלשתים, און ווי אזוי די פלשתים יאגען זיי נאך פון הינטען

מיט שטעקענס און מיט שטיינער, הוקען און טיוקען און פייפען און סווישטשען:

„אַ טיו — טיו, זשידי, היי!
טער — טער — טער!..."

קאַפּיטעל ה.

בעוויזט, ווי אַזוי עס ווערד פון איין אַנטיסעמיט אַ פילאָזאָף.

ווייטער פון דער „פּריחאַדסקאַיע" איז מאַקאַר נישט גע־גאַנגען; ער איז געבליבען, ניט דאַ גערדאַכט, אַ יתום, גע'ירש'עט פון די עלטערען אַ קליין שטיבעל מיט אַ שטיקעל גאַרטען, און אַ יודע־ספר איז ער דאָך געווען, האָט ער זיך באַלד אַ וואָרף געטהאָן צו דער „סלוזשבע", זיך גענומען צו דער פּען, בעקומען איין אויס־געשריבען הענטעל און געוואָרען אין דער כתרילעווקער מעשטשאַנ־סקע אופּראַווע שרייבער, און נאָכדעם סעקרעטאַר, און נאָכדעם כל ולך — און דאָרט האָבען זיך ערשט אָנגעהויבען זיינע בעגעגענישען מיט זיין רעכט בעקאַנט־ווערען מיט די כתרילעווקער אידען...

די סטיטשקעס, וואָס ער האָט מיט זיי געהאַט, זענען תחילת געווען אפילו ניט אַזוי געפעהרליך. ביידע צדדים האָבען זיך בע־נוגענט נאָר מיט שאַרפע אַנצוהערעניש, מיט שטעכווערטלעך און מיט ליצנות איינס אויף דאָס אַנדערע. ער זיי: „איצקאָ, בערקאָ, אי וועה, שבת, קוגעל!" און זיי איהם: „וואַשע־בלאַהאָראָדי" מיט אַ שנעל איבער'ן קאָלנער און מיט איין אַנצוהערעניש, אַז דאָרט קריכט עפּיס אַרום...

עס מאַכט זיך אַמאָל, הערט איהר, איין אַנצוהערעניש, וואָס איז ערגער צעהן מאָל ווי אין טאַטען אַריין געשאָלטען, און פאַרהאַן ווערטער, וואָס זענען ערגער טויזענד מאָל פון פּעטש. און אויף ווערטער זענען דאָך די כתרילעווקער אידען די ערשטע בריות, די גרעסטע מזיקים אין דער וועלט! פאַר אַ גלייכוואָרט וועט אייך

א כתרילעווקער, ווי עס איז שוין בעוואוסט אויף דער גאנצער וועלט, ניט זשאלעווען געהן צעהן מייל צופוס, ריזיקירען מיט פרנסה, איינשטעלען כמעט דאס לעבען. א כתרילעווקער עני, א מקבל, דער וואס געהט איבער די הייזער, אז ער קומט נאך א נדבה און מע גיט איהם ניט, בעט ער, מע זאל איהם חאטש לא־זען זאגען א משל, און סע מאכט זיך אפטמאל, אז ער בעקומט פאר אזא משל א מיאוסען פסק; ער עפענט טאקי מיט'ן קאפ די טהיר, ס'איז אבער אלץ כדאי — אבי אויסגעבראכט א גלייכ־ווערטעל. אט אזעלכע לייט זענען מיינע כתרילעווקער, און איהר האט א טעות, אויב איהר רעכענט, אז מע וועט זיי איבערמאכען, און אויב איהר מיינט, אז איך טהו מיך מיט זיי שעמען... נאר מיר קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער מאקאר.

אומזיסט־אומנישט האבען זיך די כתרילעווקער אידען גע־קויפט א מסוכנ'עם שונא. זיי האבען זיך פערגעסען אינ'ם פסוק: ה ז ה ר ב ג ו י ק ט ן. זיי האבען געמיינט, אז מאקאר וועט אייביג זיין א שרייבערעל אין דער מעשטשאנסקע אופראווע. זיי האבען פערגעסען, אז ער איז א „טאטענס א קינד" און שניידט זיך אויף א טשין. און מערקווירדיג! זיי האבען גאר קיין צייט ניט געהאט זיך ארומקוקען, איז שוין מאקאר אויסגעוואכסען א גרויסער, א געזונדער, מיט געדיכטע שווארצע וואנסעם, מיט א רויטען אקאלעשעק און מיט א קנעפעל אויפ'ן קאשקעט! און קוים האט ער אנגעטהאן דאס קנעפעל, אזוי האט ער זיך באלד אויסגעבויגען, ארויסגעשטעלט דעם בויך, געווארען העכער און גרעבער ווי ער איז געווען, בעקומען א פאר ברייטע אכסלען מיט א מאדנעם שפאן — גאר נישט דער מאקאר! ער הייסט שוין גאר א נייעם נאמען — מאקאר פאוולאוויטש, און איז א גוטער ברודער מיט אלע פריצים אין שטאדט: מיט'ן וועטערינאר, מיט'ן פעלדשער און מיט'ן פאסט־מייסטער, און מיט אלע.

די גוט־ברודערשאפט זיינע מיט'ן פאסט־מייסטער איז איהם זעהר צונוץ געקומען, ווי אלע אנדערע בעקאנטשאפטען, מחמת דא,

אויף דער פּאָסט, איז געווען אַ קוואַל, פון וואַנען ער האָט גע־שעפּט זיין השכלה און אַלע וויסענשאַפטען פון דער איינציגער גאַזעט „די פּאַהן“, וואָס פריהער האָט זי דורכגעקוקט, געוויינטליך, דער פּאָסט־מייסטער אַליין, נאָכדעם מאַקאַר פּאַוולאָוויטש, און נאָכדעם שוין דער אַבאָנענט פון רער גאַזעט, אַ פּריצ'על פון זלאַ־דיעווקע, ניט ווייט פון כתריל־עווקע, וואָס איז ניט קראַנק געווען צו לייענען די נייעסען שפּעטער מיט עטליכע טעג. דער רוח ווערט איהם ניט נעמען, ער שפּיעלט סאַי ווי סאַי טאָג ווי נאַכט אין סטור־קעלקע און בענעמט די שכנים אַלע אָרום און וואו זיי האָבען ערגיץ אַ גראָשען. אַזוי האָט געזאָגט דער פּאָסט־מייסטער אַליין, און מאַקאַר פּאַוולאָוויטש האָט דערווייל געהאַט וואָס צו לייענען און פון וואָס צו רעדען. און מחמת „די פּאַהן“, ווי ס'איז בעוואוסט, איז דאָך אַ אידישע צייטונג, זי טראָגט שטאַרק אויפ'ן קאָפּ די אידען, זאָרגט זיך פון זייערטוועגען, זוכט מיטלען ווי אָרום מע זאָל זייערער פּטור ווערען, פערשטעהט זיך, טאַקי פון זייער טובה וועגען, האָט דאָס געגעבען אונזער מאַקאַר'ען שטאָף אויף צו בעקענען זיך גוט מיט אידען אָרום און אָרום פון אַלע זייטען, און ער איז געוואָרען מיט גאָט'ס הילף אַ חריף אַ געזונדער אין אידישע ענינים, אַ גאון־עולם אין תלמוד און אין שלחן־ערוך און אין אַלע אידישע דינים און מנהגים: מכח פּראָצענט נעמען, מכח אָפּנאַרען און אויסנאַרען, און אפילו מכח בענוצען כריסטליך בלוט אויף פּסח. די אַלע זאַכען האָבען אונזער פילאָזאָף מאַקאַר אַזוי שטאַרק פּעראינטערעסירט, אַז ער האָט דאָס געוואָלט דער־געהן טאַקי פונ'ם מקור, פונ'ם שורש, טאַקי ביי די כתריל־עווקער אידען אַליין, וואָס חאָטש ער האָט זיי פיינט, ווי אַ איד חזיר, פון דעסטוועגען האָט ער צווישען זיי גוטע פריינד, וואָס ער לעבט מיט זיי נאָך עד היום גאָר קיין מעשה ניט.

קאפיטעל ו.

מרדכי־נתן דער נגיד און טעמע־ביילה זיין „פרוי".

איינער פון די ערשטע גוטע פריינד מאקאר'ס אין כתריל־עווקע איז מרדכי־נתן דער נגיד און דער חשוב אין שטאדט, וואס איז שקול כנגד א סך, א סך אנדערע בעלי־בתים.

דער נגיד מרדכי־נתן, ווי געוויינטליך א נגיד, האלט די שטאדט ביי זיך אין בוזעם, טהוט מיט איהר וואס ער וויל, ווארום ער איז בעל־טאקסע, ער איז גבאי, ער איז ראש וראשון, ער איז דער רעדעלפיהרער, ער איז אלץ — מיט איינעם ווארט, ער איז דער נגיד. חאטש, אז מע וויל שמועסען אין תוך אריין: אין וואס בעשטעהט זיין נגידות'שאפט — דאס ווייסט קיינער נישט. למשל, אז איהר וועט אנחאפען א כתרילעווקער און א פרעג טהון איהם: וויפיעל, אשטייגער, פערמאגט מרדכי־נתן? וועט ער זיך אפ־שטעלען, זיך א נעם טהון ביי'ם בערדעל, א מאך טהון מיט'ן קאפ און אויסציהען מיט א ניגון און מיט א טיעפען זיפץ דערביי:

— מרדכי־נתן? חוץ זיין שאדען אויף מיר געזאגט געוואו־רען, חאטש האלב, חאטש א הונדערט־חלק; איהר שפיעלט זיך מיט מרדכי־נתנ'ען? מרדכי־נתן איז א איד א נגיד!

— וואס־זשע הייסט א נגיד? אין וויפיעל, אשטיינער, קאן מען איהם שאצען?

— שאצען? שייך זאגען שאצען? עס לאזט זיך דען אפ־שאצען?

— פארט וואס האט מרדכי־נתן?

— מרדכי־נתן? ערשטענס, האט מרדכי־נתן א שטוב איין־איינענע.

— נו?

— מיט א הויף איין איינענעם.

— נו?

— מיט ציענען עטליכע.

— נו?

— היינט די קלייט? א שארפע קלייט!

— נו?

— היינט די טאקסע?

— נו?

— ווידער א מאל נו און אבער א מאל נו, וואס האט איהר זיך צענוקעט? א אידען איז דיר נאך קארג! וואס האט איהר געוואלט? ער זאל עפענען א באנק? שיטען מיט גאלד? פאה־רען אין קארעטעס?

און דער כתרילעווקער געהט אוועק פון אייך א ברוגז'ער — און איז גערעכט. ווארום וואס קאן א מענש פערלאנגען מעהר ווי מרדכי־נתן איז, אז ער איז פארט דער נגיד, פארט דער ראש וראשון, פארט דער חשוב אין שטאדט? ווער איז גבאי אין חברה־קדישא? ווער איז ראש וראשון? ווער איז תקיף אין שטאדט? מרדכי־נתן. ווער מאכט אלע שבת־צו־נאכטס א מלוה־מלכה'לע פאר די שבעה טובי העיר? מרדכי־נתן. ווער איז א חשוב ביי נאטשאלסטווע? מרדכי־נתן. הכלל — מרדכי־נתן, מרדכי־נתן!

מרדכי־נתן, פערשטעהט איהר, ווייסט ווי אזוי מע בעדארף זיך בעגעהן מיט א וועלט, ווי אזוי מע בעדארף זיך פיהרען מיט נאטשאלסטווע. אלע פרייטאג־צו־נאכטס האט ער צו־גאסט ביי זיך אויף פיש דעם פריסטאוו. דער כתרילעווקער פריסטאוו איז א גרויסער ליעבהאבער פון אידישע פיש, און אלע מאל, ווען ער עסט זיי, קאן ער זיך גאר ניט אפלויבען, ווי אזוי גוט מע קאכט ביי אידען פיש, ווי בע'טעמ'ט זיי זענען, זיס ווי צוקער — ממש ער לעקט די פינגער.

— נעמא לוטשע יאק זשידאווסקא ריבא סטיארטעם חרע־נאם! — זאגט ער אלע מאל מיט דעם אייגענעם נוכח.

דעם בעל־הבית און דער בעל־הבית'טע איז דער קאמפּלימענט, אפּנים, שטאַרק געפעלען, מחמת זיי קוועלען ביידע, ווערען ברייטער ווי לענגער, שוויצען אַזש פאַר תענוג, און מרדכי־נתן וויל איינרעדען דעם גאַסט, אַז ס'איז פאַרהאַן ביי אידען נאָך בעסערס ווי פיש מיט חריין. דער גאַסט וויל ניט גלויבען:

— דהיינו?

— דהיינו...

און מרדכי־נתן זוכט עפּיס אַזעלכעס ביי אידען, וואָס זאָל זיין נאָך בעסער פון פיש מיט חריין, און האָט מורא אַרויסזאָגען. צימעס? טאָמער בלייבט ער וואַרטען ביז'ן צימעס — וואָס דאַרף ער איהם? קוגעל? טאָמער הייסט ער עפענען דעם טשאָלענט אין מיטען פרייטאָג־צו־נאַכטס? אַ קשיא אויף אַ מעשה, וואָס עס קאָן זיך טרעפען מיט אַ אידישען קוגעל?... און מרדכי־נתן קומט־אָפּ מיט אַ קליין געלעכטערעל: „חע־חע". דערויף ענטפערט איהם דער גאַסט: „חע־חע־חע". און מרדכי־נתן איז צופריעדען, וואָס יענער לאַכט, העלפט ער איהם לאַכען: „חע־חע־חע־חע!" און בשעת מעשה דערלאַנגט דער גאַסט דעם בעל־הבית מיט'ן עלעבויגען אין זייט אַריין און אַ שמייכעל צו דער בעל־הבית'טע, און דער בעל־הבית מיט דער בעל־הבית'טע ווערען צעשמאָלצען פאַר תענוג.

פּלוצים האַפּט זיך אויף דער גאַסט, ווישט זיך אוים די הענד און דאָס מויל מיט'ן קלאָר ווייסען טישטוך פונ'ם טיש, פערשפּילעט זיך אויף אַלע קנעפּ און מהוט אַ זאָג שוין ערנסט, אָהן אַ שום סימן פון ליצנות:

— צייט אויף „סלוזשבע"!...

און מרדכי־נתן מיט טעמע־ביילה'ן שטעהען אויף לכבוד דעם גאַסט, איהם בעגלייטען, קוקען איהם אין פּנים אַריין מיט אַזעלכע אויגען, ווי אַ הונד קוקט אויפ'ן בעל־הבית, וויל וויסען מיט וואָס ער שמעקט, בויגען זיך און נייגען זיך און בעטען איהם, ער זאָל חלילה ניט פערגעסען קומען איבעראַכטאָג שבת...

— מיט'ן קאפּ אין דער ערד! — בענשט איהם די בעל־הבית'טע אויף דער זייט טהיר און קאכט און זידט און ברענט אויפ'ן מאן, וואס טאג ווי נאכט, און אפילו שבת, האט ער צו טהון מיט נאטשאלסטווע. מרדכי־נתן הערט און שווייגט; ער האט אנגענומען א פולע מויל מיט וואסער און שווייגט. א מאָדנער מענש אט דער מרדכי־נתן! דער מחבר פון דער געשיכטע קאן זיך נישט איינהאלטען און חאפּט אראפּ דעם פּארטרעט פונ'ם דאזיגען פּארעל, בכדי בעקאנט צו מאכען מיט זיי די גאנצע וועלט.

מרדכי־נתן איז א איד א הויכער מיט לאנגע הענד, אליין איז ער דאר און טרוקען, און מחמת די באקען סטערטשען, קומט אויס דאס פּנים פיערעקעכיג, ווי ביי א חינעזער, און קוים־קוים בעוואכסען מיט א שיטער בערדעל. די ליפּען זענען ביי איהם תמיד צו, דאס מויל אביסעל אויף א זייט, זעהט אויס, ווי ער האלט א סוד ביי זיך שטענדיג פערבארגען, און שטענדיג איז ער ערנסט, און דער שטערן איז פול מיט קנייטשען, און רעדט נישט קיינמאל הויך, קיין איבעריג ווארט נישט. נאר דעמאלט, ווען ער קומט זיך צענויף מיט נאטשאלסטווע, איז דאס גאר איין אנדער מרדכי־נתן: די קנייטשען פונ'ם שטערן צעגעהען זיך, ווערען פערשוואונדען, דאס פּנים הויבט אן צו שיינען און די ליפּען ווערען אפּגעשלאסען, און דאס מויל גלייכט זיך אויס, הויבט אן צו רעדען — שוין גאר ניט דער, גאר איין אנדער מרדכי־נתן. טאמער ווייסט איהר, צוליעב וואס קאכעט ער זיך אזוי אין נאטשאלסטווע? נאר צוליעב כבוד, צוליעב גדלות, בכדי טאמער וועט אמאל א כתרילעווקער עפּיס דארפען האבען, וועט ער קומען צו געהן מיט א געבעט: „סטייטש, רב מרדכי־נתן, ווער נאך איז אזא חשוב ביי נאטשאלסטווע, ווי איהר?“ צוליעב דעם איינעם ווארט „חשוב“ איז ביי איהם כדאי, סע זאל איהם קאסטען אי בזיונות, אי געלד — א מאדנער מענש אט דער מרדכי־נתן!

מרדכי־נתנ'ס ווייב — טעמע־ביילה די נגידית איז דוקא א אידינע א נידעריגע און א גראבע, זעהט אויס ווי א מעשען שטוי־

סעל, אָדער ווי אַ בייזיג סאַמאָווארעל מיט אַ קליין שפּיציג טשייניקעל אויף דער קאָנפאָרקע. ווי גראָב און קיילעכיג זי איז פון אונטען, אַזוי קליין און שפּיציג איז דאָס קעפּעל, און שטענדיג זידט דאָס, דאָס בייזיגע סאַמאָווארעל, זידט און זשומעט, אין כעס אויפ׳ן מאַן, אין כעס אויף דער דיענסט, אין כעס אויף די כתרילעווקער ציעגען, אין כעס אויף די כתרילעווקער ווייבער, אין כעס אויף דער גאַנצער וועלט! דאָס גאַנצע גליק איז, וואָס סאַי דער מאַן, סאַי די דיענסט, סאַי די כתרילעווקער ציעגען און ווייבער, סאַי די גאַנצע וועלט הערען זי, ווי פּסח דעם קאָטער, אָדער ווי המן דעם גראָגער. דער מאַן האָט צו טהון שטענדיג מיט קהל׳שע געשעפטען, מיט נאַטשאַלסטווע; די דיענסט טהוט איהר אויף צו־להכעיס, ברענט־צו די קאַשע, פער׳שרפה׳ט די קאַר־טאָפלים, זידט־איבער די מילך און אויוועז; די כתרילעווקער ציעגען טהוען איהר צום טוידט, שפּרינגען אויפ׳ן דאַך און צופּען איינציגווייז די שטרוי פון דער סטריכע; די כתרילעווקער ווייבער דערגעהען איהר די יאַהרען אין מאַרק ביי די פיש, אין יאַטקע ביי׳ם פלייש, אין שוהל ביי די תחינות, און להבדיל אין באָד אפילו... ניין, די וועלט האַלט ניט פון טעמע־ביילה׳ן! און מסתּמא איז דאָ פאַר וואָס. אַ וועלט איז ניט משוגע...

אַצינד, אַז מיר האָבען זיך אָביסעל בעקענט מיט׳ן דאָזיגען פּאָרעל, קאָנען מיר שוין, דאַכט זיך, רוהיג געהן ווייטער, צו די איבעריגע נפשות, וואָס מרדכי־נתן דער נגיד רייבט זיך אָרום זיי אַזוי שטאַרק.

קאַפּיטעל ז.

דער „אָרון־בפקדך“ ביי׳ם נגיד אין קלייט און אין שטוב.

דער אַנדערער גאַסט ביי מרדכי־נתן דעם נגיד איז אונזער בעקאַנטער מאַקאַר, מאַקאַר פּאַוולאָוויטש. נאָר ניט קיין שטוב־גאַסט — אַ קלייט־גאַסט, אַ גאַסט, וואָס קומט צו איהם אָפט אין

קלייט אריין, אין דער שניט־קראם. מרדכי־נתנ׳ס שניט־קראם. דארפט איהר וויסען, איז דאס ערשטע געוועגטשניט אין כתרי־לעווקע, וואס דארטען קריגט איהר א חוץ דעמיקיטאן, ריפס, ליוסט־רינע, פארוסינע, ציץ און זאנע און מאדעפאלאן, אויך דראפ און טריקא און שעוויאט און סאמעט און אטלעס און סאטין און מוסלין און אלסדינג, וואס א הארץ גלוסט — „נאך די לעצטע מוסטערען, וואס מע קריגט דאס ניט אפילו אין יעהופעץ״. אזוי זאגט מרדכי־נתן, און אזוי זאגט מרדכי־נתנ׳ס ווייב, טעמע־ביילה, און אזוי זאגען מרדכי־נתנ׳ס קלייט־משרתים, און געהט זאגט זיי, אז ניין! אלע פריצים פון כתרי־לעווקע און פון דער סביבה זענען מרדכי־נתנ׳ס קונים, און דאס רוב כריסטען גלויבען איהם אויף נאמנות. אז מרדכי־נתן אליין זאגט זיי נאר דאס איינע ווארט „בנאמנות״, דינגט מען זיך שוין ניט. טעמע־ביילה מעג זיך שווערען מיט כל השבועות שבעולם, איז דאס ארויסגעווארפען, און מרדכי־נתנ׳ס איין ווארט „בנאמנות״ איז קודש קדשים. אט אזוי איז דאס — קיין קשיות פרעגט מען ניט.

אויך מאקאר איז איינער פון מרדכי־נתנ׳ס קונים, וואס האנדלען מיט איהם אויף נאמנות. מאקאר איז זיינער א קונה שוין פון לאנג, נאך פון יענער צייט, אז ער איז נאך ניט געווען מאקאר פאוולאוויטש, נאר מאקארקע, און וואס דעמאלט פלעגט מרדכי־נתן איהם ניט וועלען געטרויען אויף בארג קיין פאדעם אפילו; ער פלעגט זיך ניט שעמען איהם זאגען גאנץ פשוט:

— נתן מעות לקח קמח, וואשי הראשי, נאשי טאוואר.

שפעטער, אז מאקאר איז געווארען א שטיקעל מאכער אין דער אופראווע, האט איהם שוין מרדכי־נתן געעפענט א קרעדיט, געוויינטליך, אויף א קוויטעלע, א וועכסעלע, געזאגט איהם בשעת מעשה שוין מיט א שמייכעלע, האלב אויף גוייש, האלב אויף לשון־קודש:

— נע וויבאטשייטע, פאניטשע, שלום בבית משכון בקעשעני...

נאך שפעטער, אז מאקאר האט אנגעטהאן א קנעפעל און א הענג־קאלנער, האט איהם מרדכי־נתן געעפענט א שענעם קרעדיט, און מאקאר פאוולאוויטש, אז ער קומט אריין אין שניט־קראם אריין, טראגט איהם מרדכי־נתן אקעגען דאס בענקעל און בענשט איהם מיט א טיטול „וואשע וויסאקאבלאהאראדיע", און מאקאר פאוולאוויטש צעלעגט זיך גאנץ ברייטליך, פערווארפט א פוס אויף א פוס, פערדרויבערט א פאפיראס און שמועסט זיך אוים מיט מרדכי־נתנ'ען גאנץ פראסט, בלשון „דו", גאר פריינדליך:

— עי, פאסלושאי, מרדכי־נאס!

און מרדכי־נתן שטעהט פאר איהם מיט א געמאכטען דרך־ארץ, מיט א געמלאכה'טען רעשפעקט, און טראכט זיך בשעת מעשה: „פון וואנען האסטו דו זיך גענומען אהער, אדון בפקדך?" און דער „אדון בפקדך" מאכט א רעד מכח אידען, אידישע גע־שעפטען, שאכער־מאכער, און לאזט ארוים אלע מאל א הויכען געלעכטער מיט א מאדנעם הוסט, וואס דערלאנגט מרדכי־נתנ'ען, ווי מיט איין ארשין אין דער זיעבעטער ריפ, נאר ער האלט זיך איין און שמייכעלט מיט א פאסקודנע געמאכט שמייכעלע, וואס ווען מרדכי־נתן זאל זיך קאנען אנקוקען בשעת מעשה אין שפיגעל, וואלט ער זיך אליין נמאס געווארען.

דער שמועס פונ'ם „אדון בפקדך" דרעהט זיך אלץ ארום אזעלכע זאכען, וואס מרדכי־נתן הערט זיי אין דער לינקער פאה, אין איין אויער אריין, פונ'ם אנדערען ארוים; וואס ווייטער־ווייטער געהט ער אריבער אויף אזעלכע ענינים, וואס מרדכי־נתן קאן עס שוין ניט הארכען, למשל: ער פרעגט ביי איהם, צי ס'איז אמת, וואס די אידען שעלטען אלע שבת אין שוהל די איבעריגע פעלקער מיט דער תוכחה, און שפייען אויפ'ן קלויסטער, און אז א כריסט געהט אוועק פון א אידען, בעדארף מען אויסגיסען נאך איהם די פא־מעניצע? וכדומה אזעלכע שטות'עריי, וואס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען.

מרדכי־נתן וויל זיך אויסדרעהען פון זיינע הענד, פער־שלאָגט איהם האַקע־באַקע, מכה אופּראַווע, מכה קאַראַבקע, סוועטשנע סבאַר. ווער־וואָס? ער לאָזט זיך ניט פּעררעדען די צייהן, חאַטש געב איהם אַ קרענק! ער טרעט־צו צו איהם איין מאָל פאַר אלע מאָל: ער זאָל זיך איהם נאָר מודה זיין. מרדכי־נתן פּרובט זיך מיט אַ ליצנות, פרעגט איהם: „וואו האָט דאָס זיין וויסאָקאָבלאָהאָראָדיע געשטודירעט אַזעלכע דינים?" מאַקאַר קוקט איהם גלייך אין די אויגען אריין און פאַלט אויף אַזאַ מין המצאה: ער טהוט איהם אַ חאַפּ פלוצים אומגעריכט, ווי זאָגט מען — צוגעקוועטשט צו דער וואַנד:

— גו, און בלוט?

— וואָסער בלוט?

— פּסח?... מצה?... הא?...

און מרדכי־נתן פאַלט אויך אויף אַ גלייכער המצאה: ער טהוט אַ ריהר דעם אָדון איבער דער פּלייצע, אַ גלעט דעם הענג־קאַלנער, און מיט אַ פּאַסקודנע געלעכטערל פון אַ הונד אַ חונפ'ניק טהוט ער איהם אַ זאָג, אַז דער אָדון איז אַ גרויסער ליץ, חע־חע־חע! און אַז דער אָדון הויבט זיך אויף און געהט אַוועק, זאָגט אויף איהם מרדכי־נתן אַ שבח, אַז דער „אָדון בפקדך" איז אַ שווערער אָדון, דאָס הייסט, מע קאָן אויף איהם ניט זאָגען, ער זאָל זיין אַ רשע — חלילה! נאָר גלאַט אַ כלב שבכלבים...

איינמאָל — ס'איז געווען שבת בייטאָג — איז מרדכי־נתן דער נגיד געזעסען אין שטוב און געלערענט פּרק; פלוצים עפענט זיך די טהיר און עס קומט אריין... מאַקאַר חאָלאָדנע! פריהער האָט זיך אונזער נגיד אביסעל ווי דערשראָקען, פערוואונדערט: ווי קומט דער „אָדון בפקדך" אַהער פלוצים נאָכ'ן שלאָף? נאָכדעם האָט ער איהם געמאַכט זעהר אַ פריינדליך פּנים און מיט אַ שמייכעל געבעטען איהם זיצען, אויסגעטהאָן דאָס שבת'דיגע היטעל און געבליבען אין דער יאַרמעלקע און אַ געשריי געטהאָן צום ווייב:

— טעמע־ביילה! הער נאר, געב אהער עפּיס אין מויל אריין! מהוט מאקאר א מאך מיט דער האנד:

— מע דארף ניט. איך בין געקומען צו דיר מכח איין עניז. ס'איז א סוד...

דערהערט דאס ווארט „א סוד", חאפּט זיך אויף מרדכי־נתן און וויל צוקייטלען די טהיר. נעמט איהם אן מאקאר ביי דער האנד:

— מע דארף ניט, ס'איז ניט אזא סוד, וואס מע זאל זיך דארפען פערשליסען. איך האב דיך נאר געוואלט פרעגען א קלייניגקייט, דו ביזט א קלוגער מענש און איין עהרליכער, ביי דיר וועל איך וויסען דעם רעכטען אמת.

מרדכי־נתן גלעט זיך די פּאות מיט גרויס גדלות און איז שטארק צופריעדען פונ'ם קאמפּלימענט. די אויגען ווערען איהם אזש ווי מיט פעטען איבערגעצויגען. ער ווערד צעשמאלצען פאר תענוג, און מע טהוט איהם באנג, וואס ס'איז קיינער נישטא דערביי.

— מסתמא האסט דו דאך געהערט די מעשה מיט'ן מיידעל? — פרעגט איהם מאקאר און קוקט איהם גלייך אין די אויגען אריין, ווי א סלעדאוואטעל.

מרדכי־נתן שטעלט אויף די אויהערען, ווי א האז.

— מיט וואסער מיידעל?

— מיט'ן מיידעל, וואס אידען האבען זי געקוילעט און האבען אפּגעצאפּט פון איהר דאס בלוט און בעהאלטען דאס אויף פסח.

פריהער צעלאכט זיך מרדכי־נתן מיט זיין דריבנע געלעכטער: חע־חע־חע! און נאכדעם ווערד איהם דאס פנים בלאס און גרין, און די אויגען צינדען זיך אן מיט פייער.

— שקרים וכזבים! — זאגט מרדכי־נתן און טרייסעלט מיט'ן קאפּ, און די פּאות שאקלען זיך.

— סטייטש, מע שרייבט אין די גאזעטען! — זאגט איהם מאקאר און לאזט ניט אראפּ פון איהם קיין אויג.

— די גאַזעטעז לייגען, ווי די הינט! — שרייט־אויס מרדכי־נתן.

— די גאַזעטעז שרייבען, אַז ס'איז פאַרהאַן אַ פּראָטאָקאָל. — פּרובט זיך מאַקאַר איהם איבערשפּאַרען. — איך האָב אַליין געלייענט, אַז ס'איז פאַרהאַן אַ פּראָטאָקאָל.

— שקר וכזב! — שרייט מרדכי־נתן אין איין קול און טרייסעלט מיט דער יאַרמעלקע, און די פּאות ציטערען.

— וואָס איז שקר וכזב? — פרעגט איהם מאַקאַר, שוין רויט פאַר כעס. — דאָס, וואָס איך דערצעהל דיר? צי דאָס, וואָס סע שטעהט אין פּראָטאָקאָל?

— אַלסדינג איז שקר וכזב! אַלסדינג! פון אנהויב ביז'ן סוף! ניט געשטויגען, ניט געפלויגען!

בשעת מעשה מאַכט מרדכי־נתן מיט די הענד, מיט'ן פּנים, מיט די אויגען, מיט די פּאות און מיט אַלע אברים און ציטערט אַזש פאַר כעס. מאַקאַר האָט איהם קיינמאָל ניט געזעהען אַזוי אין כעס, און האָט דערפון אָפּגעלערענט זיך אַ פּשט, אַז ניט אומזיסט איז דער איד אַזוי אויפגעטראָגען. די משמעות, אַז ס'איז אמת די מעשה; אַניט, וואָס שרייט ער אַזוי? וואָס וואַרפט ער זיך אַזוי? נאָר איין עזות פון אַ אידען — זאָגען אויף אַלסדינג, וואָס סע שטעהט געשריבען, אַז ס'איז שקר וכזב! און מאַקאַר האַלאַדנע שטעהט אויף מיט גרויס גרימצאָרן, רוקט אָן אויף זיך דאָס היטעל מיט'ן קנעפּעל און טהוט אַ זאָג:

— פאַר אַזעלכע ווערטער וועסט דו האָבען צו געדענקען!

און ער לאָזט זיך געהן צו דער טהיר, און תיכף נאָך איהם שטעהט אויף מרדכי־נתן און האָט שוין חרטה אויף דער גאַנצער מעשה און וויל איהם איבערבעטען, פערקערעווען איהם צוריק, און ער לויפט איהם נאָך:

— פּאַני!... וואַשע וויסאָקע־בלאַהאָראָדיע!... מאַקאַר פּאַוולאָוויטש!... מאַקאַר פּאַוולאָוויטש!...

בלאָטע! מאַקאַר פּאַוולאָוויטש איז שוין לאַנג אויף יענער זייט טיר, און מרדכי־נתן דער נגיד איז אויס מענש פאַר הארצ־ וועהטיג און פאַר גריזאָטע, טאָמער האָט ער טאַקי געזאָגט איין איבעריג וואָרט, דער רוח האָט איהם אָנגעטראָגען! און ווי אויף צו־להכעיס, קומט אַן טעמע־ביילה און טשעפּעט זיך צו צו איהם, ער זאָל איהר זאָגען, וואָס האָט דאָ געטהאָן דער „אדון בפקדך“? וואָס איז ער אַזוי גיך אַוועק? און למאי האָט ער אַזאַ קלאַפּ געטהאָן מיט דער טהיר?

— געה פרעג איהם! — האָט איהר מרדכי־נתן געענטפערט מיט כעס.

— זעה נאָר, זעה, ווי ער איז דאָס אַביסעל אין כעס! אויף וועלכער זייט ביזט דו דאָס אויפגעשטאַנען היינט, און וואָס פאַר א חלום האָט זיך דיר גע'חלום'ט?

— היפּטעל קרויט!!! — שרייט אויס מרדכי־נתן דער נגיד אויף אַזאַ קול, אַז דאָס ווייב איז שיער ניט געפאַלען חלשות, און ער אַליין האָט זיך איבערגעשראָקען פאַר זיין שטימע, און אויך די דיענסט, א שוואַרץ ווייבעל א ליטוועטשקע, איז אריינגעלאָפען פון קיך, ניט טוידט, ניט לעבעדיג, מיט א גוואַלד:

— א קלאַג צו אייך! איהר האָט דאָך מיך איבערגעשראָקען אויף טוידט!

איז טעמע־ביילה אַנגעפאַלען אויף איהר און צעלאָזט זיך מיט ביידע קולאַקעס, און מרדכי־נתן אויף זיי ביידע, און ס'האָט זיך אויסגעלאָזט מיט א סקאַנדאַל, וואָס ס'איז גאָר ניט כדאי דאָס צו בעשרייבען.

קאפיטעל ח.

כתרילעווקע איילט זיך אין וועג אריין.

פון דעמאָלט אָן האָט זיך אָנגעהויבען פאַר כתרילעווקע אַ צייט פון צרות, יסורים און אומזיסטע פחדים. קיינער האָט ניט פערשטאַנען וואָס איז די מעשה, וואָס מאַקאַר חאַלאַדנע איז געוואָרען נאָך אַ גרעסערער שונא־ישראל, ווי ער איז געווען, און פאַר וואָס זעהט מען איהם ניט ביי׳ם נגיד אין קלייט? דער נגיד אַליין האָט זיך, אפנים, געשעמט און אָראָפּגעשלונגען די מעשה, נישט דערצעהלט קיינעם, און מאַקאַר האָט געגראָבען ווי ווייט ער האָט געקאָנט, זיך געריצט מיט די כתרילעווקער אידען, זיי אָנגעזאָגט אַלע מאָל אַ נייע בשורה, אַז ניט לאַנג נאָך וועלען זיי דאָ געוועלטיגען, מע וועט ביי זיי נעמען דין וחשבון: פון וואַנען נעמט זיך צו זיי זייער גוטס? מענשען וואָס האָרעווען ניט, גראָבען ניט און זעען ניט און שניידען ניט, נאָר מע עסט פונ׳ם גרייטען — פאַר וואָס קומט דאָס זיי? וכדומה אַזעלכע טענות, וואָס ער האָט זיך מיט זיי אָנגעלייענט אין דער גאַזעט „די פּאַהן“. און פונקט אין יענער צייט האָט זיך איהם געטראָפען דער בזיון מיט האָפּקען, וואָס ער איז דורך איהר געשטרויכעלט געוואָרען, שיער ניט אַריין אין אַ גרויסען אומגליק, ווי מיר האָבען שוין דערמאָנט פערבייגעהענדיג אין אַ פריהערדיגען קאַפּיטעל. און אַז גאָט האָט געהאָלפען, מאַקאַר איז אַרויס פונ׳ם עסק ריין, האָט ער ערשט דעמאָלט אָנגעהויבען גראָבען אויף די כתרילעווקער אידען, זיי געגעבען אָנצוהערעניש, אַז אָט־אָט וועט מען מיט זיי לערנען בלק, און גראָד דעמאָלט איז אָנגעקומען דאָס גוטע בריוועל פונ׳ם שוחט׳ס איידעם, וואָס איז געגאַנגען מיד ליד איבער דער גאַנצער שטאָדט, און זיידעל מיט זיינע „בלעטער“ האָט אונטערגעגעבען היץ, געגאָסען בוימעהל אויפ׳ן פייער, און מעשיות זענען געגאַנגען איבער דער שטאָדט, איינע שרעקליכער פון דער אַנדערער, און ס׳איז אַרויס אַ קלאַנג, אַז דאָ אין כתרילעווקע וועט אין גיכען אויך זיין „דאָס אייגענע“...

פון וואנען האט זיך עס גענומען? ווער איז דער ערשטער, וואס האט ארויסגעלאזט דעם דאזיגען קלאנג? — דאס ווייסט מען ניט עד היום און מע וועט דאס ניט וויסען קיינמאל, אייביג! דער היסטאריקער, וואס וועט זיך נעמען אמאל בעשרייבען די געשיכטע פון די כתרילעווקער אידען, אז ער וועט קומען צו דעם שטיקעל צייט, לייענען די אלע פאפיערען מיט די אלע בלעטער, וועט ער געוויס בלייבען שטעהן פערטראכט מיט דער פעדער אין האנד, זיינע מחשבות וועלען איהם פערטראגען וויט־וויט...

מע ווייסט ניט, ווי אזוי דאס איז געווארען און פון וואנען דאס האט זיך גענומען, נאר ס'איז ארוים א נייעס אין שטאדט, אז מע געהט אויף כתרילעווקע, דריי דערפער מיט א מאל... און אין איין פריהמארגען איז געווען כתרילעווקע אויפגעשטאנען ווי איין מענש, און מע האט זיך גענומען פאקעווען, קינדער און בעטגעוואנט און שמאטעס, דאס גאנצע ביסעל כתרילעווקער ארעמקייט, ראטע־ווען ווי פון א שרפה און קלויבען זיך אין וועג אריין — וואוהין? וואוהין די אויגען וועלען טראגען! בשעת מעשה האבען מוטערס ארומגענומען זייערע ברעקלעך קינדער, צוגעטוליעט צו דער ברוסט און מיט טרערען אין די אויגען זיי געקושט און געהאלזט און גע־האלובעט, גלייך ווי עמיצער האט זיי געוואלט חלילה אוועקנעמען, גלייך ווי עמיצער דארף זיי האבען...

און כתרילעווקע האט אנגעהויבען צו שליסען איין קלייט נאך דער אנדערער, קוקענדיג איינס אויפ'ס אנדערע און בעהאלטענדיג זיך איינס פון דאס אנדערע, און מע האט זיך געאיילט, געחאפט איטליכער וואס פריהער, וואס גיכער. חוועדאר'ען האט מען יענעם פריהמארגען שיער ניט צעריסען אויף שטיקלעך. איטליכער האט איהם געשלעפט צו זיך העלפען פאקעווען, אונטערגערוקט איהם פון אלע זייטען, אז קיינער זאל ניט זעהען, ווער א גריוונע און ווער א פיטאקעל. קיינמאל איז חוועדאר נישט געווען נאך אזא חשוב אין כתרילעווקע, ווי יענעם טאג, און קיינמאל האט נאך חוועדאר אזוי ניט מאסף ממון געווען, ווי דעמאלט, און מע האט

איהם אזוי אַנגעשטאָפּט מיט געלד, ביז ער האָט אַ שפּיי געטהאָן: „נעחיי יאָמו סטאָ טשערטיוו אי אָדנאָ ווידמאָ!" — און איז אַוועק אַהין, וואו אַלע מאָל, און געמאַכט אַ שענע כוסה לכבוד די כתרילעווקער בעלי־בתים, וואָס פאָהרען אַוועק. און אַז ער איז געוואָרען רעכט פאַרטיג, האָט ער אָנגעהויבען אַרבייטען, מאַכען מיט די קולאַקעס און שרייען, אַז ס'איז שוין לאַנג צייט, מע זאָל פּטור ווערען פון די כתרילעווקער אידען — און, מעשה שטן, האָט בעדאַרפט דורכגעהן פאַרביי סאַמע מאַקאַר חאַלאָדנע מיט'ן אָדון: דעם פּאָסטמייסטער און דערהערען, ווי חוועדאַר אַרבייט מעשים אויף די אידען, האָבען זיךביידע אדונים אָפּגעשטעלט און דער־זעהען, אַז די אידען פּאַקעווען זיך, גרייטען זיך עפּיס זעהר שטאַרק אין וועג אריין, איז דאָס זיי געווען קשה, און זיי האָבען זיך גענו־מען ביידע נאָכקוקען: וואוהין לויפען דאָס די אידען?

דאָס נאָכקוקען פון די אדונים האָט אָנגעמאַכט נאָך אַ גרע־סערע בהלה צווישען די אידען און מע האָט אַוועקגעוואָרפען דאָס פּאַקעווען זיך: חאַפּט דער רוח דאָס בעל־הבתישקייט! דאָס לעבען, דאָס לעבען איז טייערער!... און מע האָט אָפּגעדונגען וואו ס'איז געווען ערגיץ אַ פוהרעל, אַ פערדעל, אַ פּאָר אָכסען, און מע האָט זיך געלאָזט אין וועג אריין בעצייטענס, און גיך־גיך, בחפזון, כמעט אַזוי האַפּענדיג, ווי בשעת מען איז אַרויסגעגאַנגען פון מצרים.

פריהער פון אַלע זענען געפלויגען ווי די אָדלערס, געוויינט־ליך, די כתרילעווקער בעלי־עגלות מיט די גרויסע בוידען און בייד־לעך; דאָרט זענען געזעסען רב מרדכי־נתן דער נגיד מיט זיין גאַנצער משפחה און די אַלע איבעריגע נגידים מיט זייערע משפחות. נאָך זיי האָבען זיך געשלעפּט די גוישע פוהרלעך, אָנגעזעצט מיט ווייבער און מיט קינדער און מיט אַלע קראַנקע נפשות, און הינטען זענען געגאַנגען די מאַנסבילען, די געמיינע בעלי־בתים, דאָס וואָס סע ווערד אָנגערופען דער המון, נעבאָך עולה־רגל געווען מחילה צו פוס, און געגאַנגען גיך, מורא געהאַט

זיך ארומקוקען, טאמער יאגט מען זיי נאך פון הינטען, טאמער בעט מען זיי חלילה צוריק...

שטיל איז געווארען אין כתרילעווקע, לעדיג, פוסט, ווי אויף א בית־עולם. נים געבליבען קיין נפש. פון לעבעדיגע נפשות זענען געבליבען אין שטאדט נאר די ציעגען, דאס גאנצע אידישע פערמעגען אין כתרילעווקע, און האפקע די געשטופעלטע, און דער בעדער מיט דער בעדערין, און, להבדיל באלף אלפי הבדלות, דער אלטער רב רב יוזיפיל.

איבער די דאזיגע אלע לעבעדיגע נפשות וועלען מיר רעדען פון איטליכען אין א בעזונדער קאפיטעל.

קאפיטעל ט.

לאזט זיך אריין א ביכעל אין חקירה.

די געלעהרטע, וואס געבען זיך אפ מיט דער נאטור, וואס קוקען זיך צו און ווייסען די טבע פון יעדען בעשעפעניש, פון איט־ליכם גרעזעלע, ווייזען אויף מיט ראיות, אז קיין זאך אויף דער וועלט געהט נישט לאבוד, ווערד נים פערפאלען, שטארבט נים אוועק. אט דאס וואס מיר זאגען, למשל, אז דער בוים איז גע־וואכסען, די צווייגען האבען געבליהט, געגעבען אונז פירות; נאכ־דעם האבען מיר די פירות אפגעריסען און אויפגעגעסען, די צוויי־גען האבען אפגעבליהט, די בלעטלעך זענען אפגעפאלען, דעם בוים האבען מיר אויסגעהאקט, דאס האלץ האט זיך אויסגע־הייצט — דאכט זיך, איין עק? אויס בוים? ניין, — זאגען די געלעהרטע — ס'איז נישט אזוי די מעשה! דער בוים, זאגען זיי, האט זיך נאר צעטיילט אויף זיינע יסודות; פון די פירות זאגען זיי, האבען מיר געהאט חיות, די בלעטער האבען מיר גע־שמעקט, דאס האלץ האט אונז געווארעמט, און דער בוים האט געלעבט, און מיר האבען געלעבט, און אז מיר זענען געשטארבען, האט מען אונזער קערפער אריינגעלעגט אין דער ערד אריין, און

מיר זענען זיך צעגאַנגען אויף יסודות; אויף אונזער קבר איז אויסגעוואַכסען אַ גרעזעלע, דאָס גרעזעל האָט געגעסען די ציעג און בעקומען דערפון מילך, די מילך האָט געטרונקען דאָס קליינע קינד, געהאַט דערפון חיות, געוואַכסען, אויסגעוואַכסען, אָפּגע־לעבט און געשטאָרבען, צעטיילט זיך ווידער אויף יסודות, ווידער אַ גרעזעלע, ווידער ציעגען, ווידער מילך, ווידער קליינע קינדער, און אַזוי ווייטער און ווייטער, ביז עק וועלט.

איהר שטויסט זיך שוין מסתמא, וואוהין די חקירה געהט? דאָס געהט אויף די אַלטע צעוואָרפענע קברים פונ'ם אַלטען כתרי־לעווקער בית-הקברות פון כמה וכמה יאָהרען. די דאָזיגע קברים און די דאָזיגע ציעגען און די דאָזיגע אידען אין כתרילעווקע — דאָס אַלסדינג איז אינאיינעם אַ מין קיום, וואָס קייטעלט זיך פון אַ סך, אַ סך יאָהרען, און מי יודע, וויפיעל יאָהר עס וועט זיך נאָך אַזוי קייטלען...

אויב איהר ווילט וויסען, וויפיעל יאָהר כתרילעווקע איז אַ אידישע שטאָדט, בעדאַרפט איהר נישט זוכען אין די אַלטע בלע־טער פון דער היסטאָריע — איהר וועט זיי ניט געפינען. איהר דאַרפט זיך נאָר מטריח זיין אויפ'ן אַלטען כתרילעווקער בית-עולם און בעטראַכטען די אַלטע-אַלטע קברים מיט די אַלטע אָפּגעריי־בענע מצבות, פּראָסטע הילצערנע מצבות, פּראָסטע גרויע שטיינער, וואָס שטעהען כורעים, אַנגעבויגען פון אַ סך אַ סך יאָהרען; וואָר־ניט-וואו וואַרפען זיך דורך אויף די שטיינער האַלב-אָפּגעריי־בענע בלייבע אותיות: „דאָ ליגט בעהאַלטען אַ איד אַ רב, אַ צדיק אַזעלכער און אַזעלכער"; „דאָ ליגט בעהאַלטען אַ אשה צנועה און חכמה אַזעלכע און אַזעלכע". דאָס יאָהר איז שווער איבערצולייענען — נאָר מע פערשטעהט, אַז ס'איז שוין לאַנג, וואָרום אַ סך מצבות זענען שוין לאַנג צעפאַלען, און אַ סך קברים זענען שוין לאַנג פערוואַכסען מיט גראָז, און ציעגען, די כתרילעוו־קער ציעגען, וואָס האָבען ניט וואָס צו עסען, שפּרינגען אַריבער

דעם שוין לאנג איינגעפאלענעם פארקאן און פאשען זיך אויף דעם דאזיגען גראז, און ברענגען אהיים פולע אייטערס מיט מילך. און די ארעמע אידישע קינדער אין כתרילעווקע האבען וואס צו עסען, פון וואס צו ציהען כח. און ווער ווייסט, ווער די דאזיגע ציעגען זענען? אפשר שטעקט אין זיי א נשמה פון א מענשען, און נאך פון א גאנץ נאהענטען מענשען? ווער ווייסט, ווי נאהענט עס זענען געבונדען צווישען זיך די דריי מינים: דאס אלטע כתרילעווקער בית־הקברות, די דאזיגע ציעגען, וואס פאשען זיך דא, און טאקי זיי אליין, במחילת כבודם, איך מיין די כתרילעווקער אידען?

אויף אזא מין חקירה האט מיך ארויפגעטריבען דאס אויסזעהען פון די דאזיגע ציעגען אין יענעם טאג, וואס די כתרילעווקער אידען זענען זיך צעלאפען און איבערגעלאזט אויף גאט'ס גענאד זייער גאנץ פערמעגען, זייערע ציעגען.

אין דרויסען איז געווען נאך פסח, דער שניי איז שוין לאנג אראפ פון דער ערד, געלאזט דאס יונגע גרעזעלע זאל זיך שפראצען, ציהען צו דער ווארעמער זונן און בעגרינען און בעשיינען גאט'ס וועלט אין יעדען ארט, וואו מענשען לאזען דאס וואכסען. כתרילעווקע איז אבער — אוי וועה! — נישט קיין ארט פון פרישגראז און נישט קיין ארט פון שמעקענדיגע בוימער. כתרילעווקע איז איין ארט פון בלאטע, פון זאמד און פון פאראך און פון גערדיכטער פער'עפוש'טער לופט, וואס מע קאן פון איהר דערווארגען ווערען, און פון נאך א סך אזעלכע גוטע ליעבע זאכען. גרין גראז קאנט איהר געפינען נאר סיידען אויפ'ן בית־עולם, און אהין האט דאס מיך מיין בת־הדמיון, מיין פאנטאזיע, אוועקגעטראגען אין יענעם טאג פון דער גרויסער בהלה, און דארט האב איך בעטראכט די גאנצע טשערעדע פערלאזטע, פער'יתום'טע ציעגען, און עס האט מיר פערקלעהמט דאס הארץ, ווי אויף די ציעגען נעבאך, אזוי אויך אויף די קליינע אידישע קינדער, וואס זענען געבליבען דיעזע

טאג אהן אביסעל מילך. קוקענדיג אויף די ארעמע ציגעלעך, ווי זיי שטעהען, מעלה־גרה'ן, מאכען מיט די בערדלעך, קוקען משונה־מאדנע נאריש־פערטראכט, האט זיך מיר אויסגעוויזען, אז זיי זאגען צו מיר: „פעטער! אפשר ווייסט איהר, וואו זענען אונ־זערע בעלי־הבתים און בעלי־בית'טעס? צו וועלכע גוטע יאהר זענען זיי זיך צעלאפען?"...

איך לאז איבער דאס פעלד, דאס הייליגע ארט פון כתרי־לעווקע, און געה מיר דורך מיט אייך אין שטאדט אריין, זעהען די איבעריגע נפשות, וואס זענען איבערגעבליבען פון דער גרויסער בהלה אין כתרילעווקע.

דאס מיינט מען דעם בעדער מיט דער בעדערין און זייער קעסט־קינד, דעם אלטען שוואכען רב רב יוזיפיל.

קאפיטעל י.

שמועסט וועגען דעם רב רב יוזיפיל.

א סך מאל האב איך אייך דערמאנט און ארויסגעבראכט אין מיינע אמת'ע, ניט־אויסגעטראכטע מעשיות איינעם פון מיינע בעליעבטעסטע פארשוינען, דעם רב און דעם רבי'ן פון כתרילעווקע, רב יוזיפיל, און קיינמאל האב איך זיך ניט אפגעשטעלט אויף איהם, איך זאל אייך מיט איהם בעקענען, ווי עס געהער צו זיין. איך ווייס, אז ס'איז פון מיר א גרויסע עולה. לאס איך האטש אט דא ממלא זיין דעם דאזיגען חסרון.

רב יוזיפיל איז איין אלטער מאן, א זקן און א קראנקער און פון תמיד אן ניט קיין איבעריגער גבר, א צעבראכענער גוף, דער־פאר אבער מיט א נשמה א גאנצע, א געזונדע און א ריינע; און דוקא אין דעם דאזיגען קראנקען גוף האט נאט אריינגעזעצט די דאזיגע תמיד־יונגע און שטענדיג־פרישע נשמה און אנגעזאגט איהר, זי זאל זיך האלטען, לאנג האלטען, ביז עס וועט קומען די

רעכטע צייט, ווען איהר גאט אליין זאגען: „קום, שוין צייט אין גן־עדן אריין“...

און געוויס אין גן־עדן אריין — ס'איז גאר קיין ספק ניט! ווארום דעם גיהנם מיט'ן חבוט־הקבר מיט די אלע איבעריגע גוטע זאכען, וואס ווארטען אויף אונז דארטען, האט שוין אונזער רב יוזיפיל, דאנקען גאט, איבערגעלעבט דא, אויף דער וועלט. נישטא איין צרה, איין שלאק, איין פורעניות, וואס רב יוזיפיל האט דאס ניט פערזוכט פון דעם וואס לעבט אייביג. דער וואס לעבט אייביג האט, אפנים, געוואלט אויספרובען זיין געטרייען קנעכט רב יוזיפיל, האט ער געהאלטען אין איין שיטען אויף איהם צרות פון דער ברייטער האנד, כדומה למשל, ווי מע בעשיט א חתן מיט ניסלעך. איינס נאכם אנדערע האט ער ביי איהם צוגענומען די קינדער, פריהער, געוויינטליך, גוט אנגעמוטשעט זיי; נאכדעם — דאס ווייב פרומע־טעמע די רביצין, די צדיקית, וואס זי איז געווען פאר איהם א געטרייע מאמע; נאכדעם האט ער איהם צוגעבוי־גען אביסעלע צו דער ערד, איהם מזכה געווען מיט שענע עטליכע קרענק אויף דער עלטער, איהם איבערגעלאזט ווי אויפ'ן וואסער, עלענד און ארעם און שוואך. און בכדי ער זאל פיהלען דעם אמת'ען טעם פון גיהנם, האט ער אריינגעגעבען א זין די כתרי־לעווקער אידען, זיי זאלען קרוינען א נייעם רב, א יונגען רב, און איהם, דעם אלטען רב יוזיפיל, זאל מען אויף דער עלטער בעטען מחילה און בעזעצען איהם ערגיץ ביי'ם בעדער מיט דער בעדעריין, ער זאל דארטען דערלעבען דאס איבעריגע ביסעל יאהרען. דא האט דער רבונו־של־עולם געקאנט רעכענען פאר זיכער, אז דער דאזיגער רב יוזיפיל וועט שוין מסתמא געוויס זינדיגען מיט'ן מויל חאטש, אזוי ווי איוב פארצייטען האט זיך אויך געמוטשעט־שעלט אזוי לאנג, ביז ער האט זיך ניט געקאנט מעהר איינהאלטען און פערשאלטען זיך דאס געביין.

נישט אזא מענש אבער איז געווען אונזער אלטער רב יוזיפיל. א סך, א סך זאכען איז רב יוזיפיל דערגאנגען מיט זיין אייגענעם

שכל. ער איז דערגאַנגען מיט זיין אייגענעם שכל, אַז אַלע צרות און יסורים, וואָס דער אויבערשטער האָט איהם מזכה געווען, איז — איינס פון די צוויי: אָדער דאָס איז נאָר אַ פּרוב, אַיין אָנשיקעניש פון זיין ליעבען נאָמען, איין אָפּקומעניש דאָ, אויף דער נאַרישער זינדיגער וועלט, בכדי ער זאָל דאָרטען בעקומען דערפאַר זיין שכר בכפל כפלים, אָדער ער האָט דאָס טאַקי כשר פערדיענט: און טאָמער נישט ער אַליין פאַר זיינע אייגענע זינד — איז פאַר זיינע אָרעמע זינדיגע ברידער, די קינדער ישראל, וואָס זענען ערב איינס פאַר'ן אַנדערע און זענען מחויב אָפּקומען איינס פאַר'ן אַנדערע, ווי אַ מין אַרטעל, למשל, וואָס טאָמער כאַפּט מען איינעם אין אַ גנבה, בעדאַרף ליידען דאָס גאַנצע אַרטעל, איטליכער וועדליג אויף זיין חלק... אַזוי איז רב יוזיפיל דער־גאַנגען מיט זיין אייגענעם שכל, און האָט זיך אויף זיין לעבענס־טאָג קיינמאָל נישט בעקלאָגט, זיך אויסגעטהאָן פון דער וועלט מיט אַלע איהרע תענוגים, זי לחלוטין מבטל געווען מיט אַ שמיי־בעל פון אַ גרויסען, גרויסען פילאָזאָף, און דערמיט האָט ער זיך געקויפט גרוים ליעבשאַפט ביי די כתרילעווקער לייט, וואָס חאָטש ער איז שוין קיין רב ביי זיי נים געווען, און די הכנסות, וואָס האָבען געהערט צו איהם, האָט שוין צוגענומען דער נייער רב, פון דעסטוועגען האָט ער געהאַט דעם זעלבען כבוד וואָס תמיד, דעם זעלבען אויבען־אָן אין בית־המדרש, און אפילו דער נאָמען „רבי“ איז איהם אויך איבערגעבליבען, ווי פריהער. דער חסרון איז אָבער געווען, וואָס מיט'ן נאָמען „רבי“ אַליין קאָן מען נישט לעבען: דער גוף מאָהנט זיך זיינס, וואָס ס'נים איז, אַבי עפּיס אין מויל אַריין, צו דערהאַלטען די נשמה... זענען די כתרילעוו־קער לייט געפאַלען אויף אַ „המצאה“: אַזוי ווי די כתרילעווקער באָד איז דאָך אַ קהל'שע באָד, זאָל די הכנסה פון דער באָד גע־הערען צום אַלטען רב, און דאָרטען טאַקי זאָל ער וואָהנען. דאָס הייסט, נים אין באָד גופא: נאָר אַזוי ווי ביי דער באָד איז פאַר־האַן אַ שטיבעל, דאָרט וואו סע זיצט דער בעדער מיט דער בע־

דעריין, איז דארט פארהאן איין אלקערעל, וועט ער זיך קאנען דארטען רוהיג זיצען און לערנען.

לערנען? סע רעדט זיך אזוי: ווי קאן שוין רב יוזיפיל לערנען, אז די ראיה איז איהם, ניט פאר אייך געדאכט, אזוי געשלאגען, אז קוים וואס ער זעהט די ליכטיגע שיין? פון דעסט־וועגען, האט קיין יסורים ניט. א תלמיד־חכם, ווי אלט ער זאל ניט זיין, געפינט ער זיך איין ארבייט. קאן ער ניט לערנען אינוועניג, לערענט ער א ו י ס װ ע נ י ג, זאגט ער עפּיס, דאווענט ער, אדער גלאט אזוי ער טראכט. און טראכטען איז דא פון וואס! פון דער וועלט טראכט דער אלטער רב יוזיפיל, און פון דעם בורא פון דער וועלט, פון דעם בעשאפער, וואס ער איז געערעכט און אלע זיינע ט ה ו ע כ צ ע ן זענען רעכט! און פון זיין פאלק ישראל, וואס ער שטראפט דאס, ווי א ליעב קינד, און פון אלע איבעריגע פעלקער, און פון אלע בעשעפענישען אויף דער ערד, פונ'ם גרעסטען וויזילטיער ביז דער מינדעסטער מילב, ביז'ן קלענסטען ווערעמעל אונטער'ן שטיין, וואס ער טהוט טהון שפייזען מיט זיין ברייטער האנד. דערפון איז אפצולערנען א קל־וחומר: „מה־דאך א מילב, א ווערעמעל אזוי, היינט לא כל־שכן שוין א מענש, און לא כל־שכן א איד!"... אזוי טראכט זיך רב יוזיפיל און איז צופריעדען מיט גאט און מיט דער וועלט און מיט'ן פאלק ישראל און מיט זיך און מיט זיינע געדאנקען, וואס ער זאגט זיי ארויס ניט איין מאל גאנץ הויך, אלע זאלען הערען. און ווי אומעדום, אזוי זענען אויך אין כתרילעווקע פארהאן מענשען חקרנים, גריבלער, וואס האבען ליעב פרעגען קשיות: פרובען זיי זיך אביסעל אפ'לצ'עווען פון אלטען רבי'ן און פרעגען איהם א קלאץ־קשיא:

— איהר זאגט, א מילב? א ווערעמעל, זאגט איהר? ענטפערט זשע אונז, רבי, א תירוץ דערויף: ווי באלד, אז דער אויבערשטער איז יא אזא גרויסער גאט און א גוטער גאט און א דערבארעמיגער גאט, וואס שפייזט אפילו א ווערעמעל אונטער'ן

שטיין, הייגט למאי שפייזט ער ניט זיינע כתרילעווקער אידעלעך? שוין זשע זענען מיר קלענער פון א מילב, קלענער נאך פונ'ם קליינעם ווערעמעל, וואס אונטער'ן שטיין?...

— וואס פאר א קינדער איהר זייט! — ענטפערט זיי דער אלטער מיט א שמייכעלע. — איך וועל אייך געבען א משל מיט א מלך. אשטייגער, שטעלט אייך פאר, דער מלך האט אייך גע־לאזט בעטען צו זיך אויף דער סעודה, זענט איהר געקומען אין פעדערשטען חדר און דערזעהן, אז אין פעדערשטען חדר איז עפּיס ניט אזוי גראם און ליכטיג, האט איהר גענומען און זיך אומגע־קעהרט צוריק. אזוי איז דאס אויך. איך פרעג נאר איין זאך: וואס פאר א ווערטה האט פאר אייך דאס ביסעל יסורים און בזיונות דא אינ'ם ענגען פּ ר ו ז ד ו ר, אינ'ם פעדערשטען חדר, אקעגען יענעם גרויסען ט ר ק ל י ן, דעם שענעם רייכען פּאלאץ פון עולם־הבא דארטען, וואו די ווענט זענען פון גין־גאלד, די ערד פון ריין זילבער און די שטיינער בריליאנטען? דארט, וואו דאס לעבען איז אייביג, דארט, וואו די נשמות פון די צדיקים זיצען אויבען־אן און טהוען זיך אן וואוילטאג און האבען הנאה פון דער לויטערקייט פון דער שכינה, און הקדוש־ברוך־הוא אליין באדיענט זיי, טראגט זיי אונטער אין גילדענע בעכערם דעם בעסטען וויין און אויף גילדענע טעלערלעך די פיש פונ'ם לויתן מיט'ן פלייש פונ'ם שור־הבר...

די לעצטע ווערטער, דאס הייסט: „וויין", „לויתן" און „שור־הבר" — דאס לעגט שוין צו, געוויינטליך, רב יוזיפיל, ווי א צו־גאב פאר דעם פּראסטען עולם, וואס וויל ניט וויסען פון קיין רוחניות און פון קיין שכינה. א פּראסטער איד דארף האבען א פּראסט שטיקעל פיש, מיט א שטיקעל געבראטענס — און דאס איז אין כתרילעווקע איינע פון די זעהר זעלטענע זאכען, וואס נאר שבת און יום־טוב קאן מען זיך אזעלכעס פּערגינען, און דאס — ניט אלע מאל. פאר אזעלכע ווייכע גוטע רעד האט מען ליעב אין כתרילעווקע דעם אלטען רב דאס חיות, און מעהר פון

אַלע — דער פּראָסטער עולם, און מעהר פונ'ם גאַנצען עולם — דאָס בעריהמטע פּאָרעל, דער בעדער מיט דער בעדערין פון דער אַלטער כתרילעווקער קהל'שער באָד, וואָס פון זייערטוועגען שעני קען מיר אַ בעזונדער קאַפּיטעל אין דער דאָזיגער בעשרייבונג.

קאַפּיטעל יא.

אדם הראשון מיט חוה'ן אין גן־עדן.

אויב עס האָט אַ זין דאָס, וואָס שמעיה אָדער פּישעל קאָרעספּאָנדענט — דער וואָס שרייבט קאָרעספּאָנדענציעס אין אַלע בלעטער און מע דרוקט זיי ניט — זאָגט אויף דער כתרילעווקער באָד, אַז זי איז אַ גן־עדן־התחתון, דאַרף אייך נישט אויסווייזען אַזוי ווילד דאָס, וואָס די כתרילעווקער ליצני־הדור האָבען אַ נאָמען געגעבען בערקע דעם בעדער א ד ם ־ ה ר א ש ו ן, און חוה די בעדערין האָבען זיי געקרוינט מיט אַ צונעמעניש ד י מ ו ט ע ר ח ו ה. פון וואַנען האָט זיך גענומען דער דאָזיגער נאָמען — איז שווער צו זאָגען. אפשר דערפאַר, וואָס די בעדערין האָט געהייסען חוה, האָט דער מאַן איהרער שוין במילא געפּאַסט צו הייסען אָדם? און אפשר דערפאַר, ווייל דאָס בעריהמטע פּאָרעל האָט זיך געפונען אינ'ם דאָזיגען גן־עדן פון כמה וכמה יאָהרען, אָפּגעשיידעט פון דער גאַנצער וועלט, און געלעבט ווי אין גן־עדן? צי אפשר דערפאַר, ווייל די כתרילעווקער אידען און וייבער האָבען געהאַט מעהר פון אַלעמען די זכיה צו זעהען דאָס דאָזיגע פּאָרעל אין דעם זעלבען קאָסטיום, וואָס אָדם מיט חוה'ן האָבען געטראָגען אין גן־עדן, איידער זיי האָבען פערזוכט פונ'ם עץ־הדעת? אַזוי צי אַזוי — דאָס מוזען מיר מודה זיין, אַז די כתרילעווקער לצים זעצען־צו עמיצען אַ נאָמען, איז ער ווי געבאָרען, ווי צוגעשניטען, אויפגענייהט, אויסגעפּרעסט און אָנגעמאָסטען — און „פאַרניצט געזונט"! עס האָט זיך אויסגעוויזען איטליכען בעזונדער, אַז קיין אַנדער נאָמען קאָנען זיי גאָר ניט

האבען. ווי אזוי דען זאָל מען רופען א פּאַר־פּאַלק, וואס פערברענגען אלע זייערע טעג און יאָהרען דאָרטען, באַרג־אַראָפּ, העט־וויט פון שטאָדט ארויס, ווייט פון דער בעריהמטער כתרילעווקער שטענדיגער בלאָטע, סאַמע ביי'ם ברעג טייך, דאָרט, וואו גרינע ווערבעס שטעהען אנגעבויגען, קוקען־אריין אין וואסער אריין; דאָרט, וואו זומער־צייט הערט מען זשאבעס קוואַקען, גראַגערען און פערגראַגערען דעם קאָפּ? אזא ערטעל קאָן מען טאַקי אנדערש ניט רופען ווי גן־עדן, און אזא פּאַר־פּאַלק, ווי דער בעדער מיט דער בעדעריין, זענען באמת אדם מיט חוה'ן אין דעם דאָזיגען גן־עדן, וואס זענען ווי בעשאַפען געוואָרען איינס פאַר דאס אנדערע משששת ימי־בראשית: ער א הויכער, א געזונדער, א ברייט־ביי־ניגער, איין אויסגעדיענטער סאָלדאט מיט א קאַלטענוואסער־באָרד, מיט א וואטאָווע גלאַנצענדיגע קאַפּאָטע און מיט שטענדיג אונטערגעבונדענע שטיוועל, און זי — א הויכע, א געזונדע, א פעטע אידינע מיט א שוואַרץ גלאַנצענדיג געשטופּעלט פּנים, נאָר מיט גוטע גרויע אויגען, מיט א קעסטעלדיגער פעטשיילע אויפ'ן קאָפּ און מיט שטענדיג איין אונטערגעשטעקט קליידעל, וואס ס'האָבען זיך אַרויסגעזעהען פון דעם א פּאָר גרויסע פיס אין מאַנס־בילשע גרויסע שטיוועל. קיין זאַך אויף דער וועלט האָט דאס פּאָרעל ניט געוואוסט, א חוץ דער באָד. שטענדיג איז מען געווען פערנומען נאָר מיט דער באָד: אָדער מע הייצט די באָד, אָדער מע רייניגט די באָד, אָדער מע פעררייבט די באָד — קיינמאָל זיצט מען ניט לעדיג, סיידען ביי נאַכט, אז אלע פייערען ווערען פערלאָשען, דעמאָלט זעצען זיך אוועק אדם מיט חוה'ן איבער א טעפּעל קאַרטאָפלים און מע פערקלויבט זיך ווינטער אויפ'ן אויוון און זומער אין דרויסען ביי דער פּריזבע, און קיינעם, קיינעם איז אין כתרילעווקע ניט אזוי גוט, ווי דעם דאָזיגען פּאָרעל. קיינער, קיינער האָט ניט אזא שטענדיגע פערזאָרגטע פּרנסה, ווי אדם מיט חוה'ן. אז קיין ראטע צאָהלען בעדאַרף מען ניט, און קונים איז מען קיינמאָל ניט זשעדנע, וואָרום ווי אָרעם די שטאָדט זאָל ניט

זיין — אהן א באד קאן זיך א איד ניט בעגעהן. אמת, קיין גרויסע גליקען קאן מען דערפון ניט מאכען, קאפיטאלען קאן מען ניט קלויבען, און קיין הייזער אייגענע קויפען אוראי נישט. ווארום וואס צאהלט א כתרילעווקער איד, משטיינס געזאגט, אז ער קומט שוין ערב־שבת אין מרחץ אריין? היינט וויפיעל האלץ נעמט צו די באד, אז דער קעסעל בסך־הכל איז שוין אלט, און די שטיינער זענען צעפאלען, און די ווענד לייכטען זיך דורך, און פון דער סטעלי קאפעט. יעדער קאפ, וואס פאלט אויפ'ן הוילען לייב פון די נאקעטע בעלי־בתים, טהוט א בריה, א ברען, ברענט אוים א שטיק פלייש, מע טהוט אזש א טאנץ־אונטער און א מאך בשעת מעשה: „איף — אוי!" — ווי די רשעים אין גיהנם, בשעת מע טרייבט זיי אויף צעגליהטע צוועקעס. און דער עולם לאזט אוים דאס ביטערע הארץ אויפ'ן בעדער, שעלט איהם אז א פולען קאפ, און ער, דער בעדער, טהוט זיך זיינס: גיסט וואסער אויפ'ן הייסען שטיין און ווארטשעט זיך אין בארד אריין: „איהר פארשטעהט א מעשה? אויסגעבויט א באד נאך פאר חמעלניצקעס צייטען און ווילען ס'זאל ניט קאפען!" און ער פעררירבט אלע מאל מיט זיינע אייגענע הענד די אלטע באד, פערשטעקט די ווענד, פערלאטעט דעם דאך, שפארט איהם אונטער מיט איין אבאפעלעק און רייניגט אפט די מקוה, בכדי די כתרילעווקער חכמים זאלען זיך ניט ווערטלען און ניט זאגען קיין המצאות, אז זיי הערען דארטען זשאבעס קוואקען... און אדם הראשון שטעהט אויף גאנץ פריה, ווען גאט אליין שלאפט נאך, שלעפט מיט די געזונדע גראבע ידים איין עמער נאך איין עמער און זעצט בשעת מעשה גאנצע שטיקער תהלים אויסווענינ מיט א ניגון, און דאס קול זיינס קלינגט, הילכט, לאזט זיך הערען פון דער באד ארויס און קייקעלט זיך מיט'ן ווינד איבער די ברעגען פונ'ם טייך און ווערד פערפאלען העט־ווייט דארטען, אזש אויף יענער זייט טייך, וואו א פויגעל האט זיך פערקלויבען אויף א צווייגעל פון א בוים, שארעכט שטילערהייד, שאקעלט זיך און רייניגט דעם פיסק און טראכט מכח אנבייסען...

און אינגוועניג אין שטיבעל, וואס ביי דער באד, איז נאך שטאק־פינסטער. דארט זיצט חוה די בעדערין איבער א שנויץ און פעררינכט דעם „רבינ'ם" גרעט, וואס זי אליין טאקי האט דאס איהם נעבכטען אויסגעוואשען. פערלאטעט וואו ערגיץ א ריס און נייהט־צו וואו מע דארף א קנעפעל, דער „רבי" זאל האבען וואס אנצוטהון, אז ער וועט אויפשטעהן פונ'ם שלאף.

פונ'ם שלאף? משטיינס געזאגט, דאס שלאפען וואס דער אלטער רב יוזיפיל שלאפט, אז אט ניט לאנג האט ער אפגעפראוועט חצות און אקארשט, ווי מע זעהט ניט, האפט ער זיך אויף, גיסט־אפ נעגעל־וואסער און נעמט זיך צו עבודת־הבורא, הויבט אן „זאגען"... וואס זאגען — ווייסט זי נישט אקוראט, נאר אז ער זאגט, איז א מחיה צו הערען! איטליכסווארט ממש צעגעהט זיך אין אלע אברים!

און די בעדערין שטעהט־אויף פאוואלינקע, געהט אויף די שפיץ פינגער, נעמט זיך שטילערהייד צו דער מולטער, אויסמאכען די חלה אויף שבת.

— קוקאריקו! — ציהט־אויס א ווייסער האהן מיט רויט־ליכע פליגלען, שפרינגט־אראפ צוליעב דעם טאקי פון די באנטענעם גלייך אויף דער שוועל, מיינט, אז ער האט דא געטהאן עמיצען מי יודע וואס פאר א טובה דערמיט, וואס ער האט אויפגעוועקט דעם עולם צו דער ארבייט.

— א קיש אין דער ערד אריין! — מאכט צו איהם חוה און טרייבט איהם דורך מיט בזיונות און שיט איהם אפ מיט ווערטער. — קיש־קיש צו אלדי שווארצע יאהר! צי מע דארף, צי מע דארף ניט, ער ווייסט נאר קוקאריקו! ווארט־ווארט, וועסט זיך נאך אביסעל ביי מיר אונטערהאדעווען, וועל איך דיך אוועקטראגען צום שוחט, וועט דיר שוין זיין א קוקאריקו! וועסט שוין ביי מיר קוקאריקען!

די דאזיגע אלע דבורים, וואס חוה איז מכבד דעם האהן דעם עזות־פנים, זענען אבער ארויסגעווארפען: דער „רבי" איז שוין

במילא אויפגעשטאנען, שוין לאנג אפגעגאסען נעגעל־וואסער און גענומען זיך צו עבודת־הבורא, און ער „זאגט“ שוין... וואס ער זאגט — ווייסט נישט חוה אקוראט, נאר אז ער זאגט, איז א מחיה צו הערען! איטליכס ווארט ממש צעגעהט זיך אין אלע אברים! און זי טראגט איהם אונטער מיט גרויס דרך־ארץ א טעפעל ציי־קאריע, הייסע און געשמאקע, און סע זעצט א פארע, און סע שמעקט טעם גן־עדן.

קאפיטעל יב.

דער רב רב יוזיפיל האט א גוט עלטער.

די המצאה, אז דער אלטער רב רב יוזיפיל זאל לעבען פון דער פרנסה פון דער כתרילעווקער קהל'שער באד, איז געווען איינע פון יענע גליקליכע המצאות, וואס נאר אין כתרילעווקע קאן מען פאלען אויף אזא גלייכער זאך. בערקע דער בעדער, אדער אדם הראשון, וואס האט אויף זיין אייגענעם חשבון, איי־געגנטליך, בעדארפט על־פי כתב בעהייצען מיט'ן האלץ פון דער באד אויך דעם בית־המדרש, להבדיל, האט סאי ווי סאי געלאזט פרוירען די בעלי־בתים א גאנץ ווינטער, געפונען אלע מאל איין אנדער תירוץ: דער פראסט איז צו גרויס, דאס האלץ איז נאס, א טומאן אין דרויסען, וכדומה אזעלכע פזמונות, וואס ניט גע־שטויגען, ניט געפלויגען — לאז ער האטש אויסהאלטען רב יוזיפיל דעם רב אויף דער עלטער, מען איז איהם שוין מוחל דאס בית־המדרש! און וואס דארף, משטיינס געזאגט, איין אלטער איד, און א רב, ובפרט נאך אזא איד, און אזא רב, ווי רב יוזיפיל, וואס אפילו אין די גוטע יאהרען איז ביי איהם אלסדינג געווען גוט? די רביצין אליין, פרומע־טעמע עליה השלום, פלעגט דערצעהלען אויף איהר מאן, אויף רב יוזיפלען, אז ס'איז ביי איהם אלסדינג רעכט. ווען, למשל, מע גיט איהם עסען הייסע קויה'לען, עסט ער: ער בריהט זיך, נאר ער עסט. אזא מין מפונק איז דאס

געוועזן. הײַנט בפרט נאָך איצט אויף דער עלטער! איין זאַך איז נאָר שלעכט: ס'וועט איהם זײַן בײַ זיי אַביסעל ענגליך. איז דאָ איין עצה: אָדם מיט חוה'ן קאָנען גאַנץ פֿײַן שלאָפֿען אין באָד, און „דער רבי" אין שטוב. די באָד מיט דער שטוב איז במילא איין שטוב, שטעהען אונטער איין דאַך. נאָך אַ מעלה האָט די באָד, וואָס ווינטער איז דאָרטען וואַרעם, טאַקי ווי אין אַ גן־עדן. אמת, די דאָזיגע מעלה איז אַ מעלה נאָר ווינטער, און קומט זומער — ווערד פֿון דער מעלה אַ חסרון. ס'איז אַזוי היים, אַז ניט נאָר אין באָד — אין שטוב קאָן מען צעגאַנגען ווערען פֿאַר היץ. איז אָבער פֿאַרהאַן איין אַנדער עצה: שלאָפֿט מען אין דרויסען. זומער אין דרויסען איז דאָך טויזענד מאָל בעסער ווי אין שטוב, ובפרט נאָך דאָ, בײַ'ם ברעג טײַך, איז דאָך טאַקי אַ גן־עדן. אמת די דאָזיגע מעלה האָט אין זיך אויך אַ שטיקעל חסרון, וואָס איבער די זשאַבעס איז דאָ, בײַ'ם ברעג טײַך, אונמעגליך צו שלאָפֿען. איז דער תירוץ: למאי אין שטוב? אין שטוב בײַ זיי איז דען ניטאָ קיין זשאַבעס? עס האָט זיך דען ניט געטראָפֿען חוה דער בעדערין וויפֿיעל מאָל, אַז זשאַבעס זאָלען איהר שפּרינגען גלײַך אין פּנים אַרײַן אָדער פֿון בעט, אָדער פֿון דער דײַזשע, אָדער גאָר פֿון אויווען אַרויס?... בקיצור, מע האָט דעם „רבי'ן" בעלעגט אין שטוב, און אָדם מיט חוה'ן האָבען זיך בעזעצט אין גן־עדן, דאָס הייסט אין באָד, און האָבען אַכטונג געגעבען אויפֿ'ן „רבי'ן", ס'זאָל איהם דאָ זײַן גוט, ער זאָל האָבען אַלסדינג צו דער צײַט, דאָס עסען צו דער צײַט און דאָס טרינקען צו דער צײַט. און מיט דער צײַט זענען זיי צו איהם געוואָרען שטאַרק צוגעבונדען, ליעב געקריגען, אַזוי ווי עפּיס איין אייגענעם.

גערופֿען האָט זיי דער אַלטער רב יוזיפֿיל „קינדערלעך", און זיי איהם — „רבי". און ניט אומזיסט, וואָרום זיי האָבען אויף זייער גאַנצען לעבען ביז אַהער ניט געהערט אַזוי פֿיעל תורה, וויפֿיעל זיי האָבען זיך אָנגעהערט דאָ פֿונ'ם אַלטען רב רב יוזיפֿיל

אין איין טאג. און אלסדיגע, וואס זיי האבען פון איהם געהערט, איז ביי זיי געווען א נייעס. ער האט אויסגעזעהן ביי זיי אין די אויגען, ווי א מענש, וואס איז נאר־וואס געקומען צו פאהרען פון זעהר א ווייטער מדינה און דערצעהלט זיך אן אזעלכע חדושים, וואס מע האט זיי קיינמאל ניט געהערט, און אפילו נישט געזעהען אין חלום. מיט אפענע מיילער און מיט הארצקלאפעניש פלעגט דאס דאזיגע פארעל זיצען ווינטער ביי דער לעזשאנקע, און זומער אין דרויסען אויף דער פריזבע, און קוקען אויפ'ן „רבי'ן" און הארכען, ווי דער „רבי" רעדט פון רוחניות, דערצעהלט חדושים פון גאט, פון מענשען דא אויף דער וועלט, און פון מלאכים דארט אויף יענער וועלט, פון דער ערד און פון אלע בעשעפענישען וואס אויף דער ערד, און פונ'ם הימעל מיט דער זון מיט דער לבנה מיט די שטערען און מיט די אלע איבעריגע גלגלים. און ניט איין מאל פלעגט זיך אויסווייזען אדם הראשונ'ען מיט חוה'ן, זיצענדיג אין דרויסען ביי דער באד אין די ווארעמע ליכטיגע זומער־נעכט, אז דער דאזיגער זקן, מיט דעם איינגעבויגענעם רוקען, מיט דעם קליינעם ווייסען בערדעל און מיט די גוטע, גוטע אויגען, איז אליין עפּיס א מין רוחניות, וואס אט הויבט זיך עס אויף פון דער ערד און הויבט אן שוועבען אין דער לופטען, שוועבט אזוי לאנג, ביז סע ווערד פערשוואונדען דארטען ערגיץ, צווישען די גלגלים... און זיי אליין פיהלען אויך, ווי עס ציהט זיי עפּיס אהין ארויף, צו יענע ווייסע פאסמעס און צו יענע קליינע שטערענדלעך; צו די נשמות, וואס בלאנזען דארט ארום און געפינען ניט קיין רוה...

גאט ווייסט, אויב ס'איז נאך עמיצען אויף דער גאנצער וועלט געווען אזוי גוט, ווי אונזער פארעל אדם מיט חוה'ן אין גן־עדן, און אויב עמיצער נאך האט געהאט אזא גליקליך עלטער, ווי דא, ביי זיי אין גן־עדן, האט געהאט דער אלטער רב רב יוזיפיל פון בתרילעווקע

קאפיטעל יג.

כמעט דאס ערשטע מאָל אין זיין לעבען איז רב יוזיפיל אין כעס.

הימעל און ערד האָבען געשוואָרען, אַז קיין אייביגע זאך זאָל ניט זיין אויף דער ערד; און שטענדיג גוט — דאס טאָר ניט זיין קיינעם ניט, אין ערגיץ ניט! פאַרהאַן א שטן מקטרג, וואָס מישט זיך אריין, שטעהט ביי אונז שטענדיג הינטער די פּלייצעס און היט אונז די נשמה, גיט אכטונג, מיר זאָלען חלילה נישט פערגעסען אַן גאָט... דער דאָזיגער שטן האָט זיך ארייינגעמישט אויך אהער, אין דעם גן־עדן, וואָס מיר האָבען אויבען בעשריבען, און האָט שיער־שיער ניט ארויסגעטריבען פון דאַנען אָדם מיט חוה'ן, און מיט זיי אינאיינעם — נעבאך דעם אַלטען עלענדען זקן; שיער־שיער ניט חרוב געמאכט דאס נעסט, שיער־שיער ניט צע־שיידט די ליעבע און געטרייע, שיער־שיער ניט פערשטעהרט דאס גליק אויף אייביג.

דאס איז געווען דעמאָלט, ווען חוה די בעדערין איז געקומען פונ'ם מארק, געוואָלט קויפען פישלעך — איז ניט געווען, גע־וואָלט קויפען קארטאָפּלים — איז ניט געווען, א בינטעל ציבעלקע־לעך — איז ניט געווען, נישט געווען קיין לעבעדיגער נפש. פרי־הער האָט זי געזעגענט, אפשר איז זי צו־פריה ארויסגעגאנגען אין מארק? האָט זי א ביסעל צוגעוואַרט. דערזעהן, אַז ס'איז שוין גרויסער טאָג, און אין מארק — איהר זאָלט זאָגען א משוגענער הונד! וואָר־ניט־וואו זעהט זי אידען לויפען, פּאקעווען זיך, קלייבען זיך אין וועג אריין. וואָס איז די מעשה? מע לויפט! וואוהין לויפט מען? אין דער וועלט אריין!...

און ביז חוה איז געקומען אהיים און איבערגעגעבען דאס אָדם הראשונ'ען, און ביז אָדם הראשון האָט דאס איבערגעגעבען דעם „רבי'ן", איז שוין העכער א האַלבע שטאָדט געווען אויף יענער זייט בית־עולם.

תחילת האָט רב יוזיפיל גאָר ניט געוואָלט גלויבען, אַז ס'זאָל זיין אמת: זיי לויפען? וואָס הייסט, זיי לויפען? נאָכדעם האָט ער גענומען דאָס יאַמשאַווע שטעקעל מיט דער אויסגעבוי־גענער בלעכענער גאַלקע, וואָס איז שוין אַלט אפשר אַזוי פיעל, וויפיעל ער איז רב אין כתרילעווקע, און האָט זיך מטריח געווען מיט זיין עלטער אין שטאָדט אריין, און האָט נאָך געפונען עטליכע אידען קלויבען זיך אין וועג אריין, האָט ער זיי אָפּגעשטעלט, און מיט אַ זים שמייכעל האָט ער גענומען זיי שטראָפען, זאָגען מוסר.

עטליכע איבערגעבליבענע אידען האָבען איהם אויסגעהערט מיט זעהר אַ טיעפען זיפץ און געזאָגט מיט אַ ביטער שמייכעל:

— יאָ, איהר זענט זעהר גערעכט, נאָר פון דעסטוועגען, רבי, זעצט זיך און פאָהרט אויך מיט אונז! פאָלגט אונז, רבי, פאָהרט מיט אונז, און וואָס גיכער!

— פאָהרען? וואוהין? צו וואָס? צוליעב וועמען?

אָבער אַלע זיינע רעדער זענען געווען אומזיסט ארויסגעוואָר־פען, ווארום די עטליכע איבערגעבליבענע אידען זענען שוין אויך געווען לאַנג פון יענער זייט שטאָדט.

געקומען אהיים אין גן־עדן, מיין איך: צום בעדער מיט דער בעדערין אין באָד אריין, האָט ער געטראָפען אָדם מיט חוה'ן שטאַרק פערזאָרגט, כמעט אין טרערען, און ער רופט זיך אָן צו זיי:

— וואָס זענט איהר, קינדערלעך, אַזוי פאַרצאָרענט?

— סטייטש, מאַכען זיי צו איהם, איהר ווייסט דען ניט. וואָס עס טהוט זיך? דאָ איז נאָר וואָס געווען האַפּקע?

— וואָסער האַפּקע?

— האַפּקע די ערלית'טע, די וואָס פאַרלעשט די ליכט שבת. דערצעהלט זי זיך אָן אַזעלכע מורא'דיגע זאַכען, וואָס די האָר שטעלען זיך קאַפּויר!

און אָדם מיט חוה'ן דערצעהלען איהםביידע אינאיינעם, האַפּען איינס פאַר דאָס אַנדערע, די אַלע מורא'דיגע זאַכען, וואָס האַפּקע דערצעהלט זיך אָן וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך. און

רב יוזיפל דער רב זיצט אנגעשפּאַרט אויפ'ן שטעקען און האָרכט, האָרכט מיט קאָפּ. ער זיצט און טראַכט און ענטפערען ענטפערט ער גאָר ניט. און נאָכדעם הויבט ער אויף דעם קאָפּ, קוקט זיך אַרום פון אַלע זייטען, לעגט־אַוועק נעבען זיך דאָס אַלטע יאַמ־שאַווע שטעקעל, טהוט אויס דאָס היטעל און בלייבט אין דער יאַרמעלקע, און רופט זיך אָן צו אָדם מיט חוה'ן:

— הערט זשע אויס, קינדערלעך, וואָס איך וועל אייך זאָגען. אַז דאָס אַלסדינג, וואָס איהר דערצעהלט אַט־דאָ, איז דאָס אַלץ פּוסטע זאַכען, ניט ווערטה קיין שמעק־טאַבעקע! הנה זייט וויסען, אַז לא ינום ולא יישן שומר ישראל, גאָט שלאָפט ניט. איך וועל אייך דערצעהלען אַ משל מיט אַ מלך. אַמאָל איז געווען אַ מלך...

— וואָס מיר מלך? ווער מיר מלך? איהר הערט בעסער, וואָס האַפּקע דערצעהלט זיך אָן! — אַזוי האַפּט זיך אַרויס אָדם הראשון און האָט באַלד חרטה: ער פיהלט, אַז ס'איז גראָבליך, זעהר גראָבליך פון זיין זייט. נאָר פערריכטען האָט ער שוין ניט געקאָנט: רב יוזיפל האָט זיך אָפּגעקערעוועט פון איהם, זיך אָנגעטהאָן אין טלית ותפלין, גענומען אַ ספר, דאָס אַלטע יאַמשאַווע שטעקעל נעבען זיך, און זיך אַוועקגעזעצט ביי'ם טיש אויבען־אָן, ווי אַ מלך בשעת מלחמה, אַנגעוואָפּענט פון קאָפּ ביז פיס, און געקוקט מיט גרויס גדלות, ווי איינער רעדט:

— אנו, לאַז, אַשטייגער, עמיצער פּרובען צוטרעטען אַהער?...

און פון זיינע אַלטע שוואַרצע אויגען און פון זיינע אַלטע גרויע האָר האָט אַרויסגעקוקט אַזוי פיעל גבורה און רוהיגקייט, אַז אָדם מיט חוה'ן האָבען זיך געפיהלט, אַז נישקשה — זיי האָבען אויף וועמען זיך אָנצושפּאַרען.

קאפיטעל יד.

צוויי שטעדט בעגעגענען זיך און צעפאהרען זיך מיט גארניט—און א סוף.

געשניטען האט זיך דער עולם אויף דעם טראקט, וואס געהט קיין מאזעפעווקע, אין דער סביבה פון יעהופעץ, און דער ערשטער פונקט אויף אפצושטעלען זיך איז געווען קאזאדאיעווקע, אויך א אידישע שטאדט, וואס איז בעוואוסט מיט איהרע בעריהמטע ציעגען, וואס דער נאמען אליין בעווייזט שוין דערויף. קאזאדא־יעווקער ציעגען מעלקען זיך גאר אנדערש און זענען אפגעשיידט פון די כתרילעווקער ציעגען מיט זייערע הערנער, דאס הייסט דערמיט, וואס זיי האבען ניט קיין הערנער. אויפ'ן ארט פון הערנער איז ביי זיי עפּיס א מאדנע צאצקע פון פארענט, א מין של־ראש להבדיל, און זיי זענען בטבע זעהר פלאחעניסטע, געלאסען הייסט דאס און נאריש, א סך מעהר ווי די כתרילעווקער ציעגען. א קאזאדאיעווקער ציעג קאנט איהר בעגעגענען אין מיטען גאס, איהר ווייזען א ביסעל שטרוי און זאגען איהר: קאז־קאז־קאז! — שטעלט זי זיך אנידער, צענעמט די פיסלעך, האטש נעמט מעלקט זי אוים...

אויך די אידען, להבדיל, זענען דארטען גאר נישט די אידען, וואס אין כתרילעווקע. דאס הייסט, די אידען זענען דארטען די זעלביגע אידען, וואס דא, מיט די זעלביגע נשמות, מיט די זעלביגע מאגענס, און אפילו די זעלבינע ארעמע לייט, וואס יענע. דער גאנצער חלוק איז נאר אינ'ם „ברוך־שאמר", דאס הייסט, וואס די כתרילעווקער אידען זאגען אינ'ם דאווענען פריהער „הודו" און נאכדעם „ברוך־שאמר", און די קאזאדאיעווקער אידען זאגען, פערקעהרט, פריהער „ברוך־שאמר" און ערשט נאכדעם „הודו". דאכט זיך, וואס איז, אייגענטליך, די נפקא־מינה: דאס פריהער, יענץ פריהער? סאי ווי סאי א תפילה פון גאט. ניין, זאגט דאס ניט! אין אמאליגע גוטע יאהרען, אז די כתרי־לעווקער און קאזאדאיעווקער אידען האבען געהאט פרנסה בכבוד

און ס'איז זיי אפּגעגאַנגען, ווי מע זאָגט, גאָר קאַפּוועהטיג, האָט זיך פאַר דעם „ברוך־שאָמר" מיט דעם „הודו" געגאָסען בלוט. עס האָט זיך וויפיעל מאָל געמאַכט, אז א קאַזאַדאָיעווקער איז געקומען קיין כתרילעווקע אין בית־המדרש אריין דאַוונען, און דער חזן האָט זיך אוועקגעשטעלט צום עמוד, אָנגערוקט דעם טלית, זיך צעשאָקעלט און א זאָג געטהאָן מיט א ניגון:

— הודו לה' קראו בשמו...

האָט זיך דער קאַזאַדאָיעווקער צעלאָזט אויף דער הויכער אָקטאַווע:

— ברוך שאָמר והיה העולם!

און פערקעהרט, אז א כתרילעווקער איז געקומען קיין קאַזאַדאָיעווקע אין שוהל אריין, און דער חזן האָט זיך פער'דבקה'ט, גאָר־וואָס פערמאַכט די אויגען, אויפגעהויבען דעם קולאָק און אָנגעהויבען דעם „ברוך־שאָמר והיה העולם", האָט זיך דער כתרילעווקער צעלאָזט אויפ'ן געלענקעל:

— הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילו—ו—ו—ו—תיו!

דער „הודו" אַליין איז פאַר די קאַזאַדאָיעווקער ניט געווען אַזוי פריקרע נאָך, ווי דער „עלילותיו", וואָס דער כתרילעווקער האָט אויסגעצויגען אפשר אויף אַנדערהאַלבען קלאַפּטער. ממה נפשך, ווילסט זאָגען „הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו"? — שטעל זיך אוועק און זאָג דיר דאַרטען אָפּ: „הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו". צו וועלכע גוטע יאָהר נוצט דאָס דיר, אַז דו זאָלסט אַזוי אויסציהען אויף א קול דעם „עלילו—ו—ו—ו—ותיו"? טהוסט דו דאָך עס, אַפּנים, אויף צו־להכעיס? איז ווי באַלד דו ביזט אַזאַ צו־להכעיס'ניק, קומט דיר פּעטש! און מע האָט איהם דעמאָלט אריינגעלעגט וויפיעל ס'איז אין איהם אריין, און עס האָט זיך אָנגעהויבען צווישען די כתרילעווקער און קאַזאַדאָיעווקער אידען א שנאה און געצויגען זיך לאַנגע־לאַנגע יאָהרען. אָנגעהויבען האָט זיך

עס מיט פעטש און אויסגעלאזט מיט מסירות און מיט יאבעדעס און מיט גראבעניש און מיט בעגראבעניש — די וועלט האט מיט זיי דעמאלט געהאט צו טהון, ווילד־פרעמדע האבען זיך אריינגעמישט אין זייערע משפטים, געמאכט חוזק פון זיי מיט זייערע אידישע מנהגים און פוסטע גענג, זיי געגעבען א שענעם נאמען „פאנאטיקער". בקיצור, ס'איז געווען פע, חולשי חלשות!

אמת, יענע נארישע נאר גליקליכע יאהרען זענען שוין לאנג אוועק, און גאט ווייסט, אויב זיי וועלען זיך אמאל אומקעהרען: אמת, עס האט זיי אלעמען אזוי פערדרעהט דעם קאפ, אז זיי האבען גרעסערע מכות פון „הודו" מיט'ן „ברוך־שאמר"; נאר די שנאה צווישען די כתרילעווקער מיט די קאזאדאיעווקער איז פערבליבען א שנאה, וואס מיט'ן שכל קאן מען זי ניט געבען יענעם צו פערשטעהן בשום אופן... געה, אשטייגער, געב צו פערשטעהן דעם שכל, פאר וואס, למשל, אז א קליין שייגעצעל אין כתרילעווקע, אז סע דערזעהט א אידען, מוז דאס חאפען דאס היטעל אין די צייהן און אנהויבען טרייסלען דאס אהין און אהער און זינגען בשעת מעשה א ליעדעל: „זשיד זשיד! חאלאמיד! זאהוביוו טשערעוויק! א יא שאוו! טאי נאשאוו! טאי פידניאוו! טאי פישאוו!" אדער פערקעהרט, געהט זייט א חכם און גיט צו פערשטעהן דעם שכל, פון וואנען נעמט זיך דאס, אשטייגער, וואס ביי א כתרילעווקער אידען, ווילאלד ער רעדט פון ניט קיין אידען, אזוי הויבט ער אן אויסנוצען וויפיעל ער האט לשון־קודש־ווערטער: „געב דעם ערל אין די ידים א צנצנת יי"ש, נאר ניט מלא, מיט א שטיקעל לחם, ווארום ער האט נאך היינט גאר ניט גע'אכל'ט, און זיי איהם משלם צוויי זהובים, און לאז ער הלכ'ענען, נאר געב אכטונג מיט די עינים, ער זאל עפים ניט לקח'ענען"... דאס זענען פון די זאכען, וואס פערשטעהן מיט'ן שכל קאן מען דאס ניט, מע בעדארף עס פיהלען.... נאר מיר קעהרען זיך אום צו די רתרילעווקער און קאזאדאיעווקער אידען.

פאַרהאַן אַזעלכע מאָמענטען אינ'ם מענשענ'ס לעבען, וואָס אַלסדינג ווערד פערגעסען, אַלסדינג ווערד אָפּגעמעקט, גלייך ווי גאָר ניט געווען; און ס'איז אַ גליק, וואָס עס איז אַזוי. אַניט, וואָלט די וועלט קיין קיום ניט געהאַט! גאַנץ גלייך האָבען אונזערע חכמים מתקן געווען, אַז ערב יום-כפור, בשעת מלקות שלאָגען, איז מען זיך איינס דאָס אַנדערע מוחל.

אויף די שנאה פון די כתרילעווקער מיט די קאַזאַדאַיעווקער, אַז זיי האָבען זיך בעגעגענט אין וועג אין אַזאַ שען שטיקעל צייט פון בהלות און לויפעניש, איז מיט אַ מאָל אַוועקגעפלויגען, ווי מיט'ן ווינד און מיט'ן רויך — אוים שנאה! און בעגעגענט האָט זיך כתרילעווקע מיט קאַזאַדאַיעווקע פונקט אויף דער מיט־וועג, אין פעלד, ניט ווייט פון יענעם אָרט, וואו ס'איז אַמאָל געשטאַנען אַ אידישע קרעטשמע, וואָס מען האָט זי גערופען „די דעמבענע“, און וואָס האָט איבער'ן מאַנאַפּאָל געמוזט צומאַכען זיך. עס האָט איהר גאָר ניט געהאָלפען!

אַז כתרילעווקע מיט קאַזאַדאַיעווקע האָבען זיך בעגעגענט, האָבען זיי זיך ביידע אָפּגעשטעלט, און ס'איז צווישען די צוויי פאַרגעקומען אַזאַ מין געשפּרעך:

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : וואוהין פאָהרען דאָס, אשטייגער, אידען?

ק אַ ז אַ ד אַ י ע ו ו ק ע : וואוהין פאָהרט איהר?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : מיר? מיר פאָהרען גלאַט אַזוי, איטליכער מכח זיין עסק, פאָ דיעלו הייסט עס...

ק אַ ז אַ ד אַ י ע ו ו ק ע : אַ גאַנצע שטאָדט פאָהרט מכח עסק?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : וואָס זענט איהר? ניט קיין גאַנצע שטאָדט?

ק אַ ז אַ ד אַ י ע ו ו ק ע : מיר זענען עפּים אַנדערש; מיר פאָהרען ניט — מיר לויפען.

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע: פון וואַנען־זשע ווייסט איהר, אַז מיר — ניט?

ק אַ ז אַ ד אַ י ע ו ו ק ע: אַט אַזוי זשע רעדט. וואוהין־זשע לויפען דאָס אידען?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע: וואוהין לויפט איהר?

ק אַ ז אַ ד אַ י ע ו ו ק ע: מיר? מיר לויפען... צו אייך.

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע: און מיר צו אייך.

ק אַ ז אַ ד אַ י ע ו ו ק ע: וואָס וועט איהר טהון ביי אונז?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע: דאָס אייגענע, וואָס איהר ביי אונז.

ק אַ ז אַ ד אַ י ע ו ו ק ע: הערסט! וואָס זשע דאַרפען מיר לויפען צו אייך און איהר צו אונז?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע: בכדי, אפנים, מיר זאָלען זיך בייטען מיט די ערטער?

ק אַ ז אַ ד אַ י ע ו ו ק ע: ווערטלעך אויף אַ זייט! איהר זאָגט אונז בעסער דעם שכל: וואָס לויפט איהר?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע: וואָס לויפט איהר?...

. . . .

. . . .

ערשט אַמדאַ, אַז די צוויי שטעדט האָבען זיך צערעדט, זיך רעכט בעטראַכט איינס דאָס אַנדערע און אַנגעקוקט זיך אַקוראַט ווי עס געהער צו זיין, מיט זייטיגע אויגען, האָבען זיי אַרויסגעזעהען, וואָס פאַר אַ פנים זיי האָבען...

— געזעהען אַביסעל? זיך צעלאָזט! מע לויפט! וואָס לויפט מען? וואוהין לויפט מען? אַ לויפעניש אויף זיי!

און מע האָט אָנגעהויבען ווישען די אויגען, ווייגען און קרעכצען:

— אַז אַך און אַז וועה איז צו אונז אַלעמען, אויף וואָס מיר זענען איבערגעקומען!

און מע האָט זיך צערעדט, אַנגערעדט ווי די פויקען, זיך אויסגערעדט דאָס האַרץ... און נאָכדעם האָט מען זיך געגעבען

די הענד, מע האָט זיך גאַנץ פֿיין אָפּגעזעגענט און צעקושט זיך גאָר פֿריינדליך, ווי אמת'ע גוטע פֿריינד, ווי מחותנים, וואָס האָבען זיך נאָר־וואָס משדך געווען, אָדער ווי מאַן און ווייב, וואָס האָבען זיך גע'גט און צוריק גענומען זיך, און מע האָט אויסגע'בטל'ט אַלע בייזע וויסטע חלומות אויף די שונאים'ס קעפּ, און מע האָט זיך געווינשעוועט איינס דאָס אַנדערע, אַז דערמיט זאָל מען שוין אָפּקומען, געזאָגט מיט אַ ביטערען געלעכטער: „יהי רצון"... און מע האָט אַ וואונק געטהאָן צו די ערלים, זיי זאָלען מוחל זיין פּערקערעווען די פֿערדלעך צוריק.

און די צוויי שטעדט זענען זיך צעפֿאָהרען צוריק אויף זייערע ערטער: כתרילעווקע קיין כתרילעווקע, קאָזאָדאָיעווקע קיין קאָזאָדאָיעווקע. שטיל, אָהן ווערטער, האָט מען זיך אַריינגע־גנב'עט צו זיך אַהיים, ווי די פֿויגעלעך, איטליכער אין זיין נעסט אַריין. שטיל, אָהן ווערטער, האָט זיך איטליכער גענומען צו זיין אַרבייט, און נאָך לאַנג נאָכדעם פֿלעגט מען איבער'חזר'ען, איבעררעדען, דערמאָנען זיך נאָך אַ מאָל פֿון דער שענער בהלה, וואָס ס'איז אויף זיי געווען. און בכדי די שפּעטערדיגע דורות, אונזערע קינדס־קינדער, זאָלען אויך וועגען דעם וויסען, האָבען מיר זיך מטריח געווען בעשרייבען די דאָזיגע שענע עפּאָפּעע אין אונזער פּראָסטער אידישער שפּראַך און אַרויסגעבען זי בעזונדער אין אַ ביכעל, ס'זאָל בלייבען נאָך אונז אַ זכר אויף דור־דורות.

אויסגעשטריכעלט

געשריבען אין יאהר 1902

אויסגעטרייסעלט

— שאט! — רופט זיך אן א איד מיט קיילעכיגע אויגען, ווי ביי איין אכם, וואס איז געזעסען די גאנצע צייט אין ווינקעל ביי'ם פענסטער און האט געררויכערט און געהערט מעשיות פון גנבות, גזילות, עקספראפריאציעס. — אט וועל איך אייך דערצעהלען א שענס, אויך מיט א גנבה, וואס האט זיך פארלאפען ביי אונז, און דוקא אין בית־המדרש האט זיך דאס געטראפען, און נאך יום־כפור דערצו! איהר מעגט דאס הארכען.

אונזער שטעדטעל כתרילעווקע, — איך בין אליין א כתרילעווער — איז א קליין שטעדטעל און איין ארעמס, קיין גנבים איז ביי אונז נישטא. מע גנבה'ט נישט, ס'איז נישטא ביי וועמען צו גנבה'נען, און ס'איז נישטא וואס צו גנבה'נען. און אחוץ אלעמען איז דאך גלאט א איד קיין גנב נישט. דאס הייסט, א איד איז אפילו יא א גנב, נאר נישט אזא גנב, וואס זאל קריכען דורך א פענסטער, אדער געהן מיט א מעסער יענעם קוילען. דרעהען, אויסדרעהען, ארייינדרעהען, פארדרעהען און אפדרעהען יענעם דעם קאפ — דאס מהכתיתי; אבער נישט קריכען יענעם אין קעשענע אריין, מע זאל איהם חאפען פאר דער האנד און מע זאל איהם נאכדעם באדארפען פיהרען מיט א געלער לאטקע אויף דער פלייצע — דאס פאסט פאר איוואן זלאדרי, אבער נישט פאר קיין אידען... שטעלט אייך פאר, האט זיך ביי אונז אין כתרילעווקע געטראפען א גנבה, און נאך וואסער א גנבה — אכצעהן הונדערט קארבען אין איין קלאפ!

ויהי היום, טרעפט זיך א מעשה, עס קומט צו פאהרען צו אונז אין שטאדט אריין איין אורח, עפּיס א איד א פּאדראטשיק פון דער ליטא, פּונקט אום ערב יום־כפור פאר מנחה, שטעלט זיך אפּ, געוויינטליך, אויף איין אכסניה, לעגט־אפּ דעם קלומעק און לאזט זיך געהן גלייך אין שוהל אריין און טרעפט אין אלטען בית־המדרש. געקומען אין בית־המדרש צו מנחה, טרעפט ער די גבאים ביי דער שיסעל. — „שלום עליכם!“ — „עליכם שלום“. — „פון וואנען איז א איד?“ — „פון דער ליטא“. — „מה שמכם?“ — „וואס איז אייער באבע'ס דאגה?“ — „איהר זענט דאך געקומען אין א שוהל“. — „וואוהין דען זאל איך געהן?“ — „ווילט איהר מסתמא ביי אונז דאווענען?“ — „א ברירה האב איך? וואס דען זאל איך טהון?“ — „גיט־זשע עפּיס אין שיסעל אריין“. — „וואס דען, אומזיסט וועל איך דאווענען?“

קיצור־הדבר, אונזער אורח נעמט ארויס דריי זילבערנע קאר־בען און גיט אין דער שיסעל אריין, און א חוץ דעם — אינ'ם חזנ'ס טעלער א קארב, דעם רב א קארב, אויף דער תלמוד־תורה א קארב, אין צדקה־טעלער א חצי פּויגעל, א חוץ וואס ער האט צעטיילט די ארעמע לייט, וואס ביי דער טהיר, — זיי זענען פארהאן ביי אונז, קיין עין־הרע, אזוי פיעל, אז מע זאל זיך וועלען צולאזען צו זיי, באדארף מען צעטיילען רויטשילד'ס פארמעגען.

דערזעהען אזא מין אורח, האט מען דאך איהם מסתמא אפּ־געטראכטען א שטאדט סאַזע אין מזרח־וואנט. אי, וואו האט מען גענומען א שטארט, אז אלע שטעדט זענען פארנומען? איז קיין קשיא נישט. למאי וואו נעמט זיך איין ארט, אז סע מאכט זיך א שמחה, א חתונה, אדער א ברית, אלע זיצען שוין ארום טיש, פלוצים ווערד א גערודער, — וואס איז? דער נגיד איז געקומען! קוועטשט מען זיך אזוי לאנג, ביז מע מאכט איין ארט פונ'ם נגיד'ס וועגען. קוועטשען זיך איז א אידישע זאך; אז קיינער קוועטשט זיי נישט, קוועטשען זיי זיך אליין...

דער איד מיט די קיילעכיגע אויגען שטעלט זיך אפ, בעטראכט דעם עולם, וואס פאר איין איינדרוק עס האט געמאכט אויף אונז זיין וויץ, און דערצעהלט ווייטער.

— קיצור־הדבר, אונזער אורח האט זיך באזעצט אויבען־אן און האט געבעטען ביי'ן שמש א שטענדער. אנגעבויגען זיך אי־בער'ן שטענדער, האט זיך אונזער אורח צו כל־נדרי אנגעטהאן אין טלית און אין קיטעל און האט זיך אוועקגעשטעלט דאווענען. האט ער געדאווענט און געדאווענט, די גאנצע צייט געשטאנען אויף די פיס, זיך נישט צוגעזעצט — פון צולעגען זיך שמועסט מען נישט! — ער איז נישט אפגעטראטען פונ'ם שטענדער אויף קיין מינוט. דער ליטוואק, סיידען דעמאלט, ווען מע האט באדארפט זיך שטעלען שמונה־עשרה אדער פאלען כורעים... אפפאסטען אזא טאג און אויסשטעהן אויף די פיס, זיך נישט צוזעצען אפילו — דאס קאן נאר א ליטוואק!... ערשט נאכ'ן לעצטען בלאז, אז ס'איז גע־קומען צום וואכעדיגען מעריב, און חיים־חנא דער מלמד (דער מעריב קומט חיים־חנא דעם מלמד פון קדמונים) האט זיך אנגע־הויבען ציקלען: „המעריי־יי־יב ערבים!" — פלוצים הערט זיך א געשריי: „גוואלד! גוואלד! גוואלד!"... מע טהוט א קוק — דער אורח ליגט אויף דער ערד און חלש'ט. מע גיסט איהם אפ מיט וואסער, מע מינטערט איהם אפ — ער חלש'ט ווייטער. וואס איז די מעשה? א שענע מעשה. ער האט געהאט מיט זיך, דער ליטוואק הייסט דאס, אכצעהנהונדערט קארבען, האט ער מורא געהאט, זאגט ער, זיי איבער־צולאזען אויף דער אכסניה — א ווער־טעלע אויסצורעדען אכצעהנהונדערט קארבען! וועמען פאר־טרויט מען אזא מטמון מיט געלט אין א פרעמדער שטאדט? האל־טען זיי ביי זיך אין קעשענע אום יום־כפור איז עפּיס אויך נישט קיין פלאן. האט ער זיך מיישב געווען, זאגט ער, און האט זיי אריינגערוקט שטילערהייד אין שטענדער אריין — א ליטוואק קאן! אצינד פארשטעהט איהר שוין, פאר וואס ער איז נישט אפגעטרא־טען פונ'ם שטענדער אויף קיין מינוט?... נאר בשעת שמונה־

עשרה שטעהן אדער בעת כורעים פאלען האט, אפנים, דאס געלט עמיצער ארויסגע'לקח'ענט.

קיצור־הדבר, ער גוואלדעוועט, ער וויינט, ער לעגט־איין די וועלט: וואס וועט ער איצטער טהון אהן געלט? ס'איז, זאגט ער, פרעמד געלט, ס'איז נישט זיינס, ער איז נאר א משולח פון א קאנ־טאר, א איד איין ארעמאן, זאגט ער, און א מטופל מיט קינדער, — עס קומט דאך איהם איצטער, זאגט ער, נאר נעמען און אריינ־ווארפען זיך אין וואסער אריין, אדער אויפהענגען זיך, זאגט ער, אט דא אין שוהל פאר אלעמען אין די אויגען!!...

דערהערט אזעלכע דבורים, איז דער גאנצער עולם געבליבען שטעהן ווי געלעהמט, גאר פארגעסען, אז ס'איז נאך א תענית און מע באדארף געהן אהיים גיכער זיך אפפאסטען. ס'איז אונז געווען א בזיון פאר'ן אורח, א חרפה, א בושה פאר זיך אליין: אזא גנבה, אכצעהן הונדערט קארבען! און וואו? אין בית־המדרש, אינ'ם אלטען כתרילעווקער בית־המדרש! און ווען? יום־כפור! אזא מעשה איז ניט געהערט געווארען אין דער וועלט!

— שמש! פארשלים די טהיר! — אזוי האט געגעבען א בע־פעהל אונזער רב. מיר האבען אונזער אייגענם א רב, הייסט ער רב יוזיפיל, איין אמת'ער איין עהרליכער איד, א כשר'ער, אפילו נישט אזא איבערגעשפיצטער, נאר א מזג־טוב, א מענטש אהן א גאל. ער האט אין זיך אמאל אזעלכע איינפאלען, וואס איהר וועט דערויף קיינמאל נישט פאלען, איהר זאלט זיין מיט אכצעהן קעפ! פארשלאסען די טהיר פונ'ם בית־המדרש, רופט זיך אן רב יוזיפיל דער רב צום גאנצען עולם, און אליין איז ער בלאס, ווי די וואנט, די הענט ציטערען איהם און די אויגען ברענען:

— שמעו נא, רבותים, הערט צו, אידען, ס'איז א מיאוס'ע מעשה! אזא מעשה איז נאך נישט געהערט געווארען זינט די וועלט שטעהט, אז ביי אונז, אין כתרילעווקע, זאל זיך געפינען אזא בעל־עבירה'ניק, אזא פושע־ישראל, וואס זאל האבען א פאר־טעפאלגעסט צונעמען ביי א פרעמדען מענטשען, נעבאך א טאטע

פון קינדער, אזא אוצר מיט געלט, און ווען? אין אזא הייליגען טאג, ווי יום־כפור, און אפשר נאך צו נעילה, — אזא מעשה איז דאך נישט געהערט געווארען זינט די וועלט שטעהט! סע גלויבט זיך מיר גארנישט, אז ס'קאן געמאהלט זיין אזא זאך, סע קאן נישט זיין בשום ענין ואופן! און אפשר, א קשיא אויף א מעשה, אידען זענען נעבאך זשעדנע א קערבעל, ובפרט נאך אזא איין אוצר, אכצעהנהונדערט קארבען, דער יצר־הרע רחמנא ליצלן איז געווען גרויס, טאמער איז עמיצער פון אונז געשטרויכעלט געווארען, באַ־שערט געווען עמיצען נעבאך איין אומגליק, טהון אזא איין עבירה אין אזא טאג, באדארפען מיר זעהען די זאך חוקר ודורש זיין, דער־גרונטעווען זיך ביז'ן שורש. הימעל און ערד האבען געשווארען, אז דער אמת מוז ארויף ווי בוימעהל אויפ'ן וואסער. על כן, זאגט ער, באדארפען מיר זיך באזוכען איינס דאס אנדערע, באזוכען, באַ־טאפען, טרייסלען אלע קעשענעס, פונ'ם ערשטען בעל־הבית, זאגט ער, ביז'ן שמש, נישט דורכלאזען קיינעם נישט. נאט, אידען, טריי־סעלט מיך!

אזוי האט זיך אפגעזאגט אונזער רב, רב יוזיפיל, און האט זיך דער ערשטער צעגארטעלט די קאפאטע און איבערגעקעהרט אלע קעשענעס זאוף דער לינקער זייט. און, אויף איהם קוקענדיג, האבען אלע בעלי־בתים זיך צעגארטעלט און אויסגעקעהרט די קע־שענעס, און מע האט גענומען באזוכען און באטאפען און טרייסלען איינס דאס אנדערע, אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז ס'איז געקומען צו לייזער־יוסל'ען, איז ער געווארען אלערליי געשטאלטען און האט אנגעהויבען טענה'ען, ערשטענס, אז דער אורח איז א שווינדלער, ס'איז א מאניפארגע פון א ליטוואק, מע האט ביי איהם קיינער קיין געלט נישט גע'גנבה'ט, שקר וכזב, — איהר זעהט נישט, אז ס'איז א געמאכטע זאך?...

האט דער עולם אנגעהויבען ליארעמען נאך שטארקער: סטייטש, בעלי־בתים האבען זיך געלאזט באזוכען, פאר וואס זאל מען לייזער־

יוסל'ען אויסמיידען? נישטאָ קיין מיוחסים! „באַזוכען! באַזוכען!" — האָט געשריגען דער גאַנצער עולם.

לייזער־יוסיל האָט דערזעהן, אַז ס'איז שלעכט, האָט ער אָנגעהויבען בעטען זיך רחמים, מיט טרערען אויף די אויגען, מע זאָל איהם נישט באַזוכען. ער האָט זיך געשוואָרען מיט כל השבועות, ער זאָל אַזוי ריין זיין פון שלעכטס, ווי ער איז ריין פון דער גנבה. נאָר וואָס דען? ס'איז איהם אַ בזיון, זאָגט ער, ער בעט, מע זאָל רחמנות האָבען אויף זיינע יונגע יאָהרען און מע זאָל איהם נישט אָנטהון דעם בזיון, מע זאָל איהם נישט באַזוכען. „טהוט מיר, זאָגט ער, וואָס איהר ווילט, נאָר טרייסלען זאָלט איהר מיך נישט!" ווי געפעלט אייך אַזאַ ימח־שמו'ניק? ווי מיינט איהר, אַשטייגער, מע האָט איהם עפּיס געהערט? געלעגט כבוד?...

נאָר שאַט! איך האָב אייך גאָר פאַרגעסען דערצעהלען, ווער איז דער לייזער־יוסיל. דער דאָזיגער לייזער־יוסיל איז אַליין נישט קיין כתרילעווקער, ער איז גאָר אַליין פון אַלדי שווארצע יאָהר, נאָר ער שטעהט איין ביי אונז אין כתרילעווקע פאַר איין איידעם. דאָס האָט איהם אונזער נגיד אויסגעקראַצט פון ערגיץ, זיך באַריהמט, אַז ער האָט דערטאַפּט איין אבן־טוב, געהאַנדעלט אַ מציאה פאַר זיין טאָכטער, טויזענד בלאַט גמרא אויף אויסוועניג, און אַ בעל־תנ"ך, און אַ בעל־לשון־קודש, און אַ בעל־חשבון, תשבורה מיט אַלגעבּרע, און אַ כתבא־רבא, הכלל מיט אַלע זיבעצעהן מעלות! געבראַכט צו פיהרען די צאַצקע, איז מען געגאַנגען קוקען אויף חדושים: וואָס האָט דאָ דער נגיד איינגעהאַנדעלט פאַר אַ מציאה. מילא, אַזוי אַ קוק טהון אויף איהם, איז גאָר נישט, אַ יונגערמאַן אַ זכר, נישט קיין מיאוס'ער יונגערמאַן, נאָר די נאָז אַביסעל צו אַ לאַנגליכע, אויגען ברענענדיגע, ווי צוויי קויהל פייער, און אַ מויל — פעך און שוועבעל! מע האָט זיך גענומען מיט איהם פאַרהערען אַ בלאַט גמרא, אַ קאַפּיטעל פּסוק, אַ שטיקעל רמב"ם, דאָס, יענץ — אש להבה! ער איז קלאָר, דער הונט, אומעטום, ווי אַ גוי אין אשרי, וואו מע טהוט איהם אַ חאַפּ, איז ער אין דערהיים!

רב יוזיפל אליין האט אויף איהם געזאגט, אז ער מעג זיין א רב בכל תפוצות ישראל... און פון די אלע היינטיגע זאכען שמועסט מען נישט. איהר קאנט פארשטעהן, ביי אונז איז פארהאן איינער א גאנצער חקרן, זיידעל רב שעיה'ס, א רעכטער משוגע'נער, איז ער א הונט אקעגען לייזער־יוסל'ען! היינט זיין שפיעלען אין שאך פארמאגט נישט די גאנצע וועלט! אז מע שמועסט א געראטענער!

אודאי האט די שטאדט מקנא געווען אונזער נגיד אויף אזא תכשיט, חאטש אפילו דער עולם האט געשמועסט, אז דער תכשיט איז געהאפט אויף דער מעשה. דהיינו? ס'איז נישט געפעלען דער עולם, וואס ער איז צו קלוג (וואס צו — איז איבעריג) און איז צו פיעל איין עניו ביי זיך, א גוטער ברודער מיט איטליכען באזונדער, זאפאני־בראטא מיט'ן קלענסטען פונ'ם קלענסטען, עס מעג זיין א בחור, עס מעג זיין א מיידעל, עס מעג זיין איין אשת־איש... היינט איז נישט געפעלען דאס ארומגעהן זיינס — פארטראכט, קומט אין שוהל אריין שפעטער פון אלעמען, טהוט אן דעם טלית און קוקט אין „באר־מים־חיים", אדער אין „אבן־עזרא" אריין, די יארמעלקע פון יענער זייט, און דאוונען נישט א לעק! מע זאל עפים זעהן אויף איהם שלעכטס האט מען נישט געזעהען גאר נישט, נאר געמורמעלט האט מען, אז קיין גרויסער ירא־שמים איז ער נישט — א מענטש מיט אלע מעלות קאן נישט זיין!

כך הוה. אז ס'איז געקומען צו לייזער־יוסל'ען און מע האט זיך גענומען צום בחור, וואס איז די מעשה, וואס ער לאזט זיך נישט באזוכען — דאס איז דאך שוין א סימן, אז דאס געלט איז ביי איהם! מאכט ער: לאז מען איהם געבען א שבועה דאורייתא, לאז מען איהם שניידען, בראקען, בראטען, ברענען, אבי נישט טרייסלען די קעשענעס! דא איז שוין אונזער רב רב יוזיפל, חאטש ער איז א מענטש אהן א גאל, אויך ארויס פון די כלים און האט זיך צעשריגען אויף איהם:

— דו אזעלכער און אזעלכער! ביזט דאך ווערטה, מע זאל דיך ווייס איך וואס! סטייטש, דו זעהסט, סע צאפט זיך אידען

בלוט, אלע זענען מוחל אויפ׳ן בזיון און לאָזען זיך באַזוכען, ווילסט דו זיין א יוצא מן הכלל? ! ממה־נפשך, אדער זיי זיך מודה און געב־אָפּ דאָס געלט, אדער ווייז די קעשענע! דו שפּיעלסט זיך מיט, קיין עין־הרע, איין ערה אידען? מע וועט דאָך דיר דאָ איך וויים אליין נישט וואָס!

קיצור־הדבר, דער עולם האָט איהם גענומען, דעם שענעם בחור, מע האָט איהם אנידערגעלעגט מיט גוואַלד און מע האָט איהם גענומען באַזוכען און באַטאַפּען, טרייסלען אלע קעשענעס, און מע האָט ביי איהם אויסגעטרייסעלט... אנו, טרעפט וואָס? אָפּ־געגריזעטע ביינער פון א פערמעל עוף און א פּאָר טוץ נאָך גאָר פרישע קערלעך פון גאָר־וואָס אויפגעגעסענע פלוימען! איהר פאַרשטעהט, וואָס פאַר א חן דאָס האָט געהאַט, אז מע האָט אויס־געטרייסעלט ביי אונזער תכשיט דעם דאָזיגען אוצר?... איהר פאַרשטעהט, וואָס פאַר א פּנים ער האָט געהאַט, און דער שוועהר זיינער, דער נגיד, און דער רב נעבאך?... אונזער רב יוזיפיל האָט זיך פאַר בזיון אָפּגעקעהרט אין א זייט, נישט געקאָנט קוקען גלייך אין די אויגען אריין. און אז דער עולם איז נאָכדעם געגאַנגען פון בית־המדרש אחיים אָפּפּאַסטען זיך, האָט מען נישט אויפגע־הערט צו דערצעהלען פונ׳ם אוצר, וואָס מע האָט אויסגעטרייסעלט ביי׳ם תכשיט און מע האָט זיך געקאַטשעט פאַר געלעכטער! נאָר איין רב יוזיפיל איז געגאַנגען איינער אליין, אראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ, פאַרזאָרגט און פאַרצאַרענט, נישט געקאָנט קוקען קיינעם אין די אויגען אריין, גלייך ווי מע וואָלט דאָס אויסגעטרייסעלט ביי איהם אליין...

דער איד האָט, ווייזט אויס, געענדיגט זיין געשיכטע, וואָרום ער האָט זיך גענומען צוריק צום רויכערען.

— נו, און דאָס געלט? — האָבען מיר איהם א פרעג גע־געבען אלע אין איין קול.

— וואָסער געלט? — מאַכט צו אונז דער איד תמ׳עוואַטע און בלאָזט דעם רויך.

— וואס הייסט וואסער געלט ? די אכצעהנהונדערט...

— א־א־א ? — ציהט ער אויס. — די אכצעהנהונדערט ? פארפאלען.

— פארפאלען ?

— פאר — פא — לען !!!

די גאָלדשפּינערס

געשריבען אין יאהר 1909

די גאָלדשפּינערס

אַ קורצער אַריינפאַהר.

די „גאָלדשפּינערס" — פרעגט זיי עפּיס גרינגערס, ווי אַזוי שפּינט מען דאָס גאָלד? דאָס האָט מען זיי נאָר אַזאַ נאָמען געגעבען אין כתרילעווקע מחמת קנאה; מען איז זיי מקנא, פערשטהעט איהר מיך, וואָס זיי זענען גרויסע פערדיענער. דאָס הייסט, קבצנים זענען זיי, ניט פאַר אייך געדאַכט, גלייך מיט אַלע כתרילעווקער אָרעמע־לייט, נאָר אַז עס קומט פּורים, פערדיענען זיי שטיקער מיט גאָלד. דער אויבערשטער האָט זיי געבענשט אַלע פון זיין ברייטער האַנד, יעדען מיט אַ בעזונדער טאַלאַנט, און מענשען מיט טאַלאַנט איז די וועלט מקנא. דאָס איז שוין אַזוי אַלט, ווי די וועלט איז אַלט. מיר ווילען זיך דעריבער גאָר ניט אָפּשטעלען אפילו אויף אַ מינוט און געהען אריבער גלייך צו אונזערע בעשרייבונגען.

א.

דער קאָפּ פון די גאָלדשפּינערס: נפתלי מיט די פיס.

נפתלי מיט די פיס איז אַ איד מיט סכנות־לאַנגע פיס, וואָס הויבען זיך אָן ביי איהם כמעט פון דעם האַלז. קיין מענש איז ניט אימשטאַנד מיט נפתלי'ן צו געהן און ניט בלייבען פון הינטען;

ניט מחמת דער גאנג איז ביי איהם אזא גיכער, נאר ווייל דער שפאן איז א ברייטער. אט, דאכט זיך, זעהט איהר איהם אויף דער זייט גאס. איהר טהוט זיך א ריהר — אהא, ער איז שוין אויף יענער זייט. די דאזיגע פיס — דאס איז נפתלי'ס קאפיטאל, זיינע בלי־זין, זיינע ברויט־געבער. בקיצור, נפתלי איז א איד א מעקלער.

קומט צו פאהרען א פריץ קיין כתרילעווקע איין מאל אין א יובל, דערשמעקט נפתלי, אז א פריץ איז געקומען, טהוען איהם א טראג די פיס אויף דער אכסניא: „אדוני פריץ, וואס איז דיין באגעהר?" — און וואס דער פריץ זאל ניט בעגעהרען, וועט איהם נפתלי ברענגען אין איין מינוט: א שניידער, א שוסטער, א שמיעד, א דיענסט, א פערד, א טאראנטאס, א צירולניק, א פעלדשער, א מכשף, א שווארץ־יאהר. קיין „ניין" איז גאר נישטא ביי איהם. דער גאנצער חסרון איז, וואס נפתלי איז ניט איינער אויפ'ן יריד. פארהאן אין כתרילעווקע, אחוץ איהם, נאך מעקלערס. וויפיעל אידען, כמעט אזוי פיעל מעקלערס, און יעדענפאלס — מעהר מעק־לערס, ווי פריצים.

פון דעם איז גרינג צו פערשטעהן, וואס פאר גאלדענע געשעפ־טען נפתלי מיט די פיס מאכט און ווי שען ער וואלט אויסגעזעהן, ווען גאט־ברוך־הוא זאל ניט מזכה זיין זיין ליעב פאלק ישראל מיט דעם ליעבען, טייערען, פרייליכען, לעבעדיגען יום־טוב פורים. אין דעם דאזיגען ליעבען, טייערען, פרייליכען, לעבעדיגען יום־טוב האט זיך ארויסבעוויזען נפתלי'ס טאלאנט מיט זיין גאנצען פראכט און גלאנץ. נפתלי איז א געבארענער ארטיסט, און פורים־שפיעל איז ווי אנגעמאסטען פאר זיינע לאנגע פיס.

איך פלוג וועט אייך אויסקומען אפשר קאמיש, וואס קעהר זיך אן פורים־שפיעל צו פיס? האט קיין פאראיבעל נישט, עס קעהר זיך אן זעהר שטארק! נפתלי איז נישט קיין אחשורוש, נישט קיין המן, נישט קיין מרדכי און נישט קיין ושתי. ער איז נישט מעהר, ווי א ממוכן, א מין הויפמייסטער ביי'ם קעניג אחשורוש; און ווער עס איז בעקענט מיט'ן בעריהמטען אחשורוש־שפיעל,

דער וועט פערשטעהן, אַז די ראָליע פון ממוכן איז זעהר אַ וויכ־טיגע ראָליע. אויף ממוכנ'ען, קאָן מען זאָגען, שטעהט דאָס גאַנ־צע שפּיעל. דאַרף מען אַריינרופען ושתי'ן, זי זאָל קומען פאַר'ן קעניג אחשורוש אַ נאַקעטע, ווי די מאַמע האָט זי געהאַט, — איז ממוכן. דאַרף זיך דער קעניג האַלטען איין עצה, וואָס טהוט מען מיט ושתי'ן, וואָס זי וויל נישט געהן קיין נאַקעטע, — איז ממוכן. דאַרף זיך מרדכי דורכרעדען דיפּלאָמאַטיש מיט אסתר'ען, — איז ממוכן. הכלל — ממוכן דאָ, ממוכן דאָרט, ממוכן און ממוכן! און איהר בעדאַרפט זעהן, ווי אונזער ממוכן אַרבייט מיט די פּיס. אַט האָט איהר אייך אַ ביישפּיעל:

עס עפענט זיך אויף די טיר און עס קומען אַריין די פּורים־שפּיעלער מיט'ן בריימען „גוט יום־טוב". נאַטירליך, בלייבען אַלע אַקטיאָרען שטעהן האַרט ביי די וואַנד, מיט די הענד אַראָפּ; נאָר איין ממוכן טרעט־אַרוים מיט די לאַנגע פּיס, מיט אַ שווערד אין דער האַנד און מיט אַ פּאַפּיערענעם ספּאַדיק אויפ'ן קאָפּ, אַ שפּאַן אַהער, אַ שפּאַן צוריק — און שיט מיט גראַמען, ווי פון אַ ראַזשעק (בסוד דאַרף מען אייך אויסזאָגען, אַז די אַלע גראַמען, וואָס איהר בעגעגענט אָט דאָ, געהערען טאַקי צו ממוכנ'ען, דאָס הייסט, נפתלי מיט די פּיס האָט זיי אַליין אויסגעטראַכט פון זיין קאָפּ):

„איך, ממוכן, דער הויפּמייסטער,
פונ'ם קלוגען קעניג אחשורוש
דער שטאַלמייסטער,
בין געשיקט צו ושתי'ן דער קעניגין,
זי זאָל זיך פאַר די געסט טון טאַן פאַרנייגון
אַ נאַקעטע, אַ באָרוויסע, ווי ביי'ם זייז'ען
אדם הראשון אין גן־עדן.
אַריין, אַריין, אַריין,
מלכה ושתי דו מיין!"

רייסט זיך אָפּ פון דער וואַנד די מלכה ושתי (בערל פּאַנ־פּאַטש) און ענטפערט איהם אָפּ אויך מיט גראַמען, און אויך

נפתלי'ס ארבייט, אביסעל אונטער דער נאז און אביסעל מיט א קוויטש אויף א וויינענדיגען ניגון פון חתן־תורה:

„קומט אהער, אלע פרויען פון פרס ומדי
און אלע הארינטעם פון שושן,
וועלען מיר זיך מיט אייך
א ביסעל דורכשמוסאן.
הערט, ווי מיין געמאהל
וויעדערשפעניגט אין דער תורה,
גענוג ער איז א טפש, איז ער נאך
א שכור הגדול הגבור והנורא...“

דעמאלט ווערד ממוכן אנגעצונדען, טהוט א שפאן מיט זיינע לאנגע פיס הין און צוריק און הויבט אן שיטען מיט גראמען, זיין אייגענע ארבייט:

„וואס זאגט איהר אויף דער הולטייקע? געפעלט אייך א שפראך?
וואס האב איך דא מיט איהר צו רעדען א סך?
איך זאל וויסען, אז דער קעניג וועט ניט זיין אין כעס,
נעם איך אראפ דעם קאפ אט דער מרשעת...“

הויבט אויף דער קעניג אחשורוש (משה פלעצעל) א לאנגען שטעקען, ארומגעוויקעלט מיט גאלדפאפיער:

„פון מיינטוועגען מעגט איהר אייך אלע קעפען, שטעכען אדער הענגען,
אבי מע זאל נאר אהער דאס ביסעל משקה ברענגען.
וואס האט איהר, מיניסטארען, אראפגעלאזט די נעזער,
אמעהר, גיסט בעסער אן פולע גלעזער,
וועלען מיר טרינקען וויין,
וועלען מיר שכור זיין,
ביז'ן ווייסען טאג אריין!“

האַפּט אונטער די גאַנצע קאָמפּאַניע:

„וועלען מיר טרינקען וויין,
וועלען מיר שכור זיין,
ביז'ן ווייסען טאָג אריין!“

טרעט־ארויס מרדכי (נחמיה דער שוסטער), איין אַפּגעריי־סענער, מיט אַ האָרב און מיט אַ באָרד פון פלאַכס, פערנויגט זיך פאר'ן קעניג און רעדט צו ממוכנ'ען און ווינקט עפּיס זעהר מאָדנע מיט די אויגען, מאַכט מיט די הענד און זינגט מיט אַ מיוחד משונה־ניגון:

„היות ווי זיין מאַיעסטעט איז איין אַלמן געבליבען,
און מע האָט אין אַלע 127 מדינות צעשריבען,
מע זאָל איהם ברענגען מיידלעך פון דער גאַרער וועלט,
פון שענעם יחוס און מיט געלט,
לכן האָב איך פאר איהם אַ כלה —
אזא יאָהר מעג שוין זיין אויף אונז אַלע:
אַ מויד, ווי אַ צימעס, גרין אַזוי ווי גראָז,
אַ ביסעל אַ ראַבעטיני מיט אַ לאַנגער נאָז,
איהר נאָמען איז אסתר,
קיין ברידער און קיין שוועסטער,
ניט קיין טאַטען, ניט קיין מאַמען,
ניט קיין פריינד און ניט קיין קרובים,
אַ יונג קינד פון אַ יאָהר עטליכע און צוואַנציג,
אחוץ שבתים און יום־טובים...“

טהוט ממוכן ווידער אַ שפּאַן מיט די פיס הין און צוריק, רעדט מיט פייער:

„אדרבה, לאָז זי קומען אהער,
און זיך טון טאָן פאר'ן קעניג אַ קעהר,
און אויב זי וועט איהם געפעלען,
וועט ער איהר די קרוין אויפ'ן קאָפּ אוועקשטעלען.
און דו, מאַנדריש, פאר דיין שדכנות,

ווּעסטוּ באַקומען אַ המן־טאַש מיט מאַהן שלח־מנות...
אריין, אריין, אריין,
אסתר מלכה דו מיין!"...

און ערשט דאַ הויבט זיך אָן דער רעכטער קנאַק: נפתלי'ס פיס זענען שטאַרקער פון אייזען, אַז זיי טראָגען איבער אַזאַ פורים'דיג שטיקעל אַרבייט. דערפאַר אָבער לעקט ער אָפּ אַ פעט ביינדעל, ווארום ער איז דאָך, קאָן מען זאָגען, דער רעזשיסער פון דער טרופּע, דער בעל־הבית, דער מחבר און דער קאַסירער.

— ער שפּינט גאָלד, שטיקער גאָלד, אָט דער איד, אַז עס קומט פורים!

אַזוי זאָגען אויף איהם די כתרילעווקער אידען. וואָס זענען איהם פּשוט מקנא, ניט אַזוי אויף זיין טאַלאַנט, ווי אויף זיין פּרנסה.

ב.

די גאָלדשפּינערין: ריוועלע די זיסע.

כתרילעווקע זאָל אַלע טאָג נוצען צוקערלעקאַך, פלאַדענס און פלעדלעך, אַזוי ווי מע נוצט דאָס דאָרטען פורים צו שלח־מנות, וואָלט נפתלי מיט די פיס פערשפּאָרען זיין אַ גאַנץ יאָהר אַ מעקלער און פורים אַ קאָמעדיאַנט. זיין ווייב, ריוועלע די זיסע, וואָלט איהם אויפהאַלטען מיט זיין גאַנץ הויזגעזינד מיט כבוד. ווארום אויב נפתלי איז בעריהמט מיט זיינע פיס, איז זיין ווייב ריוועלע נישט ווינציגער בעריהמט מיט איהרע הענד.

ריוועלע איז אויף דער פיגור אַ ווייבעלע אַ קליינינקעשקע, אַ דאַרינקע, אַ טרוקענע, אַ פערזעהעניש, און אָקעגען איהר מאַן נפתלי זעהט זי אויס, ווי אַ פערטעל עוף. אַ קוק טהון אויף איהר — ווער וועט זאָגען, אַז דאָס ווייבעלע פערזאָרגט אַ גאַנצע שטאָדט מיט צוקער־געבעקס, אַז עס קומט פורים, ווען אידען שיקען איינער דעם אַנדערען שלח־מנות? מאַהלט אייך, ס'איז פאַרהאַן נאָך

ווייבער אין כתרילעווקע, וואָס פּערנעמען זיך מיט דער זעלבער פּרנסה. ווער אָבער פּערמאָגט אַזעלכע גאָלדענע הענד, ווי ריוועלע די זיסע? איהרע טאָרטען מיט איהרע לעקאַכער, איהרע שטרודלען און מלכות־ברויטלעך, איהרע מאַהנדלעך און אינגבערלעך, מיט איהרע געצוויקעלטע קישעלעך האָבען זיך קונה שם געווען אין דער גאַנצער וועלט און דערלאַנגט אַזש קיין יעהופּעץ, דורך אַ מעשה, וואָס האָט זיך געטראָפען. ומעשה שהיה כך היה:

איינער אַ לץ פון די כתרילעווקער לצים, וואָס זענען דאָר־טען אַזוי פּיעל, וויפּיעל שטערען אין הימעל, האָט זיך געוואָלט מאַכען אַ שפּאַס איבער דער שטאָדט כתרילעווקע און איבער די פּראָדוקטען, משטיינס געזאָגט, וואָס די שטאָדט גיט־אַרויס. וואָס זשע טהוט אַזאַ לץ? איז ער זיך מיישב איינמאָל אויף אַ טשי־קאַוועס און שיקט אַוועק דורך דער פּאָסט שלח־מנות פון די אויבען־דערמאָנטע זאַכען, וואָס ריוועלע די זיסע גרייט אָן לכבוד פּורים, צו זיינעם אַ רייכען קרוב קיין יעהופּעץ. צום שלח־מנות האָט ער בייגעלעגט אַ בריעף, זעהר שען געשריבען, אין וועלכען ער בעט דעם רייכען קרוב, ער זאָל קיין פאַראיבעל ניט האָבען פאַר'ן „שי־קעכטס, וואָס ער שיקט איהם", וואָרום אין כתרילעווקע איז קיין „ע ר ג ע ר ע ש י ק ע כ ט ס ע ן" נישט צו געפינען. ווי אַי־בערראַשט אָבער, שטעלט אייך פאָר, איז אָט דער לץ, אַז ער בע־קומט פון זיין רייכען קרוב אַ דאַנק־בריעף מיט אַ בקשה, ער זאָל תיכף ומיד צענויפקויפען פון די דאָזיגע זיסע זאַכען וויפּיעל ס'איז נאָר מעגליך און למען השם רעכט איינפּאַקען און אָפּשיקען דורך פּאָסט אויפ'ן נגיד'ס רעכענונג קיין יעהופּעץ (ווער ווייסט ניט, אַז נגידים בכלל, און יעהופּעצער בפרט, האַלטען פון דער אכילה, און האָבען ליעב אַ זיסען ביסען?). פון דעמאָלט אָן ווערד פון יאָהר צו יאָהר אַרויסגעשיקט צום נגיד קיין יעהופּעץ אַ גאַנ־צער טראַנספּאָרט פון ריוועלע'ס זיסע זאַכען אויף פּורים. און אָט אַזוי איז ריוועלע'ס נאָמען געוואָרען מפורסם אַזש אין יעהופּעץ.

ג.

ש נ י ט ־ צ י י ט.

ריוועלע זאָל אָבער דאַרפען אַרויסקוקען אויפ'ן יעהופּעצער נגיד אַליין, וואָלט זי בלוי בעשטאַנען. דער עיקר פּדיון איז ביי איהר אויפ'ן אָרט. די עטליכע טעג, וואָס פאַר פורים זעלבסט, האָט ריוועלע די זיסע ממש קיין הענד נישט. בערעכענט אייך: אַליין באַקען, אַליין פערקויפען, אַליין פערפאַקען און אַליין רעכענען זיך מיט אַלע בעלי־בית'טעם — צו די חשבונות אַליין דאַרף מען האָבען אַ קאָפּ פון אַ מיניסטער!

אַט האָט איהר אייך אַ מוסטער, ווי אַזוי ריוועלע רעכענט זיך מיט אַ נגיד'ס אַ ווייב, וואָס טראָגט פערעלעך אין דער וואָכען און הייסט שרה־פּערעל:

— פון אייך קומט, שרה־פּערעל, אַזוי גרוים, ווי פאַר אַ האַלב טוץ לעקאַכלעך מיט ראָזינקעס עובר לסוחר צו זעכס גראָשען, זעכס מאָל זעכס — וויפיעל איז זעכס מאָל זעכס? דאַכט זיך, דריי־און־דרייסיג? און פיער קומיש־ברויטלעך האָט איהר גענומען צו אַכט גראָשען, עס קאָסט מיך אַליין צו זיעבען, איך זאָל אַזוי זיין געזונט, פיער מאָל אַכט איז אַכט־און־פערציג; היינט צוויי פלעדלעך גרויסע אָהן פאַרפעלעך און דריי פלעדלעך קליינע מיט פאַרפעלעך, וועל איך אייך רעכענען פאַר די פלעדלעך אַרום און אַרום פינף שטיק צו פיער־און־צוואַנציג גראָשען, עס קאָסט מיך טייערער, לאָמיר ביידע אַזוי זיין געזונט! פינף מאָל פיער־און־צוואַנציג וויפיעל איז? ס'זאָל זיין זעכס מאָל, וואָלט דאָך געוועזן אַ קערבעל מיט זעכס גראָשען, און אַז פינף מאָל, איז, אַפּנים, אַזוי גרוים, ווי אַ קערבעל אָהן זעכס גראָשען. וויפיעל־זשע האָבען מיר אינאיינעם, הייסט עס: דריי־און־דרייסיג און אַכט־און־פערציג איז צוויי־און־אַכציג, און אַ קערבעל, איז אַנדערהאַלבען קערבלעך מיט צוויי־און־צוואַנציג, געהט אַראָפּ זעכס גראָשען, איז וויפיעל בלייבט פון אַנדערהאַלבען קערבלעך מיט צוויי־און־זעכציג

קאָפּיקעס, אַז מע נעמט אַראָפּ זעכס גראָשען? ניט קיין רובעל מיט נייענציג?

— אַ גוט יום־טוב! וואָסערע צוויי־און־זעכציג? וואו האָבען זיך גענומען צו אייך צוויי־און־זעכציג?

אַזוי צעשרייט זיך שרה־פּערעל, אוןביידע ווייבער נעמען זיך צום חשבון ווידער אַ מאָל פון'ם אָנהויב.

— זאָלט איהר מיר געזונט זיין, שרה־פּערעלע, דער חשבון איז דאָך, ווי אויפ'ן טעלער; אַ האַלב טוץ לעקאַכלעך מיט ראָזינקעס עובר לסוחר צו זעכס גראָשען אַ שטיקעל, איז זעכס מאָל זעכס — וויפיעל איז זעכס מאָל זעכס? ניט קיין צוויי־און־פערציג?...

— מזל־טוב! סע וואַקסט ביי אייך! פריהער איז ביי אייך אויסגעקומען דריי־און־דרייסיג, איצט איז שוין געוואָרען צוויי־און־פערציג! קיין עין־הרע ניט!

עס העלפט נישט. וויבאַלד עס קומט צו געלד, אַזוי מוז מען אָנקומען צו אונז, מאַנסבילען. און ריוועלע רופט אָפּ נפתלי'ן פון די אַקטיאָרען, און נפתלי האָט פיינט, אַז מע רייסט איהם אָפּ פון דער אַרבייט, איז ער אין כעס סכנות.

— איין אַקציע מיט די ווייבער! קיין צוויי מיט צוויי קאָנען זיי אייך ניט צענויפרעכענען. נו? אַרויס מיט'ן חשבון, נאָר גיך און געשווינד, דער טאָג שטעהט נישט!

אַזוי זאָגט נפתלי מיט גרימצאָרן, און מע רעכענט איהם אויס דאָס גאַנצע צעטעל, ביידע ווייבער אין איין אָטעם. נפתלי האָרכט מיט צוגעמאַכטע אויגען, רעכענט אויף די פינגער און ווערד גיך פערפּלאָנטעט און פערטומעלט און נאָך מעהר אין כעס, און ער פאַלט אָן אויפ'ן ווייב:

— איך האָב דיר געזאָגט טויזענד מאָל, אַז וויבאַלד דו האָסט אַזאַ קעצענעם מח און קאָנסט נישט צענויפרעכענען קיין צוויי מיט צוויי, היינט וועלכע גוטע יאָהר טרייבט דיך, זאָלסט פאַרקויפען דיין סחורה הורט! לאחדים פאַרקויפט מען, איינציגווייז!

למשל: וואָס האָט איהר גענומען? אַ לעקאַכעל? גיט אַהער זעכס גראָשען! נאָך אַ לעקאַכעל? נאָך זעכס גראָשען! אַ פלערעל? לעגט־אַנידער פיער־און־צוואַנציג גראָשען! נאָך אַ פלערעל? נאָך פיער־און־צוואַנציג גראָשען!

שרה־פּערעל דער נגידית שטעהט אפילו ניט אָן די מעשה. מע זאָל זיך מיט איהר רעכענען אָט אַזוי אַ, ווי מיט אַ קבצנ'טע. נאָר זי האָט קיין אַנדער ברירה נישט. וואו וועט זי נעמען אַזאַ צוקער־געבעקס אויף שלח־מנות, אַז ניט ביי ריוועלען? קומט פורים, איז ריוועלע די מיוחסת. איטליכער האָט זיך זיין צייט. און אַז מע דאַרף דעם גנב, נעמט מען איהם פון דער תליה... ניט אומזיסט איז איהר די גאַנצע שטאָדט מקנא:

— גאָלדענע הענד... שיט־אָן גאָלד...ביידע שיטען זיי אָן זעק מיט גאָלד, אַז סע קומט פורים!...

ד.

דער יונגער גאָלדשפּינער: נח שניצלער.

ווען מען גאָט גיט אַ זיסע שטימע צום זינגען, וועמען הענד צום שפּיעלען, וועמען פיס צום טאַנצען; — נח'ן, נפתלי'ס עלטערן זוהן, האָט די נאַטור געבענשט מיט אַ טאַלאַנט צום שניצען.

נאָך אַז נח איז געווען אַ קינד, איז ער אַרומגעגאַנגען אַ צעקיילטער, אַ צעביילטער פונ'ם פּאָטער'ס קלעפּ און פון דער מוטער'ס שטשיפּאַלקעס: „אַ יונגעלע זאָל דיר האָבען אַ טבע טאָג ווי נאַכט אַרומגעהן און שניידען און בראָקען און שניצלען און שניצלען און שניצלען!“...

בכדי אַרויסצושלאָגען פונ'ם קינד דאָס משוגעת פון „שניצלען“, האָט מען איהם אָפּגעגעבען אין חדר אַריין און אָנגעזאָגט דעם רבין הונדערט מאָל, ער זאָל איהם איבערברעכען די הענד, טאָמער וועט מען איהם זעהן האַלטען אַ מעסערעל! זאָל ער בעסער זעהן וואָס מעהר לערנען! דעם רבינ'ס לערנען האָט אָבער נישט גע־

האַלפּען גאַרנישט: נח איז אַרויס פון חדר מיט זעהר ווייניג תורה· דערפאַר האָט ער אָבער אַרויסגעוויזען זעלטענע בריה'שאַפט צום שניצען. און געשניצט האָט ער אַלסדינג, וואָס סע איז איהם געקומען פאַר די אויגען. עס האָבען זיך געפונען מבינים אין כתרילעווקע, וואָס האָבען געזאָגט, אַז ביי דעם בחור'על אין די הענד זיצט אַ רוח, ניט אַנדערש; ווען ער זאָל זיין אין אַ גרויסער שטאָדט, וואָלט פון איהם אַרויס... זיי ווייסען אַליין נישט, וואָס פון איהם וואָלט אַרויס. דערווייל מעגען איהם אָפּ־דאַרען די הענטלעך, וואָרום ער האָט צעשניצט אַלע בענק מיט אַלע שטענדערס, וואָס אין בית־המדרש, אויסגעשניצט אויף זיי מענשעלעך מיט פויגעלעך מיט, להבדיל, חזירים... פאַר די חזירים האָט נח בעקומען אַ רעכטע פּאַרציע פון טאַטען, פון דער מאַמען, פונ'ם רב און פונ'ם שמש און פונ'ם בעדער — ווער עס האָט גע־האָט גאָט אין האַרצען, דער האָט איהם אַריינגעלעגט, וויפיעל ס'איז אין איהם אַריין:

— אַ יונגאַטש קאָן! אין אַ מקום־קדוש חזירים!...

דאָס האָט אָבער ניט אָנגעלערענט אונזער „שניצלער". דער פונק, וואָס האָט געטליהעט ביי איהם אינוועניג בירושה פונ'ם גרויסען בצלאל, וואָס אין חומש, האָט איהם נישט געלאָזט צו־רוהע, ביז זיין טאַלאַנט האָט זיך אַרויסגעוויזען מיט זיין גאַנצער קראַפט דורך אַ צופאַל, ווי אַלע גרויסע ענטדעקונגען אין דער וועלט קו־מען אומגעריכט, דורך אַ זייטיגער סבה.

דאָס איז געווען עטליכע טעג פאַר פּורים, האָט מען איהם געקויפט אַ מתנה, אַ הילצערנעם גראַגער מיט אַ המן־קלאַפּער, אויף שלאָגען המנ'ען אין בית־המדרש צו דער מגילה. נח האָט דעם גראַגער מיט'ן המן־קלאַפּער בעטראַכט פון אַלע זייטען, שטילער־הייד צענומען אויף שטיקלעך און צענויפגעשטעלט צוריק — און דאָ איז איהם איינגעפאַלען אַ געדאַנק, אַז ווען ער זאָל נאָר האָ־בען מיט וואָס, וואָלט ער געמאַכט אַ גראַגער מיט אַ המן־קלאַפּער, וואָס וואָלטען פערשטעקען אין גאַרטעל אַלע גראַגערס מיט

אַלע המן־קלאַפּערס פון דער גאַנצער וועלט. נח'ן האָט געפעהלט דערצו נאָר צוויי זאַכען: מאַטעריאַל און אינ־סטרומענטען, דאָס הייסט, האָלץ און אַ מעסערעל. וואָס טהוט מען? מילא, מיט האָלץ איז קיין דאגה נישט: האָלץ קאָן מען אוועקלקח'ענען ביי דער מאַמען פון אונטער'ן אויווען. וואו נעמט מען אָבער אַ אינסטרומענט? אַ מעסערעל וואו קריגט מען? און נח איז געפאַלען אויף אַ המצאה (אַ ליכטי־גער קאָפּ!): ער האָט גענומען דעם גראַגער מיט'ן המן־קלאַפּער און איז אַרויס מיט זיי אויפ'ן מאַרק פערקויפען, און פאַר'ן געלד וועט ער קויפען אַ מעסערעל. האָט זיך אָבער געטראָפען איין אומגליק (מיט אַלע ערפינדער טרעפען זיך אומגליקען!): דער ערשטער קונה, וואָס נח האָט זיך צו איהם געווענדעט, ער זאָל ביי איהם קויפען אַ מציאה, האָט איהם אָנגענומען ביי דער האַנד און צוגעפיהרט גלייך צום פאָטער:

— וואָס איז די מעשה, רב נפתלי, אייער קליינער האַנדעלט שוין מיט גראַגערס?

דאָס פערשטעהט אַ מינדסט קינד, אַז קודם כל האָט דער ערפינדער בעקומען זיין פּאַרציע פּעטש, וואָס איהם קומט, און ערשט נאָכדעם, אַז נפתלי האָט זיך גענומען צום זוהן אויספאָרשען, אויף וואָס דאַרף ער אַזוי נויטיג געלד, און אַז נח האָט איהם דורך טרערען זיך מודה געווען, דערצעהלט דעם אמת'ען אמת, וואָס איהם קוועטשט, האָט איהם דערמאָלט דער פאָטער ערשט מקיים פּסק געווען, איהם אָנגערופען מיט'ן נאָמען „בהמה בצורת פערד" און האָט איהם געקויפט אַ מעסערעל און האָט איהם אַליין אויסגעקליבען האָלץ, און נח האָט זיך אוועקגעזעצט אַרבייטען אויף אַלע כלים, עס האָט געברענט ביי איהם אונטער די הענד. אַזוי אַז אין איין טאָג זענען בעשאַפען געוואָרען עטליכע גראַגערס מיט המן־קלאַפּערס, נאָר אַזעלכע, וואָס די שטאָדט איז געגאַנגען קוקען אויף חדושים, און אַלע האָבען אָפּגעגעבען נפתלי'ן מזל־טוב:

— איהר האָט שוין, רב נפתלי, מיט אייער זוהן גאָר נישט וואָס צו זאָרגען. ער איז שוין א פאַרזאָרגטער...

פון דעמאָלט אָן ווייסט שוין די גאַנצע שטאָדט פון איין עק ביז'ן אנדערען, אַז אַ גראָגער איז גלייכען געלד, אדער אַ המן־קלאַפּער, אדער א קאַלאַקאָטקע אויף פּורים — דאָס קריגט מען ביי נפתלי'ס זוהן, נח שניצלער. און וויפיעל נח זאָל ניט אנגרייטען קיין סחורה, ווערד זי אויסגעפּערקויפט עד לפּק. אַלע יאָהר, אַז דער פּורים געהט אוועק, קאָנט איהר הערען פון נח'ן די אייגענע ווערטער:

— היינטיגס יאָהר איז געווען אַ יאָהר פון גראָגערס.

נישט אומזיסט איז די שטאָדט מקנא נפתלי'ן אויף זיינע קינדער:

— אַ הצלחה פון גאָלדשפּינערס! — זאָגט כתרילעווקע מיט אַ זיפץ. — נישט נענוג, ער פאַרדיענט פון איין זייט און זי פון דער אַנדערער זייט, שיטען אָן גאָלד, אַז סע קומט פּורים, דאַרפען זיי נאָך האָבען אַזעלכע גאָלדענע קינדער!...

ה.

די קליינע גאָלדשפּינערלעך.

אויב איהר ווילט זעהען אַ שענס און ס'זאָל אייך ניט קאָסטען טייער, טאָ פאַהרט זיך דורך, זייט מוחל, אויף פּורים קיין כתרי־לעווקע, שטעלט זיך אָפּ אויף וואָס פאַר איין אכסניה איהר ווילט און קוקט דורכ'ן פענסטער אין דרויסען אַרויס, וועט איהר עפּיס זעהען. פון גאַנץ פריה אָן טיאָפּקען איבער דער בלאָטע, לויפען, ווי די פער'סמ'טע מייז, פון איין שטוב אין דער אַנדערער, יונגלעך מיט מיידלעך, אונטערגעבונדען מיט פּעטשיילעס, צום מיינסטען באָרוויסע, האָטש ס'איז נאָך קאַלט אין דרויסען און סע וועהט אַ שנייעלע. אין די הענד האַלטען זיי אָדער גרויסע בעקענס, אָדער טעלער און טעלערלעך, אדער שאַלען און שעלעכלעך, איבערגע־דעקט מיט ווייסע טישטיכלעך. דאָס טראָגען אידישע קינדער

שלח־מנות, וואס די כתרילעווקער ווייבער שיקען איינע דער אנדע־רער, בייטען זיך מיט די פורים'דיגע גוטע זאכען, וואס ריוועלע די זיסע האט אנגעגרייט.

— איטע־לאה האט מיר געשיקט צוויי פלעדלעך מיט א מלכות־ברויטעל, מיט א צוקערלעקאכעל און מיט צוויי מאנדעל־בייגע־לעך — שיק איך איהר אפ צוריק איין פלעדעל מיט צוויי מלכות־ברויטלעך, מיט צוויי צוקערלעקאכלעך און מיט איין מאנדעל־בייגעלע. און יענטע־מירעל האט מיר געשיקט א קישעלע מיט צוויי קומיש־ברויטלעך, מיט צוויי שטרודלען און מיט א מאהינ־דעל — שיק איך איהר אפ צוריק צוויי קישעלעך מיט איין קומיש־ברויטעל, מיט איין שטרודעל און מיט צוויי מאהינדלעך.

אזוי קאמבינירען די כתרילעווקער דאמעס די שלח־מנות'ען קונציג און מיט א רעכענונג, ס'זאל אויסקומען אי פיין, אי ניט־פערשעמט, אי איינס אויף איינס. און מחמת די שטאדט לעבט צווישען זיך פריינדליך, איז דא זעהר א סך ערטער אויף צו שיקען די שלח־מנות'ען. דורך אייגענע דיענסטען אדער קינדער איז אונ־מעגליך דאס אויספיהרען. מע מוז אנקומען צו פרעמדע. דע־מאלט ווערד א יקרות אויף ארעמע יונגלעך און מיידלעך, וואס האבען פיס און ווילען פערדיענען אויף פסח.

גליקליך זענען יענע פאטער־און־מוטער, וואס פערמאגען וואס מעהר יונגלעך און וואס מעהר מיידלעך. אין כתרילעווקע זענען פארהאן א סך אזעלכע גליקליכע; נאר גליקליכער פון אלע זענען די גאלדשפינערס, ווייל אזוי פיעל מיידלעך און אזוי פיעל יונגלעך, ווי ביי נפתלי'ן, איז זעלטען צו געפינען אפילו אין כתרילעווקע. וויפיעל נפשות — קאן איך אייך אקוראט ניט זאגען; פרעמדע קינדער טאר מען ניט צעהלען, לאזען זיי וואכסען געזונדערהייד, ועמען מאכען זיי קאלי? ווינטער ליגען זיי אונטער'ן אויווען נאקעט, איינס אויף דאס אנדערע, אזוי ווי די ווערים, און זומער־לעבען וואלגערען זיי זיך אין דרויסען אויפ'ן מיסט, שפיעלען אין „באבקעלעך", אדער אין „קאמער־קאמער־הויז", אדער אין „וויפיעל

מייל איז צו אייך צעהלט אייך", אדער מע „לאָזט אַ רעגען", דאָס הייסט, מע הויבט אויף אַזאַ שטויב, אַז עס ווערד פינסטער אין גאַס, מע קאָן דערשטיקט ווערען! דערמאָלט פליהען פּעטש מיט קולאַקעס, מיט בעכענצים, מיט קללות, וואָס געפינען זיך ניט אין דער תוכחה:

— אַ, געהן זאָלט איהר אויף קולים! שטעהן זאָלט איהר פּראָווצעס! זיצען אין געהאַקטע וואונדען! ליגען אין ווערים!...

דערפאַר אָבער, אַז עס קומט פּורים, פיהלט חברה קליינ־וואַרג, אַז זיי האָבען אויך עפּיס אַ ווערטה, און אַ גרויסען ווערטה. מע צערייסט זיי דעמאָלט אויף שטיקלעך. אַ כתרילעווקער מאַדאַם, אַז זי בעשטעלט בעצייטענס ביי ריוועלען שלח־מנות, בעשטעלט זי שוין מיט אַ קינד, אַ יונגעל אָדער אַ מיידעל, אויף צו טראָגען דעם שלח־מנות. און ריוועלעס קינדער, די יונגלעך מיט די מיידלעך, צעלאָזען זיך איבער אַלע גאַסען פון דער שטאָדט, מיט איבער־געדעקטע בעקענס, שאַלען און שעלעכלעך; די בעקלעך ביי זיי פלאַמען, די שטערנס שוויצען און די אויגען ברענען. זיי בעגעגענען זיך אַפּטמאָל איינס מיט'ן אַנדערען אין דער בלאָטע, נאָר זיי האָבען קיין צייט נישט אָפּשטעלען זיך אַפילו אויף אַ מינוט, אַ קוק טהון איינס דאָס אַנדערע אין שלח־מנות אַריין. נאָר לויפענדיג פאַרביי, וואַרפט מען זיך דורך מיט האַלבע ווערטער, וואָס אַ זייטיגער מענש וועט זיי אפשר נישט אינגאַנצען פערשטעהן:

— פּעטעלעלע! וואוהין?

— צו לאה'צי די גראָבע. און דו, קרומע פּיסעל?

— צו אַלטעריכע מיט די לאָקשען... עפּיס געמאַכט?

— נאָך אַ מין! און דו?

— איך האָב שוין אַ קערבעל מיט צוויי פערציגער מיט אַ גילדען מיט צוועלף גראָשען. און דו וויפיעל?

— קיין צייט געהאַט איבערצוצעהלען. נאָר כ'האָב מורא, אַז מעהר ווי דו.

— וויש אָפּ די נאָז!
— ברעך דעם קאָפּ!
און מע צעגעהט זיך, דער אַהער, דער אַהין.

די כתרילעווקער בעלי־בתים זיצען שוין לאַנג ביי דער פורימ־דיגער סעודה, זינגען „שושנת יעקב“, קלויבען פערגעניגען פון נפתלי מיט די פּיס און פון זיינע פורים־שפּיעלער, און נפתלי׳ס קינדער לויפען נאָך אַלץ ארום פון שטוב צו שטוב מיט די שלח־מנות׳ען און נעמען צענויף ביי דער שטאָדט די גראָשענס. און די שטאָדט טרייבט מיט זיי קאַטאָוועס:

— יונגעלע, קום נאָר אַהער. וועמענס ביזט דו? ניט נפתלי׳ס?
— נפתלי׳ס.
— האָסט חאָטש אָנגעשלאָגען היינטיגען טאָג א הונדערטער, צי עפּיס וויניגער?
— חי־חי.
— זאָג, שעם זיך נישט.
— חי־חי.
— אָט אַזוי, ווי איהר קוקט דאָס אָן מיט׳ן געלעכטערעל „חי־חי“, וועט דאָס ברענגען אַהיים א פולע קעשענע מיט גאָלד!... א שטוב פון גאָלדשפּינערס!

ו.

די גאָלדשפּינערס ביי דער סעודה.

כתרילעווקע איז שוין לאַנג אויפגעשטאַנען פון דער פורימ־דיגער סעודה. א סך טראַכטען מכח לעגען זיך שלאָפען, און נאָך מעהר שלאָפען שוין און חראָפּען גאַנץ געשמאַק נאָכ׳ן ביסעל משקה. וואָס מע האָט גענומען צוליעב דער שמחה, וואָס מע האָט גע׳פּטר׳ט א שונא — המנ׳ען. נאָר איין משפּחה האָט זיך ערשט אוועק־געזעצט צום טיש אָפּרעכטען די סעודה, אויפגעשניטען דעם גרוי־

סען געפּלאָכטענעם קוילעטש און זיך גענומען צו דער אַרבייט לעבעדיג, פרייליך.

דאָס זענען — די גאָלדשפּינערס.

אַלע זענען זיי אויסגעהונגערט, מיעד, פּיהלען נישט די פיס אונטער זיך, און אַלע האָבען צו דערצעהלען פון׳ם טאָג מעשיות. גאַנצע פּעק מיט מעשיות! נפתלי — פון זיינע פּורים־שפּיעלער, ווי גוט זיי האָבען היינט געשפּיעלט, אויסגעצייכענט גוט! נאָר איין ושתי האָט אַביסעל אונטערגעהונקען אויף דער עברי.

— ס׳זאָל אויף איהם קומען אַ חלירע ביז חול־המועד פּסח! וויפיעל מע לערענט איהם, אָט דעם ושתי׳ן, ער זאָל זאָגען: „וויע־דערשפּעניגט אין דער תורה" — קומט ביי איהם אויס אויף זיין פאָנפע: „פינף הונדערט אין דער גזירה". וואָסער גזירה, אַ רוח אין דיין שוויגער׳ס טאַטען אַריין? נאָר גיה רעד מיט אַ פאָנפעוואַטע נאָני!

דאָס דערצעהלט נפתלי. און ריוועלע האָט צו דערצעהלען נאָך שענערע זאַכען, פון איהרע קונה׳טעס, וואָס דינגען זיך ביז׳ן בייז. איינע אַ דאַמע האָט זיך מיישב געווען און האָט גאָר גע־וואָלט אוועק׳גנב׳ענען אַ פלעדעל.

— מאָהל דיר, נישט ביי מיר גנב׳עט מען. „וויפיעל פלעד־לעך, זאָג איך, מאַדאַם, האָט איהר אָפּגעלעגט?" זאָגט זי: „פיער". זאָג איך: „נו, און דאָס פינפטע וואָס איז?" ווערד זי רויט און מאַכט צו מיר: „ס׳איז דען אויך אַ פלעדעל?" זאָג איך: „וואָס דען איז דאָס, אַ וואַנטזייגער?" זאָגט זי: „איך האָב געמיינט, אַז ס׳איז אַ האָניגטייגעל". זאָג איך: „נו, און אַ האָניגטייגעל איז אַ הונט?"...

אַזוי דערצעהלט ריוועלע. און די מעשיות, וואָס נח האָט צו דערצעהלען, דרעהען זיך, געוועהנליך, אַרום אַ גראַגער.

— היינטיגס יאָהר איז געווען אַ יאָהר פון גראַגערס. אַלע האָבען זיך געחאַפּט צו גראַגערס. נאָר גראַגערס, גראַגערס און גראַגערס. איך בין נאָך נעכטען בייטאָג געבליבען אָהן איין גראַ־

נער. קומט־צו אלע מאל צו מיר איין אנדער איד, איך זאל איהם גע־
בען א גראגער. זאג איך: „איך האב נישט קיין גראגערס“. זאגט ער:
„ס'איז נישט קיין תירוץ, דו מוזט מיר געבען צוויי גראגערס!“
זאג איך: „וואו זאל איך איך נעמען גראגערס?“ זאגט ער:
„וואו זענען דיינע גראגערס?“

— ווען אמאל אויפהערען צו גראגערען, צי ניין?

אזוי זאגט צו איהם דער פאטער, און נח לאזט אראפ די אוי־
גען, בויגט זיך אן און שנייצט אויס די נאז אונטער'ן טיש. דאס
געפעלט דוקא דער חברה קליינוואַרג. איצט איז געקומען אויך
זייער צייט צו דערצעהלען גליקען פון זייער שלח־מנות טראגען;
פארהאן אזוי פיעל צו דערצעהלען און צו דערצעהלען, אז ס'וועט
האפען ביז פסח. דערווייל איז ערשט פורים, און מען איז אויס־
געמיעדט פונ'ם טאג, און מע דארף געהן שלאפען.

און יונגוואַרג צעגעהען זיך אויף זייערע ערטער הינטער'ן
אויווען, פאלען, ווי די סנאפעס, און ווערען אנשלאפען מיט'ן זיסען
שלאף פון גליקליכע מענשען, וואס האבען געהאט א גוטען, א
געראטענעם יריד...

ז

די גאלדשפינערס צעהלען דאס גאלד.

עס איז שוין העט־ווייט אין דער נאכט. כתרילעווקע האלט
שוין לאנג אין רעכטען שלאף נאך דער גרויסער פורים'דיגער סעודה
מיט די שלח־מנות'ען. נאר צוויי פארשוינען אין דער גאנצער
שטאדט זענען נאך וואכעדיג און טראכטען אפילו נישט וועגען
געהן שלאפען. דאס זענען די גאלדשפינערס, נפתלי מיט די פיס
און זיין ווייב ריוועלע די זיסע. שטיל האבען זיי צוגעשלאסען די
טיר, פערהאנגען די פענסטער און האבען זיך גענומען צו דער
קאסע. זיי ווילען צעניופרעבענען דאס ביטעל מזומנ'ס, וואס די
גרויסע גאלדשפינערס מיט די קליינע גאלדשפינערלעך האבען

אריינגעבראכט אין דעם דאָזיגען גליקליכען טאָג, און קאָנען נישט. זיי צעהלען און צעהלען און קאָנען נישט איבערצעהלען; אדער ער האָט א טעות אין חשבון, אדער זי האָט א טעות. זיי ברענגען איינס אויף דאָס אנדערע.

— קיין צוויי מיט צוויי זאָל א אידינע נישט קאָנען איבער־צעהלען!

אזוי זאָגט דער מאַן, און דאָס ווייב ענטפערט איהם:

— נו, פאַר וואָס זשע צעהלסט דו נישט, אז דו קאָנסט, בעל־חשבון מיינער?

— צעהל דו, דו קאָנסט בעסער!

— ניין, צעהל דו, דו קאָנסט בעסער!

איהר זאָלט גאָר קיין מורא נישט האָבען, טאָמער חלילה צע־קריעגען זיך מאַן און ווייב. איצט איז נישט קיין צייט פון קריעגען זיך. איצט דאַרף מען מאַכען א רעכענונג, וואָס מע קאָן און וואָס מע דאַרף און וואָס מע מוז קויפען: שוכווארג פאַר זיך און קאַ־פּאָטקעלעך מיט קליידלעך פאַר די קינדער — דאָס איז נומער איינס. היינט מצה אויף פסח? היינט שמאַלץ? א דייזשקעלע באָרשט? א זעקעל קאַרטאָפלים?... און מערקווירדיג! וויפיעל זיי זאָלען נישט רעכענען, וויפיעל זיי זאָלען וועלען זיין אויסברענגערס, פּרע־טערס, געלד־ברענגערס, שאַרלאַטאַנעס פון דער וועלט, קומט אויס, אז ס'וועט נאָך אַלץ זיין גענוג, סיי אויף שוכווארג פאַר זיי, סיי אויף קאַפּאָטקעלעך מיט קליידלעך פאַר די קינדער, סיי אויף מצות מיט שמאַלץ, מיט א דייזשקעלע באָרשט, מיט א זעקעל קאַר־טאָפלים אויף פסח...

און ביי זיי ביידען צעפלאַקערען זיך די פּנים'ער און צע־ברענען זיך די אויגען, די בעקלעך ווערען רויט און די הערצער וואַכסען, און ביידע פיהלען זיי, אז די וועלט, וואָס גאָט האָט בעשאַפען, איז, כלעבען, גאָר נישט אזא שלעכטע וועלט, און די מענשען זענען, כלעבען, גאָר נישט אַזעלכע שלעכטע מענשען.

נישט מעהר, וואס אידען זענען מקנא אויף פּרנסה, פערגינען נישט,
טאמער האט איינער א גוטען טאג, איין טאג א גוטען!

— פארברענט זאָל ווערען אט דאס כתרילעווקע! א שטאדט
פון נישט־פארגינערס!

אזוי זאגט נפתלי, און ריוועלע נעמט זיך אַן דער שטאדט'ס
קריוודע:

— ארעמע־לייט, משטיינס געזאגט...

— ארעמע־לייט, זאגט זי? אלץ הייסט ביי איהר ארעמע־
לייט, חע־חע! כתריליקעס! דלותים! שלעפּערס! בעטלערס!
קבצנים! דלפנים! עניים ואביונים!!

— ניט דא געדאכט! — זאגט ריוועלע מיט שרעק. זי האט
פּשוט מורא פאר א גוט אויג.

און פון דרויסען לאזט זיך הערען, מע ווייסט נישט פון וואַ־
נען, א ווייט קרעהען פון א בעקאנטען האהן, איין אלטער חזן מיט
איין אויסגעזונגענער כלי׳ אנהויבען הויבט ער אן דוקא נישקשה'דיג,
מיט'ן ברען און מיט'ן קוויטש, און אויסלאזען לאזט ער אוים מחילה
שוואכליך, אויף דער נידעריגסטער אקטאווע, און עפּים ווי מיט
א ווידעראנאנד:

— קו! — קא! — רי! — קאו! — או?

עס קומט אוים גלייך, ווי ער וואלט זיך אליין פרעגען א
קשיא:

— אלטער נאר! וואס שרייסט דו?

אין דרויסען איז בלוילין. עס שאריעט אויף טאג.

בערעל־אייזיק

דערצעהלט וואונדירים פון אמעריקא.

געשריבען אין יאהר 1915

בערעל־אייזיק

„אמעריקא איז א לאנד פון בלאף“... „אמעריקאנער בלא־פערס“...

אזוי זאגען די פרעמדע. גרינע חיות — זיי הויבען ניט אן צו וויסען וואס זיי זאגען. אמעריקא מעג הייצען די פעטשערעס אין כתרילעווקע, און אונזער בערעל־אייזיק וועט פערשטעקען אין גארטעל אלע אמעריקאנער בלאפערס!

איהר קאנט פערשטעהן ווער בערעל־אייזיק איז, אז טאמער מאכט זיך ביי אונז אין כתרילעווקע, איינער האט זיך אביסעל פעררעדט, אויף אייער אמעריקאנער לשון וועט דאס הייסען: ע ר ה א ק ט א ט ש י י נ י ק, שטעלט מען איהם אפ מיט די ווערטער: „בערעל־אייזיק האט דיר געלאזט גריסען“ — שטויסט ער זיך שוין אן וואס מע מיינט און ער ווערד אנשוויגען.

איין אנעקדאט דערצעהלט מען ביי אונז אין כתרילעווקע פון איינעם א אידען א חצוף, וואס איז זעהר כאראקטעריסטיש פאר בערעל־אייזיק׳ען. פסח איז דער מנהג ביי די גויים, אז זיי בעגעגענען זיך, זאגען זיי זיך אן איינם דאס אנדערע א גוטע בשורה, אז כריסטוס איז לעבעדיג געווארען — „כריסטאס וואָסקרעס“. דערויף ענטפערט איהם דער צווייטער: „וואאיסטינו וואסקרעס“ — ס׳איז אמת, הייסט דאס, ער איז לעבעדיג געווארען... טרעפט זיך א מעשה, בעדארף א כריסט זיך בעגעגענען מיט יענעם אידען דעם חצוף און מכבד זיין איהם מיט׳ן פסוק

„כריסטאָס וואָסקרעס“... ווערד איהם שלעכט, דעם אידען: וואָס זאָל ער טהון? ענטפערען דעם גוי „וואָאיסטינו וואָסקרעס“ — ווייסט ער, אַז ס'אַליגען און ס'איז קעגען אונזער גלויבען... זאָגען איהם: ניין, ער איז ניט לעבעדיג געוואָרען — קאָן מען דאָך חאַפּען פאַר אַזעלכע ווערטער אַ מיאוס'ען פּסק... איז ער זיך מיישב און רופט זיך אָן צום כריסט: „יאָ, איך האָב עס שוין געהערט היינט פון אונזער בערעל־אַייזיק'ען“...

היינט שטעלט אייך פאָר, אַז אָט דער בערעל־אַייזיק איז אַוועק קיין אַמעריקאַ, אַפּגעווען דאָרט היבשע עטליכע יאָהר און איז געקומען צוריק — וואָס פאר וואונדירים דער איד האָט זיך אָנגעדערצעהלט פון דעם אַמעריקאַ!

„ערשטענס — דאָס לאַנד. ארץ זבת חלב ודבש. מענטשען מאַכען געלט, מע זשעברעוועט מיטביידע הענט, מע שאַרט גאָלד! און געשעפטען, „ביזנעס“ הייסט דאָס דאָרטען, איז פאַרהאַן אַזוי פיעל, אַזש דער קאָפּ דרעהט זיך! וואָס איהר ווילט — דאָס טהוט איהר. ווילט איהר אַ פאַבריקע — איז אַ פאַבריקע, עפענען אַ סטאָרקע — איז אַ סטאָרקע. שטופּען אַ פּושקאָר — איז אַ פּושקאַר. אַניט — נעמט איהר זיך צו פּעדלעריי, אָדער איהר געהט ארבייטען אין אַ שאַפּ — אַ פרייע מדינה! איהר קאָנט אייך גע־שוואָלען ווערען פון הונגער, אויסציהען זיך אין גאַס, וועט אייך קיינער ניט שטעהרען, קיין וואָרט ניט זאָגען...

„היינט די גרויס פון די שטעדט! די ברייט פון די גאַסען! די הויך פון די הייזער! פאַרהאַן דאָרט אַ „הייזקע“, רופט מען זי די „וואָלוואָרט“, שפּאַרט אָן דער שפּיץ קוימען גלייך אין דער חמאַרע אַריין און נאָך העכער; אַ סברה, אַז די הייזקע פאַרמאָגט עטליכע הונדערט עטאַזשען. ווי אַזוי קריכט מען אַרויף אויפ'ן בוידעם? דורך אַזאַ לייטער, וואָס מע רופט איהם „עלעווייטער“. אַז איהר באַדאַרפט האָבען עמיצען אויפ'ן אויבערשטען עטאַזש, זעצט איהר זיך אַוועק אונטען, אויפ'ן עלעווייטער, גאַנץ פריה,

קומט איהר צו פאהרען אהין ארויף ערשט פארנאכטליך, אזוי ארום מנחה צייט.

„איך בין א בעלן געווען אמאל זיך דורכפאהרען ארויף, א קוק טהון אויף א טשיקאוועסט, וואס טהוט זיך דארט — האב איך קיין חרטה ניט. דאס, וואס איך האב דארטען געזעהען, וועל איך שוין ניט זעהן קיינמאל. און ווי איך האב געפיהלט — לאזט זיך גאר ניט באשרייבען. שטעלט אייך פאר, איך שטעה מיר פון אויבען און קוק מיר אראפ, פלוצים דערפיהל איך אויף מיין לינקער באק עפּיס א מאדנע קעלט און א גלאטע, עפּיס ווי אייז; און ניט ווי אייז, נאר ווי שטארק פארקיהלטע פעטשא, גליטשיג און דריי־ליוואטע. איך דרעה־אויס פאוואלי דעם קאפּ לינקס, איך טהו א קוק — ס'איז די לבנה.

„היינט דאס לעבען זייערס איז נאר געיאגט, און נאר געלאפען, און נאר געחאפּט זיך. „אריהאפּ" הייסט דאס ביי זיי. אלסדינג איז בחפזון, און אפילו עסען עסט דאס אויך אויף איין פוס. מע חאפּט זיך אריין אין א רעסטאראן און מע הייסט זיך געבען א שנאפּס, און אויף צו פארבייסען האב איך אליין געזעהען, ווי מען האט איינעם דערלאנגט עפּיס אויף א טעלער, א פריש, א צאפּעלדיגס, און ביז ער האט דאס צעשניטען, איז איין האלב אוועקגעפלויגען אויף איין זייט, די אנדערע האלב אויף דער אנדערער זייט, און דער חברה־מאן איז פארטיג געווארען מיט זיין אנבייסען.

„פון דעסטוועגען זאלט איהר אנקוקען ווי געזונט זיי זענען! אייזען! גבורים! ביי זיי איז א מאדנע שלאגען זיך אין סטריט. אין מיטען גאס הייסט דאס. ניט זיי מיינען אייך שלאגען, הרג'ענען, אונטערשלאגען איין אויג, אויסשלאגען א פּאר צייהן, ווי ביי אונז. חלילה! נאר גלאט אזוי, מע פארקאטשעט די ארבעל און מע גיט זיך קלעפּ, מע וויל זעהן ווער וועמען. ביי זיי ווערד עס אנגערופען אויף זייער לשון: מע פ י י ט ע ל ט זיך. איינ־

מאָל בין איך נעגאַנגען שפּאַציערען אין די בראָנקס, געטראָגען מיט זיך אַביסעל סחורה, געהען אַקעגען מיר צוויי באָיעס, לויפערס, יונגאַטשעס הייסט דאָס, און טשעפּען זיך צו מיר — זיי ווילען זיך פּייטלען מיט מיר. זאָג איך: „נאָסער — איך פּייטעל זיך ניט". אַהין־אַהער, זיי לאָזען מיך ניט געהן ווייטער. בין איך זיך מיישב, אַז איהר זענט יאָ אַזעלכע, וועל איך אייך באַווייזען, ווער עלטער איז. און געה און לעג אַוועק דאָס פּעקעל און וואַרף אַראָפּ די קאַפּאָטע, און אַז איך הויב אָן חאַפּען קלעפּ — קוים אַ לעבעדיגער אַרויס פון זייערע הענט! אַז זיי זענען צוויי און איך בין איינער! פון דעמאָלט אָן פּייטעל איך שוין מעהר ניט, מע זאָל מיך אָפּגילטען.

„היינט זייער לשון! אַלסדינג איז ביי זיי פאַרקעהרט און ווי אויף צו־להכעיס. למשל, אַז ביי אונז איז קיך — איז ביי זיי קיטשען. אַז ביי אונז איז קצב — איז ביי זיי בוטשער. אַז ביי אונז איז אַ שכן — איז ביי זיי אַ נעקסדאָריגער. אַ שכנה — אַ נעקסדאָריגע. אַ בעל־הבית'טע — אַ לענדלאָריכע. אַלסדינג קאַפּויר. אַנומעלטען האָב איך געוואָלט קויפען אַ האָהן אויף שלאָגען כפּרות. זאָג איך צו דער מיסעס, זי זאָל מיר קויפען אַ הוהן. פרעגט זי מיך: „אַ הוהן גאָר? אַ הוהן איז דאָך פאַר מיר!" זאָג איך: „לאָז זיין אַזוי — אַ הוהן פאַר מיר און פאַר אייך אַ היהן". זאָגט זי: „וואָוהין?" איז זי נאָך אַ ליטוועטשקע אויף צו די צרות! און ביי די ליטוואַקעס וועט איהר דען דערגעהן אַמאָל אַ טאָלק? אַז אַ היהן איז ביי זיי אַ הוהן, און אַ חוהן אַ האָהן — אַ מעשה אַהן איין עק! פאַל איך אויף אַ המצאה און זאָג איהר: „קויפט מיר דעם דזשענטעלמען פון די היהנער". אודאי האָט זי פאַרשטאַנען און ערשט דעמאָלט מזכה געווען מיך מיט'ן שענעם וואָרט „אַלרייט", וואָס איז כמעט אַלץ איינס, וואָס ביי אונז „מהכתיתי, פאַר וואָס ניט? אַד, מיט'ן גרעסטען בזיון!"...

„היינט דעם כבוד, וואָס מיר, אידען, האָבען דאָרטען! קיין אומה ולשון איז דאָרט ניט אַזוי געהויבען, געהויכט און גע־

קרוינט, ווי דער איד. א איד איז דארט גאר א גאנצער צימעס. עס איז גאר א יחוס, אז מען איז א איד. איהר קאנט באגעג־נען, למשל, סוכות א אידען אין מיטען „פיפטע עוועניו" מיט א לולב און מיט איין אתרוג און האט קיין מורא ניט, מע זאל איהם דערפאר איינזעצען. אז איך זאג אייך, אז מע האט דארט ליעב דעם אידען, איז דאך ניט שייך. פיינט האט מען דארט נאר א אידישע בארד און פאות. „וויסקעס" הייסט דאס אויף זייער לשון. דערזעהען זיי א אידען מיט וויסקעס, לאזען זיי דעם אידען צורוה, נאר די וויסקעס ציפען זיי איהם אזוי לאנג, ביז ער מוז זיי אראפ־נעמען, אפגאלען. דעריבער זענען דארט דאס רוב אידען אהן בערד און אהן וואנסים. דאס פנים גלאט ווי א טעלער. שווער צו דערקענען, ווער ס'א איד און ווער ניט. אז ניט קיין בארד און ניט קיין לשון, סיידען נאכ'ן אימפעט, בעת ער געהט, און נאכ'ן מאכען מיט די הענט, בעת ער רעדט... ווייטער זענען זיי אידען. אידען מיט אלע פישטשעווקעס. היטען־אפ אלע אידישע מנהגים, האבען ליעב אלע אידישע מאכלים, האלטען פון אלע אידישע יום־טובים. פסח איז פסח. מצות באקט מען דארט א גאנץ קיילעכיג יאהר, און אויף חרוסת איז דא א באזונדערע פאבריקע, א „פעקטארי" הייסט דאס דארטען. טויזענדער און טויזענדער אר־בייטער זיצען אין דער פעקטארי און זיי „מאנופעקטשורען" חרוסת. און אויך פון כרפס און פון מרור מאכען דארטען אידען א לעבען — איהר שפיעלט זיך מיט אמעריקא?..."

— יא, בערעל־אייזיק, דאס איז אלסדינג זעהר פיין, וואס דו דערצעהלסט. דו זאג נאר איין זאך, וואס מיר וואלטען וועלען וויסען: מע שטארבט דארטען אין אמעריקא אויך אזוי ווי דא? צי מע לעבט דארטען אייביג?

„מע שטארבט, פאר וואס זאל מען ניט שטארבען? אין אמעריקא, אז מע טהוט א שטארב, איז טויזענד אין איין טאג, צעהן טויזענד, און צוואנציג טויזענד, און דרייסיג טויזענד! גאנ־

צע גאסען פאלען דארטען איין! שמעדט ווערען איינגעזונקען אזוי ווי קורח!... איהר שפיעלט זיך מיט אמעריקא?״

— שא, ווי באלד אזוי, וואס ז[illegible] מיט זיי דער יחוס? שטארבען זיי, הייסט דאס, גלייך מיט אונז?

„יא, שטארבען שטארבט מען, נאר ווי אזוי שטארבט מען — אט דאס איז די זאך. און ניט אזוי נאר דאס שטארבען. שטארבען שטארבט מען אומעדום אלץ איינס. פונ'ם טוידט שטארבט מען. דער עיקר איז דאס באהאלטען — אט וואס! ערשטענס, איז אין אמעריקא דער איינפיהר, אז יעדער ווייסט פריהער וואו מע וועט איהם באהאלטען. ווארום ער געהט אליין, נאך בעת ער לעבט, און קלויבט זיך אליין אויס איין ארט אויפ'ן בית־עולם — „סעמעטעריע״ הייסט עס דארטען — און דינגט זיך אזוי לאנג, ביז ער גלייכט זיך אויס פאר'ן פרייז. נעמט ער די פלונית'טע זיינע און פאהרט זיך דורך מיט איהר אויף דער סעמעטעריע און זאגט איהר: „זעהסטו, נשמה מיינע? אט דא וועסט דו ליגען, אט דא וועל איך ליגען, און דארט וועלען ליגען אונזערע קינדער״... דערנאך געהט ער אוועק אין דעם אפיס פון לויה'ס און באשטעלט זיך א לויה איבער הונדערט און צוואנציג יאהר, וואס פאר א קלאס ער וויל. און קלאסען זענען דארטען פארהאן אזוי גרויס ווי דריי: ערשטע, צווייטע און דריטע קלאס. ערשטע קלאס, פאר גאנץ גרויסע גבירים, מיליאנערען, קאסט טויזענד טאלער א לויה. איז דאס שוין איין מאל א לויה! די זונן שיינט, אין דרויסען איז א חיות. די מטה איז אויף א שווארצען קאטאפאלק, מיט זילבער באלעגט. די פערד זענען אלע אנגעטהאן מיט שווארצע פאפאנעס און ווייסע פעדערען. די רעווערענטען — רבנים, חזנים, שמשים — אויך אין שווארצען מיט ווייסע קנעפ, און קארעטעס נאך דער מטה — אהן א שיעור קארעטעס! און אלע קינדעווי פון אלע תלמוד־תורה'ס געהען אויף צו פריהער און מע זינגט אויף א קול אויסגעצויגען: צ־ד־ק ל־פ־נ־י־ו י־ה־ל־ך ו־י־ש־ם

ל־ד־ר־ך פ־ע־מ־י־ו!... פונ׳ם דאזיגען געזאנג קלינגט די שטאדט, א קליינינקייט — טויזענד מאלער?!...

„צווייטע קלאס איז אויך א פיינע לויה, קאסט שוין נאר פינף הונדערט מאלער, און איז שוין ניט דאס. דער טאג איז שוין ניט אזוי פויגעלדיג. די מטה איז אויך אויף א שווארצען קאטאפאלק, נאר אהן זילבער באלעגט. די פערד מיט די רעוועךרענטען זענען אנגעטהאן אין שווארצען, נאר אהן פעדערען און אהן קנעפ. קארעטעס געהען נאך, נאר שוין נישט אזוי פיעל. קינדער — נאר פון עטליכע תלמוד־תורה׳ס געהען אויף צו פריהער און זינגען שוין נישט אזוי אויסגעצויגען: צדק לפניו יהלך — וישם לדרך פעמיו! דאס זינגען איז טרויעריג, מיט׳ן נוסח ווי מע זאגט תהלים — וועדליג פינף הונדערט מאלער...

„דריטע קלאס איז שוין גאר א געמיינע לויה און קאסט אין גאנצען איין הונדערטער. אין דרויסען איז שוין קיהל, חמארנע־וואטע. די מטה אהן א קאטאפאלק. פערד אינגאנצען צוויי, און רעווערענטען אויך צוויי. קארעטעס — קיין איינע ניט. קינדער נאר פון איין תלמוד־תורה געהען אויף צו פריהער און האפען אפ גאר אהן א שום ניגון:

צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו.

צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו.

און שלעפעריג, שטיל, קוים וואס מע הערט זיי — סך הכל הונדערט מאלער, וואס קאן מען פאר איין הונדערטער פארלאנגען?“...

— יא, וואס זשע טהוט אבער, בערעל־אייזיק, דער, וואס פארמאגט קיין הונדערטער אויך ניט?

„איז ער טאקי אויף גרויסע צרות! אהן געלט איז אומעדום שלעכט! דער ארעמאן ליגט אלע מאל נייען איילען אין דער ערד!.. פון דעסטוועגען, מיינט ניט! אין אמעריקא לאזט מען דעם ארעמאן אויך ניט ליגען ניט קיין באהאלטענעם. מע מאכט איהם א לויה אהן געלט, עס קאסט איהם ניט קיין סענט אפילו.

אודאי איז דאָס אַ טרויעריגע לויה. קיין שום צערעמאָניעס, קיין סימן פון קיין פערד און פון קיין רעווערענטען. און אין דרויסען ליאַפּעט. נאָר צוויי שמשים קומען צו געהן, די שמשים פוןביידע זייטען און אין מיטען דער בר־מינן — און אַלע דריי שלעפען זיי זיך נעבאָך צופוס גלייך ביז צום בית־עלמין... אָהן געלט, הערט איהר, זאָל מען גאָר ניט געבוירען ווערען — אַ פאַסקודנע וועלט... ווער פון אייך, אידען, פאַרמאָגט איין איבעריגען פּאַפּיראָס?"